

Naglasni sustav osječkoga govora

Rajle, Lorna

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:918214>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FILOZOFSKI FAKULTET

Lorna Rajle

NAGLASNI SUSTAV OSJEČKOGA GOVORA

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentorice:

Doc. dr. sc. Elenmari Pletikos Olof
Izv. prof. dr. sc. Blaženka Martinović

Osijek, 2021.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

Lorna Rajle

ACCENTUATION SYSTEM IN THE SPEECH OF OSIJEK

DOCTORAL THESIS

Supervisors:

Doc. dr. sc. Elenmari Pletikos Olof
Izv. prof. dr. sc. Blaženka Martinović

Osijek, 2021

Sažetak

Osijek je veliko gradsko središte čiji govornici u svom organskom idiomu imaju četveronaglasni novoštokavski sustav sličan standardu, ali s vrlo specifičnim i prepoznatljivim naglasnim obilježjima koja ga i bitno razlikuju od standarda. O naglascima u osječkom govoru pisao je Mislav Benić (2007), no opsežnija istraživanja osječkog naglasnog sustava do sada nisu provedena. U radu se stoga opisuje naglasni sustav osječkog govora u okviru četveronaglasnog podsustava novoštokavskog (i)jekavskog dijalekta s posebnim osvrtom na 1) mjesto naglasaka u posuđenicama i govornim riječima s prednaglasnicom te naglasak u genitivu množine imenica i 2) fonetske ostvaraje leksičkih naglasaka s obzirom na kretanje tona i prosječno trajanje naglašenih i zanaglasnih samoglasnika te zanaglasnih dužina. Mjesto naglasaka analizirano je na temelju slušne metode, a kretanje tona i trajanje naglašenih i zanaglasnih vokala te ostvaraj/neostvaraj zanaglasnih dužina analizirani su i slušnom i akustičnom metodom, nakon čega su uspoređeni rezultati obju analiza. U istraživanju je sudjelovalo 90 osječkih govornika raspoređenih prema dobi u tri skupine. Za svaku skupinu utvrđene su naglasne specifičnosti, koje su uspoređene kako bi se utvrdile sličnosti i razlike u uporabi naglasaka s obzirom na različitu dob govornika, a sve radi utvrđivanja eventualnih naglasnih promjena u osječkom govoru. Rezultati dobiveni analizom mjesta naglasaka i naglasaka u genitivu množine imenica te kretanja tona i trajanja naglašenih i zanaglasnih vokala uspoređeni su s rezultatima dobivenim analizom govora referentne govornice hrvatskog neutralnog izgovora. Rezultati, pak, dobiveni analizom zanaglasnih dužina uspoređeni su s rezultatima dobivenim analizom govora referentne govornice kada izgovara propisane zanaglasne dužine, ali i kada ih s namjerom ne izgovara. Na taj način dobivene su sličnosti i razlike između naglasnog sustava osječkog govora i hrvatskog neutralnog izgovora te hrvatskog propisanog standarda.

Ključne riječi: osječki govor, urbani govor, silazni naglasak na nepočtnim slogovima, prenošenje naglasaka, neutralni izgovor, ortoepska norma, zanaglasne dužine, akustika

Abstract

Osijek is a city whose speakers use the Neo-Shtokavian four-accent system in their regional dialect, which is similar to the standard but marked by quite specific and discernible accent features making it fairly different from the standard. The accent of the Osijek dialect has been described by Mislav Benić (2007), but so far there has been no detailed research of the Osijek accent system. Therefore, this thesis describes the accent of Osijek speakers as a part of the four-accent Neo-Shtokavian iekavian dialect with the emphasis on 1) the place of accent in loanwords, spoken words with proclitics, and the nouns in plural genitive and 2) phonetic realisations of the lexical accents in regard to the tone movement, the average length of accented and post-accented vowels, and the post-accentual lengths. The place of accent was analysed using the listening method, whereas the movement and the length of the accented and post-accented vowels and the (non)-realisation of the post-accentual length were analysed using the listening and the acoustic method. The results of both analyses were then compared. The research encompassed 90 speakers from Osijek, divided into three groups by age. The analysis uncovered the specific features of accent for the three groups, which were then compared to find similarities and differences between the accent features of people of different age groups. The aim was to establish the possible changes in accent in the speech of Osijek. The results of the analysis of the place of accent and the accent in plural genitive of nouns, as well as the tone movement and the length of accented and post-accented vowels, were compared to the results of the analysis of a referent speaker of Croatian neutral accent. Results of the analysis of the post-accentual lengths were compared to the results of the analysis of a referent speaker when she produced the prescribed post-accentual lengths, and when she purposefully did not produce it. This enabled insight into the similarities and differences of the accent system of Osijek speech and the neutral variant of the Croatian accent, as well as the Croatian proscribed standard accent.

Key words: speech of Osijek, urban speech, descending accent on the non-beginning syllables, accent retraction, neutral speech, orthoepic norm, post-accentual lengths, acoustics

Struktura rada

Osnovne dijelove rada čine Uvod, teorijski dio, istraživački dio i Zaključak. U uvodnom dijelu predstavljeni su ciljevi i hipoteze te su prikazana dva osnovna težišta istraživanja. Teorijski dio obuhvaća pregled dosadašnjih spoznaja i osvrt na istraživanja vezana uz područje jezične standardizacije i suodnosa jezika i govora. Budući da su naglasak i zanaglasna dužina osnovne prozodijske jedinice, u nastavku je pojašnjena njihova uloga u govoru. Potom su izneseni ključni problemi standardizacije hrvatskih naglasaka koji se očituju u mimoilaženju uzusa i norme/kodeksa u spornim mjestima, prije svega u uporabi silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi i u (ne)ostvarivanju zanaglasnih dužina. U tom se kontekstu daje kratak pregled dosadašnjih istraživanja o osječkom novoštokavskom četveronaglasnom sustavu koji je u nekim mjestima također vidno drukčiji od propisanog standarda. Valja naglasiti da je u radu opisan osječki govor koji se upotrebljava u svakodnevnoj komunikaciji te se stoga i očekuje da će se on u određenoj mjeri razlikovati od standarda, no ovdje se prije svega misli na ona sporna mjesta koja se u literaturi opisuju kao osnovna naglasna obilježja svih novoštokavskih govora koja ujedno čine i osnovicu propisanog izgovornog standarda.¹ Također je važno istaknuti da za hrvatski jezik ne postoji jedinstveni ortoepski priručnik pa se podatci o propisanom izgovornom standardu moraju tražiti u raznim priručnicima koji se tek sekundarno bave tom problematikom. S druge strane, naglasni priručnici postoje, ali se oni međusobno razlikuju u pogledima na naglasni inventar i distribucijska pravila (usp. Škarić, 1991; Barić i dr., 1999; Silić i Pranjković, 2005). U istraživačkom dijelu detaljno su razrađeni metodološki postupci istraživanja temeljenog na analizi govora 90 Osječana prema trima dobnim skupinama. Važno je istaknuti da su rezultati ispitivanja mjesta i kvalitete naglasaka u posuđenicama, govornim riječima s prednaglasnicom te ostvaraja naglasaka u genitivu množine imenica dobiveni na temelju slušne analize, a istraživanje ostvaraja zanaglasnih dužina provedeno je slušnom i akustičkom analizom,² nakon čega su uspoređeni rezultati tih dviju analiza. Trajanje i ton naglašanih i zanaglasnih

¹ Primjerice, govoreći općenito o naglasku novoštokavskog (i)jekavskoga dijalekta Lisac (2003: 101) piše: „Prenošenje naglasaka na proklitiku (...) uglavnom je dosljedno (npr. *tri dāna*). Duljine iza akcenta uglavnom se ne skraćuju, pa se javlja i više duljina u tom položaju (...)“. Autor također navodi da „na unutarnjim slogovima dolaze samo uzlazni akcenti (...)“ te da „primjeri neprenesenog silaznog akcenta nisu česti“, a javljaju se ili u emfatičkom kontekstu ili „dolaze u ponekoj stranoj riječi i u nekim složenicama“ (Lisac, 1003: 101).

² Upravo problemi prenošenja naglasaka na prednaglasnicu, ostvaraj/neostvaraj zanaglasnih dužina te naglasak u izgovoru posuđenica i genitiva množine imenica predstavljaju slabo mjesto kodeksa koje je potrebno ponovno standardizirati jer su brojna istraživanja pokazala da u tim kategorijama riječi pravogovorna norma nije usuglašena s uporabom. Zbog toga su za istraživanje odabrane navedene kategorije riječi.

vokala analizirani su akustičkom metodom. Rezultati istraživanja prikazani su u 5. poglavlju. Svako poglavlje posebno sadržava prikaz rezultata dobivenih statističkom obradom podataka i raspravu. Rad završava zaključkom, nakon kojega slijede prilozi – primjeri teksta i rečenica osmišljenih u svrhu istraživanja te spektrogrami s prikazima raspona tonova u naglašenim vokalima. Na kraju je popis literature i sadržaj.

Sadržaj

1. Uvod-----	1
1. 1. Ciljevi i hipoteze-----	2
2. Teorijski okvir: standardizacija, govor, jezik-----	5
2.1. Kriteriji normiranja naglasnog sustava-----	5
2.2. Govor i jezik-----	9
2.3. Utjecaj društvenih čimbenika na govor i jezik-----	10
2.4. Govorne funkcije-----	12
2.5. Jedinice govora – glas, slog, izgovorna cjelina-----	16
2.6. Osnovni slojevi govora-----	18
3. Prozodija i prozodijske jedinice-----	20
3.1. Naglasak-----	22
3. 1. 1. Ton (kretanje tona, glasovna visina)-----	22
3. 1. 2. Udar (silina, jačina, intenzitet)-----	23
3. 1. 3. Duljina (trajanje, kvantiteta)-----	24
3. 2. Zanaganasna dužina-----	25
3. 3. Uloga prozodijskih jedinica-----	25
4. Hrvatski naglasni sustav i osječki govor-----	28
4. 1. Problemi standardizacije hrvatskog naglasnog sustava-----	29
4. 2. Sporna mjesta u hrvatskom naglasnom sustavu i osječki govor-----	35
4. 2. 1. Silazni naglasak na nepočetnim slogovima riječi-----	35
4. 3. Pregled dosadašnjih istraživanja o osječkom naglasnom sustavu-----	39
4. 3. 1. Akustika osječkih naglasaka i zanaglasnih dužina-----	42
5. Istraživanje osječkog naglasnog sustava-----	45
5. 1. Metodološki postupci-----	45
5. 1. 1. Informanti-----	46
5. 1. 2. Govorni materijal i analiza-----	48
5. 2. Rezultati istraživanja osječkog govora-----	57
5. 2. 1. Naglasak posuđenica u osječkom govoru – slušna analiza-----	57
5. 2. 1. 1. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru posuđenica na -nt-----	60
5. 2. 1. 2. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru posuđenica na -or-----	64

5. 2. 1. 3. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru posuđenica na -st-----	67
5. 2. 1. 4. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru posuđenica na -log-----	70
5. 2. 1. 5. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka tvorenih od muških mocijskih parnjaka posuđenica na -nt, -or, -st-----	71
5. 2. 1. 6. Rasprava (naglasak posuđenica u osječkom govoru)-----	78
5. 2. 2. Naglasak genitiva množine imenica u osječkom govoru-----	83
5. 2. 2. 1. Rasprava (naglasak genitiva množine u osječkom govoru)-----	101
5. 2. 3. Prenošenje naglasaka na prednaglasnicu-----	109
5. 2. 3. 1. Rezultati analize govornih riječi koju čine prijedlog i zamjenica-----	109
5. 2. 3. 2. Rezultati analize govornih riječi koju čini prijedlog i imenica ili pridjev-----	115
5. 2. 3. 3. Rasprava (prenošenje naglasaka na prednaglasnicu)-----	120
5. 2. 4. Trajanje i ton naglasaka – akustička analiza-----	123
5. 2. 4. 1. Trajanje naglašanih vokala-----	123
5. 2. 4. 2. Trajanje zanaglasanih vokala-----	129
5. 2. 4. 3. Tijek tona vokala u riječima s kratkosilaznim naglaskom-----	136
5. 2. 4. 3. 1. Raspon tona u naglašenom vokalu u riječima s kratkosilaznim naglaskom-----	136
5. 2. 4. 3. 2. Odnos tonske visine između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s kratkosilaznim naglaskom-----	139
5. 2. 4. 3. 3. Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s kratkosilaznim naglaskom-----	139
5. 2. 4. 4. Tijek tona vokala u riječima s dugosilaznim naglaskom-----	140
5. 2. 4. 4. 1. Raspon tona u naglašenom vokalu u riječima s dugosilaznim naglaskom-----	140
5. 2. 4. 4. 2. Odnos tonske visine između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s dugosilaznim naglaskom-----	142
5. 2. 4. 4. 3. Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s dugosilaznim naglaskom-----	143
5. 2. 4. 5. Tijek tona vokala u riječima s kratkouzlaznim naglaskom-----	144
5. 2. 4. 5. 1. Raspon tona u naglašenom vokalu u riječima s kratkouzlaznim naglaskom-----	144
5. 2. 4. 5. 2. Odnos tonske visine između naglašenog i zanaglasnog vokala u	

riječima s kratkouzlaznim naglaskom-----	146
5. 2. 4. 5. 3. Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s kratkouzlaznim naglaskom-----	147
5. 2. 4. 6. Tijek tona vokala u riječima s dugouzlaznim naglaskom-----	147
5. 2. 4. 6. 1. Raspon tona u naglašenom vokalu u riječima s dugouzlaznim naglaskom-----	147
5. 2. 4. 6. 2. Odnos tonske visine između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s dugouzlaznim naglaskom-----	150
5. 2. 4. 6. 3. Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s dugouzlaznim naglaskom-----	150
5. 2. 4. 7. Rasprava (trajanje i ton naglasaka – akustička analiza)-----	152
5. 2. 5. Zanaglasne dužine-----	161
5. 2. 5. 1. Slušna percepcija zanaglasnih dužina-----	163
5. 2. 5. 2. Akustička analiza zanaglasnih dužina-----	168
5. 2. 5. 3. Rasprava (zanaglasne dužine)-----	181
6. Zaključak-----	184
7. Popis literature-----	191
8. Prilozi-----	206
Životopis-----	222

1. Uvod

Govori velikih gradskih središta intenzivnije su se počeli proučavati tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Do tada je uglavnom vladalo mišljenje da u domenu proučavanja dijalektologije pripada isključivo govor sela, koji je jedini izvor autohtonog govornog izričaja pojedinog kraja (Kuna i Mikić Čolić, 2016). Danas je sve više jezikoslovaca koji uviđaju da i obilježja gradskih govora zauzimaju važno mjesto u proučavanju specifičnosti pojedinih govornih područja, ali i da mogu imati snažan utjecaj na oblikovanje jezičnog standarda u fazi procesa prihvaćanja i primjene jezično i govorno prihvatljivih oblika. U vezi s tim osnovni je cilj rada opisati cjeloviti naglasni sustav osječkoga govora jer u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi postoji vrlo malo radova o osječkom govoru i njegovim naglasnim obilježjima.³ Budući da je Osijek jedan od četiriju najvećih hrvatskih gradova, cilj je istražiti i opisati njegov govor, a u okviru njega i naglasni sustav, ne samo zato što predstavlja urbanu sredinu s vrlo specifičnim i prepoznatljivim naglasnim obilježjima nego i zato što bez njega nije moguće načiniti sveobuhvatnu dijalektološku, a potom i akcentološku kartu Hrvatske. Nije nepoznato da se Osječani diljem Hrvatske prepoznaju po karakterističnoj uporabi naglasaka koja se laički opisuje kao „otezanje“ ili „duljenje“ u govoru (Pletikos Olof, 2013). Iako takav opis upućuje na duljenje slogova, posebice naglašenih, neka su istraživanja pokazala da se u Slavoniji dugi naglasci izgovaraju reduciranije u odnosu na izgovor dugih naglasaka u Dalmaciji, odnosno „dugi naglasci se krata, kratki se dulje“ (Benić, 2007; Pletikos Olof, 2013) pa je to još jedan razlog da se upitamo zašto se osječki govor doima „otegnutim“ toliko da se čak katkad drugi šale na račun njegovih govornika. Škavić i Varošaneć-Škarić (1999) donose da je „naglasni sustav onaj jezični sloj koji je najmanje sklon promjeni“ te on često postaje i zaštitni znak pojedinca i cijele zajednice, ali i sredstvo prepoznavanja pripadnika istog govornog područja. U tom je smislu važna i često zanemarena paralingvistička uloga naglasaka. Kako su osječki govornici prepoznatljivi po svom specifičnom naglasku, on ih nerijetko obilježava i preuzima ulogu raspoznavanja ili procjenjivanja, a ponekad ima i snažan utjecaj na stvaranje predrasuda. Stoga je prvo težište istraživanja opis naglasnog sustava osječkog govora te opis fonetskih ostvaraja tonske visine i trajanja naglašenih samoglasnika i zanaglasnih dužina. S obzirom na to da osječki govor pripada novoštokavskom

³ Detaljniji prikaz dosadašnjih istraživanja o osječkom govoru vidi u poglavlju 4. 3. 1. Akustika osječkih naglasaka i zanaglasnih dužina.

četveronaglasnom sustavu, koji je osnovica hrvatskom izgovornom standardu, drugo je težište rada opis naglasnog sustava osječkih govornika u spornim mjestima u kojima se govorna praksa razlikuje od zapisane naglasne norme. To se prije svega odnosi na utvrđivanje mjesta i kvalitete naglasaka u posuđenicama i govornim riječima s prednaglasnicom te na opis naglasaka u genitivu množine imenica.

1. 1. Ciljevi i hipoteze

Navedeno je da je osnovni cilj rada opisati naglasne navike Osječana. To se posebno odnosi na fonetske ostvaraje leksičkih naglasaka s obzirom na kretanje tona i trajanje naglašanih i zanaglasnih vokala i zanaglasnih dužina kako bi se opisao govor grada Osijeka kao slavonske urbane sredine i da bi se utvrdile tendencije naglasnih promjena u osječkom govoru. Cilj je također opisati način na koji se u osječkom govoru ostvaruje mjesto naglasaka u posuđenicama i govornim riječima s prednaglasnicom te ostvaraj naglasaka u genitivu množine radi utvrđivanja sličnosti i razlika između govorne prakse i naglasne norme koju propisuju jezični priručnici.

Stoga su postavljeni ciljevi:

1. Opisati osječki naglasni sustav
2. Opisati naglasne navike osječkih govornika s obzirom na dob
3. Odrediti mjesto i kvalitetu naglasaka u izgovoru posuđenica i govorne riječi s prednaglasnicom
4. Utvrditi razlike u naglasnim specifičnostima u izgovoru posuđenica i govornih riječi s prednaglasnicom s obzirom na dob govornika
5. Odrediti mjesto i kvalitetu naglasaka u izgovoru genitiva množine imenica, kao naglasno specifičnom paradigmatskom mjestu
6. Utvrditi razlike u naglasnim specifičnostima u izgovoru genitiva množine imenica s obzirom na dob govornika
7. Utvrditi učestalost ostvaraja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima posuđenica, u genitivu množine imenica te u govornim riječima s prednaglasnicom
8. Utvrditi razlike učestalosti ostvaraja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima posuđenica, u genitivu množine imenica te u govornim riječima s prednaglasnicom s obzirom na dob govornika

9. Utvrditi učestalost prenošenja naglasaka na prednaglasnicu kada govornu riječ čini prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom te prijedlog s ostalim imenskim riječima
10. Opisati ton i trajanje naglašanih i zanaglasnih vokala i zanaglasnih dužina u osječkom govoru
11. Utvrditi postoje li razlike u tonu i trajanju naglašanih vokala i zanaglasnih dužina s obzirom na dob govornika
12. Utvrditi tendencije promjena osječkog naglasnog sustava na temelju usporedbe govora Osječana različite dobi.

S obzirom na navedene ciljeve postavljene su sljedeće hipoteze:

- H1. U osječkom govoru postoji tendencija ostvaraja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru posuđenica
- H2. Osječani najmlađe dobne skupine češće ostvaruju silazni naglasak na nepočetnim slogovima u izgovoru posuđenica i u odnosu na Osječane najstarije skupine i u odnosu na Osječane srednje dobne skupine
- H3. Osječani najstarije dobne skupine skloniji su tonskoj metatoniji u izgovoru posuđenica i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine
- H4. U osječkom govoru postoji tendencija ostvaraja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru genitiva množine imenica
- H5. Osječani najmlađe dobne skupine češće ostvaruju silazni naglasak na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru genitiva množine imenica i u odnosu na govornike najstarije skupine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine
- H6. U osječkom se govoru ostvaruje prenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom, a ne ostvaruje se kada govornu riječ čini dvosložni i trosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom
- H7. U osječkom govoru postoji tendencija neprenošenja naglasaka na prednaglasnicu kad govornu riječ čini prijedlog i imenica ili pridjev
- H8. Osječani najstarije dobne skupine češće prenose naglasak na prednaglasnicu i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na najmlađe govornike

H9. Naglašeni vokali u trosložnim riječima u izgovoru Osječana najstarije dobne skupine imaju prosječno dulje trajanje i u odnosu na naglašene vokale govornika srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine

H10. Osječani najstarije dobne skupine češće čuvaju zanaglasne dužine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine

H11. Osječani najmlađe dobne skupine češće gube zanaglasne dužine i u odnosu na govornike najstarije dobne skupine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine.

2. Teorijski okvir: standardizacija, govor, jezik

2. 1. Kriteriji normiranja naglasnog sustava

U hrvatskoj se akcentološkoj literaturi još od pedesetih godina prošlog stoljeća vode rasprave o naglasnoj normi koja se uvelike razlikuje od uzusa i koja iz današnje perspektive djeluje zastarjelo. Ponajprije se to odnosi na (ne)ostvarivanje zanaglasnih dužina i na pravilo koje kazuje da se silazni naglasci mogu ostvarivati samo na prvom slogu govorne riječi,⁴ a to uključuje i pravilo prenošenja silaznih naglasaka na prednaglasnicu. S obzirom na to da se strogo pridržavanje tih pravila u široj jezičnoj zajednici doživljava neprirodnim i obilježenim, priručnici nižu brojne izuzetke (Škarić, 1991: 324-327; Silić i Pranjković, 2005: 20; Barić i dr., 1995: 70-71; Raguž, 1997: 446-452; Kapović, 2015: 30-82 i dr.), a jezikoslovci dovode u pitanje opravdanost njihova provođenja (Škarić, 1999; 2002; 2007; Varošaneć-Škarić, 2001; Škarić i dr., 1987 i dr.). Jezično je normiranje i inače zahtjevan posao, a naglasno normiranje hrvatskoga jezika jedno je „od najbolnijih pitanja (...). Može se slobodno reći, da se o tome mišljenja razlikuju kao ni o čemu drugome” (Brozović, 1958). Tako je Brozović pisao sredinom prošloga stoljeća, a ni danas situacija nije mnogo drukčija, dijelom i zbog toga što se autori razilaze u stavovima oko načela koja je potrebno slijediti u procesu normiranja. Božidar Finka (1965) navodi opće kriterije za jezično normiranje, koje dijeli na lingvističke i nelingvističke. U kategoriju lingvističkih ubraja 1. jezičnu opravdanost i 2. mogućnost izvodljivosti, odnosno „mogućnost uklapanja u jezične obrasce (analogne paradigmatске, tvorbene, sintaktičke i druge)”, a u kategoriju izvanlingvističkih kriterija ubraja 1. prostornu raširenost i 2. govornu čestotu.⁵ Finka u istom radu navodi i da su lingvistički kriteriji važniji od nelingvističkih, pri čemu prednost daje jezičnoj opravdanosti, a tek potom kriteriju mogućnosti uklapanja u jezične obrasce. Također upozorava i na činjenicu da ponekad izvanlingvistički razlozi potiskuju lingvističke kriterije, što, prema njegovu mišljenju, jeziku može samo štetiti. Među nelingvističkim kriterijima prostorna je raširenost za njega važnija

⁴ Brojni su autori od 1950-ih naovamo pisali o praksi ostvarivanja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi i o neprenošenju silaznog naglasaka na prednaglasnicu (Moskatelo, 1954; Brozović, 1954; Klaić, 1957a; 1957b; 1958a; 1958b; 1958c; 1958d; 1959; Brozović, 1958; Buzina, 1987; Škarić i dr., 1987; Škavić, 1994; Škavić i Varošaneć-Škarić, 1999; Škarić, 1999; 2001; 2002; 2007; Varošaneć-Škarić i Škavić, 2001; Škarić i Lazić, 2002; Hršak i Zgrabljčić, 2003; Varošaneć Škarić, 2001; 2003; Delaš, 2003; 2013; Vrban Zrinski i Varošaneć-Škarić, 2004; Kapović, 2007; 2010; Milas, 2014; Martinović, 2006; 2011b; 2013; 2014; 2017; 2018; Pranjković, 2017. i dr.).

⁵ Navedeni kriteriji i načela ne odnose se *a priori* na naglasno normiranje, ali jednako se mogu primjenjivati na svim jezičnim razinama, kako na morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj, leksičkoj i pravopisnoj, tako i na fonološkoj (kojoj pripada i naglasna).

od kriterija govorne čestote, no danas, kad se razvojem medija sve više briše prostorna udaljenost, a pojedini se naglasni sustavi šire i na područja u kojima se šezdesetih godina 20. stoljeća nisu mogli čuti, može se reći da su ta dva kriterija stopljena u jedan. Katičić (1963) pak utvrđuje da osnovni problem normiranja nije lingvističke nego društvene prirode, a Pranjković (1996), pišući o dvanaest općih načela jezične pravilnosti (načelu stabilnosti, načelu proširenosti, zatim logičkom, estetskom, pragmatičnom, pravnom, znanstvenom, zemljopisnom, aristokratskom i demokratskom načelu te načelu autoritetnosti i svrhovitosti), navodi da je važno uzeti u obzir još i tradicijsko načelo, načelo jednostavnije realizacije, načelo autohtonosti i produktivnosti, uz napomenu da se prednost jednoj inačici u odnosu na drugu treba dati „samo onda kad je riječ o konkurentnim jedinicama i pojavnostima.“

Autori Hrvatskog jezičnog savjetnika napominju da ključni kriterij za stvaranje hrvatskog jezičnog standarda može biti „samo dobro i temeljito opisan hrvatski jezik i hrvatska jezična tradicija te na tome opisu i toj tradiciji utemeljeni jezični priručnici – gramatike, rječnici i pravopis“ (Barić i dr., 1999: 50). To je ujedno i kriterij koji najčešće zagovaraju suvremeni radovi koji se bave naglasnom problematikom. Među brojnim načelima standardnojezične pravilnosti (načelo sustavnosti, standardnosti, svrhovitosti, stabilnosti, autohtonosti, produktivnosti, tradicijsko načelo te načelo proširenosti, tipičnosti, općeobvezatnosti kao i načelo poštivanja i predviđanja razvojnih tendencija) oni ističu prva četiri kao najvažnija: načelo sustavnosti, standardnosti, svrhovitosti i stabilnosti. Načelom sustavnosti utvrđuju se pravilne i nepravilne, odnosno dopustive i nedopustive inačice koje su inače prisutne u jezičnom sustavu, no ponekad se i jezične činjenice koje nisu usklađene sa sustavom mogu proglasiti normativnim upravo zbog toga što u stvaranju standarda sudjeluju i nejezični čimbenici, poput tradicije, kulture i dr. U tom je smislu jedino opravdano pitanje u kojoj će se mjeri dopustiti društveno uplitanje u standardni jezik. Načelo standardnosti utvrđuje standardnojezične i nestandardnojezične činjenice, a načelo svrhovitosti određuje što je u jeziku stilski obilježeno, a što stilski neobilježeno. Obilježenost/neobilježenost varira s obrziom na to o kojem je funkcionalnom stilu standardnog jezika riječ, što znači da svaki funkcionalni stil ima i svoju normu. Načelo stabilnosti određuje da je u standardnom jeziku pravilnije ono što je nepromjenljivo od onoga što je promjenljivo (Barić i dr., 1999: 50-55). Sva nabrojena načela uzimaju se u obzir pri normiranju hrvatskih naglasaka, s tim da je najproblematičnije načelo sustavnosti jer se autori pojedinih hrvatskih priručnika strogo pridržavaju distribucijskih pravila zanemarujući potrebu zamjene postojećeg sustava novim kao važnog koraka jezičnog planiranja.

Kad govori o normiranju hrvatskih naglasaka, Brozović već sredinom 20. stoljeća upozorava na neslaganja stručnjaka u tumačenjima smjernica i rangiranju načela prema važnosti: treba li normu odabrati „metodom kvantitativnog odabiranja po rječnicima i djelima klasika (...), ili pak istražiti na štokavskom terenu sve izoglose i uzeti za najbolje ono, što je najčešće (...), ili konačno odrediti normom ono, što se razvilo u govoru obrazovanih slojeva po najvećim urbanističkim središtima, a nastalo je na podlozi pisanog i školskog jezika” (Brozović, 1958). Iako je od tog Brozovićevega teksta prošlo više od pola stoljeća, razvidno je da se sa sličnim nedoumicama struka bori još i danas. Doduše metodu slijepog prepisivanja iz starijih rječnika i ugledanja na djela klasika stručnjaci danas u načelu odbacuju, a odbacuju i stavove (koji su bili aktualni u 19. stoljeću i u prvoj polovici 20. stoljeća) da hrvatska naglasna norma treba bila temeljena na štokavskoj organskoj/implicitnoj normi, a njezin kriterij zasnovan na odnosu *dijalekt – standard*. Od pojave strukturalizma i praških strukturalista standard se, naime, doživljava kao samostalan i polifunkcionalan idiom koji više nije potrebno normirati iz dijalektne osnovice te se ističu ideje da se on treba temeljiti na odnosu *uzus – norma*. Definirajući te pojmove, Matešić (2009) referira se na Silićevu nadopunu Coseriuove koncepcije u kojoj on jeziku pristupa sa psihičkog i lingvističkog gledišta. Silić (2006: 17–20), naime, utvrđuje da „norma pretpostavlja i činjenice socijalne i činjenice individualne norme” te da je govor „individualnokonkretna realizacija norme” koji sadrži „i samu normu i izraznu izvornost govornih zajednica”. On Coseriuovu **govoru** („ono kako se govori“), **normi** („ono kako treba govoriti“) i **sustavu** („ono kako se može govoriti“) dodaje još **uzus ili uporabu** („ono kako se obično govori“) i **kodifikaciju** („ono kako se mora govoriti“) te tako uspostavlja peteročlanu shemu u kojoj je konkretan jedino govor, a uzus, norma, kodifikacija i sustav predstavljaju četiri stupnja apstrakcije (usp. Silić, 1996; 2006: 17–21; Matešić, 2009).

Činjenica s kojom se jezikoslovci danas uglavnom slažu ipak jest da je osnovica hrvatske ortoepske (pa tako i naglasne) norme zapadnonovoštokavski dijalekt s četveronaglasnim sustavom, ali da je tu normu potrebno uskladiti sa suvremenim jezičnim tijekovima, odnosno stanjem koje bi hrvatskim suvremenim govornicima bilo prihvatljivo, koje bi bili voljni naučiti i kojim bi se željeli koristiti. Pomak u tom smjeru u odnosu na prošlo stoljeće vidljiv je u tome što suvremeni jezični priručnici nerijetko bilježe i razgovorne oblike – ali uz napomenu da ne pripadaju standardu⁶ – (Babić i dr., 1991; Barić i dr., 1995;

⁶ Govoreći o polifunkcionalnosti standardnog jezika Silić (2006: 109) izdvaja razgovorni stil standardnoga jezika koji obuhvaća „usmeni govor“ i „pisani govor“. Budući da se uloga naglasaka hrvatskoga jezika uočava i očituje

Raguž, 1997; Vukušić, Zoričić i Graselli-Vukušić, 2007). Unatoč tomu, naglasna je problematika u današnjim normativnim priručnicima nesustavno i neujednačeno opisana i propisana. Štoviše, za hrvatski jezik ne postoji jedinstveni ortoepski priručnik pa se podatci o propisanom izgovornom standardu moraju tražiti u priručnicima koji se tek sekundarno bave tom problematikom. S druge strane, naglasni priručnici postoje, ali se oni međusobno razlikuju u pogledima na naglasni inventar i distribucijska pravila (usp. Škarić, 1991; Barić i dr., 1999; Silić i Pranjković, 2005), što pokazuje da naglasna norma još nije stabilizirana (usp. Martinović, 2014; 2017). Budući da ona prije svega treba određivati ono što je u jeziku stilski neutralno i neobilježeno, a brojna istraživanja hrvatskoga govora pokazuju da se neki naglasni oblici propisani standardom⁷ više ne doživljavaju neutralnim i neobilježenim, nego obilježenim i čak „seljačkim”, stručnjaci zaključuju da je potrebno revidirati normu temeljenu na istraživanju uzusa, ali i propisa, norme i pitanja standardizacije i standardnosti (Martinović, 2014: 9).

Još sredinom 20. stoljeća Dokulil (1952: 184) zaključuje da se ideal u kojem kodifikacija što vjernije odražava stvarni suvremeni uzus zapravo i ne može dosegnuti te da se ona, osim na uzus, treba oslanjati i na „teorijsko otkrivanje sustava koji suvremenim uzusom vlada” dok Havránek u dodatku istoga članka ističe kako je iznimno važno pri kodifikaciji uzeti u obzir i jezični razvoj. Kako na području Hrvatske egzistira niz različitih dijalekata i mjesnih govora s različitim polaznim osnovicama, posao popisa i opisa naglasnih navika hrvatskih govornika da bi se dobio cjeloviti naglasni uzus hrvatskoga jezika tek predstoji i nije nimalo jednostavan. Opisi govora koje danas imamo najvećim su dijelom zastupljeni u dijalektološkim radovima koji istražuju mjesne govore različitih narječja, u sklopu kojih su onda obrađeni i njihovi naglasni sustavi, no to su sve redom opisi govora malih mjesta i mahom starog stanovništva te malog broja govornika po pojedinom mjestu. Opsežnijih i cjelovitih opisa naglasnih obilježja većih hrvatskih gradova u literaturi je vrlo malo⁸ iako su jezikoslovci svjesni činjenice da su „gradovi važni za prihvaćanje i primjenu

ponajviše (čak se može reći i gotovo uvijek) u govoru, razgovorni naglasni oblici upravo zbog te polifunkcionalnosti mogu postati i dijelom standarda, odnosno ne moraju nužno ostati nestandardnima.

⁷ Metatonija ili metatonija kroz metataksu u genitivu množine nekih imenica te u posuđenicama koje izvorno imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu riječi, prenošenje naglasaka na prednaglasnicu, ostvaraj znanaglasnih dužina i dr.

⁸ O urbanim, gradskim govorima pisali su Dunja Jutronić (2010; 2013), Mira Menac-Mihalić i Antica Menac (2011) (Split), Thomas Magner (1966), Mate Kapović (2004; 2006; 2008; 2011) (Zagreb), Lada Badurina i Mihaela Matešić (2008) (Rijeka), Kuna i Mikić Čolić (2016; 2017) (Osijek), Kekez (2018) (Pula), no to su radovi koji najvećim dijelom opisuju fonološke, morfološke, sintaktičke ili leksičke osobine govora, a tek se površno ili nikako ne bave naglasnim sustavom (primjerice, opisujući zagrebački naglasak Kapović govori isključivo o mjestu naglasaka). O osječkom naglasnom sustavu nešto je opširnije pisao Mislav Benić (2007), a o splitskom naglasku u prvoj polovici 20. stoljeća Radovan Vidović (1992).

svih razina norme” te da je naglasni sustav u „nezavidnom položaju” (Žanić, 2015) jer naglasna norma ovakva kakvu danas imamo nije prihvaćena ni u Zagrebu ni u Rijeci, a u nekim segmentima ni u novoštokavskom Splitu ni Osijeku. Kapović (2008) navodi da naglasni sustavi gradskih sredina „mogu biti heterogena karaktera zbog miješanja stanovništva iz različitih krajeva” pa je i to još jedna stavka koja otežava istraživanje naglasnog sustava hrvatskog uzusa, posebice u gradovima. Kako god, ta prepreka nikako ne smije biti razlogom da se gradski govori ne istražuju.

2. 2. Govor i jezik

Jezik i govor dva su različita vida jezične djelatnosti međusobno isprepletena i neraskidivo povezana te ih je vrlo teško odvojiti jednog od drugoga. Jezik je sredstvo koje omogućuje razmjenu informacija, ali njegova komunikacijska uloga nije jedina. On „ne služi samo da bi ljudi komunicirali, nego jezik odlučujuće sudjeluje u procesu socijalizacije i u iznalaženju identiteta nekoga pojedinca. U procesu oblikovanja identiteta jezik preuzima ključnu ulogu” (Haarmann, 2001, prema: Mićanović, 2006: 48). Jezik (*Langue*), prema de Saussureu, proizvod je društvene zajednice i kao takav ima socijalni karakter te ne ovisi o pojedincu. Za razliku od njega, govor (*Parole*) individualni je akt u kojem pojedinac ima ključnu ulogu (Vinja, 1962). Govor je realizacija jezika, djelatnost upotrebljavanja verbalnih znakova, ali i „skup svih pojedinačnih ostvarenja jezika” (Bugarski, 2003: 20). Ipak, de Saussureova dihotomija *jezik kao sustav : govor kao njegov ostvaraj*, iako upućuje na to da je riječ o potpuno različitim pojavama, ne negira njihovu međusobnu ovisnost. Naime, promjene u jeziku proizlaze iz promjena u govoru. One, doduše, nastaju jezičnim inovacijama koje stvara pojedinac, ali da bi postale dijelom sustava, mora ih prihvatiti zajednica (dakle, opet uloga pojedinca nije presudna) (Vinja, 1962). Zbog toga govor, prema de Saussureu, ne bi trebao pripadati domeni lingvističkog proučavanja, no danas je jasno da jezična fonetika, čiji je predmet istraživanja upravo govorna signalizacija teksta, zauzima važno mjesto u lingvističkim istraživanjima i pomoćna je disciplina fonologije. Vuletić (2007) piše da govor, iako nesustavan, pojedinačan i subjektivan, u komunikaciji pokazuje značajke sustavnosti, društvenosti i objektivnosti, dakle pokazuje značajke koje je de Saussure pripisivao jeziku. Štoviše, „... lingvistika koja ne želi ostati na razini puke ‘lingvističke metafizike’ (...) ne može zaobići činjenicu govora čak ni onda kad u žarište svojih razmatranja stavi jedino jezik” (Škiljan 1986). Za Silića (2006: 17) govor nije isključivo individualan, on ga doživljava kao „individualno-kolektivnu tvorevinu” te razdvaja *hrvatski jezik kao sustav* od *hrvatskog jezika*

kao standarda. Pri tome pod prvim pojmom razumijeva potencijalnu veličinu, odnosno jezik (Langue), a pod drugim aktualnu veličinu, odnosno govor (Parole). Drugim riječima, pod jezikom kao standardom on razumijeva normirani govor.

2. 3. Utjecaj društvenih čimbenika na govor i jezik

Govor kao individualni akt, dakle govor pojedinca, s vremenom se prirodno mijenja. Govorni sustavi manjih jezičnih zajednica također se mijenjaju i stvaraju svoju spontanu (uzusnu) normu (Frančić, Hudeček i Mihaljević, 2005: 19). Te se promjene na fonološkom i morfološkom planu uglavnom događaju vrlo sporo pa su i teže prepoznatljive dok su nešto brže i vidljivije promjene na leksičkom planu. Brojni su čimbenici koji utječu na te promjene. Oni mogu biti lingvistički, sociolingvistički i nelingvistički. Jezikoslovci se uglavnom bave lingvističkim i sociolingvističkim utjecajima, premda nelingvistički razlozi itekako ostavljaju traga na govor pojedinca, a posljedično i na govor i jezik šire jezične zajednice. Jespersen (1970: 123) tvrdi da je društveno raslojavanje zemlje jedan od razloga koji može dovesti do promjena u jeziku. Budući da su se na osječkom području u posljednjih tridesetak godina dogodila velika društvena raslojavanja, moguće je da se to posljedično odrazilo i na govor Osječana. Od 1991. godine do danas promijenila se struktura stanovništva, dijelom kao posljedica Domovinskog rata, a dijelom kao rezultat promijenjenih ekonomskih, političkih, društvenih, gospodarskih i socioloških prilika. Prema popisu stanovništva iz 2011., u samom naselju Osijeku živjela su ukupno 84 104 stanovnika (Wikipedia, 2018; Popis stanovništva, 2011). U usporedbi s popisom stanovništva iz 1991., kada je Osijek brojio 104 761 stanovnika (Wikipedia, 2013), u gradu se u tih 20 godina broj stanovnika smanjio za 20 657, što čini petinu ukupnog stanovništva grada Osijeka ili otprilike odgovara broju stanovnika jednog manjeg hrvatskog grada. „Primjenom linearne ekstrapolacije na temelju općeg kretanja stanovništva (...)“ (Perić, 2018: 68) predviđa se da će Osijek u idućem popisu stanovništva 2021. godine imati za 6 307 manje stanovnika nego 2011. godine.⁹ Veliko smanjenje broja stanovnika pripisuje se posljedicama Domovinskog rata, ali dijelom i zaostalosti Slavonije u gospodarskom smislu, zbog čega su mladi odlazili – i još odlaze – u potrazi za poslom i

⁹ Ovdje se nije uzeo u obzir značajan odljev stanovništva u posljednjih nekoliko godina: ulaskom Hrvatske u Europsku uniju mlado stanovništvo u potrazi za poslom odlazi u inozemstvo, ali i u druge dijelove Hrvatske, posebice Zagreb. „Ne zna se točan podatak koliko je ljudi iselilo iz Osijeka i okolnih naselja, ali posljednjih godina stanovništvo masovno odlazi u potrazi za boljim životom. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku za 2016. godinu odselilo se oko 3 000 osoba. Međutim, te brojke se temelje na podacima MUP-a koji bilježi samo iseljenike koji objave svoje prebivalište, no većina to ne napravi. Nažalost, u stvarnosti su brojke puno veće“ (Perić, 2018: 70).

boljim životom. Mnogi od njih odlaze iz Osijeka na studij, mahom u Zagreb, a velik dio i ostaje ondje. Međutim, paralelno s odlaskom Osječana, od 1991. do 2001. u grad useljava velik broj Hrvata iz Bosne i Hercegovine (Perić, 2018: 41). Osijek također kao studentski grad privlači studente iz cijele Slavonije i ostalih dijelova Hrvatske te mnogi od njih ostaju u Osijeku i nakon završetka studija. U gradu se stoga u posljednjih tridesetak godina vidno promijenila struktura stanovnika koja je mogla znatno utjecati na promjene u govoru ukupnog stanovništva.

Saussure (2000: 294) tvrdi da je „glavni čimbenik unošenja nereda (...) pokretnost pučanstva“. Pri tom pod pojmom *nered* smatra polagane i vrlo postupne prijelaze iz jezika u jezik, dijalekta u dijalekt. Današnja globalizacija, koja uključuje utjecaj medija, interneta i mobilne komunikacije, sve jače i intenzivnije briše prostorne udaljenosti, pa i ona na svojevrsan način pospješuje *nered* u sosirovskom smislu riječi. Hrvatski je prostor specifičan po raznolikosti govora i naglasnih sustava koji se međusobno isprepliću, nadopunjuju i mijenjaju, utječući jedan na drugi. Tomu treba dodati i sve veći i intenzivniji prodor elemenata stranih jezika, posebice engleskoga. Dakako, u širenju jezičnih pojava uvijek istodobno djeluju dvije suprotne snage – uz *intercourse*, „koji stvara veze, djeluje i partikularistički 'kampanilizam'“,¹⁰ koji je sklon tradiciji i neprihvatanju inovacija (Saussure, 2000: 296) pa njihovo uzajamno djelovanje čuva razlike dijalekata, ali ih u nekim elementima i mijenja i povezuje. U kojem će se smjeru razvijati hrvatski govori iz sadašnje se perspektive ne može predvidjeti, ali se mogu utvrditi eventualne tendencije njihovih promjena. Upravo je utvrđivanje tendencija promjena u naglasnim navikama Osječana jedan od ciljeva rada, a to će se ostvariti usporedbom sličnosti i razlika u uporabi naglasaka osječkih govornika različitih dobnih skupina uzimajući u obzir i sociolingvistički aspekt. Sociolingvistika, naime, proučava razlike između jezičnih varijeteta kod pripadnika različitih društvenih skupina – sociolekata – koji se razlikuju po razini obrazovanja, statusu, spolu, starosnoj dobi i dr. te pokušava kategorizirati pojedince u društvene ili socioekonomske klase. Ona kao jezikoslovna disciplina proučava jezične varijacije unutar govornih zajednica, gradova, gradskih četvrti ili manjih mjesta, koje utječu na promjene u jeziku. Pri tom se ne prave razlike u proučavanju standarda prema narodnim govorima ili žargonima nego su u središtu interesa svi govorni

¹⁰ Saussureov pojam *kampanilizam* blizak je suvremenom pojmu *purizam*, s tom razlikom što se *kampanilizam* odnosi na dijalekte, a *purizam* na standardni jezik. George Tomas (prema: Mićanović, 2006: 41) definira *purizam* kao „izraz želje jezične zajednice (ili nekog njezina dijela) da sačuva jezični oblik, ili da ga ukloni, da se navodne strane elemente ili druge elemente smatra nepoželjnim (uključujući one koji potječu iz dijalekata, sociolekata i stilova istoga jezika). Može biti usmjeren na sve lingvističke razine, ali uglavnom je usmjeren na rječnik.“ Saussure, pak, za *kampanilizam* kaže da je „partikularistički“ i da „zbog partikularističkog duha uža jezična zajednica ostaje vjerna tradicijama koje su nastale u njezinu krilu (...)“ (Saussure, 2000: 296).

varijeteti (Ivić, 1990: 186). Sociolingvistiku osim toga zanima utjecaj društva na jezik te se njezina istraživanja temelje na pretpostavkama „da se jezik ispoljava u različitim vidovima, zavisno od toga tko njime govori, kome govori i zašto govori” (Ivić, 1990: 185), a osnovna odlika jezičnog sustava nije homogenost nego varijantnost. Upravo se u toj pretpostavci sociolingvistika bitno razlikuje od strukturalističkog poimanja jezika jer jedno od temeljnih pitanja na koja pokušava odgovoriti, a koje strukturalizam zanemaruje, jest u kojem su odnosu jezik i društvo u cjelini. Jespersen (1970: 44) tvrdi da se u govoru „najprije (...) gube one dijalekatske osobitosti koje drugi ljudi najprije uočavaju i na račun kojih se tako rado šale.“ Osječani su u široj društvenoj zajednici najprepoznatljiviji po svom naglasku, tj. po „otezanju“ u govoru, pa nije isključeno da će upravo to obilježje biti prvo na listi budućih naglasnih promjena. Štoviše, kao što je navedeno, dosadašnja istraživanja i kazuju da se u Osijeku nerijetko bilježi skraćivanje dugih naglasaka (Benić, 2007) i nije nemoguće da je to djelomice i rezultat nehotičnog prikrivanja upadljivih obilježja vlastitog govora.¹¹ Zanimljivo je da se, iako je osječki četveronaglasni sustav blizak standardnom pa se očekuje i da bude poželjan, u posljednjih tridesetak godina događa upravo suprotno: čini se da „zagrebački“ naglasak preuzima prestižnu ulogu u govornoj komunikaciji. Konkretno je istraživanje i potvrdilo da zagrebački varijetet ima veći prestiž među hrvatskim govornicima od ostalih varijeteta (Kišiček, 2012), a primjećuje se da čak i osječki radijski voditelji i spikeri ponekad zvuče kao da teže skraćivanju dugih naglasaka, ponekad čak i dinamičkom naglasku.¹²

2. 4. Govorne funkcije

O govoru su napisane brojne studije, knjige i rasprave koje nude njegove različite definicije. Često se opisuje s gledišta odnosa jezik/govor i njegove su definicije proizašle mahom iz analiziranja razlika između tih dvaju vidova jezične djelatnosti. Škarić (1986) tako tvrdi da su gotovo sve postojeće definicije govora „... ili poetske ili sentencijske, pa govor

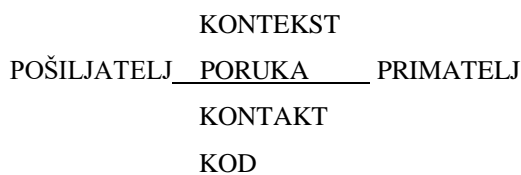
¹¹ Eugen Pauliny (1946), govoreći o narječjima, napominje da govornik „nastoji prikriti upadljiva obilježja svojega narječja i prilagoditi svoje narječje jeziku osobe s kojom razgovara“, osobito u slučaju kada je njegovo narječje obilježeno niskom društvenom samosviješću, a „velik utecaj pritom imaju gospodarski čimbenici: govornici narječja siromašna kraja podliježu utjecajima narječja bogata kraja“ (Pauliny, 1946 prema: Vuković, 2015: 174). Imajući na umu da je Slavonija u gospodarskom smislu znatno siromašnija od Zagreba i Zagrebačke županije i da Osijek po infrastrukturi, prometnoj povezanosti i društveno-političkim prilikama uvelike zaostaje za glavnim gradom, nije nemoguće prihvatiti Paulinyjevu tvrdnju kao opis osječko-zagrebačkih odnosa. To je tema o kojoj bi bilo dobro provesti sociolingvističko istraživanje. Ono bi zasigurno dalo zanimljive rezultate.

¹² Ne postoje konkretna istraživanja o toj problematici pa se tvrdnja treba uzeti s rezervom, ali autorica rada primijetila je taj fenomen slušajući emisije regionalnih radijskih postaja (Slavonski radio i Gradski radio). S toga bi gledišta svakako valjalo detaljnije istražiti govor osječkih radijskih spikera, prije svega njihov stav prema „osječkom“ i „zagrebačkom“ naglasku.

definiraju ili tautologično, ili nejasno, ili nepotpuno, ili preširoko, ili sasvim netočno“. Prema njegovoj je definiciji „govor optimalna zvučna čovječja komunikacija oblikovana ritmom rečenica, riječi i slogova” (Škarić, 1991: 69). Za Katičića (1971: 16) „govor je konkretna djelatnost, to je psiho-fiziološki proces u kojem se proizvode neki glasovi ili povlače crte na podlozi druge boje. Govor je dakle neposredna iskustvena stvarnost jezične pojave.“ Saussure, koji jasno odvaja lingvistiku govora od lingvistike jezika, govor definira kao konkretnu, fizikalno izmjerljivu realizaciju jezika (Škiljan, 1985), odnosno vezu „dvaju komunikacijskih lanaca: teksta i glasa, poruke i fizičkog ostvarenja te poruke“ (Vuletić, 2007: 51). Za Saussurea (2000: 60) govor je „pojedinačni voljni i razumni čin“ u kojemu se razlikuju „1. kombinacije s pomoću kojih govornik iskorištava jezični kod u svrhu izražavanja vlastite misli; 2. psiho-fizički mehanizam koji mu omogućava da te kombinacije izrazi“. On tvrdi da je govor svaka konkretna i pojedinačna uporaba jezika, individualni akt volje i inteligencije. Međutim, govor ima i svoje vlastite sadržaje i u njega ne ulaze samo elementi njegova fizičkog ostvarenja, poput intenziteta, intonacije, tempa i pauze, nego i drugi elementi poput mimika, gesta i drugih neverbalnih znakova (Vuletić, 2007: 51). U Hrvatskoj enciklopediji (2018) stoji da „fonetski pristup tumači govor kao glasovno-sluhovnu pojavu namijenjenu jezičnomu sporazumijevanju: proizvodi se govornim organima i prenosi do slušnih, koji jezično obrađuju zvučne znakove“, odnosno „lingvistički pristup tumači govor kao pojavu koja se, osim fonetski, može raščlaniti i fonološki, i morfološki, i sintaktički i semantički. Govor je pojava kada se pojedinac služi jezikom u određenoj situaciji (franc. *parole*) suprotstavljena jeziku kao sustavu što ga dijeli skupina govornika ili zajednica (franc. *langue*, prema F. de Saussureu).“ Hrvatski jezični portal (2018) kao jednu od definicija govora bilježi da je to „1. a. prirodna sposobnost čovjeka da se sporazumijeva, šalje i vraća misli i poruke pomoću artikuliranih glasova koji oblikuju riječi i rečenice [dar govora]“ ili „b. neko drugo sredstvo koje zamjenjuje govor i verbalni jezik kao sustav znakova (geste, grimase, kašalj u znak neslaganja itd.)“. Saussureov učenik Charles Bally zaključuje da izražavanje misli nije najvažnija svrha govora nego izražavanje osjećaja, a Vuletić (2007: 53) ističe da govor nije tek zbroj pojedinačnih govornih manifestacija nego je on sam – sustav.

Sve navedene definicije uključuju – direktno ili indirektno – tumačenje govora kao konkretne realizacije jezika koja ima ponajprije komunikacijsku ulogu, no to nije njegova jedina funkcija. Jezikoslovci su, proučavajući govor, došli do spoznaje da on općenito ima višestruku i mnogo složeniju ulogu u čovjekovu životu koja nerijetko nadilazi čistu potrebu za komunikacijom u smislu prenošenja tekstualne poruke. Tako Karl Bühler (prema: Čurković-Kalebić, 2003: 27) izdvaja tri značajne govorne funkcije: 1) funkciju izražavanja ili

subjektivnu funkciju (odnosi se na govornika), 2) funkciju obraćanja ili međusubjektivnu funkciju (odnosi se na slušatelja) i 3) funkciju prikazivanja ili razlikovno-označajnu funkciju (odnosi se na ono o čemu se govori). Bühlerov je model doradio Jakobson dodajući još tri nove funkcije i tako uspostavio poznatu teoriju o šest jezičnih funkcija. Pri njihovu definiranju on je prije svega dao sustavan pregled i opis činitelja koji „ulaze u sastav svakog govornog događaja, svakog čina verbalnog opštenja” (Jakobson, 1966: 289). Shematski je prikaz činitelja koji sudjeluju u govornom događaju (ili su dio njega) prikazao na sljedeći način:

i utvrdio da svaki od tih činitelja određuje jednu od jezičnih funkcija. Time je još jednom potvrdio povezanost jezika i govora i njihovu neodvojivost pa se tako njegove jezične funkcije mogu poistovjetiti s govornim funkcijama. Prve tri Jakobsonove funkcije odgovaraju zapravo trima Bühlerovim, samo što ih on drukčije imenuje. Prva je *emotivna* ili *ekspresivna* (usmjerena na pošiljatelja i direktno izražava govornikov stav prema onome o čemu govori; čisto emotivni sloj predstavljaju uzvici), druga je *konativna* (zapovjedna funkcija, orijentirana prema primatelju, a najbolje se očituje u uporabi vokativa i imperativa), a treću naziva *referencijalnom* ili *denotativnom* ili *kognitivnom* (usmjerena na kontekst; ona je osnovica svake komunikacije jer definira odnose između poruke i predmeta; to je govorenje u trećem licu). Jakobson (1966: 293-294), međutim, upozorava da, osim triju nabrojenih, postoje još tri funkcije: *fatička*, *metajezična* i *poetska*. *Fatička* je usmjerena na kontakt i nju predstavljaju poruke koje služe za uspostavljanje, produžavanje ili prekidanje kontakta. To je, prema Jakobsonu, ujedno i prva verbalna funkcija koju djeca usvajaju. Bronislaw Malinowski (prema: Čurković-Kalebić, 2003: 26) također ističe fatičku funkciju kao vrlo bitnu govornu funkciju u ljudskoj zajednici te napominje da je uporaba riječi vrlo često sama sebi svrhom: „Riječi ovdje imaju društveno značenje, a jezična uporaba ne prenosi misli, tj. njome se ostvaruje komunikacija ideja. Takva uporaba jezika ne izražava značenje, ali nije lišena situacije (...)”. *Metajezična funkcija* prema Jakobsonu (1966: 293) odnosi se na sam jezični kod. To je funkcija u kojoj se jezikom opisuje sam jezik dok je *poetska* funkcija usmjerena na poruku kao takvu. Jakobson naglašava da ni jedna verbalna poruka ne obavlja samo jednu funkciju nego se one međusobno isprepliću i nadopunjuju s tim da je u svakoj poruci jedna

funkcija dominantnija u odnosu na druge. Škarić (1991: 81) sve govorne funkcije svodi na četiri osnovne: a) funkciju poistovjećivanja, b) funkciju prikrivanja, c) funkciju posredovanja i d) funkciju postojanja, pri čemu ističe da je prva temeljna jer obuhvaća ekspresivnu, impresivnu, denotativnu, a znatnim dijelom i metajezičnu funkciju (u Jakobsonovu smislu) budući da se primatelj „poistovjećuje s onim što pošiljalac jest (ekspresivna funkcija), s onim što on hoće (impresivna funkcija) i s onim što on zna, tj. s onim s čime se sâm pošiljalac već prije bio poistovjetio (denotativna funkcija).” Iako autori različito definiraju govorne funkcije, svi se slažu s Bühlerovom tvrdnjom kako jedan govorni izraz istodobno može vršiti više funkcija, a da se intenzitet svake funkcije mijenja ovisno o okolnostima jezičnih odnosa (Čurković-Kalebić, 2003: 27).

Govor, kao i jezik, ima svoj sustav znakova. Kako bi se obavijesti mogle prenositi i kako bi ljudi mogli uspostavljati kontakte, potrebno je poznavati te govorne znakove. Oni su zato prije svega komunikacijski. Za razliku od jezičnog znaka, koji je arbitran, linearan i mentalan, govorni je znak materijalan, motiviran, simultan, prostoran (spacijalan) i globalan. Govor je materijalizacija jezičnog znaka, ali ne samo njega. Njime se ne prenosi samo sadržaj jezičnog znaka nego „i brojni drugi sadržaji, tragovi koje u materiji pošiljatelj ostavlja o sebi samome” (Vuletić, 2007: 64). Svaki govor odražava svog govornika i situaciju u kojoj se nalazi. Zato je govorni znak motiviran jer je nužan i prirodan odraz situacije. On je i simultan jer u isto vrijeme prenosi nekoliko obavijesti: obavijesti o govorniku, predmetu govora i o govornikovu stavu o tom predmetu. Može se reći da govorni znak nema vremensku dimenziju jer, iako se govor odvija u vremenu, on se odvija u prezentnosti pa je govorna komunikacija zapravo komunikacija u prostoru. Govorni je znak i globalan jer označava cjelokupnu govornu situaciju: istodobno govori o pošiljatelju i primatelju poruke te o govornikovu stajalištu prema sugovorniku i poruci koju šalje (Vuletić, 2007). Primjenjivo na temu rada, i naglasak riječi ima nekoliko funkcija, o kojima će više govora biti u nastavku teksta. Neovisno o tome koju ulogu u danom trenutku imao, govor je potrebno njegovati i čuvati ne samo zato što najvećim dijelom čovjeku omogućuje prijenos informacija nego zato što prikazuje i odraz kulture, ali i osobnosti pojedinca.

2. 5. Jedinice govora – glas, slog, izgovorna cjelina

Da bi se govor uopće mogao opisati i da bi se mogle utvrditi sve njegove uloge i značenja u ljudskoj komunikaciji, potrebno ga je raščlaniti i odrediti njegove osnovne jedinice. U jezikoslovnoj literaturi kao izgovorne jedinice navode se: A) glas, B) slog i C) izgovorna cjelina (Brozović, 2007: 12). Iako se izgovorne jedinice uglavnom podudaraju s gramatičkim jedinicama – s morfemom, riječju ili sintagmom – jedne se od drugih razlikuju po tome što izgovorne jedinice same po sebi nemaju značenje dok ga gramatičke imaju (Brozović, 2007: 12). U nastavku slijedi opis osnovnih izgovornih jedinica:

A) Osnovna je jedinica izgovora glas (Brozović, 2007: 13). To je „najmanji odsječak (segment) izgovorene riječi. On je skup akustičkih svojstava koja se percipiraju (opažaju) istodobno i zovu se razlikovna obilježja.” „U govoru su fonemi predstavljeni glasovima” (Barić i dr., 1995: 39). Brozović (1991: 397) još upotrebljava i naziv *fon*, a Škarić (1991: 305) umjesto glasa uvodi pojam *glasnika*, za koje kazuje da je njihovim osobinama određen sloj fonema. Zrinka Babić (1992) predlaže naziv *glasnik* kao hrvatsku zamjenu za naziv *fonem*, a naziv *glas* predlaže da ostane kao značenje za naziv *fon*, no ni jedan od prijedloga nije općeprihvaćen (Jelaska, 2004: 22).

B) Lingvisti su do sada slog proučavali s različitih gledišta, a u raspravama su se često razilazili u mišljenjima. Od doba strukturalista bavili su se njegovom strukturom, granicom i funkcijom (Turk, 1992; Meštrović, Martinčić-Ipšić i Matešić, 2015). Muljačić (1972: 151) tvrdi da slog ima važnu ulogu u proučavanju distribucije fonema. Literatura također donosi brojne definicije sloga, neke s fonetskog gledišta, neke s fonološkog. Turk (1992: 44) stoga opravdano postavlja pitanje je li slog fonetska ili fonološka jedinica, a zatim zaključuje kako mu se „može pristupiti i kao jedinici govora i kao jedinici jezika”, odnosno da ga se može promatrati i kao fonetsku i kao fonološku jedinicu. Autorica nadalje navodi da se granice sloga s fonetskog i fonološkog gledišta najčešće preklapaju (kad je riječ o tipičnom slogu), ali se one ponekad i ne moraju podudarati (u pozicijama s netipičnim skupovima).¹³ Josipović Smojver (2017) tvrdi kako je slog u strogo fonetskom smislu teško definirati i da „zapravo ne postoji neka općeprihvaćena definicija zasnovana na toj vrsti kriterija”, a Jelaska (2004: 99) piše da je to „osnovna izgovorna i slušna struktura u koju se glasovi međusobno povezuju” i koja je uglavnom šira od glasa i manja od riječi. Jakobson i Halle (1988: 22) slog definiraju kao „osnovni uzorak koji je u podlozi svakom okupljanju fonema”, s tim da foneme čine

¹³ Primjerice, *bicikl* s fonološkog gledišta ima dvosložnu strukturu (bi-cikl), a s fonetskog trosložnu (bi-ci-kəl) (Turk, 1992: 44).

razlikovna obilježja svrstana u istodobne snopove. Slog je strukturiran kontrastom između susljednih obilježja unutar sloga. Jedan dio sloga istaknut je u odnosu prema drugim dijelovima, a ta istaknutost uspostavlja se kontrastom samoglasnika nasuprot suglasniku. U Hrvatskoj gramatici (Barić i dr., 1995: 55) slog je definiran kao „najmanja i temeljna jedinica izgovora”. On je uglavnom veća jedinica od glasa, premda se nekada može sastojati i od samo jednoga glasa (Brozović, 2007: 9). Nositelj je sloga uvijek jedan glas – samoglasnik – koji je ujedno i jedini obvezni dio sloga. Slog je, prema Škariću (1991: 328), „najmanji izgovorljiv odsječak govora”, odnosno „temeljna ritmička govorna jedinica (za razliku od govorne riječi koja je temeljna rimotvorna figura)” i lako ga je prepoznati „jer je opažajno prilično stabilan, manje je podložan utjecaju okoline nego glasovi” (Jelaska, 2004: 99). Slogovi u riječi nemaju jednako trajanje, jakost, ton i izgovornu točnost pa se u tim osobinama jedan slog u riječi ističe nad drugima i naziva naglaskom riječi. U hrvatskom jeziku slogovi prema unutarnjim prozodijskim obilježjima mogu biti dugi ili kratki, visokog ili niskog tona (Škarić, 1991: 315-316). Različiti jezici imaju različite slogovne tipove. Prema Jakobson i Halle (1988), slog se sastoji od samoglasnika (vokala) – V – i suglasnika (konsonanta) – C. Dio V ne može biti izostavljen, za razliku od C, niti se u slogu može javiti više puta. Oba dijela mogu sadržavati više fonema, a u jezicima mogu biti zastupljene različite sheme samoglasničkih i suglasničkih sljedova: CV, CVC, V, VC. Fonemi koji tvore dio V nazivaju se sljemenskim, a fonemi koji tvore dio C padinskim fonemima (Jakobson i Halle, 1988: 22). U većini slučajeva sljeme ima višu osnovnu frekvenciju i veću glasnoću od padina te često ima povišenu glasovnu visinu. Slogovi u riječima mogu biti naglašeni (arze) ili nenaglašeni (teze), dugi ili kratki te visokoga ili niskoga tona (Škarić, 1991: 319). Autori nisu ujednačeni kada govore o broju tipova slogova koji se ostvaruju u hrvatskom jeziku. Marija Turk (1992: 35) piše da se „prema broju prednukleusnih i zanukleusnih fonema”¹⁴ u hrvatskom jeziku ostvaruje 14 tipova slogova: V, CV, CCV, CVC, CCVC, CCCV, CVCC, CCCVC, VC, VCC, CCVCC, CCCVCC, CVCCC i CCVCCC, i to 11 u domaćim riječima, a tri u riječima stranog podrijetla. Škarić (1991: 329) pak nabroja samo 12 tipova te u postocima navodi i njihovu ukupnu zastupljenost u hrvatskom jeziku (najzastupljeniji je tip CV (60,0 %), zatim CCV (15,3 %), V (9,6 %), CVC (9,3 %), a potom CCVC (3,0 %), VC (1,7 %) te VCC, CVCC, CCVCC, CCCV, CCCVC i CCCVCC) dok Meštrović, Martinšić-Ipšić i Matešić (2015), provevši istraživanje temeljeno na načelu najvećeg pristupa slogu, utvrđuju da se u hrvatskom jeziku ostvaruje čak 16 tipova slogova, pri čemu shemi Marije Turk dodaju još tip CCCC i VCCC.

¹⁴ *Prednukleusni i zanukleusni fonemi zapravo su suglasnici (C), a nukleus je samoglasnik (V). Meštrović, Martinšić-Ipšić i Matešić (2015) nazivaju ih predjezgrenim i zajezgrenim fonemima.*

Slog je također važan u proučavanju naglasaka jer, prema nekim teorijama, on je nosilac naglasaka. Međutim, prema drugim teorijama, „naglasna obilježja preuzima samo samoglasnik u slogu ili pak samo slogovna rima”¹⁵ (Mandić, 2007).

C) „Izgovornu cjelinu sačinjava niz od dvaju ili više povezanih slogova, okupljenih oko jednoga naglašenog sloga, a može se sastojati i od samo jednoga sloga pod naglaskom (...)” (Brozović, 2007: 14). Tako definirane izgovorne cjeline nazivaju se još govornim ili fonetičkim (fonetskim) riječima i one predstavljaju najmanji govorni članak koji sam može činiti cjelovitu izreku. Govorna riječ određena je svojom prozodijom (brojem slogova, prozodijskim obilježjima slogova i međuslogovnim prozodijskim odnosima) pa se još naziva i prozodijskom riječi (Škarić, 1991: 315). Govorne riječi nisu isto što i jezične riječi, premda se one često podudaraju. Tako se govorna riječ može sastojati od jedne jezične riječi ili od više njih (Škarić, 1991: 318). U hrvatskom su jeziku od jezičnih riječi najčešće zastupljene jednosložne, zatim dvosložne, trosložne i td. Međutim, govorne su riječi drukčije raspoređene po zastupljenosti u uporabi: najčešće su trosložne, zatim dvosložne i četverosložne te slijede peterosložne, jednosložne, šesterosložne i ostale riječi s više slogova (Škarić, 1991: 318-319). Govornu riječ u hrvatskom jeziku nije uvijek moguće jasno razabrati. Neupitna je situacija kad se govori o naglasnici koja je ujedno i jezična i govorna riječ, no problem nastaje kad govorna riječ sadržava, primjerice, prednaglasnicu i naglasnicu. Naime, zbog činjenice da popis prednaglasnica u hrvatskom standardnom jeziku nije jednoznačno određen (posebice kada je riječ o dvosložnim i trosložnim prednaglasnicama), odnosno on je različit od priručnika do priručnika, tako i broj govornih riječi u jednom iskazu može varirati ovisno o komunikacijskoj situaciji, ali i o naglasnim navikama samog govornika. S gledišta govorne riječi problematični su također i superlativi priloga i pridjeva i neke složenice koje se u pojedinim priručnicima bilježe s dvama naglascima (pr. *nâjdalekovidnijī, nâjjâčī, fōtomontáža, Zâgrebtêkstīl*) (usp. (Martinović, 2018)).

2. 6. Osnovni slojevi govora

Govor ima dva glavna sloja: glas i tekst. Tekstni je sloj verbalni, a glas pripada izvantekstualnom (neverbalnom, paralingvističkom) sloju. U podslojeve teksta Škarić (1991: 281) ubraja nizove fonema, prozodiju riječi i prozodiju rečenica, a u podslojeve glasa ubraja izražajnost i govorni krik. Petar Guberina određuje sljedeće strukturalne

¹⁵ Slog se sastoji od *pristupa* i *rime*, koja se još dijeli na *jezgru* i *odstup*. *Pristup* je prvi dio sloga i sastoji se od suglasnika (jednog ili više njih, ovisno o jeziku). *Jezgru* predstavlja silabički fonem, a *odstup* suglasnici (jedan ili više njih).

sastavnice govora: 1) leksička sredstva, 2) vrednote govornog jezika, 3) situaciju i kontekst, 4) psihološke aspekte govora i 5) pokretače (motive) govornika (Vuletić, 2007: 54). U knjizi *Zvuk i pokret u jeziku* (prema: Vuletić, 2007: 71) Guberina definira jezične vrednote: intonaciju, intenzitet, tempo, pauzu, mimiku, geste i stvarni kontekst. Prve su četiri akustičke ili auditivne vrednote, a sljedeće tri vizualne govorne vrednote. Kao što je već istaknuto, iako je prenošenje tekstualnih informacija jedna od osnovnih uloga govora, ono je samo jedan od niza elemenata koji sudjeluju u komunikacijskom procesu i čine jedinstveni kôd pojedinca svojstven samo njemu, a koji ga obilježava kao jedinstvenu osobnost. U govornom činu govornik, osim što prenosi verbalnu informaciju, nesvjesno „odašilje i niz znakova koji proizlaze iz njegove pripadnosti užoj skupini, iz njegovih individualnih osobina i trenutnog raspoloženja” (Desnica-Žerjavić, 1994). Taj individualni sloj ima značajnu ulogu u komunikaciji jer se iz njega iščitavaju govornikove osobine koje nadopunjuju njegov iskaz, a na temelju njega slušatelji dobivaju i dodatne informacije o govornikovim osobinama: njegovu stupnju naobrazbe, geografskom, regionalnom i socijalnom podrijetlu, društvenom statusu, navikama i drugim aspektima njegova života i osobinama ličnosti. Pri tom veliku ulogu ima i sam slušatelj, koji procjenjuje govornika i stvara svoje subjektivno mišljenje o njemu. Ta je procjena rezultat realnih i irealnih, istinitih i neistinitih činjenica, odnosno stereotipa i predrasuda slušatelja, ali i društvenog prestiža pa ponekad stereotipi i predrasude mogu pridonijeti stvaranju pogrešne slike u komunikacijskim odnosima. Ipak, neka su istraživanja pokazala da se procjene društvenih indikatora na temelju slušanja govora uglavnom slažu sa stvarnim podacima (Varošanec-Škarić i Kišiček, 2009; Kišiček, 2012). To navodi na zaključak da paralingvističku ulogu govora, a tako i naglasaka, ne treba potpuno zanemariti. Kad se govori o individualnom sloju u govoru, velikim se dijelom zapravo misli na prozodiju i naglaske kao njezinu sastavnom dijelu jer je upravo naglasni sustav među prvim obilježjima koji se primjećuje u govoru.

3. Prozodija i prozodijske jedinice

Prozodija je grana fonoloških istraživanja koja se bavi naglasnim pojavama u jedinicama izgovora, a predmet je istraživanja i fonetike i fonologije (Brozović, 1991: 385). Prozodijska sredstva obuhvaćaju mnoge govorne slojeve, od riječi i rečenice do sloja izražajnosti i krika. S fonetičkog gledišta prozodijska su sredstva ton i intonacija, glasnoća i naglasak, boja glasa, spektralni sastav, stanke, govorna brzina, ritam, govorna modulacija, način izgovora glasnika te popratni negovorni elementi poput gesta i mimika (Škarić, 1991: 284-305). Svi ti elementi sudjeluju u govornoj komunikaciji i smatraju se integralnim dijelom govora (Škiljan, 1986) i odaju karakterni, jezični, kulturni i geografski identitet govornika. Oni čine jedinstven skup individualnih značajka po kojima se pojedinci u komunikaciji međusobno razlikuju, prepoznaju i vrednuju. Prozodijski paralingvistički znakovi ukazuju na govornikov stav prema poruci ili prema govorniku (Vuletić, 2007: 25).

Prozodijske jedinice koje imaju jezičnu funkciju, a to su naglasak i zanaglasna dužina, proučavaju se u okviru fonologije sloga i riječi. Prozodijske jedinice još se nazivaju i suprasegmentnim (nadodsječnim) razlikovnim obilježjima (Silić i Pranjković, 2005: 18). „Prozodijsko obilježje očituje se samo u onih fonema koji tvore sljeme sloga¹⁶ i može se utvrditi samo s obzirom na isticanje sloga ili slogovnoga lanca (...)“ (Jakobson i Halle, 1988: 23). Jakobson i Halle (1988: 24) nadalje klasificiraju tri tipa prozodijskih obilježja: ton (glasovna visina), silinu (glasovna silina) i kvantitetu (subjektivno trajanje),¹⁷ koji se pojavljuju u dvije podvrste: intersilapskoj (sljeme jednoga sloga u usporedbi sa sljemenima drugih slogova) i intrasilapskoj (trenutak koji pripada sljemenju u usporedbi s drugim trenucima istoga sljemena ili s idućom padinom). Prozodija, dakle, proučava pojave po kojima se samoglasnici u naglašenom slogu razlikuju od samoglasnika u nenaglašenim slogovima. Samoglasnici u naglašenim slogovima u hrvatskom jeziku prije svega imaju veću silinu (jačinu) izgovora, ostvaruje se dizanje ili spuštanje (kretanje) tona tijekom izgovora te se razlikuju po kvantiteti (mogu biti dugi i kratki). Silina i kretanje tona udruženi su u naglasku, neovisno o tome je li naglašeni slog dug ili kratak. Prozodijske jedinice koje se ostvaruju u govoru tradicionalno se prikazuju kao nešto nerazdjeljivo, iako se silina, ton i duljina kombiniraju na različite načine te u hrvatskom jeziku tvore četiri naglasaka.

¹⁶ Više o sljemenju sloga vidi u poglavlju 2. 5. Jedinice govora – glas, slog, izgovorna cjelina.

¹⁷ Prozodijska se obilježja u literaturi označavaju različitim terminima: a) ton, kretanje tona, glasovna visina; b) silina, jačina, intenzitet, udar; c) kvantiteta, trajanje, dužina i kračina (Jakobson i Halle, 1988; Barić i dr., 1995; Jelaska, 2004 i dr.).

Hrvatski naglasci i zanaglasna dužina tako se promatraju kao pet jedinica koje se sastoje od sastavnica koje se ne mogu prikazati odvojeno. Prema generativno-transformacijskom pristupu temeljne sastavnice naglasaka promatraju se odvojeno, a tako se promatra i njihov međuođnos i pravila koja njima upravljaju stvarajući konkretne, govorne oblike. Na takav se način prozodijska svojstva mogu prikazati pomoću binarnih razlikovnih obilježja: postoji obilježje [naglašen] te tonska obilježja [\pm visok], [\pm srednji], [\pm nizak], [\pm uzlazan], [\pm silazan], [\pm silazno-uzlazan] i dr. Duljina se u generativnom pristupu često smatra fonološkim svojstvom i prikazuje se pomoću obilježja [\pm dug] ili [\pm napet]. Prozodijska se obilježja pridružuju matricama fonema i tako s ostalim obilježjima čine cjelinu (Mandić, 2007).

Sedamdesetih godina 20. stoljeća iz klasične teorije generativne gramatike razvio se autosegmentni pristup¹⁸ u kojemu su različite razine prikaza višedimenzionalne te se prikazuju kao da se i same sastoje od nekoliko razina. Razine su pak predstavljene nizovima jedinica i međusobno su povezane crtama pridruživanja. Takve povezane jedinice ostvaruju se istodobno. Prema autosegmentnoj fonologiji pojedina pravila mogu djelovati na samo jednoj od razina, bez izravnog utjecaja na druge. Prema tom pristupu riječi imaju tri razine: fonemsku, vremensku (ona se označuje pomoću mora: dugi samoglasnici imaju pridružene dvije more, a kratki jednu) i tonsku dok je silina prikazana kao relativna istaknutost sloga, a ne kao obilježje. Niže je naveden primjer autosegmentnog prikaza riječi *gláva* i *méd*:

				*		*					*				*				
				H		H					L		H		HL				
								→			∧								
x	x	x	x	x		x	x	x	x	→	x	x	x	x	x		x	x x x	
				x									x						
		∨											∨					∨	
g	l	a	v	a		m	e	d	A		g	l	a	v	a		m	e	d

U riječi *gláva* visoki je ton (H) pridružen jedinoj mori (x)¹⁹ morfema -a, a tom se slogu pridružuje i silina (*). Potom se silina posebnim pravilom unazadnog pomaka pomiče na prethodni slog. Ostale more dobivaju niski ton (L). U riječi *méd* nema visokog tona pa se on automatski dodjeljuje prvoj mori u riječi. Tom se slogu pridružuje i silina (*). Budući da se

¹⁸ Uveo ga je Amerikanac John A. Goldsmith u svom doktorskom radu *Autosegmental Phonology* pod mentorstvom Morrisa Hallea (Goldsmith, 1976).

¹⁹ Dugi samoglasnik sastoji se od dviju mora, a kratki od jedne.

silina nalazi na prvom slogu u riječi, ne može se posebnim pravilom pomaknuti na prethodni slog pa ostaje na istom.²⁰ Ostale more također automatski dobivaju niski ton (L) (Mandić, 2007).

3.1. Naglasak

Autori nude različite definicije naglasaka. Brozović (1991: 385-386; 2007: 15) daje svoju definiciju: „Ukupnost svih očitovanja siline izgovora, kretanja tona i trajanja zovemo u okviru riječi (ili zapravo izgovorne cjeline) rječničkim ili leksičkim naglaskom”. Barić i dr. (1995: 66) navode da je naglasak „istodobni ostvaraj siline, tona i trajanja”, odnosno da je naglasak riječi „isticanje jednoga sloga u riječi nad drugima silinom, tonom i trajanjem”. Paul Garde (1993: 28) nastoji ga definirati po svojoj funkciji, a ne samo u domeni fonetske realizacije pa navodi da je „naglasak (...) isticanje jednoga sloga (ili naglašljive jedinice) u okviru riječi (naglasne jedinice)”. Slično navodi i David Mandić (2007): „Naglasak se može definirati kao auditivna istaknutost jednoga sloga u odnosu na druge u nizu slogova kojemu pripada. Ta se istaknutost uglavnom postiže silinom, tonom i duljinom, pa se naglasak katkada definira kao istovremeni ostvaraj tih triju svojstava”. Navedena tri prozodijska obilježja ponekad se nazivaju pozitivnim naglasnim postupcima (Garde, 1993: 41-43; Mandić, 2007). Budući da je naglasak fonološka pojava koja je kao razlikovno obilježje i činjenica rječnika i činjenica morfologije te da je riječ o fonološkoj pojavi na morfološkom planu, tumačimo ga kao morfonološku pojavu (Silić i Pranjković, 2005: 18). Rječnički naglasak i njegove promjene na morfološkom i tvorbenom planu proučava akcentologija.

3.1.1. Ton (kretanje tona, glasovna visina)

Ton je naglasno obilježje visine sloga, samoglasnika ili otvornika. On može razlikovati leksičku ili gramatičku kategoriju. Tradicionalno se kretanje tona opisuje kao „mijenjanje visine tona na kojoj se izgovara naglašeni slog i slog koji slijedi nakon njega” (Barić i dr., 1995: 68) pa se pojednostavnjeno može reći da, ako se tijekom izgovora ton podiže, riječ je o uzlaznom tonu, a ako se ton spušta, riječ je o silaznom tonu. U složenim se tonovima mijenja visina tijekom izgovora otvornika ili sloga. Tonovi, dakle, u kojima je visina različita još se nazivaju sliveni tonovi (Jelaska, 2004: 194), obrisni (Babić i Josipović, 1991) ili

²⁰ Pravilo pomicanja siline (pravilo unazadnog pomaka) objašnjava pojavu u hrvatskom jeziku da posljednji slog uglavnom nije naglašen te zašto silazni naglasak s početnog sloga ponekad prelazi na prednaglasnicu.

konturni tonovi (Mihaljević, 1991), pokretni ili dinamički tonovi. Oni su „slijed tonova koji čini tonsku cjelinu u slogu ili riječi” (Jelaska, 2004: 194). Kada je riječ o jednostavnim tonovima (stalni, statički tonovi), njihova se visina ne mijenja, odnosno ton je ravan, a može biti visok, srednji ili nizak. U govornoj riječi može biti samo jedan naglašeni slog, koji može biti visoka ili niska tona. Svi glasovi ispred naglašenoga imaju visoki ton. Ako je naglašeni slog visok, prvi je zanaglasni slog obvezno niskog tona ili ga nema dok prvi slog iza naglašenoga niskog sloga mora biti visokog tona (Škarić, 1991: 319). Ton je relativan pojam jer se njegova vrijednost određuje u odnosu na susjedne tonove (Mandić, 2007). U hrvatskom je jeziku nosilac tona mora iako je udar pripisan slogu (Jelaska, 2004: 206).

3.1.2. Udar (silina, jačina, intenzitet)

Udar (silina, jačina, intenzitet) naglasno je obilježje koje pokazuje stupanj jačine kojim se slog izgovara. Područje udara jest slog. Naglašeni su slogovi istaknutiji u odnosu na nenaglašeni većom izgovornom glasnoćom koju često prati i duži i viši izgovor. Naime, dugi naglašeni slogovi prosječno su za 50 % dulji od dugih nenaglašenih, a kratki su naglašeni za 30 % dulji od kratkih nenaglašenih (Škarić, 1991: 322). „Udar se može (...) odrediti kao istaknuta jedinica prozodijske strukture neovisna o tonu” (Jelaska, 2004: 195). „Silina je relativna glasnoća kojom se izgovara neki slog” (Mandić, 2007). Ona se određuje u odnosu na druge slogove u govornom lancu, ali ovisi i o glasnoći govora. Neki autori pretpostavljaju da postoji više stupnjeva udara pa razlikuju primarni od sekundarnog. Garde (1993: 45), međutim, sekundarni naglasak razdvaja na naglasnu jeku i sekundarni naglasak i napominje da ta dva pojma nisu istoznačna. Mjesto naglasne jeka u vezi je s mjestom naglasaka, odnosno jeka pripada istoj naglasnoj jedinici kojoj i naglasak, a sekundarni naglasak ne pripada. Objašnjavajući pojam naglasne jeka Garde navodi da se u hrvatskom jeziku, u riječima s uzlaznim naglaskom, visina i silina naglašenog sloga protežu i na sljedeći slog pa u tim riječima postoje dva istaknuta sloga. Pri tom se prvi slog smatra naglašenim, a na drugom se očituje naglasna jeka.²¹ U metričkoj fonologiji udar ima „vlastitu hijerarhijsku strukturu povezanu s relativnom istaknutošću slogova i viših prozodijskih jedinica (...)” (Jelaska, 2004: 196).

²¹ Garde (1993: 45) također navodi zanimljivu zamisao da bi se u riječima s uzlaznim naglaskom mogao i drugi istaknuti slog smatrati naglašenim, a prvi bi mogao biti naglasna jeka.

3.1.3. Duljina (trajanje, kvantiteta)

Duljina se u fonologiji određuje kao „jezično razlikovno relativno trajanje glasa ili sloga” (Jelaska, 2004: 197). Hrvatski jezik ima i kratkoću i duljinu glasova pa se prema tome razlikuju dugi i kratki naglasici. Duljina je važan dio sloga i ona može biti obilježje otvornika ili samoglasnika. U hrvatskom se jeziku fonološka duljina različito ostvaruje jer „odnos između dugih i kratkih slogova nije stalan, čak ni podjednak. (...) U izgovoru dugi hrvatski slogovi nisu dvostruko duži od kratkih, nisu ni za polovicu duži, nego često tek nešto duži, a odnos dužina razlikuje se prema vrsti naglasaka, pri čemu i kontekst igra ulogu” (Jelaska, 2004: 206). Tako je dugosilazni naglašeni slog za 30 % dulji od kratkosilaznog dok je dugouzlazni dulji od kratkouzlaznog za prosječno 22 %. Dugi je pak nenaglašeni slog dulji od kratkog nenaglašenog za prosječno 10 % (Škarić, 1991: 322).

S obzirom na složenu naglasnu problematiku zbog koje se mnoge specifičnosti pojedinih jezika nisu mogle primjereno opisati na tradicionalan način, sredinom 20. stoljeća pojavili su se generativni pristupi u proučavanju naglasaka. U Hrvatskoj su o tome najviše pisali David Mandić, Zrinka Jelaska (Babić) i Višnja Josipović želeći pojednostaviti prikaz hrvatskih prozodijskih pravila, ali i objediniti sve naglasne sustave hrvatskih dijalekata²² (Jelaska, 2004: 207). Prema generativnom gledištu, „hrvatski je jezik akcenatske prozodije” (Josipović, 1995) kojemu je slog nositelj udara, ali je mōra nositelj tona. Udar je ovisan o tonu. Mōra označava jedinicu trajanja pa tako kratki slogovi imaju jednu moru, a dugi dvije. Udar i visoki ton dva su različita obilježja naglasnog isticanja. Tako govornici hrvatskog standardnog jezika prepoznaju tri razine: udar, visoki i niski ton te jednu ili dvije more (Jelaska, 2004: 209). Udarni slog smatra se naglašenim slogom i može biti razlikovno sredstvo, slogovi mogu biti dugi i kratki, a s obzirom na ton mogu biti visoki ili niski (Jelaska, 2004: 210-211). Jelaska (2004: 197) nadalje ističe da se u hrvatskom jeziku u izgovoru kratica oblikovanim nazivima slova, i to u otvorenim slogovima, očituje dvomornost (*a, be, ce...*), a zbog „tonske moraičnosti i akcenta određenog na osnovi tona” hrvatski je vrlo specifičan (Josipović, 1995) jer je uz srpski jedini takav jezik koji se u literaturi spominje.

²² S obzirom na to da mnogi dijalekti hrvatskoga jezika imaju naglasni sustav drukčiji od standarda (većina kajkavskih i čakavskih dijalekata imaju samo silazne naglaske ili silazne naglaske i akut, novoštokavski i standard imaju četiri naglasaka, neki staroštokavski govori poznaju tri naglasaka, a neki govori imaju još i akut), pokušali su ponuditi jedinstven opis različitih naglasnih sustava hrvatskih dijalekata i standardnog jezika.

3.2. Zanaglasna dužina

Garde (1993: 31) razdvaja pojam dužine kao prozodijskog obilježja od dužine kao naglasnog obilježja. Za njega dužina ima prozodijsko obilježje kad je u oprjeci (opoziciji), a naglasno obilježje kad je u protivštini (kontrastu). Zanaglasna dužina (zaudarna dužina) tradicionalno se naziva i nenaglašenom dužinom i u hrvatskom se standardnom jeziku ostvaruje samo iza naglašenog sloga. Ona u morfološkom smislu može imati razlikovnu ulogu, a pripada ili osnovi riječi ili tvorbenim (sufikslnim) morfemima ili gramatičkim nastavcima (Barić i dr., 1995: 69; Martinović, 2014: 75). Zanaglasnu dužinu u hrvatskom standardnom jeziku imaju, primjerice, pridjevski nastavci, zadnji slog u imeničkom genitivu množine, nastavci za imperfekt i prezent te drugi oblici (Jelaska, 2004: 201). U hrvatskom se jeziku razlikuju tzv. sustavne dužine od gramatičkih dužina (vrsta gramatičkog morfema) (Jelaska, 2004: 215-216; Martinović, 2014: 75-80). Sustavne se dužine javljaju primjerice u sufiksima ili pred sonantom (u riječima poput: *znanost, neutješnost, čuvar, mlinar, orač...*) dok se gramatičke dužine javljaju u prezentskim nastavcima i u pojedinim drugim glagolskim oblicima, svim oblicima određenih pridjeva (tj. u pridjevno-zamjениčkoj deklinaciji) i nekim oblicima neodređenih pridjeva, genitivu množine, genitivu i instrumentalu jednine imenica ženskoga roda e-vrste. Sustavne dužine ne moraju ulaziti u fonološki sastav hrvatskoga jezika jer su nerazlikovne, no neki oblici gramatičkih dužina jesu razlikovni pa ih treba smatrati fonološkom pojavom (Jelaska, 2004: 215-216). Zanaglasna dužina ostvaruje se u razgovoru kod onih govornika koji je imaju i u startnom idiomu, no „dužina (je) činjenica strukture hrvatskoga jezika, pa onda i činjenica gramatike hrvatskoga jezika. I zato je treba pisati svugdje gdje to gramatika nalaže. Drugo je njezin status u komunikaciji. U komunikaciji se naime ona i izgovara i ne izgovara” (Silić i Pranjković, 2005: 20).

3.3. Uloga prozodijskih jedinica

Prozodijske jedinice – naglasak i zanaglasna dužina – u govornom činu imaju tri važne uloge: naglasnu, razlikovnu i paralingvističku.

Naglasna uloga, „koja izlazi iz same njihove naravi“ (Barić i sur., 1995: 73), rezultira činjenicom da se riječi u govoru ne nižu monotono nego se međusobno razlikuju naglasnim svojstvima. Drugim riječima, „opća je uloga naglasaka riječi isticanje riječi kao jedinice govornog niza (kulminativna funkcija)“ (Škarić, 1991: 316), a kao posljedica toga naglasak

ima ulogu razgraničenja govornih riječi.²³ Naglasci također mogu biti „kodirani migovi upravo granice riječi, i to onda kad je njihovo mjesto fiksno“, premda Škarić (1991: 316) kaže da „u nas inače ne postoji neposredni prozodijski znak za granice riječi, pa je u intonacijskoj jedinici, kad iz konteksta ili fonemskog oblika nije određen oblik riječi (...) granica među riječima neodredljiva“.²⁴

Druga, razlikovna uloga, može se promatrati na dvjema razinama: leksičkoj i morfološkoj. U prvom slučaju naglasak služi za razlikovanje riječi od riječi (lùk i lûk), a u drugom za razlikovanje oblika riječi: kùća (N jd.) i kûcā (G mn.), žène (N mn.) i žènē (G jd.). Garde (1993: 13) negira razlikovnu ulogu naglasaka „jer je on nikada ne preuzima u okviru riječi, iako to čini slabo i nesigurno u okviru iskaza“, i govori isključivo o njegovoj kontrastivnoj ulozi te navodi da naglasak u svakoj riječi stvara kontrast između naglašenog i nenaglašenog sloga pa naglasna funkcija nikada nije razlikovna, niti kada je riječ o jezicima s nepomičnim niti s pomičnim naglaskom. On napominje i da je za proučavanje naglasaka neprimjerena metoda minimalnih parova jer ona služi samo utvrđivanju opozicija koje se zbivaju na paradigmatskom planu te tvrdi da naglasak „uspostavlja odnos između naglasne i naglašljive jedinice uvodeći nužan kontrast između naglašljivih jedinica iste naglasne jedinice“ (Garde, 1993: 24). Autor također upozorava i da je naglasak krivo svrstavati među prozodijske crte pa razdvaja pojam naglasaka (koji je kontrastivno obilježje) od tonova (koji su razlikovna obilježja). Unatoč takvim gledištima, u hrvatskoj se literaturi uglavnom ističe razlikovna uloga naglasaka. Tako Silić i Pranjković (2005: 18) opisuju naglaske kao razlikovna obilježja koja kao sredstvo razlikovanja mogu biti na razini rječnika i na razini morfologije. Jelaska (2004: 193) govori o naglascima koji mogu u jeziku imati razlikovnu ulogu te da se oni nazivaju prozodemima. Ipak, Bakran (1996: 249) napominje da četiri naglasaka u hrvatskom jeziku „nemaju dovoljno važnu razlikovnu funkciju i, možda baš zbog toga, u pismu se ne bilježe“, ali imaju bar dvovrsnu ulogu: „akcent olakšava (omogućuje) segmentaciju izgovorenih izričaja u percepciji i, s druge strane, ima estetsku (identifikacijsku) funkciju“. Delaš (2013: 21) kategorički tvrdi da „uloga naglasaka nije ni estetska ni rodoljubna, nego lingvistička“. Međutim, uporaba naglasaka i zanaglasnih dužina uvelike odaje nacionalni, regionalni i sociološki identitet pa se tako prozodijske jedinice ne mogu gledati isključivo kao fonološke crte nego kao jedinice koje se protežu i izvan djelokruga lingvistike i ulaze u područje paralingvistike. Tako gledane prozodijske jedinice stvaraju

²³ Niz fonema /o n i m a/ samo se uz određeni naglasak čita kao „onima“ ili „on ima“ (Škarić, 1991: 316).

²⁴ U primjerima „Ivanka Menac“ i „Ivan Kamenac“ ne može se uočiti ništa što bi predstavljalo granicu riječi. (Škarić, 1991: 316).

biljeg, svojevrsan znak prema kojemu se vrijednosno određujemo – pozitivno ili negativno, u različitom stupnju, i to u zavisnosti od vrijednosnoga određenja zajednice koja se služi tim znakom (Škarić, 2001). Još je Vjekoslav Babukić (1854) isticao kako je naglasak „glazba svakog jezika“, a Florschütz (1916: 4) da „ljepota hrvatskoga jezika stoji navlastito do ispravnoga i čistog izgovora i valjanoga naglašivanja slogova, tj. samoglasnika“. Naravno, „ljepota“ nikako ne može biti jedino mjerilo prema kojemu se treba voditi lingvistika u proučavanju naglasaka, ali činjenica je također i da se pri standardizaciji naglasnog dijela ortoepije nije dovoljno voditi ni isključivo lingvističkim mjerilima. Kad bi bilo tako, hrvatski bi izgovorni standard vjerojatno do danas bio stabilan i jasno određen. No evidentno je da to nije tako te da je upravo područje vezano uz naglasak onaj dio u kojem je stvaranje pravogovorne norme u hrvatskom jeziku zapelo jer norma nije usklađena s uzusom. I ne samo da se praksa u mnogočemu razilazi od norme, nego joj u mnogim segmentima čak otvoreno pruža otpor, a razlozi tomu nisu samo lingvistički. Razgraničavajući jezik kao sustav od jezika kao standarda Silić (1999) piše da se norma koja karakterizira sustav kao standard utvrđuje sa sociolingvističkog gledišta jer jezikom kao standardom upravljaju i unutarnje i vanjske zakonitosti pa je naglasnu problematiku potrebno gledati i s društvenog, sociološkog, ekonomskog pa i političkog gledišta. Osim toga, opće načelo standardnosti nalaže da standardna norma treba određivati ono „što je u jeziku stilski neutralno i stoga neobilježeno“ (Katičić, 1999: 297), a to nikako nije moguće odrediti samo na temelju lingvističkih činjenica.

4. Hrvatski naglasni sustav i osječki govor

Više je podjela jezika s obzirom na naglasne sustave. U literaturi se obično navode dvije osnovne vrste jezika: tzv. intonacijski jezici i tonski jezici u širem smislu. U intonacijskim jezicima variranje tonske visine služi „samo za izražavanje intonacijskoga, dakle, postleksičkoga pragmatičkog značenja na razini intonacijske skupine” (Josipović Smojver, 2017: 169) dok tonski jezici izražavaju i leksička značenja riječi. Tonski jezici u širem smislu, među kojima je i hrvatski, nazvani su još i jezicima akcenatske prozodije, odnosno akcenatskim jezicima, ograničeno tonkim jezicima (Kapović, 2015: 22), tonsko-dinamičkim jezicima (Škarić, 1991: 316) ili jezicima s visinskim naglaskom (Babić i Josipović, 1991). Hrvatski standardni naglasni sustav temeljen je na novoštokavskoj akcentuaciji pa razlikuje četiri tipa *akcenta* definirana „vokalskom duljinom i smjerom kretanja tonske konture” (Josipović Smojver, 2017: 114-115). Kombinacijom tih dvaju parametara nastaju četiri leksička prozodijska uzorka – prozodema (Pletikos, 2008). Tako proizlazi da se u hrvatskom jeziku naglasak dodjeljuje na osnovi tona (Josipović Smojver, 2017: 116), ali nosilac tona nije slog nego mora. U jezikoslovnoj literaturi hrvatski se naglasci tradicionalno nazivaju kratkosilazni ($\grave{}$), kratkouzlazni ($\`$), dugosilazni ($\acute{}$) i dugouzlazni ($\´$). Međutim, ti se naglasci u govorima različito fonetski ostvaruju (a to se odražava i na standard) pa tako „ $\grave{}$ nije svugdje silazan i kratak (katkad je uzlazan, katkad poludug ili čak dug), $\acute{}$ je često zapravo uzlazno-silazan, $\`$ i $\´$ nisu svugdje uzlazni itd. Dovede li se stvar do ekstrema, jedino što se može smatrati zajedničkim u svim novoštokavskim sustavima jest činjenica da postoje četiri različita naglaska od čega su dva duga a dva kratka” (Kapović, 2015: 23). Kravar (1988) također primjećuje da u novoštokavskim govorima postoje tri tipa glasovne izvedbe uzlaznih naglasaka, koji se ostvaruju s obzirom na geografski položaj u kojem žive govornici. Prvi tip uvjetno naziva *centralnim ili hrvatsko-bosansko-srbijanskim (dinarskim)* i u njega ubraja govore sjeverne i srednje Dalmacije i gradove Zadar, Nin, Biograd, Šibenik, Skradin, Drniš, Knin, Split, Sinj, Omiš, Gračac, Gospić, Otočac, Karlovac, Glinu, Petrinju, Bjelovar, Sisak te neke bosanske i srpske govore. Drugi je tip *sjeveroistočni ili slavonsko-vojvođanski (panonski)*, u koji pripadaju govori Nove Gradiške, Slavonskog Broda, Đakova, Našica, Vinkovaca, Vukovara i Osijeka te govori gradova u Vojvodini i Srbiji dok je treći, *jugozapadni ili hercegovačko-neretvanski (humski)* tip raširen u Hercegovini te južnoj Dalmaciji (Makarskoj, Imotskom, Vrgorcu, Metkoviću, Dubrovniku, Cavtatu) i u dijelovima Crne Gore. Ta se tri tipa, navodi Kravar u istom članku, „razlikuju

među sobom raspodjelom jačine i kretanjem tona u novonaglašenom i bivšem naglašenom slogu, pri čemu je uzlaznost najizrazitija u prvom, centralnom tipu. A što se tiče ‘dvoslogosti’ uzlaznih akcenata, ona je uglavnom osobina panonskoga tipa” (Kravar, 1988). O dvoslogosti uzlaznih naglasaka pisali su Babić i Josipović (1991) opisujući ih kao „proširen visoki ton”, odnosno Jelaska (2004: 212), ističući kako „dva naglasna obilježja u dva susjedna tona uzrokuju dvoslogovnu naglasnost slivenih uzlaznih naglasaka”. Pletikos (2008) također napominje da se kod uzlaznih naglasaka tonski vrhunac ostvaruje oko granice naglašenog i izanaglasnog sloga, za razliku od silaznih, kod kojih je vrhunac u prvom dijelu naglašenog sloga.

Naglasak u hrvatskom jeziku, dakle, čini spoj triju nezavisnih sastavnica: udara (označenog većom jačinom i glasnoćom), tona i dužine (Jelaska, 2004), odnosno čine ga kombinacija trajanja naglašenog vokala i smjera tonskog kretanja. Naglašeni slog, koji se izgovara većom silinom, može biti dug ili kratak te može imati uzlazni ili silazni ton (Mandić, 2007). Kao prozodijska jedinica u hrvatskom jeziku također može biti zanaglasna dužina, u kojoj je zastupljeno samo prozodijsko obilježje trajanja dok se udar i ton na zanaglasnoj dužini ne očituju. Kako hrvatski naglasni sustav prepoznaje oprjeku po tonu, hrvatski se naglasci nazivaju melodijski (Barić i dr., 1995: 68).

4.1. Problemi standardizacije hrvatskog naglasnog sustava

U hrvatskom jeziku svaka riječ, bila ona govorna ili leksička, može imati samo jedan naglasak. Izuzetak su, kažu priručnici, superlativi (Jelaska, 2004: 213) te polusloženice, koje imaju dva naglašena sloga jer čuvaju individualnost obaju tvorbenih dijelova (Vukušić, Zoričić i Grasselli Vukušić, 2007: 55; 88), i ponegdje složenice, no njihov naglasak nije ustaljen te se teorija i praksa ponekad znatno razlikuju (Vukušić, Zoričić i Grasselli Vukušić, 2007: 109). Međutim, ne samo da se razlikuju teorija i praksa nego se razlikuju i opisi tih kategorija u različitim priručnicima: u nekima imaju dva naglasaka (usp. Vukušić, Zoričić i Grasselli Vukušić, 2007), a u nekima jedan (usp. Silić i Pranjković, 2005).

S obzirom na mjesto i vrstu naglasaka u riječi, u hrvatskom standardnom jeziku postoje određena ograničenja pa se može reći da je naglasak relativno slobodan. Pravila o raspodjeli naglasaka odnose se na ograničenja ostvaraja silaznih naglasaka, koji se ne mogu nalaziti na nepočetnom slogu riječi, kao i na to da se na zadnjem slogu u riječi ne može ostvariti nijedan naglasak. To se pravilo odnosi i na obvezu prenošenja naglasaka na jednosložnu prednaglasnicu kada tonička riječ ima silazni naglasak, uz ogradu da je to obvezno samo na

negaciju uz glagol, s jednosložnih i dvosložnih imenica i zamjenica dok s trosložnih i višesložnih riječi prenošenje nije obvezno. Pravila također nalažu da se nenaglašene dužine mogu ostvarivati samo iza naglašenog sloga. Ipak, u uporabnom se hrvatskom u nekim slučajevima upravo silazni naglasci na nepočetnim slogovima bolje prihvaćaju i doživljavaju neutralnima i neobilježenima pa, s obzirom na pravila, postoji nesklad između uzusa i norme. Nesklad se također očituje i u tome što u prihvatljivom uporabnom govoru često izostaje izgovor zanaglasnih dužina, čak i kod izvornih novoštokavaca. Štoviše, njihovo ostvarivanje nerijetko se procjenjuje nepoželjnim (Škarić i Lazić, 2002; Martinović, 2017). Budući da je hrvatsku ortoepsku normu „potrebno normirati na temelju odnosa *uzusa* i *norme* s uzorom u uporabnoj stvarnosti” (Matešić, 2009), a do danas nije ostvarena njena obuhvatna kodifikacija, hrvatskom jezikoslovlju tek predstoji riješiti taj problem. Takvi odmaci od kodificirane naglasne norme primijećeni su još u prošlom stoljeću pa su se već pedesetih godina 20. stoljeća intenzivirale rasprave o uporabi silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi u sklopovima prednaglasnica i naglasnica, u posuđenicama, vokativu jednine i genitivu imenica, u vlastitim imenima, složenicama, stilističkim riječima i u oblicima glagola (Moskatelo, 1954; Brozović, 1954; Škarić i dr., 1987; Škavić, 1994; Škarić, 2002; Škarić i Lazić, 2002; Varošaneć Škarić, 2003; Škarić, 2007b ; Pranjković, 2009 i dr.). Svi ti radovi pokušavaju odgovoriti na pitanje kako se odrediti prema činjenici da u hrvatskom govoru odstupanja više nisu sporadična nego i općeprihvaćena. Gramatike uredno utvrđuju postavljena pravila uz napomenu da su iznimke česte (Babić i dr., 1991; Barić i dr., 1995; Raguž, 1997; Silić i Pranjković, 2005), a rječnici su neujednačeni (Zoričić, 1994; Martinović, 2011; Martinović, 2017) pa se doima da naglasna norma ne postoji (Matešić, 2009; Martinović, 2014: 9).

Od početka detekcije problema autori su nudili različita rješenja koja su se u načelu svodila na tri koncepcije (Martinović, 2014: 45, 16-19). Prvu koncepciju zastupao je D. Brozović (1971) prihvaćajući tradiciju, uz zalaganje za zamjenu istočnoštokavskih osobina zapadnonovoštokavskima, odnosno centralnim govorima. Drugu koncepciju zastupao je Vukušić (1989; 2011) zalažući se za prihvaćanje isključivo ikavskog zapadnonovoštokavskog naglašivanja dok su treću koncepciju zastupali Škarić, Škavić i Varošaneć-Škarić (Škarić i dr., 1987; Varošaneć Škarić, 2003; Škarić, 2007b) i zagovarali tzv. *gradsku akcentuaciju*, odnosno urbanizaciju standarda kojemu bi osnovica bio govor kompetentnih govornika gradskih središta, osobito Zagreba. Opisane koncepcije ukazuju na razilaženje hrvatskih jezikoslovaca u ideologijama o upravljanju jezikom o kojima je pisao Neustupný. On je, govoreći o procesima povezanima s modernitetom koji djeluju na jezike, ukazao na postojanje

nekoliko postmodernih tipova strategija upravljanja jezikom, među kojima je i *simbolička strategija*. Za tu je strategiju značajno supostojanje dviju ideologija postmodernizma u jeziku: *humanistička*, koja veliča raznolikost i protivi se diskriminaciji, i *racionalistička*, koja zagovara „održavanje norme nasuprot njezinu labavljenju” (Neustupný, 2006 prema: Vuković, 2015: 317-323). Po tome bi prva i druga koncepcija pripadale racionalističkoj ideologiji, a treća humanističkoj te ostaje pitanje kako povezati obje ideologije i konačno razriješiti pitanje kodifikacije standardnih naglasaka u hrvatskom jeziku. U novije vrijeme jezikoslovci predlažu pomirenje opisanih ideologija i zastupaju stav da treba odabrati srednji put: utvrditi normu uzimajući u obzir sociološki, jezični i funkcionalni aspekt (Delaš, 2013: 5), dakle revidirati i prije svega usuglasiti postojeću normu uključujući suvremena govorna obilježja koja danas već imaju status neobilježenosti i neutralnosti (Delaš, 2003; Matešić, 2009; Martinović, 2014; 2018 i dr.). Kapović (2007) tvrdi da standardnu akcentuaciju ne moraju svi nužno ni usvojiti nego da ju treba promatrati kao „ideal kojemu svi manje ili više teže”. On obrazlaže da obični čovjek rijetko kad ima potrebu govoriti standardom te da „standardni naglasak u potpunosti usvajaju u načelu samo profesionalni govornici – spikeri na (državnom) radiju i televiziji, glumci, neki jezikoslovci itd.” Valja dodati i činjenicu da razgovorni funkcionalni stil služi za sporazumijevanje u različitim okolnostima, koje uglavnom nisu formalne, pa se u tom slučaju od govornika i ne očekuje uporaba standarda. Nerijetko se čak smatra da se akcentuacija ne može normirati i da se standardizirati može samo pisani jezik (Mićanović, 2006: 99).

Rasprave o hrvatskoj ortoepskoj normi iznjedrile su i Škarićevu (2009: 20-21) tvrdnju da supostoje tri različita idioma hrvatskog standarda, koje on naziva *klasičnim hrvatskim*, *općeprihvaćenim* (ili kraće *prihvaćenim*) i *prihvatljivim* govorom. Klasični hrvatski, napominje Škarić, nastao je normativističko-političkim načinom te ga govornici hrvatskoga jezika uglavnom ne prihvaćaju jer se kosi s njihovom izvornom govornom praksom. Općeprihvaćeni hrvatski nastao je spontano i razvija se ubrzano, prije svega zahvaljujući migracijama, urbanizaciji i medijima. Njegova je prednost u tome što je oblikovan prema sociolingvističkim zakonitostima pa je tako usvojio oblike koji sve govornike podjednako udaljavaju od njihova organskog govora, a pri tom ih većina doživljava i najpoželjnijima.²⁵ Usporedno s općeprihvaćenim razvija se prihvatljivi govor s oblicima koji su negdje između

²⁵ Neki autori navode da općeprihvaćeni hrvatski, koji je ujedno govor blizak zagrebačkom intelektualnom krugu, ima tronaglasni sustav jer postoji neutralizacija kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglasaka kroz kratkosilazni, dinamički naglasak (Škarić, 2001; Varošaneć-Škarić i Škavić, 2001). Kapović (2010) opovrgava takvo gledište pokazujući da velik dio hrvatskih urbanih govora (uključujući Split i Osijek) ima četveronaglasni sustav.

klasičnih i općeprihvaćenih, a proizašli su iz nastojanja novoštokavaca da govore što pravilnije te novoštokavaca da usvoje općeprihvaćeni govor. Zamisao o supostojanju triju idioma standarda slična je onome o čemu je još krajem sedamdesetih godina 20. stoljeća pisao Horecký (1978 prema: Vuković, 2015: 16), da u jezicima, uz književnojezičnu normu, postoji i slobodniji oblik (provizorno se može nazvati standardnim) koji se upotrebljava u svakodnevnoj komunikaciji i čija su izražajna sredstva primjerenija svakodnevnom kontaktu i još je tada predviđao da na taj način mogu supostojati dvije norme: stroža književnojezična i tolerantnija standardna. U tom bi slučaju književnojezična norma obuhvaćala ono što propisuje tradicionalna kodifikacija dok bi tolerantnija standardna norma prihvaćala i uporabu onih jezičnih sredstava koja dolaze iz neknjiževnog govornog jezika. Škarićeve su ideje o supostojanju triju idioma i na tragu Cvrčekove *konceptije minimalne intervencije (KMI)* (Cvrček, 2008, prema: Vuković, 2015: 283-291) u kojoj se on zalaže za pluralnost „uzajamno konkurentnih kodifikacija, koje bi imale jednak prestiž...“ i koje bi trebale „pokazati kako u jeziku postoje varijante te tako ublažiti uvjerenje govornika da postoji samo jedna ispravna varijanta (dok su ostale loše).“ Cvrček (2008, prema: Vuković, 2015: 291) nadalje kao jedno moguće rješenje nudi „pluralnost deskripcija, koje međusobno konkuriraju za korisnike i prestiž. U toj borbi pobjeđuje ona deskripcija koja odgovara jezičnomu ukusu govornika, jednako kao i ona koja ima društveni prestiž“. Na taj se način za govornike ništa ne mijenja, a s gledišta lingvističke teorije to je jedini „neproblematičan“ put jer je neintervencijske naravi. Teoretski su Škarićeve, Horeckovljeve i Cvrčekove tvrdnje jasne i same po sebi logične, no kad se one pokušaju provesti u praksi ostaje pitanje koje od brojnih jezičnih sredstava ubrojiti u općeprihvaćene i prihvatljive idiome, odnosno koliko bi deskripcija hrvatskih naglasnih navika trebalo supostojati s obzirom na činjenicu da na području hrvatskog jezika postoji širok raspon različitih uporabnih inačica u svakodnevnoj komunikaciji, što bi razumijevalo supostojanje onoliko prihvatljivih normi koliko je i naglasnih sustava. Ako bi se pak krenulo utvrđivati živost svakog pojedinog elementa, potrebno bi bilo statistički odrediti govorni uzus (Haller, 1931 prema: Vuković, 2015: 28), što za hrvatsko govorno područje još nije učinjeno. S druge strane, naglasna je norma hrvatskog jezika jedina norma koja je u jezičnom planiranju ostala u prvoj fazi planiranja, tj. u fazi selekcije, jer još nije usuglašeno koji dijalekt u štokavskome narječju daje supstanciju i strukturu, ali i danas postoje autori koji uvode i druge sustave u standard, dinamički sustav kao paralelan sustav tonskom (usp. Škarić, Škavić i Varošaneć-Škarić, 1995; 1996; Škavić i Varošaneć-Škarić, 1999; Škarić, 2002). Kad bi se zagrebački govor uzeo za osnovicu općeprihvaćenog ili prihvatljivog idioma kao što predlaže Škarić (2007), pitanje je koliko bi taj idiom bio prihvatljiv govornicima ostalih hrvatskih

sredina s četveronaglasnim i višenaglasnim, odnosno dvonaglasnim sustavima. U literaturi se napominje da se za osnovu standardnog izgovora treba uzeti govor intelektualnih slojeva koji govore standardom (Havránek, 1932; Škarić, 2007b), ali i tu se može postaviti pitanje koji bi to bio „uzorni“ hrvatski govornik: intelektualac iz Zagreba, Osijeka, Rijeke, Splita, Dubrovnika ili nekog drugog mjesta? U radu u kojem daje akustički opis hrvatske prozodije riječi, odnosno opisuje prozodiju riječi u suvremenom općem naddijalektalnom govoru, Pletikos (2008: 124-126) naglašava da se, čak i za govornika čiji je govor procijenjen da odgovara suvremenom hrvatskom prihvaćenom idiomu, na temelju njegovih naglasnih obolježja može odrediti dijalektalno podrijetlo. Pri tom utvrđuje tri naglasna sustava: a) tonski, b) dinamički i c) prijelazni (tonski ili dinamički). U tonski ubraja dalmatinski četveronaglasni sustav (govornici s područja Splita, Šibenika, Biograda na Moru, Bola na Braču), slavonski četveronaglasni sustav (govornici s područja Osijeka, Slavnskog Broda, Nove Gradiške, Županje, Našica i drugih slavonskih mjesta) i naglasni sustav s tri do četiri naglasna (govornici koji imaju manje obilježen govor zbog utjecaja različitih govora tijekom školovanja i usvajanja standardnog govora). Dinamički sustav imaju uglavnom govornici s kajkavskog područja i on se dijeli na jednonaglasni, dvonaglasni te sustav s jednim do dva naglasna. Prijelazni sustav ima odlike i tonskog i dinamičkog sustava, a njemu pripadaju govornici koji imaju dva ili tri naglasna i u tu kategoriju pripadaju govornici s različitim zemljopisnim naglasnim podrijetlom.

Očito je, dakle, da je problem oko standardizacije ortoepije, posebice naglasnog dijela, kompliciraniji od pravopisne norme prije svega jer govoreni jezik ima više varijacija od pisanoga, a i teže ga je primijeniti u praksi. U hrvatskoj je naglasnoj problematici, naime, problem i taj što se govornici ne pridržavaju propisanog standarda čak ni onda kada se to od njih očekuje (primjerice televizijski ili radijski voditelji i spikeri). Razlog je tomu što danas mnogi govornici hrvatski standardni naglasak doživljavaju manje poželjnim, obilježenim, pa i seljačkim (Jonke, 1956; Škarić i Lazić, 2002; Škarić, 2007b), pa samim tim svjesno ne prihvaćaju njegova pravila nego upotrebljavaju njima prihvatljive oblike. Drugim riječima, hrvatski ortoepski standard među hrvatskim govornicima ne uživa prestiž (Mićanović, 2006: 104-105). Neka istraživanja govore tome u prilog (Škarić, 1999; Varošaneć-Škarić, 2001; Škarić i Lazić, 2002), a ključna je stavka što u prihvaćanju standardne ortoepije važnu ulogu igraju društveni, politički, ekonomski i drugi čimbenici. O problemu sadašnjeg propisa naglasne norme koji ne uživa prestiž jer ga govornici doživljavaju obilježenim te se svjesno odmiču od njega piše i Blaženka Martinović (2018). Autorica rješenje problema vidi u opisu naglasne norme neutralnog varijeteta koji bi bio

referentna točka iz koje bi se zatim opisala naglasna norma hrvatskog standarda. No na pitanje kakav je govoreni neutralni tip hrvatskog standardnog jezika još nema jednoznačnog odgovora pa Martinović daje opis nekih njegovih značajki. Prije svega, navodi neutralan ostvaraj silaznog tona na nepočetnom slogu u određenim posuđenicama, složenicama, u G mn. i V. jd. određenih imenica te u nekim sklopovima prednaglasnica i naglasnica. Nadalje, ponegdje je neutralno pomicanje naglasaka prema početku riječi (u imenicama i pridjevima, ali ne i u glagolima) te čuvanje naglasnih preinaka u paradigmi. S druge strane, neki autori navode da standardom često postaje dijalekt onih koji imaju moć – ekonomsku, vojnu, političku, duhovnu – te da se stilovi moćnih skupina uvijek oponašaju, a govorni varijeteti uspoređuju s njihovim govornicima (Mićanović, 2006: 71). Činjenica je također da je Zagreb preuzeo ulogu ekonomskog, kulturnog, političkog i medijskog središta Hrvatske: središte nacionalne televizije nalazi se u Zagrebu, kao i središta privatnih televizijskih kuća (RTL televizija i Nova TV), koje imaju vrlo visoku gledanost na području cijele Hrvatske. Uz to je i činjenica da se RTL i Nova TV vrlo nekritički odnose prema govornoj, posebice naglasnoj, normi i da se na njihovim programima (uključujući sinkronizirane crtane filmove i serije za mlade, ali i informativne emisije) gotovo isključivo govori dinamičkim, tzv. „zagrebačkim“ naglaskom. Televizija se smatra *jakim medijem* koji „vezuje na sebe oko i uho, zaokuplja cjelovitu pozornost gledatelja te stoga ima velike mogućnosti utjecaja“ (Mataušić, 1992) pa nije isključeno ni da su značajnu ulogu u promjeni pogleda o prestižnosti govornih varijeteta odigrali upravo mediji. Iz takve se perspektive Škarićeva ideja o zagrebačkom govoru kao osnovici općeprihvaćenog čini ne tako nemogućim nastavkom razvoja govornog, prije svega naglasnog, standarda.

4.2. Sporna mjesta u hrvatskom naglasnom sustavu i osječki govor

Nekoliko je, dakle, spornih mjesta u hrvatskoj naglasnoj ortoepiji oko kojih se u hrvatskom jezikoslovlju vode rasprave. To su mjesta koja se u praksi uvelike razilaze od norme do te mjere da postaju već općeprihvaćena pa struka prešutno ili prelazi preko njih, ili jasno navodi brojna odstupanja (Buzina, 1987; Barić i dr., 1995; Delaš, 2003; 2013; Mićanović, 2006, Martinović, 2006; 2014; 2017; 2018; Badurina i Matešić, 2008; Matešić, 2009 i dr.). Već je istaknuto da je praksa pokazala kako je sporno osnovno naglasno pravilo hrvatskoga jezika koje kaže da silazni naglasak ne može stajati na nepočetnim slogovima riječi, u što ulazi i pravilo prenošenja naglaska na prednaglasnicu u govornim riječima kada naglašena riječ ima silazni ton. Pedesetih godina 20. stoljeća Pravopisna komisija dopustila je neprenošenje naglaska na prednaglasnicu kada naglašena riječ ima tri i više slogova (Jonke, 1957), no ni takvo „prilagođeno“ pravilo nije se poštovalo tada, niti se danas poštuje. Osim toga, u praksi se često reduciraju (ili se čak uopće ne ostvaruju) zanaglasne dužine propisane u jezičnim priručnicima pa ostaje otvoreno pitanje je li potrebno i dalje ustrajati na pravilima koja se u suvremenom govoru čine obilježenima i imaju slabiji stupanj poželjnosti (opširnije u Škarić i Lazić, 2002).

Osječki govor s novoštokavskim četveronaglasnim sustavom u mnogome je blizak propisu, no u spornim mjestima i on se sve više približava suvremenoj govornoj praksi.

4.2.1. Silazni naglasak na nepočetnim slogovima riječi

A) Posuđenice

U jezikoslovnoj literaturi vezanoj uz naglaske hrvatskog jezika navodi se da su posuđenice kategorija riječi u kojoj se u hrvatskom izgovoru često ostvaruju silazni naglasci na nepočetnom slogu (Moskatelo, 1954; Pranjković, 2009; Martinović, 2014 i dr.). Autori opisuju brojne takve primjere i predlažu rješenja kako ujediniti uzus i normu, no konačni zaključak do danas još nije donesen, prije svega zato što hrvatski jezikoslovci taj problem promatraju s različitih gledišta. Škarić, Škavić i Varošaneć-Škarić (1995) smatraju da „posuđenice jesu posuđenice i da im naglasno normiranje mora označiti taj status“ te da one trebaju nositi prozodijski trag jezika iz kojega su posuđene iako je on često u oprjeci s hrvatskom prozodijom riječi. Oni također smatraju da pri normiranju posuđenica treba voditi računa o stvarnom stanju te da za tu svrhu trebaju biti uzor kompetentni obrazovani govornici jer oni te riječi uglavnom češće i upotrebljavaju. Autori, dakle, eksplicitno zagovaraju

normiranje silaznog naglasaka na nepočetnom slogu posuđenica obrazlažući svoj stav činjenicom da se za takvo rješenje odlučuju suvremeni kompetentni govornici (glumci, spikeri, kroatisti i fonetičari), da „hrvatski standard (...) vrlo dobro prihvaća silazni naglasak u sredini stope...“, ali i da takav naglasak u posuđenicama „konotira učenost dobivenu kroz klasičnu naobrazbu.“ Vukušić (1996) pak tvrdi da kao polaznu točku za normiranje naglasaka u izgovoru posuđenica treba uzeti već najvećim dijelom utvrđenu sustavnu normu koja dobrim dijelom ima i razvojne tendencije i koju ne bi trebalo suzbijati. Ipak, tvrdi Vukušić, u normi „pojedini treba dotjerivati, a ono što nije nikako u porabi – smiono napustiti“. Martinović (2018) čak navodi da se u određenim posuđenicama ostvaraj silaznog tona na nepočetnom slogu doživljava neutralnim i da ta neutralnost ovisi o čestoti uporabe i broju slogova. Autorica tako navodi da se dvosložne i trosložne posuđenice koje su češće u uporabi neutralno izgovaraju s uzlaznim naglaskom na početnom slogu (*sènātor, pròjektor, kòrektor, dīrektor, stùdent*) dok se višesložne doživljavaju neutralnima kad imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu (inačice *manipulātor, torèādor, recitātor, okùpātor, radijātor* doživljavaju se usiljenima). No i češće uporabljive posuđenice koje imaju manji broj slogova, a koje fonološki i morfološki „odaju“ strano podrijetlo, imaju neutralan silazni naglasak na nepočetnom slogu (*toalèt, rokokò, ragù, kakadù, dekoltê, lavabò*). Osječani se, kad je riječ o izgovoru posuđenica, također nerijetko priklanjaju suvremenoj govornoj praksi uporabe silaznih naglasaka na nepočetnom slogu. Jedan od razloga zbog kojih se to događa možda je taj što osječki naglasni sustav pripada tipu prozodijskih sustava koji „za izvorni naglasak krajnjega sloga nema vlastita rješenja, jer krajnji slog kao takav nije mogao biti zahvaćen promjenom tona...“ (Delaš 2013: 85) te su u Osijeku zbog toga posuđenice zadržale izvorni naglasak. Naime, kad govori o historijskom procesu naglasnoga prilagođavanja posuđenica u hrvatskom jeziku, Delaš (2013: 82-85) ističe da su vidljivi „rezultati interferencije u izravnu dodiru naših prozodijskih podsustava s različitim sustavima stranih jezika“ te izdvaja tri tipa naglasnog prilagođavanja: I. je tip najstariji, nazvan „izvornim“, „dijalektnim“ i „prednovoshtokavskim“, a odlikuje se starijom akcentuacijom (tronaglasnim i dvonaglasnim sustavom), II. tip obuhvaća mlađe novoštokavske govore u kojima se, kada je riječ o posuđenicama, odrazilo novoštokavsko pomicanje naglasaka (koje je inače pojava bosanskohercegovačkog područja). Taj tip ponajviše obuhvaća jugozapadno štokavsko područje te se naziva „dalmatinskim“ i „ranonovoštokavskim“ tipom naglasnog prilagođavanja. Treći tip, koji je karakterističan uglavnom samo za posuđenice te se u njegovu razvoju odražava utjecaj njemačkog jezika, prisutan je u sjeveroistočnom dijelu novoštokavskog područja i ima nov način naglasnog prilagođavanja posuđenica. To je tzv.

„panonski“, „kontinentalni“ i „kasnonovoštokavski“ tip naglasnog prilagođavanja, u koji, između ostaloga, pripada i osječki. Drugi razlog pojave silaznog naglasaka na nepočetnim slogovima u izgovoru posuđenica u Osijeku možda se može tražiti i u činjenici da je za razvoj osječkog naglasnog sustava svojedobno vrlo značajnu ulogu odigrao i tzv. *esekerski* dijalekt,²⁶ čiji je naglasak dinamičan, odnosno u pravilu se podudara s naglaskom u standardnom njemačkom jeziku. No zanimljivo je to što se silazni naglasak na nepočetnim slogovima riječi u nekim posuđenim riječima u Osijeku doživljava potpuno prirodnim, a u drugima je on neobičan i stran. Tako se primjerice govori *pàtent* i *prèdātor*, ali *ornamènt* i *terminātor*. Brojni su takvi slučajevi u kojima osječki govornici ostvaruju propisani naglasak u posuđenicama, ali nisu zanemarivi ni primjeri izgovora silaznog naglasaka na nepočetnom slogu pa se čini da je naglasni sustav u tim kategorijama riječi nedosljedan. Zbog toga se u radu ispituje mjesto i ton naglasaka u izgovoru posuđenica na -nt, -or, -st i -log različitog broja slogova te u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka tvorenih od muških parnjaka posuđenica na -nt, -or i -st kako bi se odredilo u kojoj mjeri i u kojim slučajevima Osječani ostvaruju silazni naglasak na nepočetnom slogu, a u kojim slučajevima prenose ili prilagođuju naglasak. Tako će se utvrditi eventualna dosljednost i pravilo uporabe silaznog/nesilaznog naglasaka u izgovoru posuđenica u osječkom govoru.

B) Genitiv množine imenica

Osim u posuđenicama, odmak od norme glede silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u općeprihvaćenom hrvatskom²⁷ primjećuje se i u izgovoru genitiva množine imenica. Za njega je značajno da prevladava silazni ton (u slučajevima kad je on različit od tona osnove), premda postoji i tendencija ujednačke paradigme (kada se u genitivu množine javlja uzlazni naglasak koji se ravna prema ostalim padežima) (Martinović, 2014: 93). Iako se silazno naglašavanje nepočetnih slogova u genitivu množine u literaturi opisuje kao razgovorno obilježeno, ono je čak i u novoštokavskim govorima toliko prošireno da neki autori napominju kako bi moglo postati (ili već jest) neutralnim (Martinović, 2014: 96; 2018). Nekoliko je osnovnih osobitosti genitiva množine imenica, među kojima su:

²⁶ *Esekerski* dijalekt („Essekerisch“ ili „die essekerische Mundart“) njemački je dijalekt kojim su do kraja Drugog svjetskog rata govorili niži društveni slojevi njemačkog stanovništva u Osijeku. Nastao je od više bavarsko-austrijskih dijalekata (ponajviše razgovornog njemačkog austrijske varijante), hrvatskog, srpskog i mađarskog. Danas u Osijeku ima vrlo malo Esekera koji govore tim dijalektom (Petrović, 2008: 5). (https://hr.wikipedia.org/wiki/Esekersko_narje%C4%8Dje)

²⁷ U Škarićevu smislu (vidi poglavlje 4. 1. Problemi standardizacije hrvatskog naglasnog sustava).

- a) Pretežito ima silazni ton, osim u tri slučaja, kada dolazi do promjene silazne u uzlaznu intonaciju. To se događa ispred jednosložnih osnova na *-ā*, *-ī* i *-ijū* (pr. *cŕv* – *cŕvā*, *sāt* – *sātī*, *òči* – *òčijū*) (Martinović, 2014: 92).
- b) U nekim višesložnicama u genitivu množine čest je silazni naglasak na nepočetnom slogu, premda se kod tih riječi naglasak može premjestiti i na prethodni slog ili metatonirati (pr. *podátaċ* – *podátākā*, *pòdātākā*, *podátākā*).
- c) „U višesložnica (...) svih rodova s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjemu slogu osnove postalo je uobičajeno ostvarivati silazni ton nepočetnoga sloga...” (pr. *gramàtika* – *gramàtikā*, *akadèmik* – *akadèmikā*, *račùnalo* – *račùnālā*) (Martinović, 2014: 96).
- d) U dvosložnih imenica s uzlaznom intonacijom koje su proširene u genitivu množine naglasak metatonira u silazni (pr. *glúmac* – *glúmācā*).
- e) Imenice koje tvore množinu morfemima *-ov/-ev* imaju dvostruk naglasak: stariji i analoški (pr. *tòp* – *tòpōvā*, *tòpōvā*).
- f) Ostale imenice u genitivu množine imaju nepromijenjen naglasak (pr. *lúpež* – *lúpēžā*).

Silazni naglasak na nepočetnom slogu u genitivu množine imenica sasvim je prirodna pojava i u osječkom govoru, no nije zanemarivo ni premještanje naglasaka na prethodni slog uz metatoniju u izgovoru nekih višesložnica (no često bez zanaglasnih dužina ili s ostvarajem samo prve zanaglasne dužine; pr. *podátaka* i *pòdátaka*, *žumânjaka* i *žùmānjaka*). Stoga valja utvrditi postoji li dosljednost u odabiru naglasnih inačica u genitivu množine imenica kod osječkih govornika s obzirom na dob i, ako postoji, mogu li se na temelju nje uočiti tendencije naglasnih promjena u govoru Osječana.

C) Prenošnje naglasaka na prednaglasnicu

Još jedan od problema ortoepske norme oko kojega akcentolozi vode rasprave jest pravilo prenošenja naglasaka na prednaglasnicu u slučaju kada tonička riječ ima silazni naglasak. Naime, u hrvatskom je standardu neusuglašena „(ne)obveznost pomicanja naglasaka te neutralnost takvih ostvaraja...” (Martinović, 2018). Sredinom prošlog stoljeća uočeno je da u naglasnoj cjelini koju čini prednaglasnica i tonička riječ prenošenje naglasaka ovisi o duljini naglasnice i da se ono češće provodi ako je naglasnica kraća pa je propisano da se naglasak obvezno treba prenositi s jednosložnih i dvosložnih naglasnica dok je s trosložnih i višesložnih riječi dopušteno i neprenošenje naglasaka. Međutim, ni takvo „prilagođeno“

pravilo uglavnom se nije provodilo tada, niti se danas provodi, čak ni u govoru nekih izvornih novoštokavaca. Štoviše, u svezama prednaglasnica i naglašenih riječi sve je izrazitija težnja da se naglasak ne prenosi ni s kraćih riječi pa se silazni naglasci na srednjim slogovima u novije doba ni s gledišta pravogovorne norme ne smatraju pogrešnima (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 111). Tako naglasak na prednaglasnicu i u osječkom govoru preskače samo u određenim izrazima (sa zamjenica, s 2. i 3. lica jednine aorista i s prezenta glagola kad je u negaciji), a prenošenje je češće od preskakanja te se ono češće ostvaruje s jednosložnih riječi. Naglasak s imenica na prednaglasnicu prenosi se rijetko, često se prenosi sa zamjenica, a s glagola koji imaju silazni ton na negaciju uvijek (Benić, 2007).

Helena Delaš (2003; 2013) primijetila je da će izvorni novoštokavci dosljedno prenijeti naglasak sa zamjenice na jednosložni prijedlog u slučajevima poput: *nà mene, òd vās, prèd njīm, zà sebe, iz njē* dok se u sklopovima dvosložnih i trosložnih prijedloga s osobnim zamjenicama za 1. i 2. l. jd. i povratnom zamjenicom prenošenje naglaska većinom neće izvršiti te zaključila „da se kao prednaglasnice ponašaju samo jednosložni prijedlozi, a dvosložni i trosložni tek iznimno (samo u slučajevima *kròzā te, ùzā nj, ùzā se, nādā me, prèdā me, pòdā nju* itd.)“ (Delaš, 2003). Vezano uz to, u radu se problem prenošenja naglaska na prednaglasnicu (kada govornu riječ čini prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom te prijedlog s ostalim imenskim riječima) u osječkom govoru promatra ne samo s gledišta duljine toničke riječi, kao što se inače promatra, nego i s gledišta duljine same prednaglasnice.

4.3. Pregled dosadašnjih istraživanja o osječkom naglasnom sustavu

Osijek je najveći grad u Slavoniji, smješten u istočnoj Hrvatskoj na desnoj obali rijeke Drave između 16. i 24. kilometra od ušća u Dunav i proteže se na površini od 171 km². Četvrti je po veličini grad u Hrvatskoj te je sjedište Osječko-baranjske županije (Wikipedia, 2018). Iako je geografsko-politički najveće gradsko slavonsko središte, jezično i dijalektološki gledano govor Osječana ne pripada slavonskom dijalektu nego jednom od triju novoštokavskih dijalekata štokavskog narječja.²⁸ Govori slavonskog dijalekta nazivaju se još i nenovoštokavski arhaični šćakavski dijalekti i njihovu akcentuaciju karakterizira uglavnom

²⁸ Prema Josipu Liscu (2003: 13, 29), ukupno je sedam štokavskih dijalekata: 1. istočnohercegovačko-krajiški (ili kraće istočnohercegovački), 2. istočnobosanski ili nenovoštokavski (i)jekavski šćakavski, 3. zetsko-južnosandžački ili nenovoštokavski (i)jekavski, 4. šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski ekavski, 5. kosovsko-resavski ili nenovoštokavski ekavski, 6. zapadni ili novoštokavski ikavski, 7. slavonski ili nenovoštokavski arhaični šćakavski. Od toga su tri novoštokavska: (i)jekavski istočnohercegovački ili istočnohercegovačko-krajiški, šumadijsko-vojvođanski (ekavski) i zapadni (ikavski novoštokavski).

starina. Nerijetko čuvaju akut pa je često zastupljen peteronaglasni sustav, premda neki govori zadržavaju samo tri naglasaka. Govori slavonskog dijalekta imaju izražene različitosti te se u nekim mjestima javlja dugouzlazni i kratkouzlazni, u nekim područjima izostaje kratkouzlazni, donekle i dugouzlazni naglasak, a neka mjesta imaju tri duga naglasaka dok u naglašenim kratkim slogovima nemaju tonske razlike (Lisac, 2003: 34-36). Osječki se govor u mnogočemu razlikuje od tog slavonskog novoštokavskog dijalekta, a autori ga ubrajaju u novoštokavski (i)jekavski dijalekt (Sekereš, 1967), obično još nazvan istočnohercegovačkim ili istočnohercegovačko-krajiškim dijalektom (Lisac, 2003 i Brozović, 2008).²⁹ U literaturi postoje i drukčije podjele štokavskoga narječja. Kravar (1988), s obzirom na način prozodijskog oblikovanja uzlaznih naglasaka, novoštokavski prostor dijeli u tri tipa: 1) centralni ili hrvatsko-bosansko-srbijanski (dinarski), 2) sjeveroistočni ili slavonsko-vojvođanski (panonski) i 3) jugozapadni ili hercegovačko-neretvanski (humski) tip, pri čemu osječki (uz vinkovački i novosadski) ubraja u drugi tip govora.

Gledajući geografski, osječki govor zapravo – uz vrlo usko područje u svojoj bližoj okolini i neke dijelove Baranje – predstavlja otok novoštokavskog u moru govora slavonskog dijalekta istočne Slavonije. Kako bi se izbjegle terminološke nejasnoće, treba razlikovati pojam *slavonski govori* od pojma *govori slavonskog dijalekta*. Pri tome bi termin *slavonski govori* obuhvaćao govore koji se nalaze na geografsko-političkom području Slavonije, neovisno o tome jesu li novoštokavski ili nenovoštokavski, a pojam *govori slavonskog dijalekta* obuhvaćao bi govore koji pripadaju slavonskom dijalektu u dijalektološkom smislu (nenovoštokavski arhaični šćakavski, odnosno staroštokavski govori). Prema toj terminologiji osječki govor pripada *slavonskim govorima* novoštokavskog dijalekta, ali ne pripada *govorima slavonskog dijalekta*.

Novoštokavski (i)jekavski dijalekt, osim dijelova Baranje te nekih područja zapadne i istočne Slavonije, zahvaća široko područje i izvan Hrvatske, a u Hrvatskoj se prostire na području Dubrovnika i njegovih okolnih otoka, Mljeta i istočnog dijela Pelješca, dijelova sjeverne Dalmacije, Banije, Korduna i Like. Jedna od zajedničkih osobina svih novoštokavskih dijalekata jest četveronaglasni sustav, i to je ujedno i najvažniji kriterij po kojemu se govori uopće smatraju novoštokavskima (Lisac, 2003: 29). Lisac navodi da su, za razliku od govora slavonskog dijalekta, koji po naglasnim osobitostima variraju od mjesta do mjesta, odstupanja od novoštokavskog četveronaglasnog sustava u govorima novoštokavskog (i)jekavskog dijalekta vrlo rijetka. On također piše da, kako su novoštokavski govori polazna

²⁹ Josip Lisac podjelu je, uz određene preinake, preuzeo od Ivića iz 1988. (Lisac, 2003: 156).

osnovica hrvatskom standardnom jeziku, tako su i njihovi naglasni sustavi, uvjetno rečeno, istovjetni: jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske, dvosložne i višesložne riječi na prvom slogu mogu imati sva četiri naglaske, a na unutarnjim slogovima ostvaruju se samo uzlazni naglasci. Posljednji slogovi nemaju naglaske, a zanaglasne dužine javljaju se samo iza naglašenog sloga. Neprenošenje silaznog naglaske nije često, a i to je uglavnom u stranim riječima i nekim složenicama. O novoštokavskim uzlaznim naglascima često se govori kao o dvosložnima jer se u slogu iza uzlaznog naglaske ton izgovara visoko. Prenošnje naglaske na prednaglasnicu uglavnom se dosljedno provodi, a zanaglasne se dužine ne skraćuju te se nerijetko ostvaruje i više zanaglasnih dužina. Dakako, navedeni opis naglasnih obilježja vrlo je općenit i daje samo okvirnu sliku o naglascima u skupini novoštokavskih (i)jekavskih dijalekata, a svako područje unutar njega razvilo je svoje govorne posebnosti koje ga odvajaju od drugog područja. Međutim, iz perspektive suvremenih spoznaja o naglasnim obilježjima hrvatskih novoštokavskih govora taj opis naglasaka koji je Lisac dao prije više od 15 godina čini se idealiziranim, pa čak i zastarjelim, jer, kao što je već navedeno, brojna novija istraživanja pokazala su da neki izvorni novoštokavci u pojedinim govornim segmentima imaju bitno drukčije naglasne navike od opisanih, a one se prema učestalosti pojavljivanja na nekim područjima mogu smatrati pravilom, a ne izuzetkom. To se prije svega, kada je riječ o osječkom govoru, odnosi na prenošenje naglaske na prednaglasnicu i ostvaraj silaznog naglaske na nepočetnom slogu. Zato je, s obzirom na veliku prostornu zastupljenost govora novoštokavskih (i)jekavskih dijalekata (a koja zahvaća i potpuno različita geografska područja – primjerice Dalmaciju i Slavoniju), potrebno govoriti i o specifičnostima svake pojedine skupine govora unutar tog dijalekta, kako bi se dobio uvid u stvarno stanje na terenu. U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi postoje dijalektološki opisi brojnih mjesnih govora – većinom sela – s različitim polaznim dijalektnim osnovicama, no primjećuje se pomanjkanje sustavnijeg opisa govora gradskih sredina, posebice slavonskih. Unutar novoštokavskog dijalekta mnogo je još neistraženih gradskih govora koji imaju specifična i samo njima svojstvena ostvarenja naglasaka i koji čine poseban gradski varijetet, a među njima su i govori slavonskih urbanih sredina i sam grad Osijek. Pretpostavlja se da je pomanjkanje opisa govora gradskih sredina rezultat mišljenja koje je vladalo do dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća, a to je da je domena proučavanja dijalektologije isključivo govor sela kao jedinog izvora autohtonog govornog izričaja pojedinoga kraja, a samim tim i činjenice da se tek od šezdesetih godina prošlog stoljeća, Labovljevim proučavanjima gradskih govora, počelo više pozornosti posvećivati urbanoj dijalektologiji (Kuna i Mikić Čolić, 2016). Stoga ovaj rad daje prilog opisu naglasnih obilježja velikih hrvatskih gradskih središta.

4.3. 1. Akustika osječkih naglasaka i zanaglasnih dužina

Navedeno je da se Osječani po naglasku prepoznaju diljem Hrvatske, no nije poznato koje su to njegove konkretne osobitosti koje ga čine toliko prepoznatljivim; je li riječ o osobitostima trajanja naglašenih i zanaglasnih vokala, je li ključna specifična intonacija ili ostvaraj zanaglasnih dužina, ili pak spoj svih tih elemenata zajedno određuje posebnost osječkog naglasnog sustava? To je pitanje na koje će se pokušati odgovoriti u istraživačkom dijelu rada.

Jezikoslovna je literatura siromašna kad je riječ o opisu naglasaka osječkoga govora. Njih u određenoj mjeri opisuju radovi koji se bave sociofonetskim istraživanjima govora sa svrhom ispitivanja stereotipnih indeksikalnih osobina s obzirom na govor (Varošaneć-Škarić i Kišiček, 2009) ili sa svrhom istraživanja stavova prema gradskim varijetetima hrvatskoga jezika (Kišiček, 2012) i oni uglavnom potvrđuju da Osječani u govoru njeguju četveronaglasni sustav, no ne ulaze u dublju analizu konkretnih ostvaraja naglasaka. Kravar (1988) smatra da je u osječkom izgovoru kod uzlaznih naglasaka naglašeni slog malo povišen, a zanaglasni “izrazito visok, obično i viši od prethodnoga i više ili manje silazan”, a slično primjećuje i Benić (2007), koji piše da je samoglasnik iza uzlaznog naglasaka “relativno visok”, odnosno “prosječna mu je visina jednaka visini naglašenoga samoglasnika, pa je on samo relativno visok jer ga govornici iz krajeva gdje je niži, doživljavaju kao izrazito visok”. Pletikos Olof (2013) na temelju akustičke analize govora slavonskih i dalmatinskih govornika ukazuje na to da je “u uzlaznim nagascima ton početka zanaglasnog vokala kod slavonskih (...) govornika na istoj razini kao u naglašenom vokalu”, no ti rezultati za osječki govor ne moraju nužno vrijediti jer analizirani korpus ne uključuje isključivo osječke govornike nego govornike iz desetak različitih slavonskih gradova. Jedini opsežniji rad o toj temi do sada donosi Benić (2007), koji iznosi najviše podataka o specifičnostima osječkog naglasnog sustava na temelju svojih slušnih zapažanja u govoru 34 ispitanika. On se kao materijalom za opis osječkog naglasaka koristio snimljenim govorom mladih, konkretno učenika 3. razreda srednje škole i mladih u dobi od oko 25 godina i nije uzimao u obzir naglasna obilježja starijih govornika, čiji se govor možda u nekim segmentima i razlikuje od govora mladih. I sam autor navodi da njegov rad „ipak ostaje opći opis, koji može poslužiti kao uvod u daljnja istraživanja” (Benić, 2007), a njegov nastavak s opsežnijim opisom osječkoga naglasnog sustava dan je u ovom radu. Iako Osječani njeguju četveronaglasni sustav blizak standardu, njihov se govor bitno i razlikuje od standarda, a Benić (2007) tvrdi da je razlika ponajprije u izrazito visokom zanaglasnom slogu iza uzlaznoga naglasaka i u duljenju kratkog naglašenog

sloga. Autor nadalje u svojim zapažanjima dopunjenim podacima dobivenim akustičkom analizom tijeka osnovnog tona zaključuje da je ton samoglasnika s uzlaznim naglaskom u osječkom govoru najčešće ravan (blago silaznog osnovnog tona), s dugosilaznim je silazan, a ton samoglasnika s kratkosilaznim naglaskom u riječi s više slogova ravan je ili uzlazan. Samoglasnik zanaglasnog sloga iza uzlaznoga relativno je visok (prosječna mu je visina jednaka visini naglašenog samoglasnika), a zanaglasni slog iza kratkosilaznog gotovo je uvijek vrlo nizak i vrlo kratak. Benić u istom radu također navodi da Osječani često dulje kratak slog u poludug, a sporadično u dug te ističe da se kratkosilazni naglasak dulji „u naglasak sličan poludugomu tromomu (...)“ i da se kratkouzlazni „dulji u nekim slučajevima sigurno u dugi uzlazni (često emfatički), npr. *dóbro, čétri*, a nekad, čini se, zvuči poludugo: *grébēm*.“ Iz navedenog se članka, međutim, ne može jasno razabrati kriterij prema kojemu autor određuje što je „dugo“, a što „poludugo“, odnosno koliko traje „dugi“ naglasak u odnosu na „poludugi“ te koliko traje „kratak“ naglasak u odnosu na „poludug“. Govoreći o hrvatskom naddijalektalnom govoru koji se dijeli u tri velika naglasna sustava: tonski četveronaglasni, dinamički i prijelazni (dinamičko-tonski), Pletikos (2008: 119-132) daje konkretne akustičke podatke o trajanjima naglašenih i zanaglasnih vokala u svakom od tih sustava. Autorica nadalje navodi da osječki govor pripada tonskom četveronaglasnom sustavu u kojemu najdulje traje naglašeni vokal pod dugosilaznim naglaskom, a zatim pod dugouzlaznim. Slijedi naglašeni vokal pod kratkosilaznim naglaskom dok najkraće traje vokal pod kratkouzlaznim naglaskom. Zanaglasni vokal u odnosu na naglašeni pod kratkosilaznim naglaskom traje 51 % naglašenog vokala, on pod kratkouzlaznim naglaskom traje 77 % naglašenog vokala, pod dugosilaznim naglaskom traje 44 %, a pod dugouzlaznim 66 %. Raspon tona u naglašenom vokalu pod dugosilaznim naglaskom prosječno iznosi od 3,3 pt, a zanaglasni je vokal za 3,5 pt niži od naglašenog. Raspon tona u naglašenom kratkosilaznom vokalu iznosi prosječno 1,6 pt, a zanaglasni je niži za 3,9 pt, dok je raspon tona u naglašenim uzlaznim naglascima vrlo mali (oko 1 pt), a zanaglasni ima približno jednaku tonsku razinu.

Jedno od nestabilnih mjesta hrvatske ortoepske norme jest i izgovor/ostvaraj zanaglasnih dužina. Novija istraživanja hrvatskoga govora pokazuju da u hrvatskim urbanim govorima nestaje razlikovanje (ili ga i nema) dugih i kratkih zanaglasnih slogova te da je reduciranje dužina prisutno i u govorima s novoštokavskim četveronaglasnim sustavom (Pletikos Olof, 2013), naime „one se i izgovaraju i ne izgovaraju“. Ta se pojava često objašnjava posljedicom obilježenosti i niskog stupnja poželjnosti ostvarivanja zanaglasnih dužina među govornicima hrvatskog jezika (Škarić i Lazić, 2002) pa stoji otvoreno pitanje o potrebi i načinu modifikacije norme i u području zanaglasnih dužina. Budući da standardna

norma treba određivati ono što je stilski neutralno i neobilježeno, jezikoslovci u tom segmentu prešutno prihvaćaju odmak od propisa. Ipak, ostaje činjenica da su dužine prije svega činjenica gramatike (primjerice pripadaju određenim nastavcima i sufiksima) pa im je u sustavu osigurana stabilnost (Martinović, 2014), no „komunikacijska vrijednost“ ostaje upitnom. Dosadašnja su istraživanja pokazala da se u Osijeku najčešće gube dužine koje nisu neposredno iza uzlaznih naglasaka te da slabe (ali se najčešće ne gube) i dužine iza uzlaznih naglasaka, osobito iza dugouzlaznog (Benić, 2007), no sustavniji opis zanaglasnih dužina u pojedinim kategorijama riječi u osječkom govoru izostaje. Zato su u radu opisani ostvaraji zanaglasnih dužina u osječkom govoru te su oni uspoređeni s ostvarajem modelskog govornika hrvatskog standarda.

5. Istraživanje osječkog naglasnog sustava

5. 1. Metodološki postupci

Istraživanje je provedeno induktivnom metodom analize govora konkretnih pojedinačnih slučajeva kako bi se mogao sustavno opisati osječki govor. Riječ je o nepotpunoj indukciji jer su zaključci stvoreni na temelju analize 90 pojedinačnih govora. Informanti su izabrani metodom uzoraka.

S obzirom na to da važan dio rada obuhvaća akustičku analizu i usporedbu fonetskih ostvaraja leksičkih naglasaka s obzirom na kretanje tona i trajanje naglašanih samoglasnika i zanaglasnih dužina, bilo je potrebno osmisliti metodološke postupke na temelju kojih se zadani problem najbolje može opisati. Poznato je da izmjereno trajanje vokala općenito ovisi o njihovom unutarnjem trajanju, a ono pak, prema Škariću (1991: 214-215), ovisi o brojnim čimbenicima: o položaju u iskazu, o naglasku, susjednim glasnicima te o stankama (pred stankom su svi glasnici u slogu znatno produljeni). Zbog tih lingvističkih i nelingvističkih čimbenika koji utječu na vremensku dimenziju govora (a koji su, osim navedenih, jezična okolina, vrsta teksta, čitanje, spontano govorenje, dužina izričaja, sintaktička struktura i dr.), istraživanje je zahtijevalo identičan govorni uzorak kod svih govornika pa je zbog toga temeljeno na analizi govora dobivenog čitanjem. Na taj su način razlike u čimbenicima svedene na što je moguće manju mjeru. Iako takav metodološki postupak ima ograničenja jer tijekom čitanja govornici nesvjesno više pozornosti posvećuju izgovoru pa se on može razlikovati od spontanog govora, za koji Labov (1972, 1977, 2013) tvrdi da je najbolji mogući izvor za sociolingvistička istraživanja, on ima i prednosti jer omogućuje analizu izgovora konkretnih pojava u jednakim glasovnim i rečeničnim okolinama.

Nadalje, čitanje kod nekih informanata (posebice osoba starije dobi) zahtijeva određeni napor – što zbog problema s vidom, nerazumijevanja teksta ili drugih razloga – pa su pojedini govornici određene riječi pročitali rascjepkano, nerazumljivo ili pretjerano naglašeno. Takvi su primjeri izostavljeni iz analize.

Kako bi nedostaci odabira metodološkog postupka bili svedeni na najmanju mjeru i kako bi se utvrdilo u kojoj se mjeri čitani govor razlikuje od spontanoga, dodatno je snimljen i spontani govor svakog informanta te je učinjena usporedba tih dvaju govora.

5. 1. 1. Informanti

Istraživanje se temelji na analizi govora 90 rođenih Osječana koji žive i rade u Osijeku. Dodatni kriterij za sudjelovanje u istraživanju bio je da je bar jedan roditelj informanta proveo djetinjstvo i život u Osijeku jer se pretpostavlja da na stjecanje naglasnih navika u znatnoj mjeri utječe obiteljsko okruženje (Benić 2007), premda Jespersen (1970: 47) napominje da je jezik djece podložan većem utjecaju vršnjaka s kojima se igraju nego utjecaju roditelja. Na temelju upitnika koji su informanti popunili dobiveni su njihovi demografski podatci (dob, spol, naobrazba, zanimanje), podatci o njihovu eventualnom duljem izbivanju iz Osijeka te mjestu podrijetla majke i oca. Iz upitnika su dobiveni i podatci o navikama u gledanju televizijskog i radijskog programa tijekom djetinjstva i danas jer se pretpostavlja da su i mediji, čiji utjecaj na pojedinca danas nije zanemariv, mogli pridonijeti promjenama naglasnog izražavanja govornika. Iako je osnovni cilj rada opisati naglasni sustav osječčkoga govora u cjelini, jedan njegov dio bavi se i opisom tendencija naglasnih promjena u govoru Osječana. Pretpostavka je da se one najbolje mogu prikazati tako da se informanti rasporede u dobne skupine i unutar njih utvrde sličnosti i zajedničke osobitosti, a zatim da se usporede govorne značajke svih triju skupina. Tako su nakon obrade upitnika informanti raspoređeni u tri skupine na sljedeći način:

1. U najmlađu dobnu skupinu uključene su osobe u dobi od 14 do 26 godina. U toj je skupini sudjelovalo ukupno 29 informanata.
2. U srednju dobnu skupinu uključene su osobe u dobi od 26 do 63 godine te je unutar nje analiziran govor 32 informanta.
3. Najstariju dobnu skupinu čine osobe starije od 63 godine, a njih je u istraživanju sudjelovalo 29.

S obzirom na to da uspoređivanje naglasnih ostvaraja kod osoba različitih dobnih skupina u metodološkom smislu zahtijeva preuzimanje sociolingvističkih obrazaca jer je riječ o ispitivanju sličnosti i razlika u govoru prema dobi govornika i utvrđivanju njihovih zajedničkih naglasnih navika, dobne granice informanata određene su prema sljedećim kriterijima:

- 1) U najmlađu su skupinu uključeni govornici mlade generacije koji su u vrijeme sudjelovanja u istraživanju imali između 14 i 26 godina (osobe rođene između 1991. i 2003. godine). Najniža dobna granica od 14 godina uzeta je jer, prema nekim autorima, razvoj u učenju prvog jezika dolazi u stanje mirovanja upravo oko četrnaeste godine (Lenneberg, 1978: 237,

prema Stančić i Ljubešić, 1994: 188), odnosno govorni razvoj djeteta završava krajem osnovnog školovanja (Lukić, 1972: 51, prema Stančić i Ljubešić, 1994: 271). Najviša dobna granica govornika prve skupine – 26 godina – određena je 1991. godinom, tj. godinom kada je Ustavom Republike Hrvatske hrvatski uveden kao službeni jezik, ali i kada se u Osijeku zbog Domovinskog rata značajnije promijenila struktura stanovništva. Pri kreiranju najmlađe dobne skupine pretpostavljeno je da su informanti odrastali u vrijeme velikoga utjecaja medija te internetske i mobilne komunikacije koji su mogli znatno utjecati na govor populacije u ovoj skupini. Imajući također u vidu i činjenicu da je upravo u poslijeratno vrijeme uporaba nestandardnih varijeteta hrvatskog govora (posebice zagrebačkog govornog područja) na javnoj televiziji postala prihvatljivijom te se kasnijih godina intenzivirala pojavom privatnih televizija (RTL, Nova TV),³⁰ nije nemoguće da je, uz obitelj i vršnjake, govor koji se mogao čuti u medijima sudjelovao u oblikovanju naglasnih navika ove skupine govornika.

2) U srednju dobnu skupinu uključene su osobe u dobi između 26 i 63 godine (rođene između 1955. i 1991. godine), odnosno osobe koje su odrastale u vrijeme kada su radio i televizija imali znatno manji utjecaj na život pojedinca pa su tako znatno manje mogli utjecati i na govor informanata, a internet i mobilne komunikacije nisu bile u uporabi. Tada je u Hrvatskoj službeni jezik bio hrvatski ili srpski, a državna televizija i radio veliku su pozornost posvećivali pravilnom izgovoru. Nestandardni varijeteti u medijima su se rijetko mogli čuti jer se uglavnom njegovao “klasični standardni izgovor”.³¹ Ipak, govornici druge skupine velik su dio svoga života proveli u jednakim uvjetima kao i govornici prve skupine pa je moguće da su mediji i suvremeni društveni čimbenici na određeni način utjecali i na njihov govor.

3) U najstariju dobnu skupinu uključeni su govornici stariji od 63 godine (rođeni 1955. i ranije). Oni su rođeni i odrastali u vrijeme neznatnog ili čak nikakvog utjecaja radija i, posebice, televizije pa su govorne i naglasne navike usvajali gotovo isključivo slušajući govor neposredne okoline. Nije isključeno da su i oni govorne navike mogli preoblikovati od 1991. naovamo, no pretpostavka je da je naglasni sustav najmanje sklon promjenama i utjecajima u kasnijoj životnoj dobi te se očekuje da će njihov govor u najvećoj mjeri zadržati starije naglasne varijante.

³⁰ Nova TV započela je emitirati program 2000. godine, a RTL Televizija 2004. Posebno valja istaknuti RTL Kockicu, program namijenjen najmlađima gledateljima, čiji voditelji gotovo isključivo imaju dinamički naglasak u izgovoru.

³¹ Više o klasičnom standardnom izgovoru pogledati u poglavlju 4.1. Problemi standardizacije hrvatskog naglasnog sustava.

Osim navedenih govornika, u istraživanju je sudjelovala modelska govornica čiji su rezultati uzeti kao referentne vrijednosti pri usporedbi s osječkim govornicima. S obzirom na ciljeve istraživanja, modelska je govornica tekstni materijal čitala na različite načine.

Kod analize tonske visine i trajanja naglašenih i zanaglasnih vokala zamoljena je da čita onako kako propisuje hrvatski standard jer je cilj bio odrediti koja su to specifična naglasna obilježja osječkih govornika po kojima se oni bitno razlikuju od govornika hrvatskog standarda.

Kod analize zanaglasnih dužina modelska je govornica tekstni materijal čitala na dva načina: a) točno onako kako propisuju hrvatski priručnici (dakle, sa svim ostvarenim propisanim zanaglasnim dužinama) i b) bez ostvarenih zanaglasnih dužina. To je učinjeno zbog pretpostavke da su zanaglasne dužine koje Osječani ostvaruju mnogo kraće od standardnih dužina te da se često sluhom ne može sigurno odrediti jesu li one uopće ostvarene ili nisu.

5. 1. 2. Govorni materijal i analiza

Naglasni sustav osječkog govora analiziran je na temelju snimljenog govora informanata koji čitaju unaprijed pripremljene rečenice i tekst te na temelju snimljenog spontanog govora Osječana koji govore o istoj zadanoj temi: sjećanju na prvi dan proveden u školi. Sav govorni materijal korišten za analizu snimljen je aparatom Zoom H4n Pro 4-Channel Handy Recorder 4-kanalnim prijenosnim ručnim snimačem zvuka, a akustička analiza podataka učinjena je u programu Praat (Boersma i Weenik 2017). Snimljeni je materijal šifriran i transkribiran te su svi rezultati prikazani anonimno. Informanti su potpisali suglasnost kojom potvrđuju pristanak na istraživanje, a suglasnost za maloljetne osobe potpisali su i njihovi roditelji ili zakonski skrbnici. Istraživanje je odobrilo Etičko povjerenstvo Filozofskog fakulteta u Osijeku.

Tekstni predlošci za čitanje sastavljeni su tako da osiguraju odgovore na postavljena pitanja za svaki naglasni problem koji se ispituje, a sastojali su se od tri dijela: 1) tekstnog predloška za utvrđivanje mjesta naglasaka u posuđenicama i govornim riječima s prednaglasnicom te u genitivu množine imenica (vidi Prilog 1), 2) tekstnog predloška za akustičku analizu naglašenih i zanaglasnih vokala osječkoga govora (vidi Prilog 2) i 3) tekstnog predloška za slušnu i akustičku analizu zanaglasnih dužina (vidi Prilog 3).

1) Prvi dio tekstnog predloška sastavljen je radi utvrđivanja mjesta i kvalitete naglasaka u posuđenicama i govornim riječima s prednaglasnicom te za utvrđivanje ostvaraja naglasaka u

genitivu množine imenica. U tu je svrhu osmišljen tekst zasićen posuđenicama, posebice izvedenicama sa sufiksima na *-st*, *-nt*, *-or* i *-log*, ali i posuđenicama koje nisu izvedenice, ali koje se analogijom prislićuju izvedenicama na navedene sufikse, ženskim mocijskim parnjacima tvorenim od muških mocijskih parnjaka posuđenica na *-nt*, *-or* i *-st*, govornim riječima s prednaglasnicom (gdje uz prednaglasnicu stoje imenice, zamjenice i pridjevi) te imenicama u G mn. kojima su mjesto, ton i trajanje naglaska kolebljivi. Tako su od posuđenica analizirane sljedeće riječi, stavljene u tekstni kontekst (vidi Prilog 1):

1. Posuđenice na *-nt*: *student, kontinent, talent, asistent, docent, remont*
2. Posuđenice na *-or*: *televizor, administrator, direktor, semafor, restaurator, kompozitor, donator, inicijator, autor*
3. Posuđenice na *-st*: *optimist, idealist, pesimist, turist, čelist*
4. Ženski mocijski parnjaci tvoreni od muških mocijskih parnjaka posuđenica na *-nt*, *-or* i *-st*: *dirigentica, autorica, docentica, čelistica, studentica*
5. Posuđenice na *-log*: *pulmolog, anesteziolog, urolog.*

Za istraživanje prenošenja naglaska na prednaglasnicu u osječkom govoru kada govornu riječ čine prijedlog i zamjenica odabrano je ukupno 30 primjera od kojih 16 čine sklopovi dvosložnih ili trosložnih prijedloga sa zamjenicom (*umjesto njih, između njih, između sebe, izvan sebe, prema tome, prema njoj, prema njima, prema sebi, prema njemu, preko njega, preko njih, iznad sebe, pokraj sebe, oko njega, oko njih, oko sebe*), a 14 ih čini jednosložni prijedlog sa zamjenicom (*kraj sebe, zbog toga, zbog njih, u tome, u njemu, u njoj, bez njih, od njih, od sebe, o tome, po njemu, za njih, za njega, na njemu*).

Kod izbora zamjениčkih oblika u obzir su se uzimali samo jednosložni i dvosložni oblici, i to osobnih i pokaznih zamjenica te povratne zamjenice zbog pretpostavke da bi u primjerima s višesložnim oblicima zamjenica prenošenje naglaska moglo izostati zbog duljine zamjenice. Analizirani su samo primjeri s osobnim i pokaznim zamjenicama te povratnom zamjenicom jer su upravo to oblici kod kojih se u osječkom govoru najčešće primjećuje prenošenje naglaska na prednaglasnicu.

U svrhu utvrđivanja osobitosti u govoru Osječana kada je riječ o prenošenju naglaska na prednaglasnicu kada govornu riječ čine prijedlozi s imenicama i pridjevima, za svakog od 90 informanata analiziran je naglasni ostvaraj u izgovoru 24 primjera govornih riječi: *na filozofskom, u Osijeku* – u tekstnom predlošku bila su tri primjera za tu govornu riječ – *iz sobe, na suncu, u sobi, od sreće, po mjeri, za bijeli, u Osijek, u grad, u nepoznatom, u nebo, preko ceste, prema školi, u nastavi, na ulici, pred školom, na zrak, o bivšim, ispred škole, u*

školi, o prošlosti). Ukupno su, dakle, analizirana tri primjera govornih riječi s dvosložnim prijedlogom i imenskom riječi i 21 primjer govornih riječi s jednosložnim prijedlogom i imenskom riječi. Iz analize su izuzete sve pojavnice koje su nejasno pročitane ili koje su izgovorene uz zamuckivanje.

Uzimajući u obzir osnovne osobitosti genitiva množine, za istraživanje osječkoga govora odabrani su sljedeći primjeri riječi:

- a) Višesložnice s dugouzlaznim naglaskom u nominativu jednine koje u genitivu množine često imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu, ali se naglasak može premjestiti i na prethodni slog ili metatonirati: *Slavonaca, komaraca, iskustava, intelektualaca, zadataka, sveučilištaraca, policajaca, poslodavaca, trenutaka, žumanjaka, bjelanjaka*
- b) Višesložnice s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjemu slogu osnove u kojih je u genitivu množine uobičajeno ostvarivanje silaznog tona na nepočetnom slogu: *profesorica i akademika*
- c) Dvosložne imenice s uzlaznom intonacijom u kojih u genitivu množine naglasak metatonira u silazni: *stranaca, glumaca*
- d) Imenice koje tvore množinu morfemima *-ov-/-ev-* i koje u genitive množine mogu imati dvostruk naglasak: stariji i analoški: *zidova, stripova, stupova i stanova*
- e) Ostale imenice koje u genitivu množine imaju nepromijenjen naglasak: *prijatelja, trgovaca i učenica*
- f) Posuđenice koje u nominativu jednine nerijetko imaju silazni naglasak na zadnjem slogu te i u genitivu množine često imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu: *pacijenata, studenata i koncerata*.

Iz govornog materijala dobivenog čitanjem tekstnog predloška izdvojene su predviđene riječi i naglasne cjeline kojima je slušnom analizom utvrđeno mjesto i vrsta naglaska. Rezultati su statistički obrađeni za svakog govornika zasebno, a zatim i za svaku pojedinu skupinu kako bi se dobio uvid u eventualne tendencije promjena u naglašivanju navedenih naglasnih problema u osječkom govoru.

Iz govornog materijala dobivenog u obliku spontanog govora izdvojene su karakteristične riječi i naglasne cjeline koje su analizirane na temelju slušnog prepoznavanja. Dobiveni rezultati za svakog govornika pojedinačno uspoređeni su s rezultatima dobivenim čitanjem kako bi se utvrdilo postoje li razlike u naglašivanju kod govornika s obzirom na to je li riječ o spontanom govoru ili čitanju teksta.

2) Tekstni predložak za akustičku analizu naglasaka omogućio je opis trajanja četiriju osječkih naglasaka i utvrđivanje kretanja tona i trajanja naglašenih i zanaglasnih vokala pod četirima naglascima (kratkosilaznim, kratkouzlaznim, dugosilaznim i dugouzlaznim) kod osječkih govornika. U tu svrhu osmišljeno je 36 jednostavnih i kratkih rečenica u kojima su zastupljene riječi čiji se naglasak analizira. Ispitivane riječi u rečenicama imaju istaknuto mjesto u silaznoj jezgri jer “u silaznim se intonacijskim jezgrama najpotpunije ostvaruju tonske osobine naših naglasaka riječi” (Škarić 1991: 310). Analizirane su isključivo trosložne riječi s naglašenim prvim slogom čiji su nositelji samoglasnici *a* te *i* i *u*. Razlog takvog odabira ispitnog materijala jest činjenica da *a* ima najduže, a *i* i *u* imaju najkraće unutarnje trajanje (Škarić 1991: 214)³² i da su, prema Škariću (1991: 319), u hrvatskom jeziku najčešće zastupljene upravo trosložne govorne riječi s prvim naglašenim slogom (31,5 %), nakon kojih slijede dvosložne (28,7 %) i četverosložne (22,4 %) te peterosložne (8,6 %), jednosložne (4,9 %), šesterosložne (2,9 %) i više od šesterosložnih (1 %). Poznato je i da se vokali i konsonanti značajno produljuju u posljednjem slogu ispred pauze te da je vokal u posljednjem otvorenom slogu duži od vokala u posljednjem zatvorenom slogu, a „vokal u posljednjem zatvorenom slogu ispred pauze dulji je od ostalih vokala u nenaglašenim slogovima“ (Bakran 1996: 272). Zbog toga su u istraživanju kao primjeri za analizu uzete trosložne riječi s naglaskom na prvom slogu. Kod izbora primjera riječi za istraživanje bilo je također važno voditi računa o neposrednom fonetskom kontekstu budući da je to „jedan (...) od niza faktora koji djeluju na trajanje vokala. Pouzdano je utvrđeno da na trajanje vokala djeluje samo konsonant koji ga slijedi“ (Bakran 1996: 269) pa je bilo potrebno da u tekstnom predlošku koji će govornici čitati budu zastupljene samo riječi bez propisanih zanaglasnih dužina dok su od konsonanata koji u riječima slijede iza naglašenih vokala bili redom: bezvučni okluzivi (*p*, *t*, *k*) i frikativi (*s*, *h*), nazali (*m*, *n*), afrikate (*c*, *č*) i neslogotvorni *r*.

Uzimajući u obzir sve navedene kriterije, za svaki od triju naglašenih samoglasnika odabrane su po tri riječi u kojima se prema priručnicima ostvaruje svaki od četiriju naglasaka, a za koje je bilo očekivano da će govornici u skladu s tim i naglasiti. Tako je dobiveno ukupno 36 trosložnih riječi u kojima je zastupljeno po devet kratkosilaznih, kratkouzlaznih, dugosilaznih i dugouzlaznih naglasaka na prvom slogu (po tri kratkosilazna naglasaka ostvarena na svakom od triju samoglasnika (*a*, *i* i *u*) te po tri kratkouzlazna, dugosilazna i dugouzlazna naglasaka na svakom od triju navedenih samoglasnika). Za analizu naglasaka na samoglasniku *a* poslužile su riječi:

³² „Od naših pet samoglasnika najduže unutarnje trajanje ima [a], kojemu, ako trajanje proizvoljno označimo sa 1,00, onda [e] i [o] traju 0,90, a [i] i [u] 0,77“ (Škarić 1991: 214).

- a) kratkosilazni: *màtica, kàpati, kàmate,*
- b) dugosilazni: *nàklada, pàmtiti, nàkana,*
- c) kratkouzlazni: *màskara, màhuna, màknuti,*
- d) dugouzlazni: *nàknadno, nàstavak, màhnuti.*

Naglasak na samoglasniku *i* promatrao se u izgovoru riječi:

- a) kratkosilazni: *mìsliti, kìčasto, pìrkati,*
- b) dugosilazni: *mîsao, štîrkati, kîčoši,*
- c) kratkouzlazni: *tìpičan, pìtomo, mìnistar,*
- d) dugouzlazni: *pítati, kípjeti, mìnuti.*

Naglasci na samoglasniku *u* analizirani su u riječima:

- a) kratkosilazni: *pùknuti, pùnica, trùnuti,*
- b) dugosilazni: *pûtnica, pûmpati, brûndati,*
- c) kratkouzlazni: *kùpina, kùtija, pùhara,*
- d) dugouzlazni: *kúpati, kúpiti, púhati.*

Sve riječi stavljene su u rečenični kontekst koji sugerira traženo značenje riječi, što je osobito važno u višeznačnim primjerima u kojima naglasak mijenja značenje (primjerice *kúpiti* – “postati vlasnik (...) imovine plaćanjem njezine prodajne cijene” u odnosu na *kùpiti* – “pobirati što rasuto ili razbacano” ili *mínuti* – proći, proteći” (Šonje 2000) u odnosu na *minúti* – D jd. imenice *minuta*) (vidi Prilog 2).

Na temelju slušnog prepoznavanja³³ snimljenog govora označeni su svi naglasni ostvaraji u odabranim riječima za svakog govornika ponaosob. Od 90 govornika koliko ih je sudjelovalo u istraživanju, iz svake dobne skupine izdvojeno je po pet reprezentativnih (za koje je slušnom analizom utvrđeno da su u najvećem broju riječi izgovorili očekivani naglasak³⁴ i koji su, prema procjeni autorice rada, na osnovi realizacije elemenata segmentnog i suprasegmentnog plana ocijenjeni kao tipični nositelji osječkog govora). U programu Praat (Boersma i Weenik 2017) izmjereno je trajanje naglašenog i zanaglasnog vokala (izraženo u milisekundama) u svakoj od tih riječi. Trajanje naglašenih i zanaglasnih vokala mjereno je zato što je, prema Pletikos (2003), za opis naglasaka važnija informacija o odnosu trajanja naglašenog i zanaglasnog sloga. Pletikos je, naime, opisujući hrvatske naglaske i zanaglasne dužine u izgovoru troje uzornih govornika hrvatskog jezika, utvrdila „da su zanaglasni slogovi nakon uzlaznih kraći nego nakon silaznih“, ali i da su duži nakon kratkih, a kraći nakon dugih naglašenih vokala. Na isti način izmjereno je i trajanje naglašenog i zanaglasnog vokala u

³³ Slušnu procjenu provele su mentorice i autorica ovoga rada.

³⁴ Inačice koje su govornici izgovorili s drukčijim naglaskom od očekivanog nisu ušle u statističku obradu.

izgovoru modelske govornice hrvatskog standarda³⁵ čije su vrijednosti trajanja uzete kao referentne. Vrijednosti dobivene analizom govora osječkih govornika uspoređene su s vrijednostima dobivenim mjerenjem izgovora referentne govornice.

Malmberg (1995: 73) piše da trajanje svakog glasnika ovisi o brzini govora,³⁶ ali i o njegovim fonetskim svojstvima. Zato su prije računanja prosječnih trajanja vokala i prije njihove usporedbe s referentnim vrijednostima izjednačena tempa artikulacije osječkih govornika i referentne govornice u svakoj izgovorenoj riječi³⁷ te je na taj način dobivena duljina samoglasnika koju bi govornik imao kada bi imao jednak tempo artikulacije kao referentna govornica. Tako izračunana duljina samoglasnika govornika uspoređena je s duljinom samoglasnika referentne govornice da bi se dobila realna razlika u duljinama govornika i referentne govornice, odnosno odnos trajanja naglašenog vokala između osječkog govora i standarda. Tempo artikulacije (TA) za Osječane i referentnu govornicu izračunan je prema formuli

$$TA = n/d,$$
³⁸

gdje je:

n – broj slogova u riječi

d – vrijeme artikulacije (trajanje izgovorene riječi),

a tempa artikulacije govornika i referentne govornice izjednačena su prema formuli:

$$d_i = TA_r \times d_r / TA_i,$$

gdje je:

d_i – duljina samoglasnika koju bi govornik imao kada bi imao jednak tempo artikulacije kao referentna govornica

TA_r – tempo artikulacije referentne govornice

d_r – duljina samoglasnika referentne govornice

TA_i – tempo artikulacije govornika.

³⁵ Modelska je govornica fonetičarka izvježbana izgovarati različite ostvaraje te je zamoljena da za potrebe ovog dijela istraživanja u govoru upotrebljava standardni oblik naglašivanja.

³⁶ „Što brže govorimo glasnici su kraći i obratno“ (Malmberg 1995: 73).

³⁷ Prema Bakran (1996: 255), „tempo artikulacije raste s povećanjem broja slogova izgovorne cjeline“. Prema tome proizlazi da se duljina trajanja glasova u izgovoru smanjuje što je veći tempo artikulacije, no Bakran napominje da povećanje tempa artikulacije nije linearna funkcija povećanja broja slogova. Kako duljina trajanja glasova, između ostaloga, ovisi uvelike o tempu artikulacije, odnosno o brzini izgovora, izmjerene duljine glasova dviju osoba ne mogu se ni usporediti ako se ne izjednače tempa artikulacije.

³⁸ Bakran (1996: 254) formulu ispisuje kao $TA = n/ta$ (gdje je TA – tempo artikulacije, n – broj slogova, ta – vrijeme artikulacije, koje se dobiva iz formule: $ta = tg - tp$ (gdje je tg – ukupno vrijeme govorenja, tp – trajanje pauzi). Budući da je za potrebe ovoga istraživanja mjeren tempo artikulacije samo jedne riječi, pauza nije ni bilo pa vrijeme artikulacije zapravo predstavlja izmjereno trajanje izgovora riječi. Zbog toga je simbol *ta* zamijenjen simbolom *d*.

Poznato je, nadalje, da visina tona ovisi jedino o frekvenciji (Malmberg, 1995: 8). Bakran (1996: 249), govoreći o akustičkim osobinama naglasaka riječi u standardnom izgovoru, naglašava da je “najnestabilnija komponenta akustičke realizacije akcenta (...) njegov ton – s jedne strane zbog male razlikovne funkcije, i s druge, zbog preklapanja s intonacijskim oblikom cjelokupnog izričaja, rečenice“, a Pletikos (2013) ističe da se obilježja uzlaznih naglasaka trebaju promatrati usporedbom ukupne tonske visine zanaglasnog vokala „u odnosu na naglašeni vokal, ili, preciznije, tonska visina početka zanaglasnog vokala“.

Stoga se i u ovom radu tonska obilježja naglasaka osječkoga govora proučavaju na temelju smjera kretanja tona i prosječnog raspona tona uzimajući u obzir tri parametra: 1) smjer i raspon tona unutar naglašenog vokala (raspon tona računa se kao odnos završne i početne tonske visine u naglašenom vokalu: $f_{0_{nz}} - f_{0_{np}}$), 2) smjer i raspon tonkih visina između završetka naglašenog vokala i početka zanaglasnog vokala ($f_{0_{zp}} - f_{0_{nz}}$) i 3) smjer i raspon tona između maksimalnih frekvencija naglašenog i zanaglasnog vokala ($f_{0_{zmax}} - f_{0_{nmax}}$).

Raspon tona u osječkom govoru ispitivan je također na uzorku od 36 navedenih trosložnih riječi, a analizirani su izgovori 15 informanata, iz svake dobne skupine po 5, koji su slušnom percepcijom procijenjeni da su očekivane naglaske i ostvarili i koji su procijenjeni tipičnim osječkim govornicima.

U svrhu određivanja smjera i prosječnog raspona tona u naglašenom i zanaglasnom vokalu pod svakim od četiriju naglasaka izmjerene su vrijednosti fundamentalne frekvencije (u Hertzima) na početku i na kraju naglašenog vokala, na početku zanaglasnog vokala te maksimalne frekvencije naglašenog i zanaglasnog vokala. Sve vrijednosti u Hertzima preračunane su u polutonove prema formuli $(12 \log_{10}(f_{0_2}/f_{0_1}))/\log_{10}2$ (prema Sredojević, 2017). Na temelju tih vrijednosti za svakog govornika ponaosob izračunan je tijek tona u naglašenom vokalu, tijek tona između kraja naglašenog i početka zanaglasnog vokala te tijek tona između maksimalnih frekvencija naglašenog i zanaglasnog vokala. Na isti način određen je i raspon tona u naglašenom i zanaglasnom vokalu u izgovoru referentne govornice te su njezini rezultati uspoređeni s rezultatima osječkih govornika radi utvrđivanja sličnosti i razlika između govora Osječana i neutralnog varijeteta hrvatskog izgovornog standarda.

3) Treći dio tekstnog predloška sastavljen je radi utvrđivanja stanja u osječkom govoru glede ostvarivanja/neostvarivanja zanaglasnih dužina koje propisuju hrvatski jezični priručnici. Naime, budući da se u jezikoslovnoj literaturi ističe kako se zanaglasne dužine u hrvatskom neutralnom izgovoru doživljavaju obilježenima te se nerijetko gube, a to u nekim slučajevima

vrijedi i za osječki govor (Benić 2007), potrebno je odrediti i sustavno prikazati kategorije u kojima se to događa, odnosno ne događa. U tu je svrhu učinjena ponajprije slušna, a potom i akustička analiza fonetskih ostvaraja zanaglasnih dužina kod osječkih govornika.³⁹ Analizirani su zanaglasni vokali u trosložnim riječima s prvim naglašenim slogom u kojima jezični priručnici propisuju izgovor zanaglasnih dužina, a kao materijal za analizu poslužile su snimke čitanog govora devetero informanata, iz svake dobne skupine po troje. U jezičnom materijalu koji su govornici čitali bilo je zastupljeno ukupno 35 riječi s propisanim dužinama na prvom ili drugom zanaglasnom slogu, ili pak s dužinama na oba zanaglasna sloga. Riječi su stavljene u finalni rečenični položaj i rečenični kontekst koji nedvosmisleno ukazuje na traženo značenje riječi (vidi Prilog 3).

Primjeri riječi za analizu odabrani su prema kategorijama u kojima jezični priručnici propisuju zanaglasne dužine (etimološke ili fonetski uvjetovane dužine te dužine u osnovi ili korijenu riječi):

a) Imenice s dužinom na sufiksu

- imenice na -ost: *spùtānōst, mīstičnōst, skūčēnōst, nāklonōst*

- imenice na -ik: *prìvātñīk, rāzredñīk, nāstāvñīk, pùkōvñīk*

- imenice na -ar: *nādñičār, kōmičār, zādruḡār*

b) Pridjevi s dužinom u osnovi i nastavku

- pridjevi na -an i -en: *pāsīvan, sīgūran, rāzdrāḡān, nāpōran, zāmōran, zādūžen*

- pridjevi na -ski i -čki: *jādrānskī, hīvātskī, mòrnārskī, rādñičkī*

c) Pridjevi s dužinom u pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi

- pridjevi na -og: *spāšenōḡ, smūšenōḡ*

d) Imenice u genitivu i instrumentalu jednine imenica e-vrste

- *pūricōm, vèzicōm, pèrnicōm, prīrodōm*

- *òpekē, kritikē, sādnicē*

e) Present glagola:

- glagoli u 1. l. jd.: *zādūžīm, pòmognēm*

- glagoli u 1. l. mn.: *pītāmo, mākñēmo, žīvīmo.*

Riječi su također stavljene u rečenični kontekst koji nedvosmisleno ukazuje na traženo značenje riječi (vidi Prilog 3).

³⁹ Slušnu analizu provele su također mentorice i autorica ovog rada.

U ispitivanim riječima slušno i akustički analiziran je izgovor zanaglasnih vokala kod svih devetero govornika. Slušnom je analizom ponajprije utvrđen ostvaraj ili neostvaraj zanaglasne dužine u svakoj riječi u izgovoru svih govornika, a zatim su dobiveni rezultati uspoređeni s akustičkom analizom kojom je izmjereno trajanje naglašanih i zanaglasnih vokala.⁴⁰ Rezultati su također uspoređeni s trajanjem istih vokala modelske govornice hrvatskog standarda kada izgovara i kada (s namjerom) ne izgovara zanaglasne dužine, čije su vrijednosti trajanja uzete kao referentne vrijednosti za kategorije *dugi* i *kratki*.⁴¹ Razlog zbog kojega je trajanje vokala osječkih govornika uspoređeno s trajanjem vokala u dvama različitim izgovorima referentne govornice jest ponajprije taj što je tijekom neformalnog razgovora s Osječanima uočeno da njihove zanaglasne dužine, iako se čuju kao takve, traju kraće od zanaglasnih dužina koje izgovaraju profesionalni govornici hrvatskog standarda.

Istraživanje je, dakle, temeljeno na analizi povezanog govora, “kojemu je normalan tempo brži nego što je normalan tempo izdvojenih izgovorenih riječi, na kojima se obično mjeri prozodija riječi, a pri ubrzanju tempa više se skraćuju dugi nego kratki slogovi, pogotovu dugi nenaglašeni” (Škarić 1991: 323). To je još jedan od razloga zašto je prije usporedbe trajanja naglašanih i zanaglasnih vokala izjednačen tempo artikulacije govornika i referentne govornice.

Rezultati su statistički obrađeni u programu SPSS, ponajprije u cjelini, kako bi se mogao dati opis konkretnih fonetskih ostvaraja naglasaka u osječkom govoru, a zatim i za svaku dobnu skupinu pojedinačno, radi usporedbe specifičnosti triju skupina i radi utvrđivanja eventualnih tendencija naglasnih promjena u govoru Osječana. Analiza podataka provedena je Hi-kvadrat i jednosmjernim ANOVA testom za nezavisne varijable te je računana prosječna vrijednost raspona tonova i trajanja vokala. Rezultati testova prikazani su sljedećim vrijednostima: Hi-kvadrat vrijednost (χ^2), F vrijednost, standardna devijacija (sd), stupanj slobode (df) te razina značajnosti razlike (p). Svi rezultati računani su na razini značajnosti od $p < 0,05$.

⁴⁰ Prije usporedbe izjednačena su tempa artikulacije osječkih govornika i referentne govornice prema formuli $d_i = TA_r \times d_r / TA_i$, gdje je d_i – duljina samoglasnika koju bi ispitanik imao kada bi imao jednak tempo artikulacije kao referentna govornica, TA_r – tempo artikulacije referentne govornice, d_r – duljina samoglasnika referentne govornice, TA_i – tempo artikulacije ispitanika (vidi pojašnjenje u poglavlju 5.2.2. Govorni materijal i analiza).

⁴¹ Za potrebe ovog dijela istraživanja referentnoj je govornici kao smjernica za izgovor standarda s dužinama poslužio opis trajanja slogova koji donosi Škarić (1991: 322–323; 2007a: 132).

5. 2. Rezultati istraživanja osječčkog govora

U nastavku su prikazani rezultati provedenog istraživanja.

5. 2. 1. Naglasak posuđenica u osječčkom govoru – slušna analiza

Na temelju slušne analize govora 90 Osječčana od kojih je svaki izgovorio 28 posuđenica, dobiveno je ukupno 2 520 pojava. Od toga je u 61 slučaju riječ ili nejasno izgovorena, ili je izgovorena uz zamuckivanje, ili nije pročitana ispravno pa je statistički obrađeno ukupno 2 459 pojava (N = 2 459). U Tablici 1. prikazane su sve izgovorne inačice, broj pojava i postotci svake izgovorne inačice za svaku posuđenicu koja je bila predmetom ispitivanja.

Tablica 1. Izgovorne inačice posuđenica

Posuđenica	Naglasak posuđenice	%	Broj pojava (N)	Ukupno pojava (N ^U)
Posuđenice na -nt				
student	stùdent	97,75	87	89
	studènt	2,25	2	
talent	tàlent	90,70	78	86
	tàlent	2,33	2	
	talènt	6,98	6	
docent	dòcent	91,01	81	89
	dócent	5,62	5	
	docènt	3,37	3	
remont	rèmont	96,63	86	89
	remönt	3,37	3	
kontinent	kontinènt	100,00	89	89
asistent	asistent	1,14	1	88
	asistènt	98,86	87	
Silazni naglasak na nepočetnom slogu u imenicama na -nt		35,85	190	530
Silazni naglasak na prvom slogu u imenicama na -nt		0,38	2	
Uzlazni naglasak u imenicama na -nt		63,77	338	
Ostalo		0,00	0	
Posuđenice na -or				
direktor	direktor	100,00	89	89
autor	àutor	95,45	84	88
	àutor	4,55	4	
	dònator	97,70	85	

donator	donátor	1,15	1	87
	donâtor	1,15	1	
semafor	sêmafor	92,13	82	89
	sëmafor	7,87	7	
restaurator	restaurátor	97,73	86	88
	restaurãtor	1,14	1	
	restaurátor	1,14	1	
televizor	televîzor	44,94	40	89
	televïzor	42,70	38	
	televízor	11,24	10	
	televìzor	1,12	1	
inicijator	inicijátor	51,72	45	87
	inicijãtor	37,93	33	
	inicijátor	9,20	8	
	inicijàtor	1,15	1	
administrator	administrátor	87,64	78	89
	ãministrátor	5,62	5	
	àministrátor	1,12	1	
	administrátor	5,62	5	
kompozitor	kompozîtor	76,40	68	89
	kompozïtor	11,24	10	
	kompozítor	10,11	9	
	kompozìtor	2,25	2	
Silazni naglasak na nepočetnom slogu u imenicama na -or		50,19	399	795
Silazni naglasak na prvom slogu u imenicama na -or		1,38	11	
Uzlazni naglasak u imenicama na -or		47,55	378	
Ostalo		0,88	7	
Posuđenice na -st				
turist	tùrist	84,09	74	88
	turïst	15,91	14	
čelist	čèlist	71,95	59	82
	čelïst	28,05	23	
optimist	optimist	2,25	2	89
	optimïst	97,75	87	
idealist	ideàlist	8,99	8	89
	ideãlist	1,12	1	
	idealïst	89,89	80	
pesimist	pesimist	2,25	2	89
	pesimïst	97,75	87	
Silazni naglasak na nepočetnom slogu u imenicama na -st		66,82	292	437
Silazni naglasak na prvom slogu u imenicama na -st		0,00	0	
Uzlazni naglasak u imenicama na -st		33,18	145	
Ostalo		0,00	0	

Posuđenice na -log				
urolog	uròlog	88,76	79	89
	urölog	2,25	2	
	urolög	6,74	6	
	ùrolog	2,25	2	
pulmolog	pùlmolog	1,16	1	86
	pulmòlog	86,05	74	
	pulmölog	9,30	8	
	pulmolög	2,33	2	
	pùlmolôg	1,16	1	
anesteziolog	anesteziòlog	93,02	80	86
	anesteziolög	6,98	6	
Silazni naglasak na nepočetnom slogu u imenicama na -log		9,20	24	261
Silazni naglasak na prvom slogu u imenicama na -log		1,15	3	
Uzlazni naglasak u imenicama na -log		89,27	233	
Ostalo		0,38	1	
Ženski mocijski parnjaci tvoreni od posuđenica m. r. na -nt, -or i -st				
autorica	àutorica	68,97	60	87
	áutorica	1,15	1	
	äutorica	14,94	13	
	autòrica	13,79	12	
	autòrica	1,15	1	
studentica	stùdentica	68,97	60	87
	stödentica	1,15	1	
	studèntica	17,24	15	
	studéntica	1,15	1	
	studëntica	11,49	10	
docentica	dòcentica	61,80	55	89
	döcentica	1,12	1	
	docèntica	3,37	3	
	docëntica	33,71	30	
čelistica	čèlistica	12,64	11	87
	čelística	10,34	9	
	čelística	77,01	67	
dirigentica	dirigèntica	3,49	3	86
	dirigéntica	91,86	79	
	dirigëntica	4,65	4	
Silazni naglasak na nepočetnom slogu u ženskim mocijskim parnjacima tvorenim od posuđenica m. r. na -nt, -or i -st		43,81	191	436
Silazni naglasak na prvom slogu u ženskim mocijskim parnjacima tvorenim od posuđenica m. r. na -nt, -or i -st		3,44	15	
Uzlazni naglasak u ženskim mocijskim parnjacima tvorenim od posuđenica m. r. na -nt, -or i -st		52,75	230	

Ostalo	0,00	0	
Ukupno			
Ukupno silaznih naglasaka na nepočetnom slogu	44,57	1 096	2 459
Ukupno silaznih naglasaka na prvom slogu	1,26	31	
Ukupno uzlaznih naglasaka	53,84	1 324	
Ukupno ostalih naglasaka	0,33	8	

Analiza je pokazala da je 90 osječkih govornika na uzorku od 2 459 pojavnica silazni naglasak na nepočetnom slogu posuđenica ostvarilo u 1 096 slučajeva, što iznosi 44,57 % od ukupnog broja pojavnica, dok je u ukupno 1 324 slučaja, što iznosi 53,84 %, ostvaren uzlazni naglasak na posuđenici, a silazni naglasci na prvom slogu izgovoreni su u tek 31 slučaju (1,26 % od ukupnog broja pojavnica). U samo 0,33 % slučaja govornici su posuđenice naglasili i na drukčiji način od opisanog, od čega je u 7 slučajeva riječ izgovorena s dvama naglascima (u riječima *administrator* – 6 slučajeva i *pulmolog* – jedan slučaj) (vidi Tablicu 1). S obzirom na to da se ponegdje i u literaturi ističe kako u govornoj praksi pojedine kategorije riječi mogu imati dva naglasaka (premda takvo naglašavanje nije ustaljeno) (Vukušić, Zoričić i Grasselli Vukušić, 2007: 109), moguće je da Osječani te posuđenice doživljavaju kao dvodijelne strukture pa ih zato tako i naglašuju. Neki autori navode da neutralnost silaznog naglasaka na nepočetnom slogu posuđenica ovisi o broju slogova i čestoti uporabe te da se dvosložne i trosložne češće uporabljive posuđenice izgovaraju s uzlaznim naglaskom dok se višesložne izgovaraju sa silaznim tonom na nepočetnom slogu (Martinović, 2018). Na temelju autoričina svakodnevnog razgovora s Osječanima pretpostavka je da ostvaraj silaznog naglasaka na nepočetnom slogu u osječkom govoru ovisi o broju slogova, ali i o nastavku posuđenice te je grupiranjem i analizom posuđenica prema tim kategorijama istraživanje dalo konkretnije podatke koji temeljitije opisuju naglasne navike Osječana u izgovoru posuđenica (vidi Tablicu 2).

5. 2. 1. 1. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru posuđenica na -nt

Analiziran je izgovor šest posuđenica na -nt: *student*, *kontinent*, *talent*, *asistent*, *docent* i *remont*. Od ukupnog broja pojavnica koje su ušle u statističku obradu (N = 530) utvrđeno je da su u 190 slučajeva (35,85 %) one izgovorene sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu dok su u 338 slučajeva (63,77 %) riječi izgovorene s uzlaznim naglaskom na posuđenici. To su ujedno i najčešće naglasne inačice kad je riječ o izgovoru posuđenica na -nt kod osječkih

govornika. Silazni naglasak na prvom slogu govornici su izgovorili tek dva puta, što iznosi 0,38 % od ukupnog broja pojava (vidi Tablicu 1).

Međutim, dodatna analiza navedenih riječi pokazala je da izgovor silaznog naglaska na nepočetnom slogu posuđenica ovisi o broju slogova posuđenice: prema provedenom istraživanju, dvosložni primjeri posuđenica na -nt (*student, talent, docent, remont*) u samo 3,97 % slučajeva (N = 14 od ukupno 353 inačica) izgovaraju se sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu dok se u trosložnim primjerima posuđenica na -nt (*asistent, kontinent*) silazni naglasak na nepočetnom slogu ostvaruje u 99,44 % slučajeva (N = 176 od ukupno 177 inačica) (vidi Tablicu 2).

Hi-kvadrat test pokazao je i statistički značajnu razliku (χ^2 (df = 1, N = 530) = 476,14, $p < 0,001$), koja govori da se silazni naglasak na nepočetnom slogu ostvaruje u izgovoru trosložnih posuđenica na -nt dok se u dvosložnim posuđenicama na -nt takav naglasak ne ostvaruje. Nadalje, hi-kvadrat testom izvršena je usporedba izgovora posuđenica s obzirom na dob govornika, no rezultati su pokazali da ostvaraj silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u posuđenicama na -nt statistički ne ovisi o dobi govornika. Ipak, iako govornici svih triju dobnih skupina dvosložne posuđenice na -nt statistički značajno češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu (*tàlent, dòcent, stùdent, rèmont*), rezultati pokazuju da najveću tendenciju silaznog naglaska na zadnjem slogu imaju govornici najstarije dobne skupine (broj pojava sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu dvosložnih posuđenica na -nt u najstarijoj dobnoj skupini iznosi: $N^{ST} = 8$ od ukupno 114 pojava, što iznosi 7,03 %), nešto manju tendenciju pokazuju pripadnici srednje dobne skupine ($N^{SR} = 4$ od ukupno 127 pojava, što iznosi 3,15 %) dok najmlađi govornici te riječi vrlo rijetko naglašavaju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu ($N^{ML} = 2$ od ukupno 111, što iznosi 1,80 %). Trosložne, pak, posuđenice na -nt sve tri dobne skupine ujednačeno najčešće izgovaraju sa silaznim naglaskom na zadnjem slogu ($N^{ST} = 57$ od ukupno 57 pojava, što iznosi 100 %, $N^{SR} = 63$ od ukupno 64 pojava, što iznosi 98,44 %, $N^{ML} = 56$ od ukupno 56 pojava, što iznosi 100 %) (vidi Tablicu 3).

Tablica 2. Ostvaraj silaznog i nesilaznog naglasaka na nepočetnom slogu s obzirom na nastavak i broj slogova posuđenice

	Silazni naglasak na nepočetnom slogu		Uzlazni naglasak na nepočetnom slogu		Silazni naglasak na prvom slogu		Uzlazni naglasak na prvom slogu		Ostalo		Ukupno pojavnica
	Broj pojavnica (N)	%	Broj pojavnica (N)	%	Broj pojavnica (N)	%	Broj pojavnica (N)	%	Broj pojavnica (N)	%	N ^U
Posuđenice na –nt											
Dvosložne posuđenice na -nt	14	3,97	0	0,00	2	0,57	337	95,47	0	0,00	353
Trosložne posuđenice na -nt	176	99,44	1	0,56	0	0,00	0	0,00	0	0,00	177
Ukupno posuđenica na -nt											530
Posuđenice na –or											
Trosložne posuđenice na -or	1	0,28	1	0,28	11	3,12	340	96,32	0	0,00	353
Višesložne posuđenice na -or	398	90,05	37	8,37	0	0,00	0	0,00	7	1,58	442
Ukupno posuđenica na -or											795
Posuđenice na –st											
Dvosložne posuđenice na -st	37	21,76	0	0,00	0	0,00	133	78,24	0	0,00	170
Višesložne posuđenice na -st	255	95,51	12	4,49	0	0,00	0	0,00	0	0,00	267
Ukupno posuđenica na -st											437
Posuđenice na –log											
Trosložne posuđenice na -log	18	10,29	153	87,43	3	1,71	0	0,00	1	0,57	175
Višesložne posuđenice na -log	6	6,98	80	93,02	0	0,00	0	0,00	0	0,00	86
Ukupno posuđenica na -log											261

Tablica 3. Izgovorne inačice posuđenica na -nt po dobnim skupinama

Posuđenica	Naglasak posuđenice	Najmlađa dozna skupina		Srednja dozna skupina		Najstarija dozna skupina		p	χ^2	df
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N ST	%			
Dvosložne posuđenice na -nt										
talent	tàlent	26	96,30	29	93,55	23	85,19	0,248	5,406	4
	tãlent	1	3,70	0	0,00	0	0,00			
	talènt	0	0,00	2	6,45	4	14,81			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>talent</i>	27		31		27				
docent	dòcent	28	100,00	27	84,38	26	89,66	0,139	6,942	4
	dócent	0	0,00	4	12,50	1	3,45			
	docènt	0	0,00	1	3,12	2	6,90			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>docent</i>	28		32		29				
student	stùdent	27	96,43	32	100,00	28	96,55	0,563	1,150	2
	studènt	1	3,57	0	0,00	1	3,45			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>student</i>	28		32		29				
remont	rèmont	27	96,43	31	96,88	28	96,55	0,995	0,010	2
	remònt	1	3,57	1	3,12	1	3,45			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>remont</i>	28		32		29				
Ukupno silaznih naglasaka na predzadnjem slogu u dvosložnih posuđenica na -nt		2	1,80	4	3,15	8	7,02			
Ukupno ostalih naglasaka u dvosložnih posuđenica na -nt		109	98,20	123	96,85	106	92,98			
Ukupno svih pojavnica dvosložnih posuđenica na -nt		111		127		114				
Trosložne posuđenice na -nt										
asistent	asistènt	28	100,00	31	96,88	28	100,00	0,413	1,770	2
	asistent	0	0,00	1	3,12	0	0,00			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>asistent</i>	28		32		28				
kontinent	kontinènt	28	100,00	32	100,00	29	100,00			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>kontinent</i>	28		32		29				
Ukupno silaznih naglasaka na predzadnjem slogu u trosložnih posuđenica na -nt		56	100,00	63	98,44	57	100,00			
Ukupno ostalih naglasaka u trosložnih posuđenica na -nt		0	0,00	1	1,56	0	0,00			
Ukupno svih pojavnica trosložnih posuđenica na -nt		56		64		57				

5. 2. 1. 2. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru posuđenica na -or

Od devet analiziranih posuđenica na -or (*televizor, administrator, direktor, semafor, restaurator, kompozitor, donator, inicijator i autor*) u statističku je obradu ušlo ukupno 795 pojavnica, pri čemu je utvrđeno da su u 50,19 % slučajeva (N = 399) one izgovorene sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu dok ih je u 47,55 % slučajeva (N = 378) izgovoreno s uzlaznim naglaskom, a u 11 slučajeva (što iznosi 1,38 %) sa silaznim naglaskom na početnom slogu. U samo 7 slučajeva (što iznosi 0,88 %) govornici su ih naglasili i na drukčiji način od opisanog, s tim da je riječ *administrator* u 6 slučajeva izgovorena s dvama naglascima (vidi Tablicu 1). Daljnjom analizom svih naglasnih inačica prema broju slogova u riječi dobiven je podatak da se trosložne posuđenice na -or u samo 0,28 % slučajeva (N = 1 od ukupno 353 pojavnice) izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu te se one najčešće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu (u 96,32 % slučajeva, gdje je N = 340 od ukupno 353 pojavnice). Višesložne, pak, posuđenice na -or izgovaraju se sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu u 90,05 % slučajeva (N = 398 od ukupno 442 pojavnice) dok se one s uzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu izgovaraju u samo 8,37 % slučajeva (N = 37 od ukupno 442 pojavnice) (vidi Tablicu 2).

Hi-kvadrat test usporedbe triju dobnih skupina nije pokazao statistički značajnu razliku u izgovoru silaznog naglaska na nepočetnom slogu u analiziranim primjerima, osim u slučaju riječi *televizor* (χ^2 (df = 6, N = 89) = 37,855, $p < 0,001$), koju govornici najstarije dobne skupine statistički značajno češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu dok govornici ostalih dviju skupina tu riječ izgovaraju samo sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu. Naime, inačica *televizor* među govornicima najstarije dobne skupine izgovorena je u 34,45 % slučajeva (NST = 10 od ukupno 29 inačica), a inačica *televizor* u 3,45 % slučajeva (NST = 1 od ukupno 29 inačica). Unatoč tome, rezultati pokazuju da u ukupnom zbroju čak i govornici najstarije dobne skupine riječ *televizor* češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na predzadnjem slogu: *televizor* izgovaraju u 51,72 % slučajeva (NST = 15 od ukupno 29 inačica), a *televizor* u 10,34 % slučajeva (NST = 3 od ukupno 29 inačica).

Inačicu *televizor* govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju u 28,57 % slučajeva (N^{ML} = 8 od ukupno 28 inačica), a govornici srednje dobne skupine u 53,13 % slučajeva (N^{SR} = 17 od ukupno 32 inačice) dok inačicu *televizor* govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju u

71,43 % slučajeva ($N^{ML} = 20$ od ukupno 28 inačica), a govornici srednje dobne skupine u 46,87 % slučajeva ($N^{SR} = 15$ od ukupno 31 inačice).

Ostale višesložne posuđenice na -or (*inicijator, restaurator, administrator i kompozitor*) govornici svih triju dobnih skupina izgovaraju najčešće sa silaznim naglaskom na predzadnjem slogu pa se takav izgovor u riječi *inicijator* (kao *inicijâtor* i *inicijãtor*) u najstarijoj dobnoj skupini čuje u 75,00 % slučajeva ($N^{ST} = 21$ od ukupno 28 inačica), u srednjoj se dobnoj skupini čuje u 93,75 % slučajeva ($N^{SR} = 30$ od ukupno 32 inačice) dok se u najmlađoj dobnoj skupini on čuje u 100,00 % slučajeva ($N^{ML} = 27$ od ukupno 27 inačica). Silazni naglasak na predzadnjem slogu u riječi *restaurator* (kao *restaurâtor*) u najstarijoj dobnoj skupini čuje u 92,86 % slučajeva ($N^{ST} = 26$ od ukupno 28 inačica) dok se u srednjoj i najmlađoj dobnoj skupini tako čuje u 100 % slučajeva ($N^{SR} = 32$ od ukupno 32 inačice, $N^{ML} = 28$ od ukupno 28 inačica). U riječi *administrator* silazni naglasak na predzadnjem slogu (kao *administrâtor*) kod govornika najstarije dobne skupine čuje se u 79,31 % slučajeva ($N^{ST} = 23$ od ukupno 29 inačica), kod govornika srednje dobne skupine čuje se u 96,88 % slučajeva ($N^{SR} = 31$ od ukupno 32 inačice), a kod govornika najmlađe dobne skupine u 85,71 % slučajeva ($N^{ML} = 24$ od ukupno 28 inačica). Riječ *kompozitor* izgovorena je sa silaznim naglaskom na predzadnjem slogu (kao *kompozîtor* i *kompozïtor*) kod govornika najstarije dobne skupine u 82,76 % slučajeva ($N^{ST} = 24$ od ukupno 29 inačica), kod govornika srednje dobne skupine u 100,00 % slučajeva ($N^{SR} = 32$ od ukupno 32 inačice), a kod govornika najmlađe dobne skupine u 78,57 % slučajeva ($N^{ML} = 22$ od ukupno 28 inačica) (vidi Tablicu 4). Ipak, gledajući ukupan ostvaraj naglasaka po dobnim skupinama, primjetno je da najstariji govornici posuđenice na -or češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu ($N^{ST} = 27$ od ukupno 258 pojavnica, što iznosi 10,47 %), govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju ih na takav način nešto rjeđe ($N^{ML} = 8$ od ukupno 250 pojavnica, što iznosi 3,20 %), i to najviše u riječi *kompozitor* ($N^{ML} = 6$), dok srednja dobna skupina s uzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu te riječi izgovara vrlo rijetko ($N^{SR} = 3$ od ukupno 288 pojavnica, što iznosi 1,04 %).

Zanimljivo je također istaknuti da govornici najmlađe i srednje dobne skupine češće izgovaraju kratkosilazni naglasak na predzadnjem slogu u riječima *inicijator* i *televizor* u odnosu na govornike najstarije dobne skupine, koji te primjere češće izgovaraju s dugosilaznim naglaskom (*inicijãtor*: $N^{ML} = 51,85$ %, $N^{SR} = 37,50$ %, $N^{ST} = 25,00$ %; *televizor*: $N^{ML} = 71,43$ %, $N^{SR} = 46,87$ %, $N^{ST} = 10,34$ %) (vidi Tablicu 4). Moguće je da je to posljedica utjecaja zagrebačkog govornog područja koji se od 1991. godine naovamo sve češće čuje u hrvatskim medijima (RTL i Nova TV, ali i nacionalna televizija) te je tako postao

prihvaćen i među govornicima novoštokavskog četveronaglasnog sustava, a, prema nekim istraživanjima, kod određenog broja hrvatskih govornika postaje čak i prestižan (Kišiček, 2012).

Tablica 4. Izgovorne inačice posuđenica na -or po dobnim skupinama

Posuđenica	Naglasak posuđenice	Najmlađa dozna skupina		Srednja dozna skupina		Najstarija dozna skupina		p	χ^2	df
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N _{ST}	%			
Trosložne posuđenice na -or										
semafor	sèmafor	28	100,00	27	84,38	27	93,10	0,079	5,087	2
	sêmafor	0	0,00	5	15,63	2	6,90			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>semafor</i>	28		32		29				
direktor	direktor	28	100,00	32	100,00	29	100,00	-	-	-
	Ukupno pojavnica za riječ <i>direktor</i>	28		32		29				
autor	àutor	26	96,30	31	96,88	27	93,10	0,755	0,562	2
	äutor	1	3,70	1	3,12	2	6,90			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>autor</i>	27		32		29				
donator	dònator	27	96,43	32	100,00	26	92,86	0,360	4,357	4
	donátor	0	0,00	0	0,00	1	3,57			
	donâtor	1	3,657	0	0,00	1	3,57			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>donator</i>	28		32		28				
Ukupno silaznih naglasaka na predzadnjem slogu u trosložnih posuđenica na -or		1	0,90	0	0,00	1	0,87			
Ukupno ostalih naglasaka u trosložnih posuđenica na -or		110	99,10	128	100,00	114	99,13			
Ukupno svih pojavnica trosložnih posuđenica na -or		111		128		115				
Višesložne posuđenice na -or										
restaurator	restaurátor	28	100,00	32	100,00	26	92,86	0,356	4,385	4
	restaurãtor	0	0,00	0	0,00	1	3,57			
	restaurâtor	0	0,00	0	0,00	1	3,57			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>restaurator</i>	28		32		28				
administrator	administrátor	24	85,71	31	96,88	23	79,31	0,397	6,243	6
	ãministrátor	2	7,14	0	0,00	3	10,34			
	âministrátor	0	0,00	0	0,00	1	3,45			
	administrãtor	2	7,14	1	3,12	2	6,90			

	Ukupno pojavnica za riječ <i>administrator</i>	28		32		29				
Posuđenica	Naglasak posuđenice	Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Najstarija dobna skupina		p	χ^2	df
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N _{ST}	%			
kompozitor	kompozitor	19	67,86	29	90,63	20	68,97	0,084	11,13 2	6
	kompozitor	3	10,71	3	9,37	4	13,79			
	kompozitor	4	14,29	0	0,00	5	17,24			
	kompozitor	2	7,14	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>kompozitor</i>	28		32		29				
inicijator	inicijator	13	48,15	18	56,25	14	50,00	0,056	12,27 4	6
	inicijator	14	51,85	12	37,50	7	25,00			
	inicijator	0	0,00	2	6,25	6	21,43			
	inicijator	0	0,00	0	0,00	1	3,57			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>inicijator</i>	27		32		28				
televizor	televizor	8	28,57	17	53,13	15	51,72	0,000	37,85 5	6
	televizor	20	71,43	15	46,87	3	10,34			
	televizor	0	0,00	0	0,00	10	34,45			
	televizor	0	0,00	0	0,00	1	3,45			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>televizor</i>	28		32		29				
Ukupno silaznih naglasaka na predzadnjem slogu u višesložnih posuđenica na -or		131	94,24	157	98,13	113	79,02			
Ukupno ostalih naglasaka u višesložnih posuđenica na -or		8	5,76	3	1,87	30	20,98			
Ukupno svih pojavnica višesložnih posuđenica na -or		139		160		143				

5. 2. 1. 3. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru posuđenica na -st

Ostvaraj naglasaka u izgovoru posuđenica na -st analiziran je u riječima: *optimist*, *idealist*, *pesimist*, *turist* i *čelist*. Od ukupnog broja pojavnica koje su ušle u statističku obradu (N = 437) utvrđeno je da su u 66,82 % slučajeva (N = 292) one izgovorene sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu dok su u 33,18 % slučajeva (N = 145) izgovorene s uzlaznim naglaskom (vidi Tablicu 1).

Analizom svih naglasnih inačica prema broju slogova u riječi dobiven je podatak da se dvosložne posuđenice na -st u 21,76 % slučajeva (N = 37 od ukupno 170 pojavnica) izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu, a trosložne i višesložne u 95,51 % slučajeva (N = 255 od ukupno 267 pojavnica) (vidi Tablicu 2).

Hi-kvadrat test pokazao je da se trosložne i višesložne posuđenice na -st i statistički značajno češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu u odnosu na dvosložne, koje se češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu (χ^2 (df = 1, N = 337) = 254,746, $p < 0,001$). Hi-kvadrat test također je pokazao da u izgovoru analiziranih posuđenica na -st ne postoji statistički značajna razlika u ostvarajima silaznih naglasaka na nepočetnom slogu s obzirom na dob, osim u izgovoru riječi *turist* (χ^2 (df = 2, N = 88) = 12,417, $p = 0,002$) i *čelist* (χ^2 (df = 2, N = 82) = 14,393 $p = 0,001$), i to na način da govornici najstarije dobne skupine statistički značajno češće izgovaraju te riječi sa silaznim naglaskom na zadnjem slogu (*turist*: $N^{ST} = 10$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 35,71 %; *čelist*: $N^{ST} = 13$ od ukupno 22 pojavnice, što iznosi 59,09 %) dok ih govornici srednje i najmlađe dobne skupine sa silaznim naglaskom na zadnjem slogu izgovaraju vrlo rijetko (*turist*: $N^{SR} = 3$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 9,37 %, $N^{ML} = 1$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 3,57 %; *čelist*: $N^{SR} = 5$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 15,62 %, $N^{ML} = 5$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 17,86 %). Govornici najstarije dobne skupine riječ *čelist* također općenito izgovaraju češće nego *čelist* ($N^{ST} = 13$ od ukupno 22 pojavnice, što iznosi 59,09 %) dok istu riječ govornici najmlađe i srednje dobne skupine češće izgovaraju s uzlaznim tonom na prvom slogu (*čelist*: $N^{ML} = 23$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 82,14 %, $N^{SR} = 27$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 84,38 %). Riječ *turist* u svim trima dobnim skupinama češće se izgovara s uzlaznim tonom na prvom slogu (*turist*: $N^{ST} = 18$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 64,29 %, $N^{SR} = 29$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 90,63 %, $N^{ML} = 27$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 96,43 %) (vidi Tablicu 5).

Valja istaknuti i da govornici srednje i najstarije dobne skupine također prosječno češće ostvaruju preinaku silaznog naglasaka na prethodni slog, uz promjenu u uzlazni ton (metatonija), no te razlike nisu statistički značajne. Tako inačice *optimist*, *pesimist* i *idealist* najčešće izgovaraju govornici srednje i najstarije dobne skupine ($N^{ST} = 5$ od ukupno 87 pojavnica, što iznosi 5,75 %, $N^{SR} = 5$ od ukupno 96 pojavnica, što iznosi 5,21 %, $N^{ML} = 2$ od ukupno 84 pojavnice, što iznosi 2,38 %) (vidi Tablicu 5).

Tablica 5. Izgovorne inačice posuđenica na -st po dobnim skupinama

Posuđenica	Naglasak posuđenice	Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Najstarija dobna skupina		p	χ^2	df
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N ST	%			
Dvosložne posuđenice na -st										
turist	turist	27	96,43	29	90,63	18	64,29	0,002	12,417	2
	turist	1	3,57	3	9,37	10	35,71			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>turist</i>	28		32		28				
čelist	čelist	23	82,14	27	84,38	9	40,91	0,001	14,393	2
	čelist	5	17,86	5	15,62	13	59,09			
	Ukupno pojavnica za riječi <i>čelist</i>	28		32		22				
Ukupno silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u dvosložnih posuđenica na -st		6	10,71	8	12,50	23	46,00			
Ukupno ostalih naglasaka u dvosložnih posuđenica na -st		50	89,29	56	87,50	27	54,00			
Ukupno svih pojavnica dvosložnih posuđenica na -st		56		64		50				
Višesložne posuđenice na -st										
optimist	optimist	28	100,00	32	100,00	27	93,10	0,120	4,223	2
	optimist	0	0,00	0	0,00	2	6,90			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>optimist</i>	28		32		29				
pesimist	pesimist	28	100,00	31	96,88	28	96,55	0,623	0,946	2
	pesimist	0	0,00	1	3,12	1	3,45			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>pesimist</i>	28		32		29				
idealist	idealist	26	92,86	28	87,50	26	89,65	0,591	2,803	4
	idealist	0	0,00	0	0,00	1	3,45			
	idealist	2	7,14	4	12,50	2	6,90			

	Ukupno pojavnica za riječ <i>idealist</i>	28		32		29				
Ukupno silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u višesložnih posuđenica na -st	82	97,62	91	94,79	82	94,25				
Ukupno pojavnica s metatoniranim naglaskom u višesložnih posuđenica na -st	2	2,38	5	5,21	5	5,75				
Ukupno ostalih naglasaka u višesložnih posuđenica na -st	0	0,00	0	0,00	0	0,00				
Ukupno svih pojavnica višesložnih posuđenica na -st	84		96		87					

5. 2. 1. 4. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru posuđenica na -log

Za ispitivanje izgovora naglasaka posuđenica na -log odabrane su riječi *pulmolog*, *anesteziolog* i *urolog*, pri čemu je analizirano ukupno 261 pojavnica. Od ukupnog broja pojavnica koje su ušle u statističku obradu utvrđeno je da su u 9,20 % slučajeva (N = 24) one izgovorene sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu dok su u 89,27 % slučajeva (N = 233 od ukupno) bile izgovorene s uzlaznim naglaskom. Silazni se naglasak na prvom slogu u ovoj kategoriji riječi ostvaruje iznimno rijetko (u 1,15 % slučajeva (N = 3) (vidi Tablicu 1). S obzirom na to da se u ispitnom materijalu pojavljuju svega tri posuđenice na -log, od kojih su dvije trosložne, a tek jedna šesterosložna, analiza pojavnosti silaznog naglasaka s obzirom na broj slogova na tako malom uzorku nije reprezentativna, no vidljivo je da govornici sve tri riječi prosječno jednako izgovaraju, i to većinom s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu: *uròlog*: 88,76 % (N = 79 od ukupno 89 pojavnica), *pulmòlog*: 86,05 % (N = 74 od ukupno 86 pojavnica) i *anesteziòlog*: 93,02 % (N = 80 od ukupno 86 pojavnica) (vidi Tablicu 1).

Hi-kvadrat test izgovora triju posuđenica na -log s obzirom na dob govornika pokazuje da govornici najstarije dobne skupine u riječima *urolog* i *anesteziolog* statistički značajno češće izgovaraju silazni naglasak na zadnjem slogu (*urołòg*: χ^2 (df = 6, N = 89) = 19,597, p = 0,003; *anesteziològ*: χ^2 (df = 2, N = 86) = 13,361, p = 0,001) dok govornici najmlađe i srednje dobne

skupine takav ostvaraj uopće nemaju (*pùlmològ*: $N^{ST} = 1$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 3,57 %, $N^{SR} = 0$, što iznosi 0 %, $N^{ML} = 0$, što iznosi 0 %; *pulmològ*: $N^{ST} = 2$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 7,14 %, $N^{SR} = 0$, što iznosi 0 %, $N^{ML} = 0$, što iznosi 0 %; *urològ*: $N^{ST} = 6$ od ukupno 29 pojavnica, što iznosi 20,69 %, $N^{SR} = 0$, što iznosi 0 %, $N^{ML} = 0$, što iznosi 0 %; *anesteziològ*: $N^{ST} = 6$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 21,43 %, $N^{SR} = 0$, što iznosi 0 %, $N^{ML} = 0$, što također iznosi 0 %) (vidi Tablicu 6). Moguće je da je razlog tomu utjecaj njemačkoga dinamičkog naglasaka preko *esekerskog* dijalekta, koji se u Osijeku govorio do kraja Drugog svjetskog rata te možda upravo zbog toga govornici najstarije dobne skupine češće ostvaruju silazni naglasak na zadnjem slogu posuđenica na -log. Govornici, pak, najmlađe i srednje dobne skupine nešto se češće odlučuju za izgovor kratkosilaznog naglasaka na predzadnjem slogu od govornika najstarije dobne skupine, premda rezultat nije statistički značajan: *pulmòlog*: $N^{ML} = 3$ od ukupno 26 pojavnica, što iznosi 11,54 %, $N^{SR} = 3$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 9,37 %; $N^{ST} = 2$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 7,14 %; *uròlog*: $N^{ML} = 1$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 3,57 %, $N^{SR} = 0$, što iznosi 0 %, $N^{ST} = 1$ od ukupno 29 pojavnica, što iznosi 3,45 %. Ipak, sve tri dobne skupine posuđenice na -log izgovaraju najčešće s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu (vidi Tablicu 6).

5. 2. 1. 5. Silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka tvorenih od muških mocijskih parnjaka posuđenica na -nt, -or, -st

Ostvaraj naglasaka u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka tvorenih od muških parnjaka posuđenica na -nt, -or i -st analiziran je u riječima: *autorica*, *studentica*, *docentica*, *čelistica* i *dirigentica*. Od ukupnog broja pojavnica koje su ušle u statističku obradu ($N = 436$) utvrđeno je da su u 43,81 % slučajeva ($N = 191$) one izgovorene sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu dok je u 56,19 % slučajeva ($N = 245$) naglasak ostvaren na prvom slogu ili je izgovoren uzlazni naglasak na nepočetnom slogu. Međutim, valja napomenuti da osječki govornici primjere *autorica*, *studentica*, *docentica* češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu, a riječi *čelistica* i *dirigentica* sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu (vidi Tablicu 1). Kad se izgovor navedenih imenica usporedi s izgovorom njihovih muških mocijskih parnjaka, dobiva se podatak da se ženski mocijski parnjaci češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu u odnosu na svoje muške mocijske parnjake. Tako je inačica *studènt* izgovorena u 2 od ukupno 89 slučajeva (što iznosi 2,25 %), a *studèntica* u 10 od ukupno 87 slučajeva (što iznosi 11,49 %), inačica *docènt* izgovorena je u 3 od ukupno 89 slučajeva (što iznosi 3,37 %), a inačica *docèntica* u 30 od ukupno 89 slučajeva (što iznosi

33,71 %) dok je inačica *čelìst* izgovorena u 23 od ukupno 82 slučaja (što iznosi 28,05 %), a inačica *čelìstica* u čak 67 od ukupno 87 slučajeva (što iznosi 77,01 %) (vidi Tablicu 7).

Usporedbom mjesta i tona naglaska obaju mocijskih parnjaka⁴² u izgovoru svakog govornika ponaosob dobiven je podatak da je od ukupno 86 pojava u izgovoru parnjaka *autor/autorica* njih 58 (što iznosi 67,44 %) obje riječi naglasilo s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu, dvoje (2,33 %) govornika obje je riječi naglasilo s kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu dok je jedan govornik (1,16 %) oba parnjaka izgovorio na istom mjestu i s istim tonom naglaska, ali je u izgovoru riječi *autorica* ostvario dugouzlazni naglasak na prvom slogu. Ukupno je 13 govornika (15,12 %) ostvarilo naglasak na prvom slogu u oba mocijska parnjaka, ali s različitim tonom, dok je 12 govornika (13,95 %) mocijske parnjake izgovorilo s različitim mjestom naglaska (vidi Tablicu 8).

Rezultati pokazuju da govornici, neovisno o dobi, mocijske parnjake *autor/autorica* najčešće izgovaraju s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (N = 58 od ukupno 86, što iznosi 67,44 %), no nije zanemariva ni činjenica da ih nerijetko naglašuju i drukčije, s različitim tonom naglaska ili pak na različitom mjestu naglaska: *àutor/àutorica* (N = 11 od ukupno 86, što iznosi 12,79 %) ili *àutor/autòrica* (N = 11 od ukupno 86, što iznosi 12,79 %).

Kad jer riječ o mocijskim parnjacima *student/studentica*, utvrđeno je da su, od ukupno 87 pojava, u 60 slučaja (68,97 %) oba parnjaka izgovorena s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*stùdent/stùdentica*), no u 23 slučaja (26,44 %) izgovoreni su s različitim mjestima naglaska: *stùdent/studèntica*: N = 10, što iznosi 11,49 %, i *stùdent/studèntica*: N = 13, što iznosi 14,94 %.

⁴² U istraživanju su primjeri grupirani prema mociji te se zaključak izveden na temelju dobivenih rezultata ne smatra općim pravilom naglašavanja mocijskih parnjaka u osječkom govoru. Cilj je, naime, takvog grupiranja bio istražiti koliko (i je li uopće) silazna naglasna inačica na nepočetnom slogu ženskih mocijskih parnjaka kod osječkih govornika motivirana analogijom prema naglasku muškoga parnjaka te uvjetuje li kod govornika silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru muških mocijskih parnjaka ostvaraj silaznog naglaska na nepočetnom slogu i u izgovoru njihovih ženskih parnjaka. Za stvaranje općeg zaključka o pravilima naglašavanja mocijskih parnjaka potrebno je uzeti u obzir i druge čimbenike, poput broja slogova, čestote uporabe, osnove koja motivira tvorbu i dr.

Tablica 6. Izgovorne inačice posuđenica na -log po dobnim skupinama

Posuđenica	Naglasak posuđenice	Najmlađa dozna skupina		Srednja dozna skupina		Najstarija dozna skupina		p	χ^2	df
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N ST	%			
Trosložne posuđenice na -log										
pulmolog	pulmòlog	22	84,62	29	90,63	23	82,14	0,348	8,936	8
	pulmòlog	3	11,54	3	9,37	2	7,14			
	pùlmològ	0	0,00	0	0,00	1	3,57			
	pulmològ	0	0,00	0	0,00	2	7,14			
	pùlmolog	1	3,85	0	0,00	0	0,00			
Ukupno pojavnica za riječ <i>pulmolog</i>		26		32		28				
urolog	uròlog	27	96,43	32	100,00	20	68,97	0,003	19,597	6
	urołòg	0	0,00	0	0,00	6	20,69			
	uròlog	1	3,57	0	0,00	1	3,45			
	ùrolog	0	0,00	0	0,00	2	6,90			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>urolog</i>		28		32		29			
Ukupno silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u trosložnih posuđenica na -log		4	7,41	3	4,69	12	21,05			
Ukupno uzlaznih naglasaka na predzadnjem slogu u trosložnih posuđenica na -log		49	90,74	61	95,31	43	75,44			
Ukupno ostalih naglasaka u trosložnih posuđenica na -log		1	1,85	0	0,00	2	3,51			
Ukupno svih pojavnica trosložnih posuđenica na -log		54		64		57				
Višesložne posuđenice na -log										
anesteziolog	anesteziòlog	26	100,00	32	100,00	22	78,57	0,001	13,361	2
	anesteziològ	0	0,00	0	0,00	6	21,43			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>anesteziolog</i>		26		32		28			
Ukupno silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u višesložnih posuđenica na -log		0	0,00	0	0,00	6	21,43			
Ukupno uzlaznih naglasaka na predzadnjem slogu u višesložnih posuđenica na -log		26	100,00	32	100,00	22	78,57			
Ukupno ostalih naglasaka u višesložnih posuđenica na log		0	0,00	0	0,00	0	0,00			
Ukupno svih pojavnica višesložnih posuđenica na -log		26		32		28				

Tablica 7. Broj pojavnica s izgovorom silaznog naglaska na nepočtnom slogu muških i ženskih mocijskih parnjaka

Muški mocijski parnjak	Silaznih naglasaka na nepočtnom slogu		Ukupno pojavnica	Ženski mocijski parnjak	Silaznih naglasaka na nepočtnom slogu		Ukupno pojavnica
	N	%			N	N	
autor	0	0,00	88	autorica	1	1,15	87
student	2	2,25	89	studentica	10	11,49	87
docent	3	3,37	89	docentica	30	33,71	89
čelist	23	28,05	82	čelistica	67	77,01	87

Tablica 8. Kombinacije naglasnih izgovora muških i ženskih mocijskih parnjaka

<i>autor/autorica</i>														
<i>àutor i àutorica</i>		<i>àutor i àutorica</i>		<i>àutor i àutorica</i>		<i>àutor i àutorica</i>		<i>àutor i àutorica</i>		<i>àutor i autòrica</i>		<i>àutor i autòrica</i>		Ukupno pojavnica (N ^U)
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
58	67,44	1	1,16	2	2,33	11	12,79	2	2,33	11	12,79	1	1,16	86
<i>docent/docentica</i>														
<i>dòcent i docentica</i>		<i>dòcent i docentica</i>		<i>dòcent i docentica</i>		<i>dòcent i docentica</i>		<i>dòcent i docentica</i>		<i>docènt i docentica</i>		<i>dòcent i ddocentica</i>		Ukupno pojavnica (N ^U)
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
51	57,30	26	29,21	4	4,49	3	3,37	1	1,12	3	3,37	1	1,12	89
<i>student/studentica</i>														
<i>stùdent i studentica</i>		<i>stùdent i studentica</i>		<i>stùdent i studentica</i>		<i>stùdent i studentica</i>		<i>stùdent i studentica</i>		<i>stùdent i studentica</i>		Ukupno pojavnica (N ^U)		
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
60	68,97	10	11,49	13	14,94	2	2,30	1	1,15	1	1,15	87		
<i>čelist/čelistica</i>														
<i>čelist i čelistica</i>		<i>čelist i čelistica</i>		<i>čelist i čelistica</i>		<i>čelist i čelistica</i>		<i>čelist i čelistica</i>		Ukupno pojavnica (N ^U)				
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%					
11	13,41	43	52,44	20	24,39	5	6,10	3	3,66	82				

Mocijske parnjake *docent/docentica* osječki govornici najčešće izgovaraju s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*dòcent/dòcentica*: N = 51, što iznosi 57,30 %), no postoji tendencija izgovora riječi *docentica* s kratkosilaznim naglaskom na nepočtnom slogu (*dòcent/docentica*: N = 26, što iznosi 29,21 %). Navedeni parnjaci sporadično se izgovaraju i s drukčijim naglaskom: *dòcent* i *dòcentica* naglašuje 4 od ukupno 89 govornika (što iznosi 4,49 %), inačice *dòcent* i *docentica* te *docènt* i *docentica* izgovorilo je po troje govornika (što

iznosi 3,37 %) dok je po jedan govornik (što iznosi 1,12 %) izgovorio inačice *dócent* i *docèntica* te *dòcent* i *dòcentica* (Tablica 8).

Mocijski parnjaci *čelist/čelistica* najčešće se izgovaraju s različitim tonom i na različitim mjestima naglaska (*čèlist/čèlistica*: N = 43, što iznosi 52,44 %), ali postoji i tendencija izgovora obaju parnjaka s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*čèlist/čèlistica*: N = 20, što iznosi 24,39 %). Očekivani kratkouzlazni naglasak u oba mocijska parnjaka (*čèlist/čèlistica*) ostvaruje se u 11 slučajeva (13,41 %) (Tablica 8).

Izraženo u postotcima, rezultati pokazuju da Osječani ženske mocijske parnjake *autorica*, *docentica* i *studentica* češće izgovaraju analogijom prema mjestu naglaska muškog mocijskog parnjaka, i to kao *àutor/àutorica* u 58 slučajeva (67,44 %), *àutor/àutorica* u 11 slučajeva (12,79 %) te kao *àutor/áutorica*, *àutor/àutorica* i *àutor/àutorica* u ukupno 5 slučajeva (5,81 %), zatim kao *dòcent/dòcentica* u 51 slučaju (57,30 %), *dócent/dòcentica* u 4 slučaja (4,49 %) i *dòcent/dòcentica* u jednom slučaju (1,12 %) te kao *stùdent/stùdentica* u 60 slučaja (68,97 %) i *stùdent/stùdentica* u jednom slučaju (1,15 %), a rjeđe, ali ne i zanemarivo, ostvaruju naglasak pred sufiksom, iako muški parnjak ima naglasak na prvom slogu: *àutor/autòrica* (u 11 slučajeva, što iznosi 12,79 %), zatim *dòcent/docèntica* (u 26 slučajeva, što iznosi 29,21 %), *dócent/docèntica* (u jednom slučaju, što iznosi 1,12 %) i *dòcent/docèntica* (u 3 slučaja, što iznosi 3,37 %) te *stùdent/studèntica* (u 10 slučajeva, što iznosi 11,49 %), *stùdent/studèntica* (u 13 slučajeva, što iznosi 14,94 %) i *stùdent/studèntica* (u jednom slučaju, što iznosi 1,15 %). Ženski pak mocijski parnjak *čelistica* osječki govornici češće izgovaraju s naglaskom pred sufiksom, iako muški parnjak ima naglasak na prvom slogu: *čèlist/čèlistica* (u 43 slučaja, što iznosi 52,44 %) i *čèlist/čèlistica* (u 5 slučajeva, što iznosi 6,10 %) dok analogijom prema mjestu naglaska muškog parnjaka tu imenicu izgovaraju rjeđe, ali opet ne i zanemarivo: *čèlist/čèlistica* (u 11 slučajeva, što iznosi 13,41 %), *čèlist/čèlistica* (u 20 slučajeva, što iznosi 24,39 %) i *čèlist/čèlistica* (u tri slučaja, što iznosi 3,66 %). Istraživanje je, dakle, pokazalo da je naglasak ženskih mocijskih parnjaka češće motiviran naglaskom osnove, premda nije zanemariv ni ostvaraj naglaska pred sufiksom. Međutim, tako različite naglasne inačice u izgovoru ženskih parnjaka ukazuju na činjenicu da su govornici osvijestili i prihvatili njihove različite naglasne ostvaraje te je moguće da bi isti govornik u drukčijim kontekstima određenu riječ naglasio i drukčije.

S obzirom na dobnu skupinu govornika u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka postoji statistički značajna razlika jedino u riječi *studentica* (χ^2 (df = 8, N = 87) = 20,201, p = 0,010). Naime, tu riječ govornici najstarije dobne skupine izgovaraju s metatoniranim naglaskom (*studèntica*) u 10 od ukupno 27 slučajeva, što iznosi 37,04 %, dok istu riječ govornici

najmlađe dobne skupine na taj način izgovaraju u samo jednom slučaju od ukupno 28 slučajeva (što iznosi 3,57 %), a govornici srednje skupine u četiri od ukupno 32 slučaja, što iznosi 12,50 %. Najstariji govornici najčešće (iako ne i statistički značajno) izgovaraju i riječ *čelistica* s metatoniranim naglaskom (*čelistica*), u 4 od ukupno 27 slučajeva, što iznosi 14,81 %, dok govornici najmlađe skupine na takav način izgovaraju tu riječ u 3 od 28 slučajeva (što iznosi 10,71 %), a govornici srednje skupine u 2 od 32 slučaja, što iznosi 6,25 %. Rezultati također pokazuju da najstariji govornici u izgovoru riječi *studentica*, *čelistica* i *docentica* s najmanjom čestotnosti ostvaruju uzlazni naglasak na prvom slogu, a najčešće od triju skupina ostvaruju kratkosilazni naglasak na nepočetnom slogu. Tako oni naglasnu inačicu *stùdentica* izgovaraju u 12 slučajeva od ukupno 27 (što iznosi 44,44 %) dok takvu inačicu govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju u 25 od 28 slučajeva (što iznosi 89,29 %), a govornici srednje skupine u 23 od 32 slučaja (što iznosi 71,88 %). Inačicu *dòcentica* izgovaraju u 12 od 29 slučajeva (što iznosi 41,38 %) dok tu istu riječ na takav način govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju u 20 od 28 slučajeva (što iznosi 71,43 %), a govornici srednje skupine u 23 od 32 slučaja, što iznosi 71,88 %. Naglasnu inačicu *čèlistica* najstariji govornici uopće ne ostvaruju dok najmlađi govornici tako izgovaraju u 3 od 28 slučajeva (što iznosi 10,71 %), a govornici srednje skupine u 8 od 32 slučaja, što iznosi 25,00 %. S druge strane, inačicu *studèntica* najstariji govornici izgovaraju u 5 od 27 slučajeva (što iznosi 18,52 %) dok najmlađi govornici tu riječ tako izgovaraju u samo jednom od 28 slučajeva (što iznosi 3,57 %), a pripadnici srednje dobne skupine u 4 od 32 slučaja (što iznosi 12,50 %). Slično je i s izgovorom riječi *docentica*, koju najstariji govornici izgovaraju kao *docèntica* u 15 od 29 slučajeva (što iznosi 51,72 %) dok tu riječ na taj način govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju u samo 6 od 28 slučajeva (što iznosi 21,43 %), a govornici srednje dobne skupine u 9 od 32 slučaja, što iznosi 28,13 %. No u isto vrijeme najstariji govornici posuđenice *studentica*, *docentica* i *čelistica* češće izgovaraju s metatoniranim naglaskom od govornika ostalih dviju skupina. Tako su inačicu *studèntica* najstariji govornici izgovorili u 10 od ukupno 27 slučajeva, što iznosi 37,04 %, dok su na takav način govornici najmlađe dobne skupine izgovorili jednom od ukupno 28 slučajeva, što iznosi 3,57 %, a govornici srednje dobne skupine tu su riječ tako izgovorili u 4 od ukupno 32 slučaja, što iznosi 12,50 %.

Tablica 9. Izgovorne inačice ženskih mocijskih parnjaka po dobnim skupinama

Posudjenica	Naglasak posudjenice	Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Najstarija dobna skupina		p	χ^2	df
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N ST	%			
Ženski mocijski parnjaci nastali od muških parnjaka na -or, -nt i -st										
autorica	àutorica	15	53,57	25	78,13	20	74,07	0,291	9,641	8
	áutorica	0	0,00	0	0,00	1	3,70			
	àutorica	7	25,00	4	12,50	2	7,41			
	autòrica	1	3,57	0	0,00	0	0,00			
	autòrica	5	17,86	3	9,38	4	14,81			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>autorica</i>	28		32		27				
studentica	stùdentica	25	89,29	23	71,88	12	44,44	0,010	20,201	8
	stùdentica	1	3,57	0	0,00	0	0,00			
	studèntica	1	3,57	4	12,50	5	18,52			
	studèntica	1	3,57	4	12,50	10	37,04			
	studéntica	0	0,00	1	3,13	0	0,00			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>studentica</i>	28		32		27				
docentica	dòcentica	20	71,43	23	71,88	12	41,38	0,072	11,574	6
	dòcentica	1	3,57	0	0,00	0	0,00			
	docèntica	6	21,43	9	28,13	15	51,72			
	docèntica	1	3,57	0	0,00	2	6,90			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>docentica</i>	28		32		29				
čelistica	čèlistica	3	10,71	8	25,00	0	0,00	0,063	8,931	4
	čelistica	22	78,57	22	68,75	23	85,19			
	čelistica	3	10,71	2	6,25	4	14,81			
	Ukupno pojavnica za riječ <i>donator</i>	28		32		27				
Ukupno silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u ženskim mocijskim parnjacima		30	26,79	35	27,34	43	39,09			
Ukupno ostalih naglasaka u ženskim mocijskim parnjacima		82	73,21	93	72,66	67	60,91			
Ukupno svih pojavnica ženskih mocijskih parnjaka		112		128		110				

Inačicu *docèntica* najstariji su govornici izgovorili u 2 od ukupno 29 slučajeva, što iznosi 6,90 %, dok su ju najmlađi govornici na takav način izgovorili samo jednom od ukupno 28 slučajeva, što iznosi 3,57 %, a govornici srednje skupine nijednom ju tako nisu naglasili. Inačicu *čelistica* najstariji su govornici izgovorili u 4 od ukupno 27 slučajeva, što iznosi 14,81 %, dok su ju tako najmlađi govornici izgovorili u 3 od ukupno 28 slučaja, što iznosi 10,71 %, a govornici srednje dobne skupine u 2 od ukupno 32 slučaja, što iznosi 6,25 % (Tablica 9). Navedeno ukazuje na to da govornici najstarije dobne skupine u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka češće čuvaju izvorno mjesto naglasaka dok se govornici srednje i najmlađe dobne skupine većinom vode naglasnom analogijom prema muškom parnjaku (uz izuzetak u primjerima *čelist/čelistica*, koje najčešće izgovaraju kao *čèlist/čèlistica*). Objašnjenje se možda može tražiti u čestotnosti uporabe (usp. Martinović, 2018), no za izvođenje općenitog zaključka potrebno je provesti istraživanje koje bi uključivalo veći broj primjera.

5. 2. 1. 6. Rasprava (naglasak posuđenica u osječkom govoru)

Analiza izgovora 28 posuđenica sa sufiksima na -st, -nt, -or i -log te ženskih mocijskih parnjaka tvorenih od muških mocijskih parnjaka posuđenica na -nt, -or i -st⁴³ pokazala je da u osječkom govoru generalno postoje dvije naglasne inačice koje se najčešće upotrebljavaju. Prva je inačica ostvaraj silaznog naglasaka na nepočetnom slogu riječi (44,57 %), a druga je ostvaraj uzlaznog naglasaka (53,84 %). S obzirom na to da se u literaturi napominje kako je silazni naglasak na nepočetnom slogu posuđenica u praksi česta pojava (Moskatelo 1954, Brozović 1954, Škarić i dr. 1987, Pranjković 2017, Delaš 2013: 63, Martinović 2014: 44 i dr.), rezultat dobiven za osječki govor u skladu je s očekivanjem. Međutim, kako je uopćena analiza također pokazala da je u posuđenicama, uz silazni naglasak na nepočetnom slogu, podjednako čest i uzlazni naglasak na prvom slogu, valjalo je istražiti u kojim je uvjetima zastupljena prva, a u kojim druga inačica. Tako je utvrđeno da ostvaraj silaznog naglasaka na nepočetnom slogu ovisi o nastavku posuđenice i o njezinu broju slogova, osim u posuđenicama na -log, koje govornici većinom jednako često izgovaraju s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu te se može pretpostaviti da je takav njihov izgovor karakterističan neovisno o broju slogova u riječi. No u ispitnom materijalu pojavljuju se svega tri posuđenice na -log (*urolog, pulmolog, anesteziolog*), od kojih su dvije trosložne, a tek

⁴³ Analizirane su redom riječi: *optimist, idealist, pesimist, turist, čelist, student, kontinent, talent, asistent, docent, remont, televizor, administrator, direktor, semafor, restaurator, kompozitor, donator, inicijator, autor, pulmolog, anesteziolog, urolog, dirigentica, autorica, docentica, čelistica, studentica*.

jedna šesterosložna, pa analiza pojavnosti silaznog naglaska s obzirom na broj slogova na tako malom uzorku nije reprezentativna te je potrebno izvršiti istraživanje na većem broju primjera kako bi se ta pretpostavka potvrdila.

U svim ostalim primjerima (dakle, u posuđenicama na -st, -nt i -or) generalno se učestalost silaznog naglaska na nepočetnom slogu povećava s brojem slogova, no o nastavku posuđenice ovisi koji je broj slogova minimalan da bi se on ostvario. Tako se dvosložne posuđenice na -nt (*student, talent, docent, remont*) statistički značajno češće izgovaraju s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu dok se trosložne posuđenice s istim nastavkom (*asistent, kontinent*) izgovaraju sa silaznim naglaskom na zadnjem slogu. Slično je i s posuđenicama na -st. Dvosložni se primjeri (*turist, čelist*) statistički značajno rjeđe izgovaraju sa silaznim naglaskom na zadnjem slogu od trosložnih i višesložnih riječi s istim nastavkom (*optimist, idealist, pesimist*). Kod posuđenica na -or nešto je drukčija situacija, ali samo utoliko što se i trosložni primjeri (*direktor, semafor, autor, donator*) izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu dok višesložni (*televizor, administrator, restaurator, kompozitor, inicijator*) statistički značajno češće imaju silazni naglasak na predzadnjem slogu. Ostvaraj silaznog naglaska na nepočetnom slogu u izgovoru navedenih posuđenica uglavnom statistički ne ovisi o dobi govornika, osim u riječi *televizor*, koju govornici najstarije dobne skupine češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu, dok govornici ostalih dviju skupina tu riječ izgovaraju samo sa silaznim naglaskom na predzadnjem slogu. Zanimljivo je, međutim, da u dvosložnim posuđenicama na -st (*turist* i *čelist*) te u riječima *urolog* i *anesteziolog*, suprotno očekivanju, pripadnici najstarije dobne skupine statistički značajno češće upotrebljavaju silazni naglasak na zadnjem slogu, a takva se tendencija pokazala i u izgovoru posuđenica na -nt (*talent, docent*), no bez statističke značajnosti. Objašnjenje te pojave može se tražiti u tome što osječki naglasni sustav pripada panonskom tipu prozodijskih sustava (nazvanom još i kontinentalnom ili kasnonovoštokavskom) u kojemu su posuđenice s izvornim naglaskom na krajnjem slogu u procesu naglasnog prilagođavanja duže zadržale svoj izvorni naglasak te je zbog toga u Osijeku prirodno čuti izgovore poput *studěnt, komunīst, kapitalīst, standård* (Delaš, 2013: 85). S druge strane, u razvoju naglasnog sustava Osječana svojedobno je značajnu ulogu odigrao njemački jezik (Delaš, 2013: 84), posebice kroz tzv. *esekerski* dijalekt,⁴⁴ koji se u pravilu podudara s naglaskom u standardnom

⁴⁴ Esekerski dijalekt („Essekerisch“ ili „die essekerische Mundart“) nastao je najvećim dijelom od razgovornog njemačkog austrijske varijante te hrvatskog, srpskog i mađarskog jezika. Do kraja Drugog svjetskog rata esekerskim su dijalektom govorili niži društveni slojevi njemačkog stanovništva u Osijeku, a literatura navodi da i danas ima vrlo malo Esekera koji govore tim dijalektom (Petrović, 2008: 5), (https://hr.wikipedia.org/wiki/Esekersko_narje%C4%8Dje).

njemačkom jeziku pa je moguće da je to razlog zbog kojeg u navedenim primjerima najstariji govornici ostvaruju silazni naglasak na zadnjem slogu češće nego govornici najmlađe i srednje dobne skupine (oni su, moguće, analogijom prilagodili naglasak svom sustavu). Govornici, pak, najmlađe i srednje dobne skupine nešto se češće (ali bez statističke značajnosti) odlučuju za izgovor kratkosilaznog naglaska na predzadnjem slogu od govornika najstarije dobne skupine pa tako oni češće izgovaraju inačice: *pulmòlog*, *uròlog*. Osim u navedenim primjerima, govornike najstarije dobne skupine karakterizira uglavnom i češći izgovor kratkouzlaznog naglaska u predsufiksalsnom slogu, što je, prema priručnicima, obilježje propisanog standarda (Barić i dr., 1995: 309). Tako oni (uz govornike srednje dobne skupine), premda bez statističke značajnosti, češće ostvaruju uzlazni naglasak na predzadnjem slogu, ali i češće preinačuju silazni naglasak na prethodni slog uz promjenu u uzlazni ton (metatonija uz metataksu), te u njihovu govoru postoji tendencija češćeg izgovora naglasnih inačica *optimìst*, *pesimìst* i *ideàlist*, kao i *inicijátor* i *televízor*, u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine. Oni pak u tim slučajevima češće ostvaruju silazni naglasak na zadnjem slogu. Naime, oblici s ostvarenom metatonijom ili metatonijom uz metataksu obilježje su standarda koje se posebice njegovalo u školama i medijima prije Domovinskog rata pa je moguće da ih zbog naučenog izgovora najstariji govornici upotrebljavaju i danas. S druge strane, najmlađi su govornici od najranije dobi preko medija bili izloženi utjecaju zagrebačkog govornog područja te vjerojatno nisu često imali priliku čuti inačice s uzlaznim tonom. Stoga je moguće da oni zbog toga u najvećoj mjeri imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu (*inicijátor*, *optimìst*). Može se, dakle, vidjeti da u osječkom govoru postoji opća tendencija napuštanja navike preinake silaznog u uzlazni ton, odnosno preinake silaznog naglaska na prethodni slog uz promjenu u uzlazni ton u višesložnih posuđenica na -or te trosložnih i višesložnih posuđenica na -st.

Kada je riječ o ženskim mocijskim parnjacima tvorenim od muških parnjaka posuđenica na -ant, -ent i -ist, analizirani su primjeri tvoreni sufiksom -ica: *autorica*, *studentica*, *docentica*, *čelistica* i *dirigentica*. Rezultati su pokazali da nema pravila prema kojima se izgovara silazni naglasak na nepočetnom slogu. Osječki govornici, naime, primjere *autorica*, *studentica*, *docentica* češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu (*àutorica*, *stùdentica* i *dòcentica*), odnosno s naglaskom jednakim naglasku muškoga parnjaka, što se

donekle poklapa s propisom.⁴⁵ No u izgovoru primjera *čelistica* i *dirigentica* ostvaruju silazni naglasak na nepočetnom slogu (kao *čelistica* i *dirigentica*).

Usporedbom izgovora navedenih imenica s izgovorom njihovih muških mocijskih parnjaka dobiven je podatak da se ženski parnjaci češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu u odnosu na svoje muške parnjake (*studènt*: 2,2 % i *studèntica*: 11,5 %; *docènt*: 3,3 % i *docèntica*: 33,7 %; *čelist*: 28,0 % i *čelistica*: 77,0 %). Također je vidljivo da je broj slučajeva sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu kod ženskih mocijskih parnjaka veći što je veći broj takvih slučajeva kod muškog mocijskog parnjaka. Zaključak je, dakle, da se u analiziranim primjerima silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka tvoreni od muških mocijskih parnjaka posuđenica na -nt, -or i -st u govoru osječkih govornika češće izgovara ako se i njihovi muški mocijski parnjaci izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu, ali za konačnu potvrdu te činjenice za osječki govor potrebno je analizirati veći broj primjera muških i ženskih mocijskih parnjaka.

S obzirom na to da je prema općim pravilima o raspodjeli naglasaka silazni naglasak na nepočetnom slogu obilježje razgovornog stila, pretpostavka je bila da će govornici koji ostvaruju silazni naglasak na nepočetnom slogu u izgovoru muškog mocijskog parnjaka takav naglasak ostvarivati i u izgovoru njegova ženskog parnjaka, no rezultati su pokazali da se to ne događa sustavno: inačice *docènt* i *docèntica* isti je govornik izgovorio tek u nešto više od 3,0 %, inačice *studènt* i *studèntica* isti govornik uopće nije izgovorio dok je inačice *čelist* i *čelistica* isti govornik izgovorio nešto češće, u nešto više od 24,0 %. Međutim, valja istaknuti da je isti govornik u čak više od 50,0 % slučajeva izgovorio inačice *čelist* i *čelistica*, a u gotovo 30,0 % isti je govornik izgovorio inačice *dòcent* i *docèntica* te u 11,5 % inačice *stùdent* i *studèntica*. To pokazuje da osječki govornici silazni naglasak na nepočetnom slogu ženskih mocijskih parnjaka ne ostvaruju analogijom prema njihovim muškim parnjacima, a isti je slučaj i u ostvaraju uzlaznih naglasaka na početnom slogu. Naime, isti govornici najčešće izgovaraju inačice *dòcent* i *dòcentica* te *stùdent* i *stùdentica*, ali *čelist* i *čelistica*.

Usporedbom dobnih skupina dobiven je zanimljiv podatak da najstariji govornici imaju tendenciju češćeg ostvaraja (premda bez statističke značajnosti, osim u riječi *studèntica*) metatoniranih naglasaka u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka, odnosno kratkouzlaznog naglasaka pred sufiksom (*studèntica*, *docèntica*, *čelistica*), što je jedna od dviju normativno propisanih inačica (Barić i dr., 1995: 310). Međutim, takva je naglasna inačica ujedno i

⁴⁵ Prema priručnicima, ženski parnjaci motivirani muškim imenicama na -ant, -ent i -ist u hrvatskom jeziku imaju dubletne naglaske: kratkouzlazni pred sufiksom ili naglasak jednak naglasku muškog člana (Barić i dr., 1995: 919).

obilježje varijeteta koji među govornicima ima niži stupanj prestiža od neutralnog varijeteta, u kojemu su uobičajenije inačice sa silaznim naglaskom na predzadnjem slogu (Martinović, 2018). Rezultati također pokazuju da najstariji govornici najčešće od triju dobnih skupina ostvaruju kratkosilazni naglasak na nepočetnom slogu u primjerima *studentica* i *docentica* (inačice *studèntica*, *docèntica*), što navodi na zaključak da govornici najstarije dobne skupine u izgovoru ženskih mocijskih parnjaka češće čuvaju izvorno mjesto naglaska: u riječima *studentica*, *docentica* i *čelistica* naglasak najčešće ostvaruju dvojako: a) kao izvorni kratkosilazni ili b) kao metatonirani kratkouzlazni – prema analogiji s većinom ženskih mocijskih parnjaka sa sufixom -ica (Delaš, 2013: 69), a u riječi *autorica* naglasak ostvaruju na prvom slogu, koji je ujedno i izvorno mjesto naglaska. Govornici, pak, srednje i najmlađe dobne skupine analizirane ženske mocijske parnjake češće naglašuju analogijom prema muškom parnjaku (što je opet jedna od dviju propisanih inačica), s tim da je vidljiva nedosljednost u izgovoru riječi *čelist/čelistica*, koje neočekivano izgovaraju najviše kao *čèlist/čèlistica*. Objašnjenje pojave te nedosljednosti možda se može tražiti u čestotnosti uporabe, no za izvođenje općenitog zaključka potrebno je provesti istraživanje koje bi uključivalo veći broj primjera.

Navedeno je da normativni priručnici donose dvostruke naglasne likove kad je riječ o ženskim mocijskim parnjacima tvorenim od muških parnjaka. To su “uporabni (metatonirani kratkouzlazni naglasak na izvornome naglasnom mjestu) i kodificirani (jednak naglasku osnovne riječi)” (Barić i dr., 1999: 79), s tim da se i sami autori kolebaju bi li dali prednost “likovima s metatoniranim naglaskom na izvornome naglasnom mjestu ili onima s pomaknutim naglaskom...” (Delaš, 2013: 69). U novije vrijeme autori se zalažu i za normiranje treće naglasne inačice, one sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu riječi, te Delaš (2013: 69) navodi kako bi bilo logično “kodificirati tripletu tipa: *stùdentica* – *studèntica* – *studèntica*, u kojoj se stupanj normativne preporučljivosti označava upravo takvim redosljedom inačica...” Međutim, kao što je već navedeno, danas treća inačica već i ima obilježje neutralnog varijeteta (Martinović, 2018). Gledajući rezultate istraživanja osječkoga govora, upravo se ta tri naglasna lika najčešće ostvaruju i u govoru Osječani, s tim da redosljed čestotnosti njihove uporabe varira ovisno o dobi govornika i konkretnom primjeru ženskog mocijskog parnjaka.

Izgovor naglasaka posuđenica u čitanom i spontanom govoru mogao se usporediti na vrlo malom broju primjera i govornika jer u spontanom govoru govornici uglavnom nisu upotrebljavali ispitivane posuđenice. Ipak, jedan je govornik srednje dobne skupine upotrijebio inačicu *sèmafor*, a upravo je tako tu riječ i pročitao, dok je jedan govornik

najstarije dobne skupine pročitao *televízor*, a u spontanom je govoru upotrijebio inačicu *televíziju*. Govornik najstarije dobne skupine također je pročitao inačicu *filòzofskom*, a u spontanom govoru upotrijebio je dvije inačice: jednom *filòzofskom*, a drugi put *filozofskog*. Govornik najstarije dobne skupine koji u čitanom govoru upotrebljava preinaku silaznog u uzlazni ton (*zadátaka, studèntica, akadèmika*), u spontanom je govoru upotrijebio inačicu *soľfèggio*, a govornik također najstarije dobne skupine spontano izgovara *studènti*⁴⁶ iako čita *stùdent*. Na temelju malog broja analiziranih riječi ne može se utvrditi prava razlika i sličnost u uporabi naglasaka s obzirom na čitani i spontani govor, no navedeni primjeri pokazuju da se ta dva govora uglavnom podudaraju u ostvarajima naglasaka u posuđenicama, a ako se i ne podudaraju, potvrđuju dobivene rezultate.

S obzirom na navedeno, potvrđene su hipoteze H1: U osječkom govoru postoji tendencija ostvaraja silaznih naglasaka na nepočestim slogovima riječi u izgovoru posuđenica i H3: Osječani najstarije dobne skupine skloniji su tonskoj metatoniji u izgovoru posuđenica i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine, a nije potvrđena hipoteza H2: Osječani najmlađe dobne skupine češće ostvaruju silazni naglasak na nepočestim slogovima u izgovoru posuđenica i u odnosu na Osječane najstarije skupine i u odnosu na Osječane srednje dobne skupine.

5. 2. 2. Naglasak genitiva množine imenica u osječkom govoru

Za istraživanje naglasaka u genitivu množine imenica odabrano je 25 riječi: *zid, stan, strip, stup, stranac, glumac, komarac, Slavonac, iskustvo, intelektualac, zadatak, sveučilištarac, policajac, poslodavac, trenutak, žumanjak, bjelanjak, profesorica, akademik, pacijent, student, koncert, prijatelj, trgovac* i *učenica* (ukupno je promatrano 26 govornih riječi, s tim da je G mn. imenice *koncert* promatran u dva oblika: s prijedlogom *od* i bez prijedloga) te je analizirano ukupno 2 260 pojavnica (u tablici 10 prikazani su svi naglasni izgovori genitiva množine analiziranih imenica). Valja napomenuti da u popisu naglasnih inačica genitivnih oblika koji slijedi nisu obilježene zanaglasne dužine jer je u ovom poglavlju cilj bio istražiti isključivo ostvaraj naglasaka, a ne zanaglasnih dužina. Jedan je od razloga taj što se zanaglasne dužine u osječkom govoru često reduciraju ili čak potpuno gube pa je to tema koja zahtijeva opsežniju analizu. Problematika ostvaraja zanaglasnih dužina u osječkom govoru opisana je u zasebnom poglavlju u nastavku rada (vidi poglavlje 5. 3. 5. Zanaglasne dužine).

⁴⁶ Istraživanje je pokazalo da govornici najstarije dobne skupine posuđenice na -nt češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na zadnjem slogu riječi.

Tablica 10. Naglasne inačice izgovora genitiva množine

Imenica u genitivu množine	Naglasak	Broj pojavnica (N)		%		Ukupno pojavnica (N ^U)
Imenice koje genitiv množine tvore morfemima -ov/-ev						
zidova	zìdova	69		81,18		85
	zídova	16		18,82		
stanova	stānova	86	86	97,73	97,73	88
	stānova	0		0,00		
	stānova	2	2	2,27	2,27	
	stānova	0		0,00		
stripova	strìpova	15	15	16,85	16,85	89
	strípova	0		0,00		
	strìpova	61	74	68,54	83,15	
	strípova	13		14,61		
stupova	stùpova	25	26	28,09	29,21	89
	stùpova	1		1,12		
	stùpova	11	63	12,36	70,79	
	stùpova	52		58,43		
Ukupno silaznih	kratkosilaznih	195	196	55,56	55,84	351
	dugosilaznih	1		0,28		
Ukupno uzlaznih	kratkouzlaznih	90	155	25,64	44,16	
	dugouzlaznih	65		18,52		
Dvosložne imenice s uzlaznom intonacijom kojima u genitivu množine naglasak metatonira u silazni						
stranaca	strānaca	50	85	57,47	97,70	87
	strānaca	35		40,23		
	strānaca	2	2	2,30	2,30	
	strānaca	0		0,00		
glumaca	glùmaca	63	86	70,79	96,63	89
	glùmaca	23		25,84		
	glùmaca	3	3	3,37	3,37	
	glùmaca	0		0,00		
Ukupno silaznih	kratkosilaznih	113	171	64,20	97,16	176
	dugosilaznih	58		32,95		
Ukupno uzlaznih	kratkouzlaznih	5	5	2,84	2,84	
	dugouzlaznih	0		0,00		
Višesložnice koje u genitivu množine imaju silazni naglasak na nepočtnom slogu, ali se naglasak često premješta na prethodni slog ili metatonira						
komaraca	komāraca	46	65	51,69	73,03	89
	komāraca	19		21,35		
	komāraca	1	2	1,12	2,25	
	komáraca	1		1,12		
	kòmaraca	22		24,72	24,72	
Slavonaca	Slavònaca	59	77	67,82	88,51	87
	Slavònaca	18		20,69		
	Slavònaca	1	1	1,15	1,15	
	Slavónaca	0		0,00		
	Slàvonaca	9		10,34	10,34	

iskustava	iskustava	39	65	51,32	85,53	76
	iskustava	26		34,21		
	iskustava	5	11	6,58	14,47	
	iskustava	6		7,89		
	iskustava	0		0,00	0,00	
intelektualaca	intelektualaca	63	65	71,59	73,86	88
	intelektualaca	2		2,27		
	intelektualaca	16	23	18,18	26,14	
	intelektualaca	7		7,96		
	intelektualaca	0		0,00	0,00	
zadataka	zadataka	27	56	30,34	62,92	89
	zadataka	29		32,58		
	zadataka	9	21	10,11	23,60	
	zadataka	12		13,48		
	zadataka	12		13,48	13,48	
sveučilištaraca	sveučilištaraca	44	72	57,89	94,74	76
	sveučilištaraca	28		36,84		
	sveučilištaraca	1	2	1,32	2,63	
	sveučilištaraca	1		1,32		
	sveučilištaraca	2		2,63	2,63	
policajaca	policajaca	69	71	77,53	79,8	89
	policajaca	2		2,25		
	policajaca	16	18	17,98	20,2	
	policajaca	2		2,25		
	policajaca	0		0,00	0,00	
poslodavaca	poslodavaca	49	84	55,06	94,38	89
	poslodavaca	35		39,33		
	poslodavaca	2	5	2,25	5,62	
	poslodavaca	3		3,37		
	poslodavaca	0		0,00	0,00	
trenutaka	trenutaka	35	58	39,77	65,91	88
	trenutaka	23		26,14		
	trenutaka	9	10	10,23	11,36	
	trenutaka	1		1,14		
	trënutaka	18	20	20,45	22,73	
	trënutaka	2		2,27		
od žumanjaka	žumanjaka	64	66	72,73	75,00	88
	žumanjaka	2		2,27		
	žumanjaka	14	18	15,91	20,45	
	žumanjaka	4		4,55		
	žumanjaka	4		4,55	4,55	
bjelanjaka	bjelanjaka	55	75	65,48	89,29	84
	bjelanjaka	20		23,81		
	bjelanjaka	3	4	3,57	4,76	
	bjelanjaka	1		1,19		

	bjèlanjaka	4	5	4,76	5,95	
	bjèlanjaka	1		1,19		
Ukupno silaznih na nepočetnom slogu	kratkosilaznih	550	754	58,32	79,96	943
	dugosilaznih	204		21,63		
Ukupno uzlaznih na nepočetnom slogu	kratkouzlaznih	77	115	8,17	12,20	
	dugouzlaznih	38		4,03		
Ukupno na prethodnom slogu	kratkouzlazni	71	74	7,53	7,85	
	kratkosilazni	3		0,32		
Višesložnice s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu osnove koje u genitivu množine imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu						
profesorica	profesòrica	19		22,35	22,35	85
	profesòrica	66		77,65	77,65	
akademika	akadèmika	22		24,72	24,72	89
	akadèmika	64		71,91	75,28	
	akadèmika	3		3,37		
Ukupno silaznih na nepočetnom slogu	kratkosilaznih	41	41	23,6	23,56	174
	dugosilaznih	0		0,00		
Ukupno uzlaznih na nepočetnom slogu	kratkouzlaznih	130	133	74,71	76,4	
	dugouzlaznih	3		1,72		
Ukupno na prethodnom slogu	kratkouzlazni	0	0	0,00	0,00	
	kratkosilazni	0		0,00		
Posuđenice sa silaznim naglaskom u genitivu množine koje u nominativu jednine mogu imati silazni naglasak na zadnjem slogu						
pacijenata	pacijènata	75	81	84,27	91,0	89
	pacijènata	6		6,74		
	pacijènata	4	4,49	4,49		
	pàcijenata	4	4,49	4,49		
studenata	studènata	5	78	5,68	5,68	88
	studènata	5		5,68	5,68	
	stùdenata	77	87,50	88,64		
	stùdenata	1	1,14			
koncerata	koncèrata	7		7,87	7,87	89
	koncèrata	2		2,25	2,25	
	kòncerata	80		89,89	89,89	
od koncerata	od koncèrata	1		1,20	1,20	83
	òd koncèrata	1		1,20	1,20	
	od kòncerata	79	81	95,18	97,59	
	òd kòncerata	1		1,20		
	od kòncerata	1		1,20		
Ukupno silaznih na nepočetnom slogu	kratkosilaznih	88	94	25,21	26,93	349
	dugosilaznih	6		1,72		
Ukupno uzlaznih na nepočetnom slogu	kratkouzlaznih	12	12	3,44	3,44	
	dugouzlaznih	0		0,00		

slogu					
Ukupno na prethodnom slogu	kratkouzlazni	241	243	69,05	69,63
	kratkosilazni	2		0,57	
Ostale imenice koje u genitivu množine imaju nepromijenjen naglasak					
prijatelja	prijatelja	85		95,51	89
	prijatelja	4		4,49	
trgovaca	trgovaca	2		2,25	89
	třgovaca	87		97,75	
od učenica	od učenica	53		63,10	84
	öd učenica	1		1,19	
	od učenica	30		35,71	
Ukupno promijenjenih naglasaka	36			13,74	262
Ukupno nepromijenjenih naglasaka	226			86,3	
Ukupno svih pojava u genitivu množine					2 260

Naglasni izgovori genitiva množine imenica analizirani su prema sljedećim morfološkim i tvorbenim kategorijama: imenice koje tvore genitiv množine morfemima *-ov/-ev*; dvosložne imenice s uzlaznom intonacijom kojima u genitivu množine naglasak metatonira u silazni; višesložnice koje u genitivu množine imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu, ali se naglasak ponekad premješta i na prethodni slog ili metatonira; višesložnice s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu osnove koje u genitivu množine imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu; višesložne posuđenice s čestim silaznim naglaskom u genitivu množine koje u nominativu jednine mogu imati silazni naglasak na zadnjem slogu i ostale imenice koje u genitivu množine imaju nepromijenjen naglasak.

a) Naglasak u izgovoru imenica koje tvore genitiv množine morfemom *-ov/-ev* i koje u hrvatskom jeziku imaju dvostruki naglasak: stariji i analoški (tipa *tõp – tõpovi - tõpõvā* i *tõpõvā*)⁴⁷ analiziran je u primjerima riječi *zid, stan, strip* i *stup*. U toj kategoriji statistički je obrađena ukupno 351 pojava.

Prema dobivenim rezultatima, kao što je i očekivano, u izgovoru genitiva množine navedenih imenica Osječani ne upotrebljavaju stilski obilježenu inačicu premještanja naglasaka tipa

⁴⁷ Ponegdje se upotrebljava još i stilski obilježena inačica premještanja naglasaka (tipa *drugõvā, rogõvā*), no ona je uglavnom potisnuta u „stilsku rezervu“ (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 53) ili je često tek dijelom ustaljenih fraza (*u vijēke vjekõvā*) (Martinović, 2014: 96).

zidóva nego u svim primjerima naglasak ostvaruju isključivo na prvom slogu, a vrsta naglaska ovisi o naglasnom tipu kojemu pripada pojedina riječ. Ukupno gledano, kratkosilazni naglasak na prvom slogu ostvaren je u 195 slučajeva od ukupno 351, što iznosi 55,56 %, dugosilazni je ostvaren samo jednom, što iznosi 0,28 %, kratkouzlazni je ostvaren u 90 slučajeva od ukupno 351, što iznosi 25,64 %, dok je dugouzlazni naglasak na prvom slogu ostvaren u 65 slučajeva, što iznosi 18,52 % (Tablica 10). Pojedinačna analiza riječi pokazuje da genitiv množine imenica *zid* i *stan* osječki govornici češće izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu (inačica *zìdova* ostvaruje se u 69 od ukupno 85 slučajeva, što iznosi 81,18 %, a inačica *stànova* ostvaruje se u 86 od ukupno 88 slučajeva, što iznosi 97,73 %), premda u 18,82 % slučajeva Osječani izgovaraju i inačicu *zidova*, a u 2,27 % slučajeva inačicu *stànova*. Genitiv imenice *stup* govornici očekivano izgovaraju trojako te je kod osječkih govornika najčešća inačica *stúpova* (u 52 od ukupno 89 slučajeva, što iznosi 58,43 %), zatim *stùpova* (u 25 od 89 slučajeva, što iznosi 28,09 %) dok inačicu *stùpova* izgovaraju u 11 od 89 slučajeva, što iznosi 12,36 %.

Imenica *strip* u genitivu množine najčešće se izgovara kao *stripova* (u 61 od 89 slučajeva, što iznosi 68,54 %), zatim slijedi inačica *stripova* (u 15 od 89 slučajeva, što iznosi 16,85 %), no kod Osječana se neočekivano ostvaruje i dugouzlazni naglasak (inačica *stripova*, koja se javlja u 13 od 89 slučajeva, što iznosi 14,61 %) (Tablica 10).

Hi-kvadrat test usporedbe prema dobi pokazuje da govornici najstarije dobne skupine genitiv množine imenice *zid* statistički značajno češće izgovaraju s kratkouzlaznim naglaskom u odnosu na najmlađe govornike (χ^2 (df = 10, N = 85) = 25,692, p = 0,004): najstariji govornici ostvaruju kratkouzlazni naglasak u 11 od ukupno 28 slučajeva, što iznosi 39,29 % dok najmlađi govornici na takav način uopće ne izgovaraju tu riječ. Naime, oni u 27 slučajeva od ukupno 27, što iznosi 100 %, u tim primjerima ostvaruju kratkosilazni naglasak na prvom slogu. Govornici srednje dobne skupine kratkouzlazni naglasak na prvom slogu u izgovoru genitiva množine riječi *zid* ostvaruju u 5 od ukupno 30 slučajeva, što iznosi 16,67 %. No unatoč tome, sve tri dobne skupine tu riječ u genitivu množine češće izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom na početnom slogu: najstariji govornici tako naglašuju u 17 od ukupno 28 pojava, što iznosi 60,71 %, dok govornici srednje dobne skupine kratkosilazni naglasak ostvaruju u 25 od ukupno 30 pojava, što iznosi 83,33 % slučajeva.

Genitiv množine imenice *stup* najmlađi govornici opet statistički značajno češće (χ^2 (df = 6, N = 89) = 20,008, p = 0,003) izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom (*stùpova*: N^{ML} = 14 od ukupno 28, što iznosi 50,00 %), premda upotrebljavaju i dugouzlazni (*stúpova*: N^{ML} = 8 od ukupno 28, što iznosi 28,57 %) i kratkouzlazni (*stùpova*: N^{ML} = 5 od ukupno 28, što iznosi

17,86 %), dok govornici srednje i najstarije dobne skupine tu riječ izgovaraju češće s dugouzlaznim naglaskom (*stúpova*: $N^{SR} = 23$ od ukupno 32, što iznosi 71,88 %, $N^{ST} = 21$ od ukupno 29, što iznosi 72,41 %), a rjeđe s kratkosilaznim i kratkouzlaznim (*stúpova*: $N^{SR} = 8$ od ukupno 32, što iznosi 25,00 %, $N^{ST} = 3$ od ukupno 29, što iznosi 10,34 %; *stùpova*: $N^{SR} = 1$ od 32, što iznosi 3,12 %, $N^{ST} = 5$ od ukupno 29, što iznosi 17,24 %).

Genitiv množine imenice *stan* sve tri dobne skupine u pravilu izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu (govornici najmlađe i srednje skupine u 100 % slučajeva, a govornici najstarije dobne skupine u 93,10 % slučajeva) dok genitiv množine imenice *strip* svi govornici podjednako, neovisno o dobi, najčešće izgovaraju s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (najmlađi govornici u 21 od ukupno 28 slučajeva, što iznosi 75,00 %, govornici srednje dobne skupine u 22 od ukupno 32 slučaja, što iznosi 68,75 %, a najstariji govornici u 18 od ukupno 29 slučajeva, što iznosi 62,07 %), premda se rijetko ostvaruje i dugouzlazni i kratkosilazni na prvom slogu, s tim da opet govornici najstarije dobne skupine češće upotrebljavaju dugouzlazni, ali bez statističke značajnosti (*strípova*: $N^{ML} = 3$ od ukupno 28, što iznosi 10,71 %, $N^{SR} = 3$ od ukupno 32, što iznosi 9,38 %, $N^{ST} = 7$ od ukupno 29, što iznosi 24,14 %; *striþova*: $N^{ML} = 4$ od ukupno 28, što iznosi 14,29 %, $N^{SR} = 7$ od ukupno 32, što iznosi 21,88 %, $N^{ST} = 4$ od ukupno 29, što iznosi 13,80 %) (Tablica 11).

b) Od dvosložnih imenica s uzlaznom intonacijom kojima u genitivu množine naglasak metatonira u silazni za istraživanje su izdvojene dvije imenice: *stranac* i *glumac*⁴⁸ te je ukupan broj pojava u toj kategoriji bio 176. Rezultati su pokazali da osječki govornici genitiv množine navedenih imenica u neočekivano velikom broju izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom na početnom slogu (u ukupno 113 slučajeva, što iznosi 64,20 %) dok očekivani dugosilazni naglasak na početnom slogu ostvaruju u tek 58 od ukupno 176 slučajeva, što iznosi 32,95 % (vidi Tablicu 10). Zanimljivo je i da inačice *stránaca* i *glùmaca* uopće ne izgovaraju, ali se pri tom vrlo rijetko čuju *strànaca* (u 2 od 87 slučajeva, što iznosi 2,30 %) i *glùmaca* (u 3 od ukupno 89 slučaja, što iznosi 3,37 %).

Hi-kvadrat test pokazao je da postoji statistički značajna razlika u izgovoru genitiva množine imenica *stranac* (χ^2 (df = 4, N = 87) = 11,752, p = 0,019) i *glumac* (χ^2 (df = 4, N = 89) = 14,247, p = 0,007) s obzirom na dob: srednja i najstarija dobna skupina češće izgovaraju dugosilazni naglasak na prvom slogu u odnosu na najmlađu skupinu, koja češće upotrebljava kratkosilazni naglasak na istom slogu (*strânaca*: $N^{ST} = 14$ od ukupno 27 pojava, što iznosi

⁴⁸ Imenice *stranac* i *glumac*, prema (Martinović, 2014: 169), u genitivu množine imaju naglasni oblik tipa: *pîsācā* dok Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić (2007: 36) navode još i oblik tipa *strânācā*.

51,85 %, $N^{SR} = 15$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 46,87 %, $N^{ML} = 6$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 21,43 %; *glùmaca*: $N^{ST} = 14$ od ukupno 29 pojavnica, što iznosi 48,28 %, $N^{SR} = 7$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 21,88 %, $N^{ML} = 2$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 7,14 %; *strànaca*: $N^{ML} = 22$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 78,57 %, $N^{SR} = 17$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 53,13 %, $N^{ST} = 11$ od ukupno 27 pojavnica, što iznosi 40,74 %; *glùmaca*: $N^{ML} = 25$ od ukupno 28 pojavnica, što iznosi 89,29 %) $N^{SR} = 23$ od ukupno 32 pojavnice, što iznosi 71,88 %, $N^{ST} = 15$ od ukupno 29 pojavnica, što iznosi 51,72 %) (vidi Tablicu 11).

Tablica 11. Broj naglasnih pojavnica u izgovoru genitiva množine imenica prema dobnim skupinama govornika

Imenica u genitivu množine	Naglasak	Broj pojavnica		Broj pojavnica		Broj pojavnica		p	χ^2	df
		N^{ML}	%	N^{SR}	%	N^{ST}	%			
Imenice koje genitiv množine tvore morfemima -ov/-ev										
zidova	zidova	27	100,00	25	83,33	17	60,71	0,004	25,692	10
	zidova	0	0,00	5	16,67	11	39,29			
	Ukupno pojavnica	27		30		28				
stanova	stánova	27	100,00	32	100,00	27	93,10	0,125	4,164	2
	stánova	0	0,00	0	0,00	2	6,90			
	Ukupno pojavnica	27		32		29				
stripova	stri̇pova	21	75,00	22	68,75	18	62,07	0,435	3,791	4
	stri̇pova	3	10,71	3	9,38	7	24,14			
	stri̇pova	4	14,29	7	21,88	4	13,80			
	Ukupno Pojavnica	28		32		29				
stupova	stùpova	14	50,00	8	25,00	3	10,34	0,003	20,008	6
	stùpova	8	28,57	23	71,88	21	72,41			
	stùpova	1	3,57	0	0,00	0	0,00			
	stùpova	5	17,86	1	3,12	5	17,24			
	Ukupno Pojavnica	28		32		29				
Ukupno pojavnica	110		126		115					
Dvosložne imenice s uzlaznom intonacijom kojima u genitivu množine naglasak metatonira u silazni										
stranaca	strànaca	22	78,57	17	53,13	11	40,74	0,019	11,752	4
	strànaca	6	21,43	15	46,87	14	51,85			
	strànaca	0	0,00	0	0,00	2	7,41			
	Ukupno Pojavnica	28		32		27				
glumaca	glùmaca	25	89,29	23	71,88	15	51,72	0,007	14,247	4
	glùmaca	2	7,14	7	21,88	14	48,28			
	glùmaca	1	3,57	2	6,25	0	0,00			
	Ukupno Pojavnica	28		32		29				
Ukupno pojavnica	56		64		56					

c) Za analizu višesložnica s dugouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu i nepostojanim *a* koje u genitivu množine često imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu, ali se naglasak može premjestiti i na prethodni slog ili metatonirati, odabrane su imenice: *Slavonac*, *komarac*, *iskustvo*, *intelektualac*, *zadatak*, *sveučilištarac*, *policajac*, *poslodavac*, *trenutak*, *žumanjak*, *bjelanjak*⁴⁹ te su u statističku obradu ušle ukupno 943 pojavnice.

Analizom je utvrđeno da osječki govornici općenito sve primjere češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu, što je obilježje startnog idioma. Na taj su način izgovorili višesložnice iz te kategorije u 754 slučaja, što iznosi čak 79,96 %. Od toga su govornici u čak 550 slučajeva, što iznosi 58,32 %, ostvarili neočekivani kratkosilazni naglasak, a u samo 204 slučaja, što iznosi 21,63 %, ostvarili su dugosilazni naglasak. Uzlaznih naglasaka na nepočetnom slogu ostvareno je u 115 slučajeva, što iznosi 12,20 %. Od toga je 77 slučajeva, što iznosi 8,17 %, izgovoreno s kratkouzlaznim naglaskom, a 38 je slučajeva (što iznosi 4,03 %) izgovoreno s dugouzlaznim naglaskom. Na prethodni je slog naglasak premješten u 74 slučaja, što iznosi 7,85 %. Od toga je u tri slučaja (0,32 %) ostvaren kratkosilazni naglasak, a u 71 slučaju (7,53 %) kratkouzlazni naglasak. Naglasak premješten na prethodni slog ostvaruje se samo u nekim imenicama u genitivu množine: primjer *kòmaraca* ostvaren je u 22 slučaja od ukupno 89, što iznosi 24,72 %, inačica *Slàvonaca* ostvarena je u 9 slučaja od ukupno 87, što iznosi 10,34 %, primjer *zàdataka* izgovoren je u 12 slučaja od ukupno 89, što iznosi 13,48 %, *sveučilištaraca* je izgovoren u tek 2 od ukupno 76 slučajeva, što iznosi 2,63 %, *trènutaka* u 18 od ukupno 88 slučajeva, što iznosi 20,45 %, *žùmanjaka* u 4 od ukupno 88 slučaja, što iznosi 4,55 %, a *bjèlanjaka* u 4 od ukupno 84 slučaja, što iznosi 4,76 %. U primjerima *iskustava*, *intelektualaca*, *policajaca* i *poslodavaca* nije zabilježen nijedan primjer premještanja naglasaka na prethodni slog (Tablica 10).

Rezultati su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru genitiva množine imenica u navedenoj kategoriji s obzirom na dob govornika, osim u primjerima riječi *iskustava* (χ^2 (df = 6, N = 76) = 13,442, p = 0,037), *intelektualaca* (χ^2 (df = 6, N = 88) = 20,161, p = 0,003), *policajaca* (χ^2 (df = 6, N = 89) = 15,223, p = 0,019) i *poslodavaca* (χ^2 (df = 6, N = 89) = 12,729, p = 0,048). Naime, riječ *iskustava* govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju statistički značajno češće s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*iskùstava*) dok govornici srednje i najstarije dobne skupine tu riječ izgovaraju podjednako često s kratkosilaznim i dugosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu. Tako najmlađi govornici inačicu *iskùstava* izgovaraju u 17 od ukupno 24 slučajeva, što

⁴⁹ To su sve imenice u čijem izgovoru priručnici dopuštaju tri naglasna lika u genitivu množine, poput: *Bosánācā*, *Bòsānācā* i *Bosānācā* (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 38-40).

iznosi 70,83 %, dok na takav način tu riječ govornici srednje dobne skupine izgovaraju u 13 od 28 slučajeva, što iznosi 46,43 %, a najstariji govornici u 9 od 24 slučajeva, što iznosi 37,50 %. Inačicu *iskústava* govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju u samo 4 od ukupno 24 slučaja, što iznosi 16,67 %, dok govornici srednje dobne skupine tako naglašuju u 14 od 28 slučajeva, što iznosi 50,00 %, a najstariji govornici u 8 slučajeva od ukupno 24, što iznosi 33,33 %. Najstariji govornici također češće u toj riječi čuvaju mjesto naglaska u odnosu na srednju i najmlađu dobnu skupinu. Međutim, oni ponekad i u tom slučaju skraćuju uzlazni naglasak te inačicu *iskústava* izgovaraju u 3 od 24 slučaja, što iznosi 12,50 %, dok inačicu *iskústava* izgovaraju u 4 od 24 slučaja, što iznosi 16,67 %. Govornici najmlađe dobne skupine inačicu *iskústava* izgovaraju u jednom od 24 slučaja (što iznosi 4,17 %), a *iskústava* u 2 od 24 slučaja (što iznosi 8,33 %) dok govornici srednje dobne skupine prvu inačicu izgovaraju tek u jednom od ukupno 28 slučajeva (što iznosi 3,57 %), a drugu inačicu uopće ne izgovaraju.

Riječ *intelektualaca* najmlađi govornici također statistički značajno češće izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*intelektuàlaca*: χ^2 (df = 6, N = 88) = 20,161, p = 0,003), u 27 od ukupno 28 slučajeva, što iznosi 96,43 %, dok tu riječ s dugouzlaznim naglaskom na istom slogu izgovaraju u samo jednom slučaju (što iznosi 3,57 %). Za razliku od njih, govornici srednje dobne skupine značajno češće tu riječ izgovaraju s uzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu pa inačicu *intelektuàlaca* tako izgovaraju u 7 od 32 slučaja, što iznosi 21,88 %, a najstariji govornici tako izgovaraju u 9 od 28 slučajeva, što iznosi 32,14 %. Inačicu *intelektuàlaca* također govornici najstarije dobne skupine statistički značajno češće izgovaraju (u 5 od 28 slučajeva, što iznosi 17,86 %) dok govornici srednje dobi tako izgovaraju u samo 2 od 32 slučaja, što iznosi 6,25 %, a najmlađi govornici tako uopće ne izgovaraju tu riječ. Slično je i u riječi *policajaca*: Najmlađi govornici ostvaruju samo kratkosilazni naglasak na nepočetnom slogu riječi (*policàjaca*) dok govornici srednje i najstarije dobne skupine češće čuvaju mjesto naglaska: inačicu *policàjaca* govornici srednje dobi izgovaraju u 9 od 32 slučajeva, što iznosi 28,12 %, a najstariji govornici u 7 od 29 slučajeva, što iznosi 24,14 %. Inačicu *policàjaca* najstariji govornici izgovaraju u 2 od 29 slučajeva, što iznosi 6,90 % dok na takav način govornici srednje i najmlađe dobi uopće ne izgovaraju. Riječ *poslodavaca* najmlađi govornici statistički značajno češće izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*poslodàvaca* (χ^2 (df = 6, N = 89) = 12,729, p = 0,048): u 21 od ukupno 28 slučajeva, što iznosi 75,00 %, a rjeđe izgovaraju inačicu *poslodâvaca* (u 4 od 28 slučajeva, što iznosi 14,29 %). Istu riječ govornici srednje i najstarije dobne skupine podjednako često izgovaraju i s kratkosilaznim i s dugosilaznim naglaskom (*poslodâvaca*: N^{SR} = 15 od 32 slučaja, što iznosi 46,88 %, NST = 13 od 29 slučajeva, što iznosi

44,83 %; *poslodâvaca*: $N^{SR} = 16$ od ukupno 32 slučaja, što iznosi 50,00 %, $N^{ST} = 15$ od ukupno 29 slučajeva, što iznosi 51,72 %) (Tablica 12).

Tablica 12. Naglasni ostvaraji genitiva množine višesložnica prema dobi

Imenica u genitivu množine	Naglasak	Broj pojavnica		Broj pojavnica		Broj pojavnica		p	χ^2	df
		N^{ML}	%	N^{SR}	%	N^{ST}	%			
Višesložnice koje u genitivu množine imaju silazni naglasak na nepočetonom slogu, ali se naglasak i premješta na prethodni slog ili metatonira										
komaraca	komâraca	19	67,86	14	43,75	13	44,83	0,081	14,018	8
	komâraca	5	17,86	10	31,25	4	13,79			
	komâraca	0	0,00	1	3,13	0	0,00			
	komáraca	1	3,57	0	0,00	0	0,00			
	kômaraca	3	10,71	7	21,87	12	41,38			
	Ukupno pojavnica	28		32		29				
Slavonaca	Slavônaca	23	82,14	22	68,75	14	51,85	0,109	10,404	6
	Slavônaca	4	14,29	8	25,00	6	22,22			
	Slavônaca	0	0,00	0	0,00	1	3,70			
	Slavónaca	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	Slâvonaca	1	3,57	2	6,25	6	22,22			
	Ukupno Pojavnica	28		32		27				
iskustava	iskûstava	17	70,83	13	46,43	9	37,50	0,037	13,442	6
	iskûstava	4	16,67	14	50,00	8	33,33			
	iskûstava	1	4,17	1	3,57	3	12,50			
	iskústava	2	8,33	0	0,00	4	16,67			
	iskustava	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno Pojavnica	24		28		24				
intelektualaca	intelektuâlaca	27	96,43	23	71,88	13	46,43	0,003	20,161	6
	intelektuâlaca	1	3,57	0	0,00	1	3,57			
	intelektuâlaca	0	0,00	7	21,88	9	32,14			
	intelektuálaca	0	0,00	2	6,25	5	17,86			
	intelektûalaca	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno Pojavnica	28		32		28				
zadataka	zadâtaka	12	42,86	8	25,00	7	24,14	0,109	13,095	8
	zadâtaka	10	35,71	12	37,50	7	24,14			
	zadâtaka	4	14,29	3	9,38	2	6,90			
	zadâtaka	0	0,00	6	18,75	6	20,69			
	zâdataka	2	7,14	3	9,38	7	24,14			
	Ukupno Pojavnica	28		32		29				
sveučilištaraca	sveučilîštaraca	17	70,83	16	55,17	11	47,83	0,319	9,287	8
	sveučilîštaraca	5	20,83	13	44,83	10	43,48			
	sveučilîštaraca	1	4,17	0	0,00	0	0,00			
	sveučilîštaraca	0	0,00	0	0,00	1	4,35			
	sveučilîštaraca	1	4,17	0	0,00	1	4,35			
	Ukupno Pojavnica	24		29		23				

Imenica u genitivu množine	Naglasak	Broj pojava		Broj pojava		Broj pojava		p	χ^2	df
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N ST	%			
policajaca	policajaca	28	100,00	22	68,75	19	65,52	0,019	15,223	6
	policajaca	0	0,00	1	3,13	1	3,45			
	policajaca	0	0,00	9	28,12	7	24,14			
	policajaca	0	0,00	0	0,00	2	6,90			
	policajaca	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno Pojavnica		28		32		29			
poslodavaca	poslodavaca	21	75,00	15	46,88	13	44,83	0,048	12,729	6
	poslodavaca	4	14,29	16	50,00	15	51,72			
	poslodavaca	1	3,57	1	3,12	0	0,00			
	poslodavaca	2	7,14	0	0,00	1	3,45			
	poslodavaca	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno Pojavnica		28		32		29			
trenutaka	trenutaka	17	62,96	11	34,38	7	24,14	0,059	17,780	10
	trenutaka	3	11,11	11	34,38	9	31,03			
	trenutaka	4	14,81	1	3,12	4	13,79			
	trenutaka	0	0,00	1	3,12	0	0,00			
	trènutaka	2	7,41	8	25,00	8	27,59			
	trènutaka	1	3,70	0	0,00	1	3,45			
	Ukupno Pojavnica		27		32		29			
žumanjaka	žumanjaka	26	92,86	21	65,63	17	60,71	0,280	9,794	8
	žumanjaka	0	0,00	1	3,12	1	3,57			
	žumanjaka	1	3,57	6	18,75	7	25,00			
	žumanjaka	0	0,00	2	6,25	2	7,14			
	žumanjaka	1	3,57	2	6,25	1	3,57			
	Ukupno Pojavnica		28		32		28			
bjelanjaka	bjelanjaka	22	84,62	20	64,52	13	48,15	0,105	15,831	10
	bjelanjaka	3	11,54	9	29,03	8	29,63			
	bjelanjaka	0	0,00	0	0,00	3	11,11			
	bjelanjaka	0	0,00	0	0,00	1	3,70			
	bjelanjaka	1	3,85	1	3,23	2	7,41			
	bjelanjaka	0	0,00	1	3,23	0	0,00			
	Ukupno Pojavnica		26		31		27			
Ukupno pojava		297		344		302		943		

Višesložnice s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu osnove koje u genitivu množine imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu										
Imenica u genitivu množine	Naglasak	Broj pojava		Broj pojava		Broj pojava		p	χ^2	df
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N ST	%			
profesorica	profesòrica	9	33,33	6	19,35	4	14,81	0,232	2,920	2
	profesòrica	18	66,67	25	80,65	23	85,19			
	Ukupno Pojavnica	27		31		27				
akademika	akadèmika	9	32,14	8	25,00	5	17,24	0,489	3,427	4
	akadèmika	19	67,86	23	71,88	22	75,86			
	akadèmika	0	0,00	1	3,12	2	6,90			
	Ukupno Pojavnica	28		32		29				
Ukupno pojava		55		63		56		174		
Višesložne posuđenice sa silaznim naglaskom u genitivu množine koje u nominativu jednine mogu imati silazni naglasak na zadnjem slogu										
pacijenata	pacijènata	22	78,57	31	96,88	22	75,86	0,014	16,043	6
	pacijènata	0	0,00	1	3,12	5	17,24			
	pacijènata	3	10,71	0	0,00	1	3,45			
	pàcijenata	3	10,71	0	0,00	1	3,45			
	pàcijenata	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno pojava	28		32		29				
studenata	studènata	2	7,14	2	6,45	1	3,45	0,508	5,284	6
	studènata	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	studènata	0	0,00	2	6,45	3	10,34			
	stùdenata	25	89,29	27	87,10	25	86,21			
	stùdenata	1	3,57	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno pojava	28		31		29				
koncerata	koncèrata	3	10,71	1	3,12	3	10,34	0,206	5,907	4
	koncèrata	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	koncèrata	0	0,00	0	0,00	2	6,90			
	kòncerata	25	89,29	31	96,88	24	82,76			
	kòncerata	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno pojava	28		32		29				
od koncerata	od koncèrata	0	0,00	0	0,00	1	4,00	0,312	9,368	9
	od koncèrata	0	0,00	0	0,00	0	0,00			
	öd koncèrata	0	0,00	0	0,00	1	4,00			
	od kòncerata	25	96,15	32	100,00	22	88,00			
	öd kòncerata	0	0,00	0	0,00	1	4,00			
	od kòncerata	1	3,85	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno pojava	26		32		25				
Ukupno pojava		110		127		112		349		
Ostale imenice koje u genitivu množine imaju nepromijenjen naglasak										
prijatelja	prijateljja	27	96,43	32	100,00	26	89,66	0,144	3,874	2
	prijateljja	1	3,57	0	0,00	3	10,34			
	Ukupno pojava	28		32		29				
trgovaca	trgovaca	2	7,14	0	0,00	0	0,00	0,108	4,457	2
	trgovaca	26	92,86	32	100,00	29	100,00			

	Ukupno pojavnica	28		32		29				
od učenica	od učenica	25	92,59	19	61,29	9	34,62	0,000	23,426	4
	od učenica	1	3,70	12	38,71	17	65,38			
	od učenica	1	3,70	0	0,00	0	0,00			
	Ukupno pojavnica	27		31		26				
Ukupno pojavnica		83		95		84		262		

Gledano općenito, iako ne postoji statistička značajnost, rezultati pokazuju da govornici najmlađe dobne skupine u izgovoru višesložnica u toj kategoriji najčešće ostvaruju silazni naglasak na nepočetnom slogu (90,24 %), govornici srednje dobne skupine nešto rjeđe (81,40 %) dok govornici najstarije dobne skupine najrjeđe ostvaruju silazni naglasak na nepočetnom slogu (68,21 %). Osječani najstarije i srednje dobne skupine navedene primjere također češće izgovaraju s dugosilaznim naglaskom na nepočetnom slogu riječi dok najmlađi govornici na tom istom slogu češće ostvaruju kratkosilazni naglasak. Tako su govornici najmlađe skupine dugosilazni naglasak na nepočetnom slogu ostvarili u 39 od ukupno 297 slučajeva (što iznosi 13,13 %) dok su govornici srednje skupine tako izgovorili u 95 od ukupno 344 slučaja, što iznosi 27,62 %. Najstariji su, pak, govornici ostvarili dugosilazni naglasak na istom slogu u 70 od ukupno 302 slučaja, što iznosi 23,18 % (Tablica 13).

Rezultati nadalje pokazuju da najveću tendenciju prebacivanja naglaska na prethodni slog u izgovoru navedenih višesložnica imaju najstariji govornici pa se kod njih najčešće može čuti: *kòmaraca, Slàvonaca, zàdataka, sveučilištaraca, trènutaka, žùmanjaka i bjèlanjaka*. Naime, takav se ostvaraj u najmlađoj dobnoj skupini dogodio u samo 11 slučajeva od ukupno 297, što iznosi 3,70 %, govornici srednje dobne skupine tako su izgovorili u 23 od ukupno 344 slučaja, što iznosi 6,69 %, dok se u najstarijoj dobnoj skupini takav naglasak ostvario u 37 od ukupno 302 slučaja, što iznosi 12,25 % (Tablica 13).

Tablica 13. Broj pojavnica s ostvarajem kratkosilaznih i dugosilaznih naglasaka te prenesenih naglasaka na prethodni slog u genitivu množine višesložnica prema dobi govornika

Višesložnica u Gmn	Naglasak višesložnice	Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Najstarija dobna skupina	
		N ^{ML}	%	N ^{SR}	%	N ST	%
komaraca	komäraca	19	67,86	14	43,75	13	44,8
	komâraca	5	17,86	10	31,25	4	13,8
	kòmaraca	3	10,71	7	21,87	12	41,4
slavonaca	Slavònaca	23	82,14	22	68,75	14	51,85
	Slavônaca	4	14,29	8	25,00	6	22,22
	Slàvonaca	1	3,57	2	6,25	6	22,22
iskustava	iskùstava	17	70,83	13	46,43	9	37,50
	iskûstava	4	16,67	14	50,00	8	33,33
	iskustava	0	0,00	0	0,00	0	0,00
intelektualaca	intelektuälaca	27	96,43	23	71,88	13	46,43
	intelektuâlaca	1	3,57	0	0,00	1	3,57
	intelektùalaca	0	0,00	0	0,00	0	0,00
zadataka	zadätaka	12	42,86	8	25,00	7	24,14
	zadâtaka	10	35,71	12	37,50	7	24,14
	zàdataka	2	7,14	3	9,38	7	24,14
sveučilištaraca	sveučilištäraca	17	70,83	16	55,17	11	47,83
	sveučilištâraca	5	20,83	13	44,83	10	43,48
	sveučilištaraca	1	4,17	0	0,00	1	4,35
policajaca	policäjaca	28	100	22	68,75	19	65,52
	policäjaca	0	0,00	1	3,13	1	3,45
	policajaca	0	0,00	0	0,00	0	0,00
poslodavaca	poslodävaca	21	75,00	15	46,88	13	44,83
	poslodâvaca	4	14,29	16	50,00	15	51,72
	poslòdavaca	0	0,00	0	0,00	0	0,00
trenutaka	trenütaka	17	62,96	11	34,38	7	24,14
	trenûtaka	3	11,11	11	34,38	9	31,03
	trènutaka	2	7,41	8	25,00	8	27,59
od žumanjaka	žumänjaka	26	92,86	21	65,63	17	60,71
	žumânjaka	0	0,00	1	3,12	1	3,57
	žùmanjaka	1	3,57	2	6,25	1	3,57
bjelanjaka	bjelänjaka	22	84,62	20	64,52	13	48,15
	bjelânjaka	3	11,54	9	29,03	8	29,63
	bjèlanjaka	1	3,85	1	3,23	2	7,41
Ukupan broj pojavnica		297		344		302	
UKUPNO	Kratkosilaznih	229	77,10	185	53,78	136	45,03
	Dugosilaznih	39	13,13	95	27,62	70	23,18
	Ukup. silaznih	268	90,24	280	81,40	206	68,21
	Prenesen naglasak na prethodni slog	11	3,70	23	6,69	37	12,25

d) Od višesložnica s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjemu slogu osnove u kojih je u genitivu množine uobičajeno ostvarivanje silaznog tona na nepočetnom slogu analizirane su imenice *profesorica* i *akademik*⁵⁰ te su statistički obrađene ukupno 174 pojavnice. Rezultati su pokazali da Osječani u izgovoru genitiva množine tih višesložnica nemaju običaj upotrebljavati inačicu prema uzoru na muški mocijski parnjak (*profesor/profesorica*) nego upotrebljavaju dva naglasna lika *profesòrica/profesòrica*. Međutim, češća je inačica s uzlaznim naglaskom: *profesòrica* je izgovorena u 66 od ukupno 85 slučajeva (što iznosi 77,65 %) dok je lik *profesòrica* izgovoren tek u 19 slučajeva (što iznosi 22,35 %). Inačica *akadènika* izgovorena je u 64 od ukupno 89 slučajeva (što iznosi 75,28 %), a inačica *akadènika* izgovorena je u 22 slučaja (što iznosi 24,72 %). Dakle, ukupno su u 41 slučaju ostvareni silazni naglasci na nepočetnom slogu, što iznosi 23,56 %, dok su u 133 slučaja ostvareni uzlazni naglasci na nepočetnom slogu, što iznosi 76,44 %. Od ukupno 133 pojavnice s uzlaznim naglaskom u tri su slučaja ostvareni dugouzlazni naglasci (što iznosi 1,72 %), a u 130 slučajeva (što iznosi 74,71 %) ostvareni su kratkouzlazni naglasci na nepočetnom slogu (vidi Tablicu 10).

Rezultati su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na dob u ostvarajima silaznog naglaska na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru genitiva množine navedenih višesložnica te da ih sve dobne skupine češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu. No valja naglasiti da govornici najstarije i srednje dobne skupine češće ostvaruju uzlazni naglasak na nepočetnom slogu u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine. Tako inačicu *profesòrica* govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju u 18 od 27 slučajeva, što iznosi 66,67 %, dok na takav način tu riječ govornici srednje dobne skupine izgovaraju u 25 od 31 slučaja, što iznosi 80,65 %, a najstariji govornici tako izgovaraju u 23 od 27 slučajeva, što iznosi 85,19 %. Paralelno tome, inačicu *profesòrica* najmlađi govornici izgovaraju u 9 od 27 slučajeva, što iznosi 33,33 %, dok na takav način govornici srednje dobne skupine izgovaraju u 6 od 31 slučaja, što iznosi 19,35 %, a najstariji govornici u 4 od 27 slučajeva, što iznosi 14,81 %. Slično je i s genitivom množine imenice *akademik*: najmlađi govornici inačicu *akadènika* izgovaraju u 9 od 28 slučajeva, što iznosi 32,14 %, govornici srednje dobne skupine tako izgovaraju u 8 od 32 slučaja, što iznosi 25,00 %, dok najstariji govornici tako izgovaraju u 5 od 29 slučajeva, što iznosi 17,24 %. Inačicu *akadènika* najmlađi govornici izgovaraju u 19 od 28 slučajeva, što iznosi 67,86 %, dok govornici srednje

⁵⁰Imenice *profesòrica* i *akadènik* prema priručnicima u genitivu množine mogu imati dva naglasna lika, tipa: *akadènikā* i *akadènikā*. Međutim, uz inačicu *profesòrica* Martinović (2014: 168, 196) zapisuje i nominativni oblik *pròfesorica*, analogan muškom mocijskom parnjaku (*pròfesor*), koji u genitivu množine glasi *pròfesorīcā*.

dobne skupine tako izgovaraju u 23 od 32 slučaja, što iznosi 71,88 %, a najstariji govornici u 22 od 29 slučajeva, što iznosi 75,86 % (Tablica 12).

e) Genitiv množine višesložnih posuđenica koje se u nominativu jednine nerijetko izgovaraju sa silaznim naglaskom na zadnjem slogu analiziran je u riječima *pacijent*, *student* i *koncert*⁵¹ (genitiv množine riječi *koncert* analiziran je s prijedlogom *od* i bez prijedloga) te je statistički obrađeno ukupno 349 pojavnica.

Gledajući ukupne rezultate, istraživanje je pokazalo da su osječki govornici u 243 slučaja, što iznosi 69,63 %, genitiv množine navedenih imenica izgovorili s uzlaznim naglaskom na prvom slogu, u 94 slučaja, što iznosi 26,93 %, ostvarili su silazni naglasak na nepočetnom slogu dok su s uzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu izgovorili tek 12 inačica, što iznosi 3,44 %. Međutim, gledajući primjere pojedinačno, rezultati pokazuju da genitiv množine riječi *pacijent* Osječani izgovaraju najčešće sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu, a genitiv množine riječi *student* i *koncert* (neovisno o tome je li riječ o genitivu s prijedlogom ili bez prijedloga) s uzlaznim naglaskom na prvom slogu. Budući da se u Osijeku nominativni oblici tih imenica izgovaraju dvojako: uobičajena je naglasna inačica *pacijènt*, ali *stùdent* i *kòncert*, genitivni oblici dobiveni istraživanjem (*pacijènata* te *stùdenata* i *kòncerata*) potpuno su očekivani. Naime, silazni naglasak u riječi *pacijenata* izgovoren u 81 slučaju od ukupno 89, što iznosi 91,01 %. Od toga je u 75 slučajeva izgovorena inačica *pacijènata*, što iznosi 84,27 %, a u 6 slučajeva inačica *pacijênata*, što iznosi 6,74 %. Ta je riječ s uzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*pacijènata*) izgovorena u 4 slučaja, što iznosi 4,49 %, a u isto je toliko slučajeva izgovorena s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*pàcijenata*). Inačice *studènata* i *studènata* izgovorene su svaka u 5 od ukupno 88 slučajeva, što iznosi 5,68 %, a naglasak na prvom slogu u toj riječi izgovoren je u 78 slučajeva, što iznosi 88,64 %. Od toga je u samo jednom slučaju ostvaren kratkosilazni naglasak na prvom slogu (što iznosi tek 1,14 %) dok je u ostalih 77 slučajeva ostvaren kratkouzlazni naglasak na prvom slogu (što iznosi 87,50 %). Slično je i u riječi *koncert*: inačica *koncèrata* (bez prijedloga) izgovorena je u 7 od 89 slučajeva, što iznosi 7,87 %, odnosno u jednom slučaju kada riječ stoji uz prijedlog, što iznosi 1,20 %. Inačica *koncèrata* (bez prijedloga) izgovorena je u 2 slučaja od ukupno 89, što iznosi 2,25 %, odnosno u jednom slučaju kada riječ stoji uz prijedlog, što iznosi 1,20 %. Najčešće je ostvarena inačica *kòncerata*, koja je izgovorena u 80 od ukupno 89 inačica (bez prijedloga), što iznosi 89,89 %, odnosno u isto toliko slučajeva od ukupno 83 kada stoji uz

⁵¹ Nominativni oblik imenica *pacijent*, *student* i *koncert* čuje se kao *pàcijent* i *pacijènt*, *stùdent* i *studènt*, *kòncert* i *koncèrt* te, analogno tome, genitiv množine može biti dvojak: *pàcijenātā* i *pacijènātā*, *stùdenātā* i *studènātā*, *kòncerātā* i *koncèrātā*.

prijedlog, što iznosi 96,39 % te je jednom izgovorena inačica *kòncerata*, što iznosi 1,20 % (vidi Tablicu 10).

Hi-kvadrat test pokazao je da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru genitiva množine imenica *pacijent*, *student* i *koncert* s obzirom na dob govornika, osim u riječi *pacijenata* (χ^2 (df = 6, N = 89) = 16,043, p = 0,014). Naime, tu riječ govornici svih dobnih skupina najčešće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu (*pacijènata*): najmlađi govornici tako izgovaraju u 22 od 28 slučajeva, što iznosi 78,57 %, govornici srednje dobne skupine u 31 od 32 slučaja, što iznosi 96,88 %, a najstariji govornici u 22 od 29 slučajeva, što iznosi 75,86 %. Međutim najstariji govornici statistički značajno češće izgovaraju inačicu *pacijènata* (u 5 od ukupno 29 slučajeva, što iznosi 17,24 %), koju najmlađi govornici uopće ne izgovaraju, a govornici srednje skupine tako su izgovorili samo jednom od ukupno 32 slučaja (što iznosi 3,12 %). S druge strane, inačicu *pacijènata* i *pàcijenata* najmlađi govornici izgovaraju u po tri od ukupno 28 slučaja (što iznosi 10,71 %), najstariji govornici tako izgovaraju te riječi svaku po jednom od ukupno 29 slučajeva (što iznosi 3,45 %) dok govornici srednje dobne skupine na takav način uopće ne izgovaraju.

Analiza je pokazala da govornici najmlađe i srednje dobne skupine, premda bez statističke značajnosti, češće ostvaruju inačicu *studènata* (najmlađi 7,14 %, govornici srednje dobi 6,45 %, a najstariji govornici 3,45 %) dok inačicu *koncèrata* (bez prijedloga) najčešće izgovaraju najmlađi (u 3 od 28 slučajeva, što iznosi 10,71 %) i najstariji govornici (u tri od 29 slučajeva, što iznosi 10,34 % slučajeva). Zanimljivo je da inačicu *koncèrata* kad ona dolazi uz prijedlog govornici najmlađe i srednje dobne skupine uopće ne izgovaraju. No bez obzira na navedeno, sve tri dobne skupine riječi *studenata* i *koncerata* najčešće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu: inačicu *stùdenata* najmlađi govornici izgovaraju u 25 od ukupno 28 slučajeva, što iznosi 89,29 %, govornici srednje dobne skupine tako izgovaraju u 27 od 31 slučaja, što iznosi 87,10 %, dok najstariji govornici tako izgovaraju tu riječ u 25 od 29 slučajeva, što iznosi 86,21 %. Inačicu *kòncerata* (bez prijedloga) najmlađi govornici izgovaraju u 25 od 28 slučajeva (što iznosi 89,29 %), govornici srednje dobi tako izgovaraju u 31 od 32 slučaja (što iznosi 96,88 %), a najstariji govornici tako izgovaraju u 24 od 29 slučajeva, što iznosi 82,76 %. Inačicu *kòncerata* (kada je izgovorena s prijedlogom) najmlađi govornici izgovaraju u 25 od 26 slučajeva (što iznosi 96,15 %), govornici srednje dobi tako izgovaraju uvijek (100 %) dok najstariji govornici tako izgovaraju u 23 od 25 slučajeva, što iznosi 92,00 % (Tablica 12).

f) Od ostalih imenica u genitivu množine koje imaju nepromijenjen naglasak analizirane su riječi *prijatelj*, *trgovac* i *učenica* (genitiv množine riječi *učenica* promatran je u obliku s

prijedlogom: *od učenica*) te su statistički obrađene ukupno 262 pojavnice. U 36 slučaja od ukupno 262 (što iznosi 13,74 %) riječ je izgovorena s promijenjenim naglaskom⁵² dok je u 226 slučaja (što iznosi 86,26 %) genitiv množine navedenih imenica izgovoren s nepromijenjenim naglaskom. Naglasak na prijedlog nije prenesen ni u jednom slučaju. Gledajući primjere pojedinačno, genitiv množine riječi *prijatelj* u 85 slučajeva od ukupno 89 (što iznosi 95,51 %) izgovoren je s nepromijenjenim naglaskom (*prijatelja*), a u samo 4 slučaja (što iznosi 4,49 %) izgovoren je s uzlaznim naglaskom na prvom slogu. Riječ *trgovaca* u 87 je slučajeva od ukupno 89 (što iznosi 97,75 %) izgovorena s nepromijenjenim naglaskom (*trgovaca*) dok je u 2 slučaja (2,25 %) izgovorena s kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu. Genitiv množine riječi *učenica* izgovoren je u 54 od ukupno 84 slučaja (što iznosi 64,29 %) s nepromijenjenim naglaskom (*učenica*) dok je u 30 slučajeva (što iznosi 35,71 %) izgovoren s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (Tablica 10).

Hi-kvadrat test pokazao je da statistički značajna razlika u izgovoru genitiva množine imenica *prijatelj*, *trgovac* i *učenica* s obzirom na dob govornika postoji samo za riječ *učenica* (χ^2 (df = 4, N = 84) = 23,426, p = 0,000). Naime, govornici najstarije dobne skupine češće izgovaraju naglasnu inačicu *od učenica* (u 17 od ukupno 26 pojavnica, što iznosi 65,38 %) dok govornici srednje dobne skupine tako izgovaraju u 12 od ukupno 31 slučaja (što iznosi 38,71 %), a govornici najmlađe dobne skupine samo jednom od ukupno 27 slučajeva (što iznosi tek 3,70 %). S druge strane, najmlađi govornici najčešće izgovaraju inačicu *od učenica* (u 25 od ukupno 27 slučajeva, što iznosi 92,59 %) dok na takav način govornici srednje dobne skupine izgovaraju u 12 od ukupno 31 slučaja (što iznosi 38,71 %), a najstariji govornici u samo 9 od ukupno 26 slučajeva, što iznosi 34,62 % (Tablica 12).

5. 2. 2. 1. Rasprava (naglasak genitiva množine u osječkom govoru)

Kako opće pravilo kaže da je za naglasak genitiva množine, između ostaloga, karakterističan silazni ton (Martinović, 2011; 2014: 92), za njegovu analizu u osječkom govoru ispitivane su prije svega one riječi u čijem se izgovoru uobičajio ostvaraj silaznog tona na nepočetnim slogovima riječi ili pak primjeri koji su u jezičnim priručnicima navedeni kao dubletni, a nerijetko nisu ujednačeni. Tako je naglasak genitiva množine u osječkom govoru ispitan na 26

⁵² Pod pojmom *promijenjeni/nepromijenjeni naglasak* u ovoj kategoriji misli se na naglasak u odnosu na propisani, a ne s obzirom na govornika jer istraživanje nije obuhvaćalo ispitivanje izgovora kanonskih oblika nego isključivo genitiva množine.

riječi koje je izgovorilo 90 Osječana. Analizirano je ukupno 2 260 izgovornih inačica imenica jer je upravo to vrsta riječi u kojoj je zabilježeno kolebanje naglaska u genitivu množine.

Naglasak genitiva množine imenica koje množinu tvore morfemom -ov-/-ev- prema priručnicima je dvojak: silazni ili uzlazni (pr. *tòpōvā* i *tòpōvā*), a kao stilski obilježeno navodi se i premještanje naglaska (pr. *drugōvā*, *rogōvā*) (Martinović 2011). Prema rezultatima ovoga istraživanja, za osječki govor, očekivano, nije karakteristično premještanje naglaska, a uzlazni i silazni ton na prvom naglašenom slogu ostvaruju se ovisno o naglasnom tipu kojemu pripada imenica. *Zid* i *stan* (kao i *grād*, *břk*, *glās*, *hrām* i dr.), prema naglasnoj tipologiji, pripadaju tipu II (3a) – imenicama s predvidljivim promjenama u paradigmi te se, prema priručnicima, u izgovoru genitiva množine provodi kraćenje u zamjenu (tipa *grād* – *grādōvā*) (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 52; Martinović, 2014: 171). Upravo se takav ostvaraj najčešće čuje i kod osječkih govornika: kao *zǐdova* (81,18 %) i *stānova* (97,73 %). Međutim, zanimljivo je da se u 18,82 % slučajeva čuje i inačica *zǐdova* te u 2,27 % slučajeva *stānova*, što je obilježje imenica tipa *rōg*, koja, prema Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić (2007: 53) pripada tipu s promjenom tona i trajanja te u dugoj množini ima kratkouzlazni naglasak (dakle, *rōgōvā*). Martinović, pak, (2014: 198) imenicu *rōg* uvrštava u dva tipa: u pravi promjenljivi tip s promjenom tona i trajanja (III-11), koja u genitivu množine ima dva lika: *rōgōvā* i *rōgōvā* i u predvidljivo promjenljivi naglasni tip (II-3a) sa samo jednom inačicom u genitivu množine (*rōgōvā*). Moguće je također da je kratkouzlazna inačica nastala analogijom prema imenici *stup* (koja u genitivu množine, prema priručnicima, ima inačice *stùpōvā/stùpōvā/stùpōvā*) (Martinović, 2014: 113). Stoga je vidljivo da imenice *zid* i *stan* u osječkom govoru ponekad mijenjaju naglasni tip, što vjerojatno ovisi o govorniku. Ako se uzme u obzir činjenica da se uzlazni naglasak u Osijeku češće ostvaruje kod govornika najstarije dobne skupine (za imenicu *zid* i statistički značajno), može se pretpostaviti da kod mladih postoji veća tendencija ostvaraja silaznog naglaska, odnosno naglaska kakav je naveden u priručnicima. Imenica *stup* prema naglasnoj tipologiji pripada pravom promjenljivom naglasnom tipu (III-4) za koji su karakteristične tri naglasne inačice za genitiv množine: *stùpōvā*, *stùpōvā* i *stùpōvā* (Martinović, 2014: 173).⁵³ To su ujedno i inačice koje su zastupljene u govoru osječkih govornika: najčešća je inačica *stùpova* (58,43 %), zatim *stùpova* (28,09 %) dok inačicu *stùpova* izgovaraju u 12,36 %. No i ovdje su rezultati pokazali da govornici najmlađe dobne skupine statistički značajno češće izgovaraju inačicu *stùpova* (u 50 % slučajeva) i u odnosu na najstarije govornike i u odnosu na govornike srednje dobne

⁵³ Za istu imenicu Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić (2007: 52) daju samo prve dvije mogućnosti dok inačicu *stùpōvā* uopće ne navode.

skupine, premda upotrebljavaju i *stúpova* (28,57 %) i *stùpova* (17,86 %). Za razliku od njih, govornici srednje i najstarije dobne skupine izraženo u postotcima najčešće ostvaruju uzlazni naglasak (*stúpova*: $N^{SR} = 71,88 \%$, $N^{ST} = 72,41 \%$; *stùpova*: $N^{SR} = 3,12 \%$, $N^{ST} = 17,24 \%$). Ako se uzme u obzir činjenica da je množinski „kratkouzlazni i kratkosilazni naglasak prostorno ograničen najčešće na novoštokavce ikavce i neštokavce“ (posebice govornike kajkavskog narječja) (Martinović, 2014: 113), moguće je da najmlađi govornici češće ostvaruju silazni naglasak pod utjecajem zagrebačkog dinamičkog naglasaka. Imenica *strîp* novija je posuđena riječ koja prema svojim obilježjima može pripadati promjenjivom tipu (III-2), poput imenice *gròš*, koja genitiv množine ostvaruje kao *gròšēvā/gròšēvā* i *gróšā* (također u Martinović, 2014: 110). Ona se kod osječkih govornika opet očekivano izgovara uglavnom s kratkouzlaznim naglaskom: *strîpōva* (68,54 %), čuje se i *strîpova* (16,85 %), ali kod Osječana nije zanemariv ni broj ostvaraja duge množine u genitivu s dugouzlaznim naglaskom (inačica *stripova*, koja se javlja u 14,61 %), što inače nije uobičajeno za imenice tipa III-2. Međutim, iako se u hrvatskom govoru gotovo redovito u dugoj množini imenica javlja pokrata naglasaka, Vukušić (2007: 32) ističe da se u unutrašnjosti (pr. u Lici i Slavoniji) mogu čuti i nepokraćeni likovi te je moguće da se prema analogiji to dogodilo i kod nekih govornika u izgovoru genitiva množine imenice *strip*. Moguće je i da su ovdje naglasne inačice s dugom množinom nastale analogijom prema imenicama koje pripadaju pravom promjenljivom naglasnom tipu (poput imenice *stup*) jer je već navedeno da u Osijeku imenice ponekad mijenjaju naglasni tip, što ovisi o govorniku. Dugouzlazni bi se ostvaraj također možda mogao povezati i s karakterističnim obilježjem za osječki govor o kojem je pisao Benić (2007), a koje je utvrđeno i u ovom radu (poglavlje o akustici naglasaka): kraćenjem dugih i duljenjem kratkih naglasaka. No kako je Benić (2007) navedena obilježja uočio u govoru mladih govornika,⁵⁴ a rezultati istraživanja pokazali su da upravo govornici najstarije dobne skupine češće ostvaruju dugouzlazni naglasak u usporedbi s govornicima najmlađe dobne skupine, veća je vjerojatnost da je takav rezultat posljedica činjenice da neki stariji govornici još čuvaju značajke mjesnog govora te zbog toga imaju češću tendenciju izgovora dugih naglasaka od mlađih govornika.

Naglasak dvosložnih imenica s uzlaznom intonacijom kojima, prema Martinović (2014: 94), u genitivu množine naglasak metatonira u silazni, analiziran je na temelju izgovora oblika *stranaca* i *glumaca*. To su imenice koje, prema Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić (2007: 36), pripadaju nepromjenljivom naglasnom tipu, odnosno imenicama s uzlaznim tonom koje

⁵⁴ Njegovo je istraživanje temeljeno na analizi govora učenika trećeg razreda srednje škole i studenata „... u dobi od oko 25 godina“ (Benić 2007).

možu u genitivu množine imati i dugosilazni naglasak (tako za genitiv množine daju mogućnosti: *strānācā* i *strānācā*). Martinović (2014: 169), s druge strane, te imenice uvrštava u predvidljivo promjenjivi tip s predvidljivim promjenama tona u vokativu jednine i genitivu množine te za genitiv množine navodi samo inačicu s dugosilaznim naglaskom (tipa *pīśācā*). Rezultati su pokazali da Osječani inačice *strānaca* i *glūmaca* uopće ne izgovaraju, ali se pri tom vrlo rijetko čuju *strānaca* (u 2 od 87 slučajeva, što iznosi 2,30 %) i *glūmaca* (u 3 od ukupno 89 slučajeva, što iznosi 3,37 %). Genitiv množine tih imenica govornici najčešće izgovaraju sa silaznim naglaskom na prvom slogu (*strānaca/strānaca*: 97,70 %, *glūmaca/glūmaca*: 96,63 %), no valja napomenuti da se u oba primjera češće ostvaruje kratkosilazni naglasak, koji priručnici uopće ne navode (inačica *strānaca* ostvarena je u čak 57,47 % slučajeva, a *strānaca* u 40,23 % dok je inačica *glūmaca* ostvarena u 70,79 %, a *glūmaca* u 25,84 %). Također je važno istaknuti da govornici srednje i najstarije dobne skupine statistički značajno češće izgovaraju propisani dugosilazni (najstariji oko 50 %, srednji nešto manje), za razliku od najmlađih govornika, koji češće ostvaruju kratkosilazni naglasak u navedenim primjerima (više od 75 %). Kratkosilazni umjesto dugosilaznog naglaska koji se javlja među najmlađom populacijom možda također može biti rezultat težnje za skraćivanjem dugih naglasaka pod utjecajem zagrebačkog dinamičkog sustava, o čemu je bilo govora u uvodnom dijelu rada. No za potvrdu navedene tvrdnje potrebno je analizirati više imenica toga naglasnog tipa kao i stupanj poželjnosti pojedinih naglasnih oblika u osječkom govoru.

Od višesložnica s dugosilaznim naglaskom na predzadnjem slogu i nepostojanim *a* koje u genitivu množine često imaju silazni naglasak na nepočetnom slogu, ali se naglasak može premjestiti i na prethodni slog ili, rjeđe, metatonirati, analizirani su oblici: *Slavonaca*, *komaraca*, *iskustava*, *intelektualaca*, *zadataka*, *sveučilištaraca*, *policajaca*, *poslodavaca*, *trenutaka*, *žumanjaka*, *bjelanjaka*. Dosadašnja literatura bilježi trostrukost u naglašavanju njihova genitiva množine: čuvanje mjesta naglaska (nepreinačeni oblik), metatoniranje i prenošenje naglaska na prethodni slog te silazni naglasak na nepočetnom slogu (pr. *iskūstāvā*, *iskūstāvā* i *iskūstava*). Prednost se daje nepreinačenom ili prenesenom obliku uz napomenu da se on vrlo rijetko upotrebljava, za razliku od silaznog oblika na nepočetnom slogu, koji se ostvaruje čak i u „biranijoj“ jezičnoj uporabi (Martinović 2011). Istraživanje osječkoga govora pokazalo je da genitive množine imenica iz te kategorije Osječani generalno izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu, ali u gotovo 60 % slučajeva opet je riječ o kratkosilaznom dok se dugosilazni ostvaruje u tek nešto više od 20 % od ukupnog broja pojava. U primjerima riječi *iskustava*, *intelektualaca*, *policajaca* i *poslodavaca*

potvrđena je statistički značajna razlika koja opet pokazuje da govornici najmlađe dobne skupine ostvaruju kratkosilazni naglasak umjesto dugosilaznog, koji je opet češći kod govornika srednje i najstarije dobne skupine. Tako najmlađi govornici inačicu *iskustava* upotrebljavaju u čak 70,83 % slučajeva, inačicu *intelektualaca* u 96,43 % slučajeva, *policajaca* u čak 100,00 % slučajeva te *poslodavaca* u 75,00 % slučajeva. Takve inačice govornici srednje dobne skupine ostvaruju u manjem postotku (*iskustava*: 46,43 %, *intelektualaca*: 71,88 %, *policajaca*: 68,75 % i *poslodavaca*: 46,88 %), a najstariji govornici u još manjem postotku: (*iskustava*: 37,50 %, *intelektualaca*: 46,43 %, *policajaca*: 65,52 % i *poslodavaca*: 44,83 %). Zanimljivo je i da u svim ostalim analiziranim primjerima najmlađi govornici u najvećem postotku ostvaruju kratkosilazni naglasak na nepočetnom slogu od drugih dviju skupina (*komaraca*, *Slavonaca*, *zadataka*, *sveučilištaraca*, *žumanjaka* i *bjelanjaka*), ali u tim slučajevima nije dokazana statistička značajnost. Navedeno nedvojbeno ukazuje na činjenicu da u osječkom govoru postoji tendencija skraćivanja dugosilaznog u kratkosilazni naglasak, a razlog bi opet mogla biti svojevrsna težnja za približavanjem zagrebačkom naglasnom sustavu, no konkretni zaključci mogu se donijeti tek nakon provedenog sociolingvističkog ispitivanja koje bi uključivalo i podatke o poželjnosti pojedinih naglasnih inačica među osječkim govornicima. S tim je nadalje možda povezana i činjenica da se općenito kod osječkih govornika čuvanje mjesta naglaska ostvaruje češće (u 12,20 % slučajeva) nego premještanje na prethodni slog (u 7,85 % slučajeva), a među slučajevima s nepromijenjenim mjestom naglaska opet je dvostruko više primjera s kratkouzlaznim nego s dugouzlaznim. Također je zanimljivo da se naglasak, iako rijetko, premješta na prethodni slog samo u nekim riječima (*komaraca*, *Slavonaca*, *zadataka*, *sveučilištaraca*, *trenutaka*, *žumanjaka*, *bjelanjaka*) dok se u nekima uopće ne ostvaruje (*iskustava*, *intelektualaca*, *policajaca*, *poslodavaca*). Rezultati su pokazali da mjesto naglaska najčešće čuvaju najstariji govornici te govornici srednje dobne skupine, a ista je situacija i kada je riječ o prenošenju naglaska na prethodni slog. Tako se kod najstarijih govornika najčešće mogu čuti inačice: *kòmaraca*, *Slàvonaca*, *zàdataka*, *sveučilištaraca*, *trènutaka*, *žùmanjaka* i *bjèlanjaka*. Premještanje naglaska na prethodni slog i inačica s uzlaznim naglaskom na nepočetnom slogu i danas su prema nekim priručnicima jedina prihvatljiva rješenja hrvatskog izgovornog standarda (pr. Šonje, 2000) čiji se izgovor posebice njegovao u školama (ali i u medijima) prije Domovinskog rata. Moguće je da upravo zbog takvog naučenog izgovora govornici najstarije dobne skupine najčešće ostvaruju takav naglasak. No u novije vrijeme inačica sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu sve se više doživljava neutralnom (Martinović, 2018) jer se u medijima svakodnevno čuje, u nekim je govorima

potpuno uobičajena pojava (što je pokazalo i ovo istraživanje) te je i jezikoslovci opisuju takvom (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007; Martinović, 2014). Sve je to vrlo vjerojatno i razlog zbog kojega upravo osječki govornici najmlađe dobne skupine najčešće na takav način ostvaruju naglasak u toj kategoriji riječi, ali nije zanemariv ni postotak takvog izgovora među govornicima ostalih dobnih skupina.

Premda Martinović (2014: 96) navodi da je u izgovoru višesložnica s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjemu slogu osnove u genitivu množine uobičajeno ostvarivanje silaznog tona na nepočetnom slogu, osječki govornici genitiv množine imenica *profesorica* i *akademik* češće izgovaraju s nepromijenjenim naglaskom na istom slogu (*profesòrica*, *akadèmika*), u više od 75 % slučajeva. Naime, imenice *profesòrica* i *akadèmika* pripadaju predvidljivo promjenljivom naglasnom tipu (II-1c) koji genitiv množine može ostvarivati kao dva naglasna lika: *akadèmīkā* i *akadèmīkā*. Priručnici u slučaju imenice *profesorica* dopuštaju i nominativnu inačicu koja naglasak preuzima od svoga muškog mocijskog parnjaka (*profesor/profesorica*) te ona pripada nepromjenljivom naglasnom tipu (I-1) sa stalnim naglaskom i stalnim dužinama padežnih nastavaka (Martinović 2014: 165, 196). Njezin genitiv množine glasi *profesorīcā*, no takvu naglasnu inačicu osječki govornici nisu nijednom ostvarili. Važno je istaknuti da, iako su silazni naglasci na nepočetnom slogu navedenih višesložnica ostvareni ukupno u samo 23,56 % slučajeva (*profesòrica*: 22,35 %, *akadèmika*: 24,72 %), na takav način (premda bez statističke značajnosti) opet najčešće izgovaraju najmlađi govornici dok najstariji imaju blago veću tendenciju ostvaraja uzlaznog, nepromijenjenog naglaska. Tako inačice *profesòrica* i *akadèmika* govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju obje u nešto više od 30 %, govornici srednje dobne skupine inačicu *profesòrica* izgovaraju u nešto manje od 20 %, a *akadèmika* u 25 % dok takve naglaske najstariji govornici ostvaruju u manje od 15 %, odnosno nešto više od 17 % slučajeva. Ostvaraji uzlaznog naglaska, izraženo u postocima, imaju obrnutu tendenciju: najstariji govornici upotrebljavaju ih najčešće (*profesòrica*: nešto više od 85 %, *akadèmika*: gotovo 76 %), govornici srednje dobne skupine nešto rjeđe (*profesòrica*: više od 80,00 %, *akadèmika*: gotovo 72%), a najmlađi govornici najrjeđe (*profesòrica*: manje od 67 %, *akadèmika*: manje od 68 %). Uzrok pojave silaznog naglaska na nepočetnim slogovima riječi u genitivu množine tih imenica jezikoslovci pronalaze u „činjenici da je silaznost opća značajka genitiva množine, ali i u tome što ponegdje nominativni lik sa silaznim nepočetnim slogom uvjetuje takav odraz i u ostalim padežima (uporabno *akadèmik* – *akadèmīkā*)“ (Martinović, 2014: 96). Takvo razmišljanje opet navodi na zaključak da su najmlađi osječki govornici od najranije dobi preko medija mogli biti izloženi zagrebačkom dinamičkom

sustavu (koji njeguje uporabne naglasne inačice tipa *akadèmik – akadèmikā*) pa su zato možda i u većoj mjeri usvojili takav izgovor, za razliku od najstarijih govornika, koji su naglasne navike usvajali u vrijeme kada se u medijima uglavnom poštovalo pravilo o raspodjeli naglasaka na nepočtnim slogovima riječi. No kako je *profesorica* vrlo frekventna riječ koju mladi gotovo svakodnevno upotrebljavaju tijekom svoga školovanja, moguće je da je to razlog zbog kojega se silazni naglasak među tom populacijom nije ustalio u većem postotku. Imenica *akademik* pripada istom naglasnom tipu kao *profesorica* pa ju Osječani vjerojatno analogijom na isti način i naglašuju. Ipak, na temelju analize samo dviju imenica iz te kategorije ne može se donijeti općeniti zaključak o njihovoj sustavnoj uporabi u osječkom govoru. Za cjelovit prikaz njihovih naglasnih ostvaraja trebalo bi provesti sociolingvističko istraživanje na većem broju primjera.

Posuđenice *pacijent*, *student* i *koncert*, koje nerijetko imaju silazni naglasak na zadnjem slogu, prema literaturi pripadaju nepromjenljivom naglasnom tipu, odnosno imenicama koje imaju „stalan naglasak i stalne dužine padežnih nastavaka“ (Martinović, 2014: 165). Budući da se nominativni oblik tih imenica čuje dvojako (kao *pàcijent* i *pacijènt*, *stùdent* i *studènt*, *kòncert* i *koncèrt*), analogno tome i genitiv množine može biti dvojak: *pàcijenātā* i *pacijènātā*, *stùdenātā* i *studènātā*, *kòncerātā* i *koncèrātā*.

Analiza izgovora genitiva množine tih posuđenica (*pacijenata*, *studenta*, *koncerata*, *od koncerata*) u osječkom govoru dala je očekivane rezultate: genitiv množine imenice *pacijent* osječki govornici značajno češće (u 91 % slučajeva) izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočtnom slogu (*pacijènata* u 84,3 %, a *pacijênata* u 6,7 %) dok u izgovoru genitiva množine imenica *student* i *koncert* ostvaruju kratkouzlazni naglasak na prvom slogu: *stùdenata* u 87,5 % i *kòncerata* (bez prijedloga) u 89 % te *kòncerata* (s prijedlogom) u 96,4 % slučajeva. Naime, u prethodnim je poglavljima pokazano da osječki govornici te posuđenice u nominativu jednine izgovaraju kao *pacijènt*, ali *stùdent* i *kòncert* pa je analoški jasan i takav ostvaraj genitiva množine: *pacijènata*, ali *stùdenata*, *kòncerata*. Istraživanje je pokazalo da govornici najstarije dobne skupine statistički značajno češće ostvaruju dugosilazni naglasak na nepočtnom slogu u izgovoru genitiva množine imenice *pacijent* (*pacijênata*) u usporedbi s govornicima srednje i najmlađe dobne skupine. Takav naglasni ostvaraj nije česta pojava (u 5 od ukupno 29 slučajeva kod govornika najstarije dobne skupine i jednom od ukupno 32 slučaja kod govornika srednje dobne skupine) i ne može se smatrati uobičajenim, no moguće je da je nastao analogijom prema genitivu višesložnica s dugouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu i nepostojanim *a* (tipa *Slavônaca*, *zadâtaka* i dr.). Također je moguće i da

govornici koji ostvaruju takav naglasak i nominativ jednine izgovaraju s dugim naglaskom, no nominativ jednine nije bio predmetom istraživanja.

Od ostalih imenica koje u genitivu množine najčešće imaju nepromijenjen naglasak analizirane su riječi *prijatelja, trgovaca, učenica* (Martinović 2014: 96-97) te su rezultati pokazali da se i u osječkom govoru njihovi genitivi množine izgovaraju s nepromijenjenim naglaskom. Iznimka je jedino u naglasnoj inačici *od učenica*, koju najstariji govornici izgovaraju u čak više od 65,00 % te je analiza pokazala da ju oni i statistički značajno češće izgovaraju od govornika drugih dviju dobnih skupina. Kao što je već navedeno, najstariji govornici i u ostalim kategorijama imenica češće ostvaruju uzlazni naglasak na mjestu na kojemu najmlađi govornici izgovaraju silazni, ali je moguće i da u konkretnom slučaju izbjegavaju silazni naglasak na nepočetnom slogu u govornoj riječi pa se odlučuju na metatonirani oblik umjesto na prenošenje naglasaka na prednaglasnicu.

Usporedba osječkih naglasaka imenica u genitivu množine u čitanom i spontanom govoru nije mogla biti provedena jer nije bilo primjera i govornika koji su u spontanom govoru upotrebljavali genitive množine imenica.

Prema navedenom, potvrđena je hipoteza H4: U osječkom govoru postoji tendencija ostvaraja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru genitiva množine imenica. Prema statističkim izračunima nije potvrđena hipoteza H5: Osječani najmlađe dobne skupine češće ostvaruju silazni naglasak na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru genitiva množine imenica i u odnosu na govornike najstarije skupine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine, no rezultati istraživanja pokazuju da u izgovoru pripadnika najstarije dobne skupine ipak postoji blaga tendencija češćeg ostvaraja uzlaznih (metatoniranih) naglasaka na nepočetnom slogu genitiva množine.

5. 2. 3. Prenošnje naglasaka na prednaglasnicu

5. 2. 3. 1. Rezultati analize govornih riječi koju čine prijedlog i zamjenica

Prenošenje naglasaka na prijedlog kada govornu riječ čine prijedlog i zamjenica analizirano je na 30 primjera: 16 sklopova dvosložnih ili trosložnih prijedloga sa zamjenicom (*umjesto njih, između njih, između sebe, izvan sebe, prema tome, prema njoj, prema njima, prema sebi, prema njemu, preko njega, preko njih, iznad sebe, pokraj sebe, oko njega, oko njih, oko sebe*) i 14 sklopova jednosložnih prijedloga sa zamjenicom (*kraj sebe, zbog toga, zbog njih, u tome, u njemu, u njoj, bez njih, od njih, od sebe, o tome, po njemu, za njih, za njega, na njemu*). Od ukupno 2 700 ostvaraja koliko ih je bilo snimljeno, u statističku obradu ušlo je 2 630 slučajeva (sve naglasne inačice izgovora prijedloga s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom vidi u tablici 14).

Tablica 14. Naglasne inačice izgovora prijedloga s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom

Prijedlog + zamjenica	Naglasak	Ostvareno pojavnica (N)	%	Prenesen naglasak		Neprenesen naglasak		Ukupno pojavnica
				Broj pojavnica	%	Broj pojavnica	%	
umjesto njih	umjesto njih	21	23,9	1	1,14	87	98,86	88
	ùmjesto njih	22	25,0					
	umjesto njih	26	29,5					
	ùmjesto njih	12	13,6					
	ùmjesto njih	3	3,4					
	ùmjesto njih	3	3,4					
	ùmjesto njih	1	1,1					
između njih	između njih	33	37,5	0	0,00	88	100,00	88
	između njih	9	10,2					
	između njih	10	11,4					
	između njih	26	29,5					
	između njih	6	6,8					
	između njih	4	4,5					
između sebe	između sèbe	56	62,9	0	0,00	89	100,00	89
	između sèbe	14	15,7					
	između sèbe	7	7,9					
	između sèbe	3	3,4					
	između sèbe	5	5,6					
	između sèbe	4	4,5					
izvan sebe	izvan sèbe	10	11,4	0	0,00	88	100,00	88
	izvan sèbe	59	67,0					
	izvan sèbe	3	3,4					
	izvan sèbe	6	6,8					
	izvan sèbe	7	8,0					
	izvan sèbe	3	3,4					
prema tome	prema tòmè	55	61,8	0	0,00	89	100,00	89
	prema tòmè	28	31,5					
	prèma tòmè	4	4,5					
	prèma tòmè	2	2,2					
prema njoj	prema njòj	37	43,0	0	0,00	86	100,00	86
	prema njòj	48	55,8					

	prèma njòj	1	1,2					
prema njima	prema njima	69	78,4					88
	prèma njima	5	5,7					
	prema njima	12	13,6	0	0,00	88	100,00	
	prèma njima	2	2,3					
prema sebi	prema sebi	74	83,1					89
	prema sebi	12	13,5	0	0,00	89	100,00	
	prèma sebi	3	3,4					
prema njemu	prema njemu	66	75,0	0	0,00	88	100,00	88
	prèma njemu	8	9,1					
	prema njemu	14	15,9					
preko njega	preko njèga	68	79,1					86
	prèko njèga	6	7,0	0	0,00	86	100,00	
	preko njèga	10	11,6					
	prèko njèga	2	2,3					
preko njih	preko njih	38	44,2					86
	prèko njih	39	45,3	0	0,00	86	100,00	
	preko njih	6	7,0					
	prèko njih	3	3,5					
iznad sebe	iznad sèbe	23	26,1					88
	prènad sèbe	26	29,5	0	0,00	88	100,00	
	iznad sèbe	28	31,8					
	iznad sèbe	4	4,5					
	prènad sèbe	2	2,3					
pokraj sebe	iznad sèbe	5	5,7					87
	pokraj sèbe	64	73,6					
	pòkraj sèbe	16	18,4	1	1,15	86	98,85	
	pokraj sèbe	5	5,7					
	pòkraj sèbe	1	1,1					
oko njega	pòkraj sebe	1	1,1					88
	oko njèga	64	72,7					
	oko njèga	22	25,0	0	0,00	88	100,00	
	òko njèga	1	1,1					
oko njih	òko njèga	1	1,1					88
	oko njih	32	36,4					
	prèko njih	42	47,7	2	2,27	86	97,73	
	òko njih	8	9,1					
	òko njih	1	1,1					
	òko njih	1	1,1					
	òko njih	2	2,3					
oko sebe	òko njih	1	1,1					89
	oko sèbe	74	83,1	0	0,00	89	100,00	
	oko sèbe	14	15,7					
kraj sebe	òko sèbe	1	1,1					88
	kràj sebe	48	54,5					
	kraj sèbe	36	40,9	48	77,27	40	22,73	
	kràj sèbe	1	1,1					
	kraj sèbe	1	1,1					
zbog njih	kràj sèbe	2	2,3					87
	zbòg njih	43	49,4					
	zbog njih	18	20,7	43	49,43	44	50,57	
zbog toga	zbog njih	26	29,9					88
	zbog toga	20	22,7					
	zbog tòga	36	40,9	20	22,73	68	77,27	
u tome	zbog tòga	32	36,4					78
	ù tome	18	23,1					
	u tòme	44	56,4	18	23,08	60	76,92	
u njemu	u tòme	16	20,5					89
	ù njemu	47	52,8					
	u njèmu	30	33,7	49	55,06	40	44,94	

	ù njemu	2	2,2					
	u njemu	10	11,2					
u njoj	ù njoj	50	56,2	50	56,18	39	43,82	89
	u njoj	13	14,6					
	u njoj	26	29,2					
	u njoj	26	29,2					
bez njih	bèz njih	51	57,3	51	57,30	38	42,70	89
	bez njih	30	33,7					
	bez njih	7	7,9					
	bèz njih	1	1,1					
od njih	òd njih	62	70,5	62	70,45	26	29,55	88
	od njih	13	14,8					
	od njih	13	14,8					
od sebe	òd sebe	33	37,9	33	37,93	54	62,07	87
	od sèbe	46	52,9					
	od sèbe	8	9,2					
o tome	ò tome	22	24,7	22	24,72	67	75,28	89
	o tòmè	35	39,3					
	o tòmè	32	36,0					
po njemu	pò njemu	39	43,8	39	43,82	50	56,18	89
	po njemu	38	42,7					
	po njemu	12	13,5					
za njih	zà njih	64	71,9	64	71,91	25	28,09	89
	za njih	18	20,2					
	za njih	7	7,9					
za njega	zà njega	57	64,8	57	64,77	31	35,23	88
	za njèga	26	29,5					
	za njèga	5	5,7					
na njemu	nà njemu	38	43,7	38	43,68	49	56,32	87
	na njemu	39	44,8					
	na njemu	10	11,5					
Ukupno				598	22,74	2 032	77,26	2 630

Dobiveni rezultati pokazuju da su od ukupnog broja pojavnica govornici prenijeli naglasak na prednaglasnicu u samo 598 slučajeva (što iznosi 22,74 %) dok u 2 032 slučaja (što iznosi 77,26 %) naglasak nije prenesen. Analiza je pokazala i da postoje velike razlike u prenošenju naglasaka na prijedlog s obzirom na broj slogova samog prijedloga: na dvosložni i trosložni prijedlog prenošenje se ostvaruje vrlo rijetko dok se na jednosložni prijedlog ono ostvaruje znatno češće. Zbog toga su posebno analizirane govorne riječi s obzirom na broj slogova prijedloga (Tablica 15). Naime, od ukupnog broja pojavnica (2 630) njih se 1 225 odnosilo na sklopove jednosložnih prijedloga i zamjenice, a 1 405 na sklopove dvosložnih ili trosložnih prijedloga i zamjenice. Prema dobivenim rezultatima, u kategoriji govornih riječi s jednosložnim prijedlogom i zamjenicom naglasak se na prijedlog podjednako prenosi i ne prenosi: od ukupno 1 225 primjera naglasak je prenesen u 594 slučajeva (što iznosi 48,49 %), a nije prenesen u 631 slučaju (što iznosi 51,51 %). No od ukupnog broja primjera s dvosložnim ili trosložnim prijedlogom i zamjenicom naglasak je prenesen u samo 4 slučaja (što iznosi 0,28 %), a u 1 401 slučaju (što iznosi 99,72 %) naglasak nije prenesen (Tablica 12). Hi-kvadrat test pokazao je da u govoru osječkih govornika postoji statistički značajna razlika (χ^2 (df = 1, N = 2 630) = 865,62, $p < 0,001$) s obzirom na prenošenje naglasaka na

prednaglasnicu kada se usporede izgovori govornih riječi s jednosložnim prijedlogom i osobnom, povratnom ili pokaznom zamjenicom s izgovorima govornih riječi s dvosložnim ili trosložnim prijedlogom i zamjenicom. Treba napomenuti da vrijednost jedne varijable ne zadovoljava uvjete za provedbu hi kvadrat testa od najmanje pet pojava, no s obzirom na velik broj govornika (90) i ukupan broj analiziranih pojava (1 405) rezultat iskazan postotkom od 99,72 % jasno pokazuje da osječki govornici ne prenose naglasak na dvosložni i trosložni prijedlog kad se on nalazi ispred osobne, pokazne ili povratne zamjenice, odnosno da se statistički značajno češće naglasak prenosi na jednosložni prijedlog⁵⁵ (Tablica 15).

Tablica 15. Ukupni ostvaraji prenošenja naglaska u govornim riječima

Govorna riječ	Prenošenje naglaska		Neprenošenje naglaska		Ukupno pojava
	Broj pojava (N)	%	Broj pojava (N)	%	
Jednosložni prijedlog i zamjenica	594	48,49	631	51,51	1 225
Dvosložni ili trosložni prijedlog i zamjenica	4	0,28	1 401	99,72	1 405
Ukupno	598	22,74	2 032	77,26	2 630

$$\chi^2 (df = 1, N = 2 630) = 865,62, p < 0,001$$

Rezultati su također pokazali da se govornici svih triju dobnih skupina u prosjeku češće odlučuju za neprenošenje naglaska u govornim riječima koju čine prijedlog i osobna, pokazna i povratna zamjenica te da ne postoji statistički značajna razlika u prenošenju naglaska u tim slučajevima s obzirom na dob govornika: govornici najmlađe dobne skupine prenijeli su naglasak na prijedlog u samo 194 slučaja od ukupno 834 (što iznosi 23,26 %), a nisu prenijeli naglasak u 640 slučajeva (što iznosi 76,74 %). Govornici srednje dobne skupine prenijeli su naglasak na prijedlog u 224 slučaja od ukupno 953 (što iznosi 23,50 %), a naglasak nisu prenijeli na prijedlog u 729 slučajeva (što iznosi 76,50 %). Govornici najstarije dobne skupine prenijeli su naglasak na prijedlog u 180 slučajeva od ukupno 843 (što iznosi 21,35 %), a naglasak nisu prenijeli na prijedlog u 663 slučaja (što iznosi 78,65 %) (Tablica 16).

⁵⁵ U hrvatskom jeziku postoje govorne riječi u kojima je prenošenje naglaska na prednaglasnicu ujedno i jedini mogući izgovor (poput: *sà mnom, zá me, zà nj, ú se, ná se*), no pri izboru izraza za istraživanje nisu se uzimali ti primjeri nego sklopovi koji se u nekim govornim područjima uobičajeno izgovaraju bez prenošenja naglaska (poput: *od njih, po njemu, za njega, na njemu* i dr.).

Tablica 16. Broj prenošenja i neprenošenja naglasaka na prednaglasnicu s obzirom na dob govornika

	Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Najstarija dobna skupina		Ukupno
	Broj pojavnica (N)	%	Broj pojavnica (N)	%	Broj pojavnica (N)	%	Broj pojavnica (N)
Prenošenje naglasaka	194	23,26	224	23,50	180	21,35	598
Neprenošenje naglasaka	640	76,74	729	76,50	663	78,65	2 032
Ukupno	834	31,71	953	36,24	843	32,05	2 630

$$\chi^2 (df = 2, N = 2\ 630) = 1,370, p = 0,504$$

Daljnjom analizom izgovora navedenih govornih riječi utvrđeno je i da u 308 od ukupno 1 405 slučajeva (što iznosi 21,92 %) osječki govornici dvosložne i trosložne prijedloge izgovaraju naglašeno, a jednosložne prijedloge izgovaraju naglašeno u samo 4 od 1 225 slučaja (što iznosi 0,33 %). Premda postotak naglašanih dvosložnih i trosložnih prijedloga nije značajan u odnosu na broj pojavnica u kojima se ti prijedlozi ne izgovaraju naglašeno (njih je 1 097 od ukupno 1 405, što iznosi 78,08 %), važno je primijetiti da postoji statistički značajna razlika $\chi^2 (df = 1, N = 2\ 630) = 291,89, p < 0,001$ u naglašenom izgovoru prijedloga kada se usporede govorne riječi s dvosložnim i trosložnim prijedlozima i zamjenicama s govornim riječima koje čine jednosložni prijedlozi i zamjenica (Tablica 17). No ni u ovom slučaju podatci se ne mogu smatrati pouzdanima jer vrijednost jedne varijable iznosi četiri, što opet ne zadovoljava uvjete za provedbu hi kvadrat testa od najmanje pet pojavnica. Ipak, sama činjenica da se jednosložni prijedlozi u navedenim govornim riječima izgovaraju kao naglasnice u zanemarivom broju slučajeva (0,33 %), za razliku od dvosložnih i trosložnih, koji se tako izgovaraju u 21,92 % slučajeva, pokazuje da među osječkim govornicima postoji veća tendencija da se dvosložni i trosložni prijedlozi izgovaraju kao naglasnice u odnosu na jednosložne prijedloge, za koje tendencija takvog izgovora ne postoji.⁵⁶

⁵⁶ S obzirom na to da je straživanje temeljeno na čitanome govoru, moguća su određena odstupanja od spontanog govora. Premda je prije provođenja snimanja svaki govornik zamoljen da tekst izgovara neutralno, u čitanju se zasigurno više pazi na izgovor pa je time i veća vjerojatnost da su ispitanici govorne riječi nesvjesno izgovarali ekspresivno, o čemu se u analizi nije vodilo računa. Zato bi valjalo ovu pojavu istražiti u spontanom govoru i usporediti rezultate dvaju istraživanja, vodeći računa o tome je li govorna riječ izrečena ekspresivno ili neutralno.

Tablica 17. Izgovor prijedloga kao naglasnica

Govorna riječ	Prijedlog se izgovara naglašeno		Prijedlog se ne izgovara naglašeno		Ukupno pojava
	Broj pojava	%	Broj pojava	%	
Jednosložni prijedlog i zamjenica	4	0,33	1 221	99,67	1 225
Dvosložni ili trosložni prijedlog i zamjenica	308	21,92	1 097	78,08	1 405
Ukupno	312	11,86	2 318	88,14	2 630

$$\chi^2 (df = 1, N = 2\ 630) = 291,89, p < 0,001$$

Važno je napomenuti i da se – među svim dvosložnim i trosložnim prijedlozima koje osječki govornici izgovaraju kao naglasnice – prijedlozi složeni od *iz* i prijedloga najčešće izgovaraju kao naglasnice (*izvan, iznad* te nešto rjeđe *između*),⁵⁷ s tim da se među njih ubraja i prijedlog *umjesto*, dok se ostali dvosložni prijedlozi (*pokraj, preko, prema* i *oko*) tako izgovaraju s manjom frekventnošću. Navedeno je vidljivo u Tablici 18.

Tablica 18. Frekvencija izgovora prijedloga kao naglasnice

Prijedlog	Naglašeni izgovor prijedloga		Ukupni broj pojava
	N	%	N
izvan	75	85,23	88
iznad	63	71,59	88
umjesto	40	45,45	88
između	57	32,20	177
pokraj	17	19,54	87
preko	17	9,88	172
prema	25	5,68	440
oko	15	5,66	265
kraj	2	2,27	88
bez	1	1,12	89
Ukupno	312	19,72	1 582

⁵⁷ Doduše, upravo ti prijedlozi traže isticanje i ekspresiju jer imaju svoje česte antonime (primjerice: *iznad, a ne ispod, izvan, a ne unutar* i sl.) pa je i to jedan od mogućih razloga zbog kojih su dobiveni upravo takvi rezultati. Usporedba ekspresivnog i neutralnog izgovora navedenih govornih riječi zasigurno bi dala mogući odgovor na postavljeno pitanje te će to svakako biti tema nekog budućeg istraživanja.

5. 2. 3. 2. Rezultati analize govornih riječi koju čini prijedlog i imenica ili pridjev

Prenošenje naglasaka na prijedlog kada govornu riječ čini prijedlog i zamjenica ili pridjev analizirano je u sljedećim primjerima: *na filozofskom, u Osijeku, iz sobe, na suncu, u sobi, od sreće, po mjeri, za bijeli, u Osijek, u grad, u nepoznatom, u nebo, preko ceste, prema školi, u nastavi, na ulici, pred školom, na zrak, o bivšim, ispred škole, u školi, o prošlosti*. Govorna riječ *u Osijeku* promatrana je u tri različita slučaja, s obzirom na mjesto u rečenici: u prvom je slučaju smještena u silaznoj jezgri (s), u drugom je u uzlaznoj jezgri (u), a u trećem može biti u silaznoj ili silazno-uzlaznoj jezgri, ovisno o govorniku (s-u) (vidi Prilog 3) te su ukupno analizirane 24 govorne riječi. Od 2 160 pojavnica koje su snimljene, statistički je obrađeno 2 103 primjera govornih riječi koje čine prijedlog s imenicom ili pridjevom (sve izgovorne inačice prikazane su u Tablici 19).

Tablica 19. Naglasne inačice izgovora prijedloga s imenicom ili pridjevom

Prijedlog + imenska riječ	Naglasak	Broj pojavnica (N)	%	Ukupno pojavnica
na filozofskom	na filozofskom	48	55,81	86
	na filòzofskom	14	16,28	
	na filozofskom	18	20,93	
	na filozòfskom	4	4,65	
	na filozòfskom	2	2,33	
u Osijeku (s)*	u Ősijeku	80	89,89	89
	u Ősijeku	5	5,62	
	u Osijéku	4	4,49	
iz sobe	iz sòbe	82	92,13	89
	iz sòbe	5	5,62	
	iz sobe	2	2,25	
na suncu	na sũncu	77	89,53	86
	na sũncu	7	8,14	
	na sũncu	2	2,33	
u sobi	u sòbi	49	55,06	89
	u sòbi	36	40,45	
	u sobi	4	4,49	
od sreće	od srèće	77	86,52	89
	od srèće	10	11,24	
	òd srèće	2	2,25	
u Osijeku (u)*	u Ősijeku	51	57,30	89
	u Ősijeku	30	33,71	
	u Osijéku	8	8,99	
po mjeri	po mjèri	87	98,86	88
	po mjèri	1	1,14	
	za bijéli	25	28,41	

za bijeli	za bijèli	7	7,95	88
	za bijèli	25	28,41	
	za bijèli	31	35,23	
u Osijek	u Òsijek	67	82,72	81
	u Òsijek	14	17,28	
u grad	u gràd	44	50,57	87
	u gràd	41	47,13	
	ù grad	2	2,30	
u nepoznatom	u nèpoznatom	75	88,24	85
	u nèpoznatom	10	11,76	
u Osijeku (s-u)*	u Òsijeku	65	74,71	87
	u Òsijeku	16	18,39	
	u Osijèku	5	5,75	
	u Osijèku	1	1,15	
u nebo	u nèbo	71	80,68	88
	u nèbo	17	19,32	
preko ceste	preko cèste	65	73,86	88
	preko cèste	19	21,59	
	prèko cèste	3	3,41	
	prèko cèste	1	1,14	
	preko céste	0	0,00	
prema školi	prema škòli	68	76,40	89
	prèma škòli	3	3,37	
	prema škóli	6	6,74	
	prema škòli	9	10,11	
	prema škòli	1	1,12	
	prèma škóli	1	1,12	
	prèma škòli	1	1,12	
u nastavi	u nàstavi	73	82,02	89
	u nàstavi	14	15,73	
	u nàstavi	2	2,25	
na ulici	na ùlici	53	60,23	88
	na ùlici	35	39,77	
pred školom	pred škòlom	38	43,18	88
	prèd školom	1	1,14	
	pred škòlom	30	34,09	
	pred škólom	15	17,05	
	pred škòlom	3	3,41	
	prèd škòlom	1	1,14	
na zrak	na zràk	88	98,88	89
	na zràk	1	1,12	
o bivšim	o bìvšim	23	26,44	87
	o bìvšim	37	42,53	
	o bìvšim	16	18,39	
	o bìvšim	11	12,64	
	ispred škòle	16	18,39	
	ìspred škòle	21	24,14	
	ispred škòle	27	31,03	

ispred škole	ispred škòle	3	3,45	87
	ispred škòle	6	6,90	
	ispred škòle	4	4,60	
	ispred škóle	2	2,30	
	ispred škòle	7	8,05	
	ispred škóle	1	1,15	
u školi	u škòli	26	29,55	88
	u škòli	40	45,45	
	ù školi	5	5,68	
	u škóli	8	9,09	
	u škòli	9	10,23	
o prošlosti	o pròšlosti	79	88,76	89
	o pròšlosti	9	10,11	
	o prošlosti	1	1,12	

* Govorna riječ *u Osijeku* nalazi se u silaznoj jezgri (s), uzlaznoj jezgri (u) i u silazno-uzlaznoj jezgri (s-u).

Rezultati su pokazali da je od ukupno 2 103 inačice, u tek 14 slučajeva (što iznosi 0,67 %) naglasak prenesen na prijedlog. U 395 slučajeva (što iznosi 18,78 %) osječki su govornici imensku riječ izgovorili s uzlaznim naglaskom te u tim primjerima nije ni očekivano prenošenje naglasaka na prednaglasnicu. Međutim, silazni naglasak u imenskoj riječi bez prenošenja naglasaka ostvaren je u 1 694 slučaja (što iznosi 80,55 %) (Tablica 20).

Od ukupno 14 ostvarenih prenošenja naglasaka na prednaglasnicu osječki su govornici najčešće tako naglasili primjere *u školi* (tako je izgovorilo 5 govornika od ukupno 88, što iznosi 5,70 %) i *u sobi* (tako su izgovorila 4 govornika od ukupno 89, što iznosi 4,49 %). Rjeđe su prenijeli naglasak na prednaglasnicu u govornim riječima *iz sobe* (dva govornika od ukupno 89, što iznosi 2,25 %), *u grad* (dva od ukupno 87 govornika, što iznosi 2,30 %) te *pred školom* (jedan od ukupno 88 govornika, što iznosi 1,10 %) dok u ostalim analiziranim primjerima govornih riječi Osječani nisu uopće prenijeli naglasak na prednaglasnicu (vidi Tablicu 20).

Prema dobivenim podacima, svih 14 primjera prenošenja naglasaka s imenske riječi na prednaglasnicu ostvareno je, očekivano, u slučajevima kada imenska riječ ima manji broj slogova (jedan ili dva). Hi kvadrat test nije proveden zbog nepouzdanosti jer jedna od varijabli iznosi manje od 5, no iz rezultata se vidi da ipak postoji blaga tendencija češćeg prenošenja naglasaka s jednosložne i dvosložne imenske riječi u odnosu na trosložne i višesložne (vidi Tablicu 21).

Tablica 20. Prenošenje naglaska s imenica i pridjeva

Prijedlog + imenska riječ	Silazni naglasak u imenskoj riječi		Uzlazni naglasak u imenskoj riječi		Prenesen naglasak na prijedlog		Ukupno pojavnica
	Broj pojavnica	%	Broj pojavnica	%	Broj pojavnica	%	
na filozofskom	50	58,10	36	41,90	0	0,0	86
u Osijeku* (s)	80	89,90	9	10,10	0	0,00	89
iz sobe	82	92,13	5	5,62	2	2,25	89
na suncu	77	89,50	9	10,50	0	0,00	86
u sobi	49	55,06	36	40,45	4	4,49	89
od sreće	79	88,80	10	11,20	0	0,00	89
u Osijeku* (u)	51	57,30	38	42,70	0	0,00	89
po mjeri	87	98,90	1	1,10	0	0,00	88
za bijeli	56	63,60	32	36,40	0	0,00	88
u Osijek	67	82,70	14	17,30	0	0,00	81
u grad	85	97,70	0	0,00	2	2,30	87
u nepoznatom	75	88,20	10	11,80	0	0,00	85
u Osijeku* (s-u)	65	74,70	22	25,30	0	0,00	87
u nebo	71	80,70	17	19,30	0	0,00	88
preko ceste	68	77,30	20	22,70	0	0,00	88
prema školi	81	91,00	8	9,00	0	0,00	89
u nastavi	75	84,30	14	15,70	0	0,00	89
na ulici	53	60,20	35	39,80	0	0,00	88
pred školom	69	78,40	18	20,50	1	1,10	88
na zrak	88	98,90	1	1,10	0	0,00	89
o bivšim	60	69,00	27	31,00	0	0,00	87
ispred škole	81	93,10	6	6,90	0	0,00	87
u školi	66	75,00	17	19,30	5	5,70	88
o prošlosti	79	88,80	10	11,20	0	0,00	89
Ukupno	1 694	80,55	395	18,78	14	0,67	2 103

* Govorna riječ *u Osijeku* nalazi se u silaznoj jezgri (s), uzlaznoj jezgri (u) i u silaznoj ili silazno-uzlaznoj jezgri, ovisno o govorniku (s-u).

Tablica 21. Prenošenje naglaska na prednaglasnicu s obzirom na broj slogova imenske riječi

	Naglasak prenesen na prednaglasnicu		Naglasak nije prenesen na prednaglasnicu		Ukupno pojavnica
	Broj pojavnica	%	Broj pojavnica	%	
Prijedlog + jednosložne i dvosložne imenske riječi	14	1,00	1 387	99,00	1 401
Prijedlog + trosložne i višesložne imenske riječi	0	0,00	702	100,00	702
Ukupno	14	0,70	2 089	99,30	2 103

Analiza govornih riječi koju čine prijedlog i imenica ili pridjev također je pokazala da osječki govornici, kada prenose naglasak na prijedlog, čine to samo kada je riječ o jednosložnom prijedlogu dok na dvosložni prijedlog naglasak uopće ne prenose: na jednosložni prijedlog naglasak je prenesen u 14 o ukupno 1 137 slučajeva, što iznosi 1,23 %. Hi kvadrat test ni ovdje nije proveden zbog nepouzdanosti jer jedna od varijabli iznosi manje od 5, no iz rezultata se vidi da ipak postoji blaga tendencija češćeg prenošenja naglaska na jednosložne u odnosu na višesložne prijedloge (Tablica 22).

Tablica 22. Prenošnje naglaska na prijedlog s obzirom na broj slogova prijedloga

	Naglasak prenesen na prednaglasnicu		Naglasak nije prenesen na prednaglasnicu		Ukupno pojava
	Broj pojava	%	Broj pojava	%	
Jednosložni prijedlog + jednosl. i dvosl. imenska riječ	14	1,23	1 123	98,77	1 137
Dvosložni prijedlog + jednosl. i dvosl. imenska riječ	0	0,00	264	100,00	264
Ukupno	14	0,1	1 387	99,00	1 401

Premda se hi kvadrat test radi utvrđivanja statističke značajnosti s obzirom na dob nije mogao provesti zbog malog broja pojava unutar jedne varijable, rezultati su pokazali da govornici svih skupina u podjednakom postotku ne prenose/prenose naglasak na prednaglasnicu kada govornu riječ čini prijedlog s imenicom ili pridjevom. Naime, najmlađi govornici prenijeli su naglasak u 5 od ukupno 665 slučajeva (što iznosi 0,80 %), govornici srednje dobne skupine prenijeli su naglasak na prednaglasnicu u samo 2 od ukupno 766 slučajeva (što iznosi 0,30 %), a govornici najstarije dobne skupine naglasak su prenijeli u 7 od ukupno 672 slučaja, što iznosi 1,00 %). To znači da govornici svih triju dobnih skupina uobičajeno ne prenose naglasak u navedenim govornim riječima u 99 %, pa i češće (vidi Tablicu 23).

Od ukupno 264 pojava u kojima govornu riječ čini dvosložni prijedlog s imenskom riječi osječki su govornici izgovorili naglašeno i prijedlog i imensku riječ u 73 slučaja (što iznosi 27,65 %) te se može reći da se u tim slučajevima dvosložni prijedlozi ponašaju kao toničke riječi. Govornici najmlađe dobi i prijedlog i imensku riječ izgovorili su naglašeno u 21 slučaju od ukupno 84 (što iznosi 25,00 %), govornici srednje dobne skupine tako su naglasili u 22 od ukupno 96 slučajeva (što iznosi 22,92 %), a najstariji govornici u 30 od ukupno 84 slučaja (što iznosi 35,71 %) (vidi Tablicu 24). Rezultati hi-kvadrat testa pokazali su da ne postoji

statistički značajna razlika u takvom načinu naglašivanja s obzirom na dob govornika (χ^2 (df = 2, N = 264) = 4,101, p = 0,129).

Tablica 23. Prenošenje naglasaka na prednaglasnicu prema dobi

Dobna skupina	Naglasak prenesen na prednaglasnicu		Naglasak nije prenesen na prednaglasnicu		Ukupno pojava
	Broj pojava	%	Broj pojava	%	
GML	5	0,80	660	99,20	665
GSR	2	0,30	764	99,70	766
GST	7	1,00	665	99,00	672
Ukupno	14	0,70	2 089	99,30	2 103

Tablica 24. Frekvencija izgovora dvosložnih prijedloga kao naglasnica prikazana prema dobi govornika

	Prijedlog je naglašen		Prijedlog nije naglašen		Ukupno pojava
	Broj pojava	%	Broj pojava	%	
GML	21	25,00	63	75,00	84
GSR	22	22,92	74	77,08	96
GST	30	35,71	54	64,29	84
Ukupno	73	27,65	191	72,35	264

χ^2 (df = 2, N = 264) = 4,101, p = 0,129

5. 2. 3. 3. Rasprava (prenošenje naglasaka na prednaglasnicu)

Istraživanja koja datiraju od 50-ih godina 20. stoljeća naovamo (Klaić, 1957b, 1958a, 1958b, 1958d, 1958e, 1959; Delaš, 2003, 2013; Milas, 2014; Martinović, 2014 i dr.) i jezični priručnici navode da u suvremenoj govornoj praksi više nije uobičajeno prenošenje naglasaka na prednaglasnicu, premda bi to prema pravilima o raspodjeli naglasaka trebalo biti obilježje hrvatskog naglasnog sustava. Obvezno prenošenje ostvaruje se kada govornu cjelinu čini prijedlog i enklitički oblik zamjenice (*zâ nj*), prijedlog i instrumental jednine zamjenice *mnom* (*sâ mnōm*), niječna čestica i neprefigurirani glagol (*nè znām*) dok se u ostalim slučajevim u razgovornom jeziku prenošenje često doživljava obilježenim (osim kad je riječ o ustaljenim izrazima poput *nà vijēke*, *pasti nà pamēt*). Unatoč tome, dio novoštokavskih govornika „posebice iz Zadra, Splita, Dubrovnika, Slavonskog Broda, Požege, Osijeka...” i dalje vrlo živo ostvaruju naglasak na prednaglasnici, premda se i u njih „naslućuju razvojne tendencije“

(Martinović, 2014: 100-101). Ipak, valja naglasiti da se u tim govorima prenošenje ne ostvaruje ravnomjerno u svim kategorijama riječi. Naime, naglasak se najčešće prenosi s osobne i povratne zamjenice (Delaš, 2013: 35; Martinović, 2014: 100), s glagola (Benić, 2007) te s nekih jednosložnih i dvosložnih imenica (Martinović, 2014: 100). Delaš (2013: 36) nadalje piše da će izvorni novoštokavci „dosljedno prenijeti naglasak na prijedlog: *nà mene, òd vās, prèd njīm, zà sebe, iz njē*, ali ako prijedlog ima više slogova (npr. *ispòd njē, pokrāj njīh, međù nama*), većina neće izvršiti prenošenje (*ispod njē, pòkraj njīh, mēđu nàma*).“ Jednako tako to neće učiniti ni kada se u govornoj riječi nalaze imenice, zamjenice ili pridjevi. Tako i u osječkom govoru prenošenje izostaje čak i s kraćih imenica (primjerice, vrlo se rijetko čuje *nà ulici* ili *dò kraja*) (Benić, 2007). Štoviše, provedeno istraživanje također je pokazalo da Osječani slijede tendenciju neprenošenja naglasaka, ali da postoje i razlike u čestotnosti prenošenja, i to ovisno o vrsti riječi koja čini govornu riječ te o broju slogova samih riječi. Analiza ukupnih izgovora govornih riječi koje čini prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom pokazala je da osječki govornici donekle njeguju pravilo o prenošenju naglasaka u tim slučajevima. Naime, zanimljivo je da, iako ukupni statistički podatci pokazuju da se u Osijeku tek u nešto više od 22 % naglasak prenosi na zamjenicu, postoje velike razlike u prenošenju s obzirom na broj slogova prijedloga: na dvosložni i trosložni prijedlog prenošenje se ostvaruje vrlo rijetko (čak manje od 0,3 %), a u kategoriji sklopova s jednosložnim prijedlogom i zamjenicom podjednak je broj prenošenja (48,5 %) i neprenošenja (51,5 %) naglasaka na prednaglasnicu. S obzirom na to može se reći da se u osječkom govoru samo jednosložni prijedlozi ponašaju kao prednaglasnice, a dvosložni i trosložni iznimno rijetko.⁵⁸ Štoviše, u nešto više od 20 % slučajeva osječki su govornici dvosložne i trosložne prijedloge i izgovorili naglašeno (najčešće *izvan, iznad, između* i *umjesto*, a nešto manje *pokraj, preko, prema* i *oko*).⁵⁹ To je zaista neobično, budući da novije hrvatske gramatike prijedloge složene od *-iz* i prijedloga ubrajaju u nenaglasnice (Babić i dr., 1991: 726; Silić i Pranjković, 2005: 21; Barić i dr., 1995: 71).⁶⁰ Premda dobiveni postotak naglašenog izgovora prijedloga kod Osječana nije značajan u odnosu na broj pojava u kojima se ti prijedlozi ne izgovaraju naglašeno (nešto manje od 80 %), valja istaknuti i

⁵⁸ To je utvrdila i Delaš (2013: 36).

⁵⁹ Doduše, upravo ti prijedlozi traže isticanje i ekspresiju jer imaju svoje česte antonime (primjerice: *iznad, a ne ispod, izvan, a ne unutar* i sl.) pa je i to jedan od mogućih razloga zbog kojih su dobiveni upravo takvi rezultati. Usporedba ekspresivnog i neutralnog izgovora navedenih govornih riječi zasigurno bi dala mogući odgovor na postavljeno pitanje te će to svakako biti tema nekog budućeg istraživanja.

⁶⁰ Gramatike navode i da dvosložni prijedlozi, kao i neki jednosložni, mogu imati i svoj naglasak – kad su u naglasnoj opreci (*nije zà kùćòm, nego je prèd kùćòm*) (Babić i dr., 1991: 726), no analizirani primjeri nisu bili stavljeni u takav kontekst da bi on zahtijevao od govornika naglasak na prijedlogu radi boljeg sporazumijevanja. Štoviše, kontekst je bio neutralan i ukazivao je na neutralnost u naglašavanju.

činjenicu da se u Osijeku ni naglasak ne prenosi na dvosložne i trosložne prijedloge dok se na jednosložne prenosi u gotovo 50 % ispitanih slučajeva. Stoga se postavlja pitanje može li se za osječki govor tvrditi da su dvosložni i trosložni prijedlozi zaista prednaglasnice, odnosno nenaglasnice. Koliko je autorici rada poznato, ne postoje slična istraživanja ostalih hrvatskih govora o toj temi te se stoga ne može utvrditi je li ta pojava proširena i na drugim hrvatskim govornim područjima ili je obilježje isključivo osječkih govornika. Nadalje, iako rezultati pokazuju da osječki govornici, kad su u pitanju govorne riječi s prijedlozima te osobnim, pokaznim i povratnim zamjenicama, još uvijek dosta živo provode pravilo o prenošenju naglasaka (u gotovo 49 % slučajeva), ne može se tvrditi da to čine dosljedno jer se u čak i većem postotku ono i ne provodi (u nešto više od 51 % slučajeva). Zbog toga je moguće da i kod Osječana postoji tendencija sve većeg zanemarivanja i odbacivanja pravila o prenošenju naglasaka s osobnih, pokaznih i povratnih zamjenica, ali se može pretpostaviti da je ta pojava intenzivnije započela tek poslije Domovinskog rata s obzirom na to da govornici svih dobnih skupina u podjednakoj mjeri ostvaruju i ne ostvaruju prenošenje. Bitno je drukčija situacija kada je riječ o prenošenju naglasaka u sklopovima prijedloga s imenicama i pridjevima. Prema provedenom istraživanju u osječkom govoru, prenošenje se u tim primjerima ostvaruje u zaista zanemarivom broju slučajeva (u svega 0,67 %), i to samo kada je imenska riječ dvosložna, a prijedlog jednosložan. Dakle, prenošenje se nijednom nije ostvarilo na dvosložni prijedlog dok se na jednosložni prijedlog ono ostvarilo u 14 slučajeva (1,23 %). Slijedom navedenog, može se zaključiti da u osječkom govoru postoji opća tendencija neprenošenja naglasaka na prijedlog.⁶¹ Ako se prenošenje i ostvaruje, to se češće događa kada je naglašena riječ osobna, pokazna ili povratna zamjenica, ali samo kada prednaglasnicu čini jednosložni prijedlog, ili rjeđe, kada je riječ o jednosložnom prijedlogu te jednosložnoj ili dvosložnoj imenskoj riječi. Prema provedenom istraživanju navedeno vrijedi za sve govornike, neovisno o njihovoj dobi.

Ostvaraj prenošenja naglasaka na prednaglasnicu u čitanom i spontanom govoru uspoređen je na malom broju primjera i govornika jer u spontanom govoru govornici uglavnom nisu upotrebljavali ispitivane govorne riječi. Ipak, prema analiziranim primjerima može se utvrditi da neki govornici u spontanom govoru češće prenose naglasak na jednosložni prijedlog dok u čitanom govoru ne prenose naglasak na prednaglasnicu. Tako je jedan govornik mlađe dobne skupine u spontanom govoru upotrijebio inačicu *ù nas*, ali je pročitao *na njèmu*, drugi je spontano izgovorio *ù školu* i *ù njoj*, a pročitao *u njòj*, jedan je govornik starije dobne skupine

⁶¹ O prenošenju naglasaka na čestice i veznike u osječkom govoru valjalo bi provesti zasebno istraživanje.

spontano izgovorio *ù to, nà tom*, ali je pročitao *na njèmu, za njih i od sèbe*. S obzirom na to da je takvih primjera više, može se pretpostaviti da u spontanom govoru Osječani možda s nešto većim postotkom ostvaruju prenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog i osobna, pokazna i povratna zamjenica, no istodobno u spontanom govoru nerijetko i ne prenose naglasak u navedenim primjerima pa ostaje otvoreno pitanje koliko je taj postotak prenošenja uistinu veći od postotka dobivenog u ovom istraživanju. Da bi se dobio odgovor na to pitanje potrebno je analizirati veći broj pojava u spontanom govoru, ali bi bilo zanimljivo i ispitati stav osječkih govornika o tome koliko “učenijim” doživljavaju neprenošenje naglasaka na prednaglasnicu, odnosno postoji li mogućnost da izbjegavaju prenošenje kako ne bi zvučali “ruralno”. S druge strane, spontani govor uglavnom se podudara s čitanim govorom kada je riječ o prenošenju naglasaka s imenica i pridjeva.

Na temelju svega navedenog, potvrđena je hipoteza H6: U osječkom se govoru ostvaruje prenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom, a ne ostvaruje se kada govornu riječ čini dvosložni i trosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom. Potvrđena je i hipoteza H7: U osječkom govoru postoji tendencija neprenošenja naglasaka na prednaglasnicu kad govornu riječ čini prijedlog i imenica ili pridjev, a nije potvrđena hipoteza H8: Osječani najstarije dobne skupine češće prenose naglasak na prednaglasnicu i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na najmlađe govornike.

5. 2. 4. Trajanje i ton naglasaka – akustička analiza

5. 2. 4. 1. Trajanje naglašanih vokala

Na temelju analize izgovora 15 osječkih govornika dobivene su srednje vrijednosti trajanja naglašanih vokala *a, i, u* (izražene u ms)⁶² te srednje vrijednosti trajanja zanaglasanih vokala koje su uspoređene s trajanjima naglašanih i zanaglasanih vokala u izgovoru referentne govornice uz prethodno izjednačena tempa artikulacije (Tablica 25).

⁶² Pri segmentaciji vokala koji graniče s okluzivima, vrijeme od trenutka eksplozije do početka laringalnog tona nije uračunato u vrijeme trajanja vokala nego u trajanje okluziva.

Tablica 25. Srednja vrijednost trajanja vokala kod osječkih govornika i referentne govornice (izražena u ms)

V O K A L	Osječki govornici					Referentna govornica					Razlika u trajanju vokala osječkih govornika i referentne govornice*	
	\bar{x} (nag. vokal)	sd	\bar{x} (zan. vokal)	sd	koef. trajanja zan:nag	\bar{x} (nag. vokal)	sd	\bar{x} (zan. vokal)	sd	Koef. traj. zan:nag	Nagl. vokal	Zan. vokal
ä	112,87	16,56	64,51	14,66	0,57	93,00	16,97	69,33	13,44	0,75	19,87	-4,82
à	111,77	16,76	65,73	17,79	0,59	105,89	8,34	76,00	5,43	0,72	5,88	-10,27
â	151,45	22,65	71,43	16,86	0,47	161,56	34,29	73,22	11,91	0,45	-10,11	-1,79
á	153,08	17,27	71,84	17,68	0,47	143,78	19,16	71,44	9,59	0,50	9,3	0,4
ï	80,17	13,77	57,84	13,88	0,72	62,00	10,15	59,11	6,92	0,95	18,17	-1,27
ì	73,59	12,67	65,35	16,19	0,89	73,78	11,10	69,00	11,15	0,94	-0,19	-3,65
î	123,71	16,63	77,46	18,40	0,63	120,47	16,22	69,44	4,93	0,58	3,24	8,02
í	128,65	18,11	80,68	15,87	0,63	142,78	15,42	79,56	10,85	0,56	-14,13	1,12
ÿ	87,99	15,02	72,39	15,07	0,82	85,22	5,93	87,33	10,27	1,02	2,77	-14,94
ÿ	85,34	14,32	65,50	18,00	0,77	76,00	7,04	78,56	13,74	1,03	9,34	-13,06
û	119,30	18,28	70,74	16,23	0,59	126,67	18,45	78,00	7,73	0,62	-7,37	-7,26
ú	127,97	22,87	81,40	17,50	0,64	139,78	17,79	83,11	10,02	0,59	-11,81	-1,71
\bar{x}												
k	93,36	20,51	64,75	15,61	0,69	80,07	17,64	71,93	15,63	0,90	13,29	-7,18
s												
k	90,05	21,73	65,52	17,18	0,73	85,22	17,24	74,52	11,06	0,87	4,83	-9,00
u												
d	132,46	24,32	72,98	17,23	0,55	136,23	29,79	73,56	9,07	0,54	-3,77	-0,58
s												
d	138,04	22,57	77,45	17,47	0,56	142,11	16,92	78,04	10,96	0,55	-4,07	-0,59
u												

*Pozitivna vrijednost označava dulje trajanje vokala osječkih govornika, a negativna vrijednost označava kraće trajanje vokala osječkih govornika u odnosu na referentnu govornicu

Rezultati mjerenja trajanja naglašanih vokala referentne govornice pokazali su da *a* ima najdulje trajanje u usporedbi sa *i* i *u*, neovisno o naglasku koji se na njemu ostvaruje. \ddot{U} , \ddot{u} i \hat{u} nešto su dulji od \ddot{i} , \ddot{i} i \hat{i} dok je \acute{u} nešto kraći od \acute{i} . Tako \hat{a} u govoru referentne govornice prosječno traje 161,56 ms (sd = 34,29) dok \hat{i} traje 120,47 ms (sd = 16,22), a \hat{u} 126,67 ms (sd = 18,45). \ddot{A} traje 93 ms (sd = 16,97), \ddot{i} 62 ms (sd = 10,15), a \ddot{u} traje 85,22 ms (sd = 5,93). Referentna govornica također izgovara \acute{a} s prosječnim trajanjem od 105,89 ms (sd = 8,34), \acute{i} s trajanjem 73,78 ms (sd = 11,10), a \acute{u} s trajanjem od 76 ms (sd = 7,04) dok \acute{a} traje 143,78 ms (sd = 19,16), \acute{i} 142,78 ms (sd = 15,42), a \acute{u} 139,78 ms (sd = 17,79).

Rezultati mjerenja trajanja naglašanih vokala u izgovoru osječkih govornika pokazuju slične odnose: i ovdje *a* ima najdulje trajanje u usporedbi s *i* i *u*, neovisno o naglasku koji se na njemu ostvaruje, te su *ü* i *ù* također nešto dulji od *ï*, *ì* dok je *û* nešto kraći od *î*, a *ú* i *í* podjednako su trajanja.

Usporedbom trajanja naglašanih vokala referentne govornice i osječkih govornika dobiven je podatak da kratki naglašeni vokali kod Osječana prosječno traju dulje nego kod referentne govornice, osim *ì*, koji je podjednake duljine (*ä* je dulji za 19,87 ms, *à* za 5,88 ms, *ï* je kod osječkih govornika dulji za 18,17 ms, *ü* je dulji za 2,77 ms, a *ù* za 9,34 ms dok je *ì* kraći za samo 0,19 ms). Rezultati su također pokazali da osječki govornici, suprotno od kratkih, duge naglašene vokale izgovaraju kraće od istih vokala referentne govornice, osim *á*, koji je nešto dulji (za 9,3 ms), i *î*, koji je dulji za 3,24 ms od istog vokala referentne govornice. Tako je *â* u izgovoru Osječana kraći za 10,11 ms, *í* za 14,13 ms, *û* se izgovara za 7,37 ms kraće od referentne govornice, a *ú* za 11,81 ms.

Na temelju izmjerenih pojedinačnih trajanja naglašanih vokala dobivena su prosječna trajanja vokala *a*, *i* i *u* pod četirima naglascima. Pod kratkosilaznim naglascima vokali u izgovoru referentne govornice traju 80,07 ms, pod kratkouzlaznim 85,22 ms, pod dugosilaznim 136,23 ms, a pod dugouzlaznim 142,11 ms. Vokali *a*, *i* i *u* kod osječkih govornika pod kratkosilaznim naglascima traju prosječno 93,36 ms, pod kratkouzlaznim traju 90,05 ms, pod dugosilaznim naglascima vokali kod njih traju 132,46 ms, a pod dugouzlaznim 138,04 ms.

Tako je računanjem srednje vrijednosti razlike u trajanju naglašanih vokala dobiveno da su u izgovoru osječkih govornika vokali pod kratkosilaznim naglaskom dulji od istih vokala referentne govornice prosječno za 13,29 ms, a vokali pod kratkouzlaznim naglaskom dulji su za 4,83 ms. Suprotno tome, vokali pod dugosilaznim naglaskom kraći su kod osječkih govornika za 3,77 ms, a vokali pod dugouzlaznim naglaskom također su kraći od istih vokala referentne govornice za 4,07 ms (vidi Tablicu 25). Navedeno potvrđuje Benićevo (2007) tvrdnju da se u osječkom govoru dugi naglašeni vokali krata, a kratki se dulje. Preračunavanjem duljina naglašanih vokala u omjere dobivena su trajanja naglašanih vokala, izražena u odnosu prema trajanju *a* (koeficijent 1,00). Dakle, označi li se da *ä* ima vrijednost 1,00, tada u izgovoru referentne govornice *ï* traje 0,67, a *ü* 0,92. Označi li se *à* s 1,00, tada *ì* traje 0,70, a *ù* 0,72. Kod dugosilaznih naglasaka situacija je slična: *î* traje 0,75 ako se *â* označi s 1,00 dok je *û* tek nešto malo dulji: 0,78. Dugouzlazni *í* i *ú* također su približno jednakog trajanja, s tim da je, ako se *á* označi s 1,00, *í* nešto dulji (0,99), a *ú* nešto kraći (0,97). Omjeri trajanja vokala osječkih govornika slični su omjerima referentne govornice, s tim da kod njih *ï*

traje 0,71, a \ddot{u} 0,78. \dot{I} traje 0,66 dok je \ddot{u} dug 0,76. \dot{I} traje 0,82, \hat{u} 0,79, a \acute{i} i \acute{u} traju jednako (0,84) (vidi Tablice 26a, 26b, 26c, 26d).

Tablica 26a. Omjeri trajanja vokala pod kratkosilaznim naglaskom

	\grave{a}	\grave{i}	\grave{u}
Referentna govornica	1,00	0,67	0,92
Osječki govornici	1,00	0,71	0,78

Tablica 26b. Omjeri trajanja vokala pod kratkouzlaznim naglaskom

	\grave{a}	\grave{i}	\grave{u}
Referentna govornica	1,00	0,70	0,72
Osječki govornici	1,00	0,66	0,76

Tablica 26c. Omjeri trajanja vokala pod dugosilaznim naglaskom

	\hat{a}	\hat{i}	\hat{u}
Referentna govornica	1,00	0,75	0,78
Osječki govornici	1,00	0,82	0,79

Tablica 26d. Omjeri trajanja vokala pod dugouzlaznim naglaskom

	\acute{a}	\acute{i}	\acute{u}
Referentna govornica	1,00	0,99	0,97
Osječki govornici	1,00	0,84	0,84

Iako je test analize varijance (ANOVA test) pokazao da razlike u trajanju naglašenih vokala između dobnih skupina nisu statistički značajne (za kratkosilazne naglaske: $p = 0,277$, $F = 1,432$; za kratkouzlazne naglaske: $p = 0,519$, $F = 0,693$, za dugosilazne naglaske: $p = 0,764$, $F = 0,275$, a za dugouzlazne: $p = 0,151$, $F = 2,219$) te da duljina njihova izgovora ne ovisi o dobi govornika, rezultati ipak ukazuju na to da je srednje trajanje naglašenih vokala a , i i u kod govornika najmlađe dobne skupine prosječno kraće od srednjeg trajanja tih vokala kod govornika najstarije dobne skupine, osim u trajanju vokala \ddot{u} i \hat{u} , koji su zanemarivo dulji (\ddot{u} je dulji za 1,04 ms, a \hat{u} za 1,26 ms) dok govornici srednje dobne skupine neke naglašene vokale izgovaraju kraće, a neke neznatno dulje od najmlađih govornika. Tako je \grave{a} u izgovoru govornika najmlađe skupine za 15,49 ms kraće od trajanja istog vokala kod govornika najstarije dobne skupine te za 8,08 ms kraće od trajanja tog vokala kod govornika srednje

dobne skupine. *Ā* je kod najmlađih za 4,47 ms kraće od njegova trajanja kod najstarijih govornika te je za 1,50 ms kraće od tog vokala kod govornika srednje dobne skupine. Kod najmlađih govornika *â* je za 12,85 ms kraće od trajanja toga vokala kod najstarijih govornika te je za 7,91 ms kraće od njegova trajanja kod govornika srednje dobne skupine. Kod najmlađih govornika *á* je za 19,86 ms kraće od njegova trajanja kod najstarijih govornika, ali je i za 1,78 ms dulje od trajanja tog vokala kod govornika srednje dobne skupine. *Ī* je kod najmlađih govornika za 10,81 ms kraće od trajanja tog vokala kod najstarije dobne skupine te za 3,29 ms dulje od njegova trajanja kod govornika srednje dobne skupine dok je *ì* kod najmlađih govornika za 7,67 ms kraće od njegova trajanja kod najstarijih govornika, a za 5,05 ms dulje od trajanja tog vokala kod govornika srednje dobne skupine. *Î* je kod najmlađih govornika za 10,13 ms kraće od njegova trajanja kod najstarijih govornika te je za 9,20 ms dulje od trajanja tog vokala kod govornika srednje dobne skupine, a *í* je kod najmlađih govornika za 11,87 ms kraće od trajanja tog vokala kod najstarijih govornika te je za 9,19 ms kraće od tog vokala kod govornika srednje dobne skupine. Kod najmlađih govornika *ù* je za 3,5 ms kraće u odnosu na isti vokal kod najstarijih govornika te za 0,74 ms kraće od vokala kod govornika srednje dobne skupine, a *ú* je kod najmlađih govornika kraći čak za 21,71 ms od tog vokala kod najstarijih govornika te je također kraći i od istog vokala kod govornika srednje dobne skupine za 15,75 ms.

Na temelju izmjerenih pojedinačnih trajanja naglašanih vokala izračunana su i njihova prosječna trajanja pod četirima naglascima po dobnim skupinama.⁶³ Tako prosječno trajanje vokala pod kratkosilaznim naglascima kod govornika srednje dobne skupine traju za 4,48 ms dulje od istih vokala kod najmlađe dobne skupine, a kod govornika najstarije dobne skupine dulji su od vokala kod najmlađih govornika za 8,38 ms. Pod kratkouzlaznim naglascima vokali su kod srednje dobne skupine kraći za 0,86 ms od istih vokala kod najmlađe dobne skupine dok su kod najstarije dobne skupine oni dulji za 4,65 ms od vokala kod najmlađih govornika. Vokali pod dugosilaznim naglaskom u srednjoj dobnoj skupini traju za 1,11 ms dulje od istih vokala kod najmlađe skupine, a u najstarijoj su dulji za 7,71 ms od vokala kod najmlađih. Vokali pod dugouzlaznim naglaskom kod govornika najmlađe skupine kraći su od istih vokala kod govornika srednje dobne skupine za 6,48 ms, a od vokala kod najstarijih govornika kraći su za 16,39 ms (vidi Tablicu 27). Takvi rezultati slični su onima koji su

⁶³ Istraživanje nije uključilo mjerenje trajanja vokala *e* i *o* pa je moguće da bi rezultati bili drukčiji kada bi se uzela u obzir i trajanja tih dvaju vokala, no oni, prema literaturi (Škarić 1991: 214), po inherentnom trajanju zauzimaju mjesto između vokala *a* (koji ima najdulje trajanje) i vokala *i* i *u* (koji imaju najkraće trajanje) pa se može pretpostaviti da bi njihova srednja trajanja ušla u okvir iznesenih vrijednosti. Ipak, za potvrdu te tvrdnje potrebno je provesti dodatno istraživanje o trajanju vokala *e* i *o* u osječkom govoru.

dobiveni pri analizi naglasaka u genitivu množine imenica (poglavlje 5.2.2.): da govornici najmlađe dobne skupine imaju veću tendenciju skraćivanja naglasaka u odnosu na najstarije govornike.

Tablica 27. Srednje vrijednosti trajanja naglašenog vokala (u ms) s obzirom na dob govornika

	Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Raz. u trajanju*	Najstarija dobna skupina		Raz. u trajanju*	p	F	
	\bar{x} (nag. vokal)	sd	\bar{x} (nag. vokal)	sd		\bar{x} (nag. vokal)	sd				
ä	105,01	13,36	113,09	16,72	8,08	120,50	16,67	15,49			
à	109,96	15,66	111,46	14,69	1,50	114,43	21,15	4,47			
â	144,34	24,98	152,25	17,11	7,91	157,19	24,79	12,85			
á	147,29	13,69	145,51	13,21	-1,78	167,15	16,56	19,86			
ï	77,67	9,47	74,38	14,59	-3,29	88,48	13,30	10,81			
ì	72,87	7,92	67,82	15,21	-5,05	80,54	11,11	7,67			
î	124,00	15,43	114,68	12,22	-9,20	134,13	17,15	10,13			
í	120,68	24,22	129,87	17,08	9,19	132,55	14,21	11,87			
ü	84,96	11,57	94,41	19,80	9,45	83,92	9,55	-1,04			
ù	84,12	10,03	84,86	16,61	0,74	87,62	17,07	3,50			
û	118,15	19,75	122,36	12,89	4,21	116,89	22,75	-1,26			
ú	114,94	29,25	130,69	15,64	15,75	136,65	17,74	21,71			
Trajanje vokala pod naglascima	ks	89,04	16,31	93,52	23,11	4,48	97,42	20,98	8,38	0,277	1,432
	ku	88,98	19,41	88,12	23,80	-0,86	93,63	22,00	4,65	0,519	0,693
	ds	129,55	23,41	130,66	21,89	1,11	137,26	27,52	7,71	0,764	0,275
	du	129,91	26,28	136,39	16,71	6,48	146,30	22,43	16,39	0,151	2,219

*Razlika u trajanju u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine; pozitivna vrijednost označava da je vokal dulji od vokala govornika najmlađe dobne skupine, a negativna vrijednost označava da je vokal kraći od vokala govornika najmlađe dobne skupine

Usporedbom trajanja vokala referentne govornice s osječkim govornicima po dobnim skupinama dobiven je podatak da najmlađi govornici vokale pod kratkosilaznim naglascima izgovaraju za 8,97 ms dulje od referentne govornice dok ih govornici srednje dobne skupine izgovaraju za 13,45 ms dulje, a najstariji govornici za čak 17,35 ms. Vokale pod kratkouzlaznim naglascima najmlađi govornici izgovaraju za 3,76 ms dulje od referentne govornice, govornici srednje dobne skupine za 2,9 ms dulje, a najstariji ih izgovaraju za

8,41 ms dulje od referentne govornice. Vokale pod dugosilaznim naglascima, pak, najmlađi govornici izgovaraju kraće od referentne govornice za 6,68 ms, govornici srednje dobne skupine izgovaraju ih kraće od nje za 5,57 ms, a najstariji govornici izgovaraju ih dulje od referentne govornice za 1,03 ms. Vokale pod dugouzlaznim naglascima govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju kraće od referentne govornice za 12,09 ms, govornici srednje dobne skupine također ih izgovaraju kraće za 5,72 ms, a najstariji govornici izgovaraju ih dulje od referentne govornice za 4,19 ms (Tablica 28). S obzirom na to da je Benić (2007), istražujući govor mladih Osječana, utvrdio da se u Osijeku vokali pod dugim naglascima krata, a kratki se dulje, rezultati ovog istraživanja potvrđuju njegove navode. Za razliku od njih, najstariji govornici ne prate taj trend: oni sve vokale izgovaraju produljeno, neovisno o tome jesu li pod kratkim ili dugim naglaskom. Uzimajući u obzir navedeno, može se reći da u osječkom govoru postoji tendencija skraćivanja svih naglašanih vokala, a to je, moguće, zbog utjecaja zagrebačkog dinamičkog naglasnog sustava, o čemu je bilo riječi i u prethodnim poglavljima.

Tablica 28. Usporedba trajanja naglašanih vokala referentne govornice s osječkim govornicima prema dobnim skupinama

		Referentna govornica	Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Najstarija dobna skupina	
		Trajanje vokala (u ms)	Trajanje vokala (u ms)	Razlika u trajanju*	Trajanje vokala (u ms)	Razlika u trajanju*	Trajanje vokala (u ms)	Razlika u trajanju*
Trajanje vokala pod naglascima	ks	80,07	89,04	8,97	93,52	13,45	97,42	17,35
	ku	85,22	88,98	3,76	88,12	2,9	93,63	8,41
	ds	136,23	129,55	-6,68	130,66	-5,57	137,26	1,03
	du	142,11	129,91	-12,09	136,39	-5,72	146,30	4,19

*Pozitivna vrijednost označava dulje trajanje vokala osječkih govornika, a negativna vrijednost označava kraće trajanje vokala osječkih govornika u odnosu na referentnu govornicu

5. 2. 4. 2. Trajanje zanaglasnih vokala

Rezultati mjerenja pokazali su da zanaglasni vokal iza *ǎ* u govoru referentne govornice traje prosječno 69,33 ms, a isti vokal kod osječkih govornika traje prosječno 64,51 ms. Zanaglasni vokal iza *à* kod referentne govornice traje 76,00 ms, a kod Osječana 65,73 ms. Vokal iza *á* kod referentne je govornice dug 73,22 ms, a kod osječkih govornika 71,43 ms, a zanaglasni vokal iza *á* kod referentne je govornice dug 71,44 ms dok je kod Osječana on dug 71,84 ms. Zanaglasni vokal iza *ǐ* kod referentne govornice traje prosječno 59,11 ms, a kod Osječana

57,84 ms. Kod referentne govornice zanaglasni vokal iza *ì* traje 69,00 ms, a kod osječkih govornika 65,35 ms. Zanaglasni vokal iza *î* kod referentne je govornice 69,44 ms, a kod Osječana on iznosi 77,46 ms. Vokal iza *í* dug je kod referentne govornice 79,56 ms dok je on kod Osječana dug 80,68 ms. Zanaglasni pak vokal iza *ù* kod referentne govornice traje prosječno 87,33 ms, a kod Osječana 72,39 ms. Vokal iza *û* kod referentne govornice traje 78,56 ms, a kod osječkih govornika 65,50 ms, vokal iza *ú* kod referentne govornice dug je 78,00 ms, a kod Osječana 70,74 ms dok vokal iza *ú* kod referentne govornice traje 83,11 ms, a kod osječkih govornika on prosječno traje 81,40 ms (Tablica 25). Nadalje je usporedbom trajanja zanaglasnih vokala referentne govornice i osječkih govornika dobiven podatak da su oni iza *ä* kod Osječana kraći za 4,82 ms, iza *à* kraći su za 10,27 ms, iza *â* kraći su za 1,79 ms, a iza *á* dulji su za neznatnih 0,4 ms. Zanaglasni vokali iza *ï* kod Osječana su kraći za 1,27 ms od referentnog, vokali iza *ì* kraći su od referentnog za 3,65 ms, vokali iza *î* kod Osječana su dulji za 8,02 ms, a vokali iza *í* dulji su za 1,12 ms. Zanaglasni vokali iza *ù* kod Osječana su kraći za 14,94 ms, vokali iza *û* kraći su za 13,06 ms, iza *ú* kraći su za 7,26 ms, a iza *ú* kraći su za 1,71 ms (Tablica 25).

Na temelju izmjerenih pojedinačnih trajanja zanaglasnih vokala izračunana su njihova prosječna trajanja s obzirom na to iza kojega naglašenog sloga slijede. Tako zanaglasni vokali iza kratkosilaznih naglasaka u izgovoru referentne govornice traju prosječno 71,93 ms, iza kratkouzlaznih traju 74,52 ms, iza dugosilaznih 73,56 ms, a iza dugouzlaznih 78,04 ms. Zanaglasni vokali, pak, kod osječkih govornika iza kratkosilaznih naglasaka traju prosječno 64,75 ms, iza kratkouzlaznih oni traju 65,52 ms, iza dugosilaznih naglasaka vokali kod njih traju 72,98 ms, a iza dugouzlaznih 77,45 ms. Računanjem srednje vrijednosti razlike u trajanju zanaglasnih vokala dobiveno je da su u izgovoru osječkih govornika zanaglasni vokali iza kratkosilaznih naglasaka kraći od istih vokala referentne govornice prosječno za 7,18 ms, a zanaglasni vokali iza kratkouzlaznih naglasaka za prosječno 9,00 ms. Zanaglasni vokali iza dugosilaznih naglasaka kraći su kod osječkih govornika za neznatnih 0,58 ms, a iza dugouzlaznih također za neznatnih 0,59 ms (vidi Tablicu 25).

Računanjem omjera trajanja zanaglasni vokal : naglašeni vokal dobiven je podatak da koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala⁶⁴ iza *ä* i *à* kod osječkih govornika iznose 0,57 i 0,59 dok su iza *â* i *á* kraći i iznose 0,47. Kod referentne govornice koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala iza *ä* i *à* iznose 0,75 i 0,72, a iza *â* i *á* 0,45 i 0,50. Koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala iza *ï* i *ì* kod osječkih govornika iznose 0,72 i 0,89 dok su iza *î* i *í* kraći i iznose 0,63.

⁶⁴ Koeficijenti trajanja naglašenih i zanaglasnih vokala dobiveni su računanjem odnosa zanaglasni vokal : naglašeni vokal.

Koeficijenti iza \bar{l} i \bar{i} kod referentne govornice iznose 0,95 i 0,94, a iza \hat{l} i \hat{i} također su kraći i iznose 0,58 i 0,56. Koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala iza \bar{u} i \bar{u} kod osječkih govornika iznose 0,82 i 0,77 dok su kod referentne govornice oni nešto dulji i iznose 1,02 i 1,03. Koeficijenti, pak, trajanja zanaglasnih vokala iza \hat{u} i \hat{u} kod osječkih govornika iznose 0,59 i 0,64, a kod referentne govornice 0,62 i 0,59 (Tablica 25).

Računanjem koeficijenata koji označuju omjer trajanja zanaglasnih i naglašanih vokala za sva četiri naglasna dobiveni su podatci da su i u govoru Osječana i u govoru referentne govornice koeficijenti zanaglasnih vokala manji u riječima s dugim naglascima, a veći u riječima s kratkim naglascima. Tako koeficijent odnosa zanaglasni : naglašeni slog u riječima s kratkosilaznim naglaskom kod osječkih govornika iznosi 0,69 (dakle, zanaglasni vokal traje 69 % trajanja naglašenog), u riječima s kratkouzlaznim naglaskom koeficijent je 0,73 dok koeficijent u riječima s dugosilaznim naglaskom iznosi 0,55 (dakle, zanaglasni vokal traje 55 % trajanja naglašenog), a u riječima s dugouzlaznim naglaskom taj je koeficijent 0,56. Razlika u koeficijentima između kratkih i dugih naglasaka još je uočljivija kod referentne govornice: u riječima s kratkosilaznim naglaskom koeficijent iznosi 0,90, a u riječima s kratkouzlaznim naglaskom on je 0,87 (dakle, zanaglasni vokal u riječima s kratkosilaznim naglaskom traje 90 % trajanja naglašenog vokala, a u riječima s kratkouzlaznim naglaskom on traje 87 % trajanja naglašenog vokala). Međutim, u riječima s dugim naglascima koeficijenti su znatno niži: u onima s dugosilaznim naglaskom on iznosi 0,54 (zanaglasni vokal traje 54 % trajanja naglašenog), a u riječima s dugouzlaznim naglaskom 0,55 (zanaglasni vokal traje 55 % trajanja naglašenog) (Tablica 25). Sve navedeno potvrđuje neka dosadašnja istraživanja koja su pokazala da uzorni govornici hrvatskoga jezika zanaglasne vokale izgovaraju kraće nakon dugih naglašanih slogova, a dulje nakon kratkih (Pletikos, 2003).

Test analize varijance (ANOVA test) pokazao je da je razlika u trajanju zanaglasnih vokala između dobnih skupina statistički značajna samo kad je riječ o duljini zanaglasnih vokala iza dugosilaznih naglasaka ($p = 0,033$, $F = 4,570$) te da oni prosječno najdulje traju u izgovoru govornika najstarije dobne skupine (78,76 ms) dok je njihovo trajanje kod najmlađih govornika prosječno 73,84 ms, a kod govornika srednje dobne skupine 67,04 ms. Duljine zanaglasnih vokala iza kratkosilaznih, kratkouzlaznih i dugouzlaznih naglasaka, prema statističkim podacima, ne ovise o dobi govornika. No rezultati ipak ukazuju na to da je prosječno trajanje zanaglasnih vokala kod govornika srednje dobne skupine kraće i u odnosu na govornike najmlađe, i u odnosu na govornike najstarije dobne skupine. Tako srednje trajanje zanaglasnih vokala iza \bar{a} u izgovoru najmlađih govornika iznosi 67,42 ms, u izgovoru govornika srednje dobne skupine iznosi 58,37 ms, a u izgovoru najstarije dobne skupine

67,74 ms. Zanaglasni vokal iza *à* kod najmlađih govornika traje 64,39 ms, kod govornika srednje dobne skupine on traje 60,58 ms, a kod najstarijih govornika 73,74 ms. Zanaglasni, pak, vokal iza *â* kod najmlađih govornika traje 71,24 ms, kod govornika srednje dobne skupine on traje 66,18 ms dok kod najstarijih govornika on traje 76,83 ms, a zanaglasni vokal iza *á* kod najmlađih govornika traje 76,12 ms, kod govornika srednje skupine 62,16 ms te kod najstarijih govornika 79,05 ms. Srednje trajanje zanaglasnih vokala iza *ì* kod najmlađih govornika iznosi 57,38 ms, kod govornika srednje dobne skupine zanaglasni vokal traje 52,11 ms, a kod najstarijih govornika on traje 64,03 ms. Zanaglasni, pak, vokal iza *î* kod najmlađih govornika traje 68,88 ms, kod govornika srednje dobne skupine on traje 56,99 ms, a kod najstarijih govornika 70,54 ms dok zanaglasni vokal iza *î* kod najmlađih govornika traje 77,20 ms, kod govornika srednje dobne skupine 68,74 ms, a kod govornika najstarije dobne skupine 88,00 ms. Srednje trajanje zanaglasnih vokala iza *í* kod najmlađih govornika iznosi 85,20 ms, kod govornika srednje dobne skupine 76,50 ms, a kod govornika najstarije dobne skupine 82,55 ms. Trajanje zanaglasnih vokala iza *ï* kod najmlađih govornika iznosi 81,49 ms, kod govornika srednje dobne skupine 66,74 ms, a kod najstarijih govornika 69,98 ms dok kod najmlađih govornika zanaglasni vokal iza *ù* traje 67,39 ms, isti vokal kod govornika srednje dobne skupine traje 62,27 ms, a kod najstarijih govornika on traje 67,04 ms. Zanaglasni vokal iza *û* kod najmlađih govornika traje 73,86 ms, kod govornika srednje dobne skupine on traje 66,39 ms, a kod najstarijih govornika 72,70 ms. Kod najmlađih govornika zanaglasni slog iza *ú* traje 89,41 ms, kod govornika srednje dobne skupine on traje 71,88 ms, a kod najstarijih govornika 81,04 ms (Tablica 29).

Na temelju izmjerenih pojedinačnih trajanja zanaglasnih vokala po dobnim skupinama izračunana su i njihova prosječna trajanja s obzirom na to iza kojeg se naglašenog sloga nalaze. Tako prosječno trajanje zanaglasnih vokala iza kratkosilaznih naglasaka u izgovoru govornika najmlađe dobne skupine iznosi 68,19 ms, kod govornika srednje dobne skupine oni traju kraće za 9,10 ms, a kod govornika najstarije dobne skupine kraći su od vokala kod najmlađe skupine za 1,02 ms. Zanaglasni vokali iza kratkouzlaznih naglasaka kod najmlađe dobne skupine traju 66,95 ms, kod srednje dobne skupine oni su kraći za 7,06 ms dok kod najstarije dobne skupine traju 70,53 ms, što je za 3,58 ms dulje od tog vokala kod govornika najmlađe dobne skupine. Zanaglasni vokali iza dugosilaznih naglasaka u najmlađoj dobnjoj skupini traju 73,84 ms, u srednjoj traju za 6,80 ms kraće, a u najstarijoj dobnjoj skupini traju za 4,92 ms dulje od tih vokala kod najmlađih govornika. Zanaglasni vokali iza dugouzlaznih naglasaka kod govornika najmlađe skupine traju 82,97 ms, kod govornika srednje dobne skupine oni su za čak 13,28 ms kraći, a kod najstarijih govornika kraći su za 2,15 ms od istih

vokala kod govornika najmlađe dobne skupine (vidi Tablicu 29). Kako je već ranije navedeno da zanaglasni vokali u pravilu iza dugih naglašanih traju kraće, a iza kratkih naglašanih dulje, očekivano je da će zanaglasni vokali kod govornika najmlađe dobne skupine trajati najdulje u usporedbi s drugim dvjema skupinama. Kod govornika srednje dobne skupine to i jest slučaj, no zanaglasni vokali kod najstarijih govornika neočekivano traju najdulje. Uzme li se u obzir činjenica da najstariji govornici inače dulje sve naglašene vokale, moguće je da oni analogno tomu produljeno izgovaraju i zanaglasne vokale.

Tablica 29. Srednje vrijednosti trajanja zanaglasnog vokala (u ms) s obzirom na dob govornika

Vokal	Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Raz. u trajanju*	Najstarija dobna skupina		Raz. u trajanju*	p	F	
	\bar{x} (zanag. vokal)	sd	\bar{x} (zanag. vokal)	sd		\bar{x} (zanag. vokal)	sd				
ä	67,42	12,93	58,37	15,64	-9,05	67,74	14,33	0,32			
à	64,39	14,37	60,58	13,01	-3,81	73,74	24,15	9,35			
â	71,24	16,63	66,18	19,38	-5,06	76,83	13,41	5,59			
á	76,12	15,69	62,16	14,41	-13,96	79,05	18,88	2,93			
ì	57,38	12,32	52,11	10,08	-5,27	64,03	16,60	6,65			
ì	68,88	13,04	56,99	17,53	-11,89	70,54	15,14	1,66			
î	77,20	16,86	68,74	21,23	-8,46	88,00	9,98	10,80			
í	85,20	15,05	76,50	14,53	-8,70	82,55	17,90	-2,65			
ü	81,49	14,58	66,74	12,46	-14,75	69,98	15,06	-11,51			
ù	67,39	21,04	62,27	19,65	-5,12	67,04	10,94	-0,35			
û	73,86	11,53	66,39	8,46	-7,47	72,70	25,09	-1,16			
ú	89,41	11,70	71,88	20,55	-17,53	81,04	17,37	-8,37			
Trajanje zanag vokala iza naglasaka	ks	68,19	16,31	59,09	13,97	-9,10	67,17	15,23	-1,02	0,096	2,866
	ku	66,95	16,29	59,89	16,64	-7,06	70,53	17,36	3,58	0,054	3,767
	ds	73,84	14,89	67,04	16,86	-6,80	78,76	17,92	4,92	0,033	4,570
	du	82,97	15,02	69,69	16,79	-13,28	80,82	17,65	-2,15	0,097	2,851

*Razlika u trajanju u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine; pozitivna vrijednost označava da je vokal dulji od vokala govornika najmlađe dobne skupine, a negativna vrijednost označava da je vokal kraći od vokala govornika najmlađe dobne skupine

Usporedbom trajanja zanaglasnih vokala referentne govornice s osječkim govornicima prema dobnim skupinama dobiven je podatak da najmlađi govornici zanaglasne vokale iza kratkosilaznih naglasaka izgovaraju prosječno za 3,74 ms kraće od referentne govornice dok ih govornici srednje dobne skupine izgovaraju prosječno za 12,84 ms kraće, a najstariji govornici za 4,76 ms. Vokale iza kratkouzlaznih naglasaka najmlađi govornici izgovaraju prosječno za 7,57 ms kraće od referentne govornice, govornici srednje dobne skupine za 14,63 ms kraće, a najstariji ih izgovaraju prosječno za 3,99 ms kraće od referentne govornice. Vokale iza dugosilaznih naglasaka, pak, najmlađi govornici izgovaraju dulje od referentne

govornice prosječno za 0,28 ms, govornici srednje dobne skupine izgovaraju ih kraće od nje prosječno za 6,52 ms, a najstariji govornici izgovaraju ih dulje od referentne govornice prosječno za 5,2 ms. Vokale iza dugouzlaznih naglasaka govornici najmlađe dobne skupine izgovaraju dulje od referentne govornice prosječno za 4,93 ms, govornici srednje dobne skupine izgovaraju ih kraće prosječno za 8,35 ms, a najstariji govornici izgovaraju ih dulje od referentne govornice prosječno za 2,78 ms (Tablica 30). I ovdje je vidljivo da se govornici najmlađe dobne skupine, kada je riječ o trajanju zanaglasnih vokala, najviše približavaju referentnoj govornici. Međutim, najstariji govornici također su bliski referentnoj govornici, premda je bilo očekivano da će njihovi zanaglasni vokali iza kratkih naglašenih slogova trajati znatno kraće. To opet pokazuje da oni produljuju ne samo naglašene vokale, nego i zanaglasne.

Tablica 30. Usporedba trajanja zanaglasnih vokala referentne govornice s osječkim govornicima prema dobnim skupinama

		Referentna govornica		Najmlađa dobna skupina		Srednja dobna skupina		Najstarija dobna skupina	
		Trajanje vokala (u ms)	sd	Trajanje vokala (u ms)	Razlika u trajanju*	Trajanje vokala (u ms)	Razlika u trajanju*	Trajanje vokala (u ms)	Razlika u trajanju*
Trajanje zanaglasnih vokala iza naglasaka	ks	71,93	15,63	68,19	-3,74	59,09	-12,84	67,17	-4,76
	ku	74,52	11,06	66,95	-7,57	59,89	-14,63	70,53	-3,99
	ds	73,56	9,07	73,84	0,28	67,04	-6,52	78,76	5,2
	du	78,04	10,96	82,97	4,93	69,69	-8,35	80,82	2,78

*Pozitivna vrijednost označava dulje trajanje vokala osječkih govornika, a negativna vrijednost označava kraće trajanje vokala osječkih govornika u odnosu na referentnu govornicu

Računanjem omjera trajanja zanaglasni vokal : naglašeni vokal prema dobnim skupinama dobiveno je da koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala⁶⁵ iza *ä* i *à* kod najmlađih govornika iznose 0,64 i 0,59 dok su iza *â* i *á* kraći i iznose 0,49 i 0,52. Koeficijenti iza *ä* i *à* kod govornika srednje dobne skupine iznose 0,52 i 0,54, a iza *â* i *á* 0,43 dok koeficijenti iza *ä* i *à* kod najstarijih govornika iznose 0,56 i 0,64, a iza *â* i *á* 0,49 i 0,47. Koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala iza *ï* i *ì* kod najmlađih govornika iznose 0,74 i 0,95 dok su iza *î* i *í* kraći i iznose 0,62 i 0,71. Koeficijenti iza *ï* i *ì* kod govornika srednje dobne skupine iznose 0,70 i 0,84, a iza *î* i *í* također su kraći i iznose 0,60 i 0,59. Koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala

⁶⁵ Koeficijenti trajanja naglašenih i zanaglasnih vokala dobiveni su računanjem odnosa zanaglasni vokal : naglašeni vokal.

iza $\grave{\text{v}}$ i v kod najstarijih govornika iznose 0,72 i 0,88, a iza $\hat{\text{i}}$ i i 0,66 i 0,62. Koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala iza $\grave{\text{u}}$ i u kod najmlađih govornika iznose 0,96 i 0,80 dok su koeficijenti iza $\hat{\text{u}}$ i u kod njih 0,63 i 0,78. Koeficijenti, pak, iza $\grave{\text{u}}$ i u kod govornika srednje dobne skupine iznose 0,71 i 0,73, a iza $\hat{\text{u}}$ i u 0,54 i 0,55. Kod najstarijih govornika koeficijenti iza $\grave{\text{u}}$ i u iznose 0,83 i 0,77, a iza $\hat{\text{u}}$ i u 0,62 i 0,59 (Tablica 31).

Računanjem koeficijenata koji označuju omjer trajanja zanaglasnih i naglašanih vokala za sva četiri naglasaka prema dobnim skupinama dobiveno je da su koeficijenti manji u riječima s dugim naglascima, a veći u riječima s kratkim naglascima. Tako koeficijent odnosa zanaglasni : naglašeni slog u riječima s kratkosilaznim naglaskom kod najmlađih govornika iznosi 0,77 (dakle, zanaglasni vokal traje 77 % trajanja naglašenog), u riječima s kratkouzlaznim naglaskom kod njih je koeficijent 0,75 dok koeficijent u riječima s dugosilaznim naglaskom iznosi 0,57, a u riječima s dugouzlaznim naglaskom taj je koeficijent 0,64. Koeficijent u riječima s kratkosilaznim naglaskom kod govornika srednje dobne skupine iznosi 0,63, u riječima s kratkouzlaznim naglaskom kod njih je koeficijent 0,68 dok je koeficijent u riječima s dugosilaznim i dugouzlaznim naglaskom u toj skupini jednak i iznosi 0,51. Kod govornika najstarije dobne skupine koeficijent odnosa zanaglasni : naglašeni slog u riječima s kratkosilaznim naglaskom iznosi 0,69, u riječima s kratkouzlaznim naglaskom kod njih je koeficijent 0,75 dok koeficijent u riječima s dugosilaznim naglaskom iznosi 0,57, a u riječima s dugouzlaznim naglaskom taj je koeficijent 0,55 (Tablica 31). Uspoređujući koeficijente trajanja dobnih skupina osječkih govornika s koeficijentima referentne govornice dobiven je podatak da zanaglasni slogovi iza dugih naglasaka kod svih informanata (uključujući i sve osječke govornike i referentnu govornicu) prosječno traju nešto više od pola trajanja naglašanih vokala (iza dugosilaznih naglasaka kod referentne govornice zanaglasni vokali traju 54 % trajanja naglašenog vokala, kod najmlađih osječkih govornika oni traju 57 % trajanja naglašenog vokala, kod govornika srednje dobne skupine 51 %, a kod najstarijih Osječana traju 57 % trajanja naglašanih vokala; iza dugouzlaznih naglasaka kod referentne govornice zanaglasni vokali traju 55 % trajanja naglašenog vokala, kod najmlađih osječkih govornika oni traju nešto dulje, 64 % trajanja naglašenog vokala, kod govornika srednje dobne skupine 51 %, a kod najstarijih Osječana traju 55 % trajanja naglašanih vokala). Međutim, gledajući koeficijente trajanja, zanaglasni vokali iza kratkih naglasaka kod referentne su govornice znatno dulji nego kod osječkih govornika: iza kratkosilaznih naglasaka kod referentne govornice zanaglasni vokali traju 90 % trajanja naglašenog vokala dok oni kod najmlađih Osječana prosječno traju tek 77 % naglašenog vokala, kod govornika srednje dobne skupine još su kraći, tek 63 % trajanja naglašenog vokala, a kod najstarijih

govornika traju 69 % trajanja naglašenog vokala. Iza kratkouzlaznih naglasaka kod referentne govornice zanaglasni vokali traju 87 % trajanja naglašenog vokala dok oni kod najmlađih Osječana prosječno traju 75 % naglašenog vokala, kod govornika srednje dobne skupine 68 % trajanja naglašenog vokala, a kod najstarijih govornika traju 75 % trajanja naglašenog vokala (Tablica 31).

Tablica 31. Koeficijenti trajanja (omjeri trajanja zanaglasni vokal : naglašeni vokal) s obzirom na dob govornika

Vokal	Koeficijent trajanja (zanaglasni vokal : naglašeni vokal)			
	Referentna govornica	Najmlađa dobna skupina	Srednja dobna skupina	Najstarija dobna skupina
ä	0,75	0,64	0,52	0,56
à	0,72	0,59	0,54	0,64
â	0,45	0,49	0,43	0,49
á	0,50	0,52	0,43	0,47
ï	0,95	0,74	0,70	0,72
ì	0,94	0,95	0,84	0,88
î	0,58	0,62	0,60	0,66
í	0,56	0,71	0,59	0,62
ü	1,02	0,96	0,71	0,83
ù	1,03	0,80	0,73	0,77
û	0,62	0,63	0,54	0,62
ú	0,59	0,78	0,55	0,59
ks	0,90	0,77	0,63	0,69
ku	0,87	0,75	0,68	0,75
ds	0,54	0,57	0,51	0,57
du	0,55	0,64	0,51	0,55

5. 2. 4. 3. Tijek tona vokala u riječima s kratkosilaznim naglaskom

5. 2. 4. 3. 1. Raspon tona u naglašenom vokalu u riječima s kratkosilaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem kratkosilaznog naglasaka za analizu tijeka tona unutar naglašenog vokala analizirano je 113 pojavnica jer se u 22 slučaja nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. Rezultati su pokazali da su osječki govornici u 105 slučajeva (92,92 %) naglašeni vokal pod kratkosilaznim naglaskom izgovorili sa silaznom intonacijom dok su u 8 slučajeva (7,08 %) naglašeni vokal pod kratkosilaznim naglaskom izgovorili s uzlaznom intonacijom. Raspon tona vokala pod kratkosilaznim naglaskom čiji osnovni ton ima silaznu intonaciju kreće se od 0,51 pt do 2,23 pt, što prosječno iznosi 1,02 pt (sd = 0,51), a raspon tona vokala pod

kratkosilaznim naglaskom čiji osnovni ton ima uzlaznu intonaciju kreće se od 0,00 pt do 0,33 pt, što prosječno iznosi 0,16 pt (sd = 0,15) (vidi Tablicu 32).

Referentna je govornica u svih 9 od ukupno 9 slučaja (100,00 %) naglašeni vokal pod kratkosilaznim naglaskom izgovorila sa silaznom intonacijom, a raspon tona u naglašenim vokalima pod kratkosilaznim naglaskom u njenom izgovoru kreće se od 0,14 pt do 2,05 pt, što prosječno iznosi 0,91 pt (vidi Tablicu 32).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona u naglašenom vokalu u riječima s kratkosilaznim naglaskom s obzirom na dob govornika ($F = 13,34769$, $p < 0,00001$) i da je raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najstarije dobne skupine statistički značajno veći i u odnosu na govornike srednje, i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine: Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 0,77 pt, kod govornika srednje dobne skupine 0,87 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 1,54 pt. Očekivano najveći raspon tona kod najstarijih govornika vjerojatno je rezultat činjenice što i njihov naglašeni vokal prosječno najdulje traje.

Prosječni raspon uzlaznog tona u naglašenom vokalu u riječima s kratkosilaznim naglaskom kod najmlađih govornika iznosi 0,17 pt, kod govornika srednje dobne skupine 0,01 pt (sd = 0,14), a kod govornika najstarije dobne skupine on iznosi 0,31 pt (sd = 0,04), no statistička značajnost u tim primjerima ne može se izračunati jer je broj pojava u svim dobnim skupinama manji od 5 (vidi Tablicu 32).

Tablica 32. Tijek tona vokala u slogovima s kratkosilaznim naglaskom

G o v o r n i k	Raspon tona u naglašenom vokalu (F0 (nag.) poč. – F0 (nag.) zavr.)						Raspon tona između završnog F0 u naglašenom vokalu i početnog F0 u zanaglasnom vokalu (F0 (nag.) poč. – f0 (zan.) zavr.)						Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu (F0 (nag.) max – F0 (zan.) max)					
	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzl. ton		
	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N
G1 ML	0,73	0,32	9	-	-	-	4,67	5,41	4	-	-	-	5,97	5,74	6	-	-	-
G23 ML	0,83	0,43	8	-	-	-	4,85	7,08	3	0,54	0,00	1	1,08	0,71	4	-	-	-
G27 ML	0,89	0,34	9	-	-	-	1,79	0,90	7	0,44	0,00	1	2,44	0,84	7	-	-	-
G25 ML	0,74	0,78	7	-	-	-	2,61	0,00	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G21 ML	0,51	0,52	4	0,17	0,17	2	6,47	8,54	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G6 SR	0,69	0,39	6	0,00	0,00	1	8,75	7,35	3	-	-	-	9,58	7,28	3	-	-	-
G17 SR	0,68	0,49	6	-	-	-	11,34	11,11	4	-	-	-	8,99	5,91	2	-	-	-
G21 SR	0,71	0,49	6	0,02	0,00	1	2,88	1,39	5	-	-	-	3,61	1,10	5	-	-	-
G11 SR	0,84	0,34	9	-	-	-	8,59	6,69	4	-	-	-	8,33	6,56	5	-	-	-
G23 SR	1,32	0,49	8	-	-	-	4,66	4,56	8	-	-	-	4,25	2,28	8	-	-	-
G10 ST	1,44	0,85	8	-	-	-	2,32	1,00	5	-	-	-	3,18	1,98	5	-	-	-
G11 ST	0,64	0,50	5	0,28	0,17	3	4,67	6,50	2	-	-	-	9,37	0,00	1	-	-	-
G29 ST	2,23	0,91	7	-	-	-	1,06	0,00	1	-	-	-	10,26	4,80	4	-	-	-
G8 ST	2,01	0,92	7	-	-	-	2,78	1,63	4	-	-	-	3,96	1,95	5	-	-	-
G27 ST	1,05	0,77	6	0,33	0,00	1	3,52	3,39	3	-	-	-	3,91	3,11	3	-	-	-
Ref. gov.	1,12	0,00	1	-	-	-	3,02	0,00	1	-	-	-	4,05	0,00	1	-	-	-
	1,57	0,00	1	-	-	-	7,44	0,00	1	-	-	-	8,91	0,00	1	-	-	-
	0,38	0,00	1	-	-	-	4,99	0,00	1	-	-	-	5,65	0,00	1	-	-	-
	0,52	0,00	1	-	-	-	7,41	0,00	1	-	-	-	7,56	0,00	1	-	-	-
	0,14	0,00	1	-	-	-	9,30	0,00	1	-	-	-	9,41	0,00	1	-	-	-
	0,74	0,00	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	0,46	0,00	1	-	-	-	9,81	0,00	1	-	-	-	10,16	0,00	1	-	-	-
	1,22	0,00	1	-	-	-	5,19	0,00	1	-	-	-	6,50	0,00	1	-	-	-
2,05	0,00	1	-	-	-	5,45	0,00	1	-	-	-	7,58	0,00	1	-	-	-	
Prosječni raspon tona prema dobnim skupinama																		
	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton		
	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N
ML	0,77	0,47	37	0,17	0,00	2	3,61	4,44	17	0,49	0,07	2	3,37	3,86	17	-	-	-
SR	0,87	0,48	35	0,01	0,14	2	6,57	6,69	24	-	-	-	6,11	4,72	23	-	-	-
ST	1,54	0,96	33	0,31	0,04	4	2,91	2,53	15	-	-	-	5,43	4,00	18	-	-	-
A n o v a	13.34769			-			2.80544			-			2.10791			-		
F p	<0.00001			-			0.069485			-			0.1312			-		
Prosječni raspon tona																		
Osje čki gov.	1,02	0,51	105	0,16	0,15	8	4,73	2,91	56	0,49	0,07	2	5,76	3,14	58	-	-	-
Ref. gov.	0,91	0,63	9	-	-	-	6,57	2,32	8	-	-	-	7,48	2,04	8	-	-	-
Ukupno pojavnica																		
Osje čki gov.	Silazni ton		Uzlazni ton		Silazni ton		Uzlazni ton		Silazni ton		Uzlazni ton							
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%						
105	92,92	8	7,08	56	96,55	2	3,45	58	100,00	0	0,00							
Ref. gov.	9	100,00	0	0,00	8	100,00	0	0,00	8	100,00	0	0,00						

5. 2. 4. 3. 2. Odnos tonske visine između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s kratkosilaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem kratkosilaznog naglaska za analizu raspona tona između završnog F0 u naglašenom vokalu i početnog F0 u zanaglasnom vokalu analizirano je 58 jer se u 77 slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati.

Rezultati su pokazali da je kod osječkih govornika u 56 slučajeva (što iznosi 96,55 %) raspon tona između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s normativno kratkosilaznim naglaskom izgovoren sa silaznom intonacijom, a u samo 2 slučaja izgovoren je s uzlaznom intonacijom (što iznosi 3,45 %). Taj se raspon sa silaznom intonacijom kreće od 1,06 pt do 11,34 pt, što prosječno iznosi 4,73 pt, a raspon s uzlaznom intonacijom kreće se od 0,44 pt do 0,54 pt, što prosječno iznosi 0,49 pt (vidi Tablicu 32).

U izgovoru referentne govornice u svih je 9 od ukupno 9 slučajeva (100,00 %) raspon tona između naglašenog i zanaglasnog vokala izgovoren sa silaznom intonacijom, a kreće se od 3,02 pt do 9,81 pt, što prosječno iznosi 6,57 pt (vidi Tablicu 32).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s normativno kratkosilaznim naglaskom s obzirom na dob govornika ($F = 2,80544$, $p = 0,069485$) i da raspon silaznog tona ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 3,61 pt, kod govornika srednje dobne skupine 6,57 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 2,91 pt (vidi Tablicu 32).

5. 2. 4. 3. 3. Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s kratkosilaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem kratkosilaznog naglaska za analizu raspona tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu analizirano je 58 jer se u 77 slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati.

Rezultati su pokazali da kod osječkih govornika u svih 58 slučajeva (što iznosi 100 %) raspon tona između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu ima silaznu putanju. Taj se raspon kreće od 1,08 pt do 10,26 pt, što prosječno iznosi 5,76 pt (vidi Tablicu 32).

U izgovoru referentne govornice u svih 9 od ukupno 9 slučajeva (100,00 %) raspon tona između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu također ima silaznu putanju i taj se raspon kreće od 4,05 pt do 10,16 pt, što prosječno iznosi 7,48 pt (vidi Tablicu 32).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s kratkosilaznim naglaskom s obzirom na dob govornika ($F = 2,10791$, $p = 0,1312$) i da raspon silaznog tona u tim riječima ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon silaznog tona kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 3,37 pt, kod govornika srednje dobne skupine 6,11 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 5,43 pt (vidi Tablicu 32).

5. 2. 4. 4. Tijek tona vokala u riječima s dugosilaznim naglaskom

5. 2. 4. 4. 1. Raspon tona u naglašenom vokalu u riječima s dugosilaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem dugosilaznog naglaska za analizu tijeka tona unutar naglašenog vokala analizirano je 86 jer se u 32 slučaja nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U 15 slučajeva riječi su izgovorene s kratkosilaznim naglaskom, jednom je riječ izgovorena s dugouzlaznim, a jednom s kratkouzlaznim naglaskom pa zbog toga također nije analiziran ton vokala.

Rezultati su pokazali da su osječki govornici u 85 slučajeva (98,84 %) naglašeni vokal pod dugosilaznim naglaskom izgovorili sa silaznom intonacijom dok su ga u samo jednom slučaju (1,16 %) izgovorili s uzlaznom intonacijom. Raspon tona vokala pod dugosilaznim naglaskom čiji osnovni ton ima silaznu intonaciju kreće se od 0,98 pt do 4,66 pt, što prosječno iznosi 2,92 pt, a raspon tona vokala pod dugosilaznim naglaskom čiji osnovni ton ima uzlaznu intonaciju iznosi 2,54 pt (vidi Tablicu 33).

Tablica 33. Tijek tona u slogovima s dugosilaznim naglaskom

G o v o r n i k	Raspon tona u naglašenom vokalu (F0 (nag.) poč. – F0 (nag.) zavr.)						Raspon tona između završnog F0 u naglašenom vokalu i početnog F0 u zanagl. vokalu (F0 (nag.) poč. – f0 (zan.) zavr.)						Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu (F0 (nag.) max – F0 (zan.) max)						
	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			
	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	
G1 ML	4,66	6,12	4	-	-	-	11,19	0,00	1	0,36	0,00	1	11,46	6,05	5	-	-	-	
G23 ML	3,44	4,76	6	-	-	-	0,53	0,72	4	1,07	0,00	1	3,89	4,68	5	-	-	-	
G27 ML	2,32	1,04	5	-	-	-	11,41	0,00	1	1,72	0,70	4	2,24	1,93	3	0,03	0,01	2	
G25 ML	3,09	0,00	1	-	-	-	3,93	0,00	1	-	-	-	3,94	0,00	1	-	-	-	
G21 ML	1,64	0,85	3	2,54	0,00	1	9,27	0,00	1	-	-	-	9,72	0,00	1	-	-	-	
G6 SR	1,88	1,79	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
G17 SR	1,84	1,07	6	-	-	-	8,32	4,47	2	-	-	-	10,99	4,67	2	-	-	-	
G21 SR	3,46	1,46	5	-	-	-	4,43	2,67	2	0,03	0,00	1	5,37	3,07	5	-	-	-	
G11 SR	2,53	0,84	6	-	-	-	8,75	11,04	3	-	-	-	10,01	5,31	4	-	-	-	
G23 SR	3,69	0,78	7	-	-	-	2,64	1,07	5	0,11	0,00	1	5,48	1,53	7	-	-	-	
G10 ST	2,42	1,38	8	-	-	-	2,04	1,14	3	-	-	-	4,36	0,37	4	-	-	-	
G11 ST	0,98	0,94	7	-	-	-	2,89	0,00	1	-	-	-	6,45	1,11	2	-	-	-	
G29 ST	5,59	1,06	6	-	-	-	1,63	0,00	1	-	-	-	6,80	0,00	1	-	-	-	
G8 ST	4,21	1,28	8	-	-	-	1,94	0,53	3	1,95	2,10	3	4,18	1,69	7	-	-	-	
G27 ST	2,05	1,15	8	-	-	-	4,89	2,24	3	-	-	-	8,05	2,46	4	-	-	-	
Ref. gov.	4,62	0,00	1	-	-	-	1,25	0,00	1	-	-	-	5,94	-	-	-	-	-	
	5,17	0,00	1	-	-	-	0,85	0,00	1	-	-	-	5,12	-	-	-	-	-	
	2,10	0,00	1	-	-	-	-	-	-	1,53	0,00	1	0,56	-	-	-	-	-	
	3,32	0,00	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	5,69	0,00	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	4,15	0,00	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	6,44	0,00	1	-	-	-	2,47	0,00	1	-	-	-	8,42	-	-	-	-	-	
4,97	0,00	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
5,73	0,00	1	-	-	-	14,61	0,00	1	-	-	-	10,11	-	-	-	-	-		
Prosječni raspon tona prema dobnim skupinama																			
	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			
	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	
ML	3,10	3,74	19	2,54	0,00	1	4,80	5,12	8	1,05	0,68	6	6,48	5,79	15	0,03	0,00	2	
SR	2,71	1,36	29	-	-	-	5,41	5,77	12	0,07	0,06	2	7,07	3,88	18	-	-	-	
ST	2,97	1,94	37	-	-	-	2,83	1,79	11	1,95	0,00	3	5,48	2,22	18	-	-	-	
Ano v a	F	0.17854			-			0.97555			-			0.68872			-		
	P	0.836814			-			0.389434			-			0.50711			-		
Prosječni raspon tona																			
Osječki gov.	2,92	1,26	85	2,54	0,00	1	5,28	3,75	31	0,87	0,83	11	6,64	2,95	51	0,03	0,00	2	
Ref. gov.	4,69	1,34	9	-	-	-	4,80	6,58	4	1,53	0,00	1	6,03	3,65	5	-	-	-	
Ukupno pojavnica																			
Osječki gov.	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			
	N	%		N	%		N	%		N	%		N	%		N	%		
85	98,84		1	1,16		31	73,81		11	26,19		51	96,23		2	3,77			
Ref. gov.	9	100,00		0	0,00		4	80,00		1	20,00		5	100,00		0	0,00		

Referentna je govornica u svih 9 od ukupno 9 slučaja (100,00 %) naglašeni vokal pod dugosilaznim naglaskom izgovorila sa silaznom intonacijom, a raspon tona u vokalima kreće se od 2,10 pt do 6,44 pt, što prosječno iznosi 4,69 pt (vidi Tablicu 33). Veći prosječni raspon tona vokala pod dugosilaznim naglaskom kod referentne govornice u odnosu na Osječane također se može povezati s kraćim trajanjem tih vokala kod osječkih govornika.

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona u naglašenom vokalu u riječima s normativno dugosilaznim naglaskom s obzirom na dob govornika ($F = 2,17854$, $p = 0,836814$) i da raspon silaznog tona u tim riječima ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 3,10 pt, kod govornika srednje dobne skupine 2,71 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 2,97 pt (vidi Tablicu 33).

5. 2. 4. 4. 2. Odnos tonske visine između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s dugosilaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem dugosilaznog naglasaka za analizu raspona tona između završnog F0 u naglašenom vokalu i početnog F0 u zanaglasnom vokalu analizirano je 42 jer se u 76 slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U 15 slučajeva riječi su izgovorene s kratkosilaznim naglaskom, jednom je riječ izgovorena s dugouzlaznim, a jednom s kratkouzlaznim naglaskom pa zbog toga također u tim primjerima nije analiziran ton vokala.

Rezultati su pokazali da je kod osječkih govornika u 31 slučaju (što iznosi 73,81 %) raspon tona između naglašenog i zanaglasnog vokala izgovoren sa silaznom intonacijom, a u 11 slučajeva izgovoren je s uzlaznom intonacijom (što iznosi 26,19 %). Taj se raspon sa silaznom intonacijom kreće od 0,53 pt do 11,41 pt, što prosječno iznosi 5,28 pt, a raspon s uzlaznom intonacijom kreće se od 0,03 pt do 1,95 pt, što prosječno iznosi 0,87 pt (vidi Tablicu 33).

U izgovoru referentne govornice u 4 od ukupno 5 slučajeva (80,00 %) raspon tona između naglašenog i zanaglasnog vokala izgovoren je sa silaznom intonacijom, a u jednom slučaju (20,00 %) ton ima uzlaznu putanju. Raspon silaznog tona kreće se od 0,85 pt do 14,61 pt, što prosječno iznosi 4,80 pt, a raspon uzlaznog tona iznosi 1,53 pt. (vidi Tablicu 32).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s normativno dugosilaznim naglaskom s obzirom na dob govornika ($F = 0,97555$, $p = 0,389434$) i da raspon

silaznog tona u tim riječima ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 4,80 pt, kod govornika srednje dobne skupine 5,41 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 2,83 pt (vidi Tablicu 33).

5. 2. 4. 4. 3. Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s dugosilaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem dugosilaznog naglaska za analizu raspona tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu analizirana su 53 jer se u 65 slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U 15 slučajeva riječi su izgovorene s kratkosilaznim naglaskom, jednom je riječ izgovorena s dugouzlaznim, a jednom s kratkouzlaznim naglaskom pa zbog toga također nije analiziran ton vokala.

Rezultati su pokazali da kod osječkih govornika u 51 slučaju (što iznosi 96,23 %) ton između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu ima silaznu putanju, a u 2 slučaja ton je uzlazan. Silazni ton kreće se u rasponu od 2,24 pt do 11,46 pt, što prosječno iznosi 6,64 pt, a uzlazni ton ima raspon od 0,03 pt (vidi Tablicu 33).

U izgovoru referentne govornice u svih 5 slučajeva koliko je ušlo u statističku obradu (što iznosi 100,00 %), raspon tona između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu ima silaznu putanju i taj se raspon kreće od 0,56 pt do 10,11 pt, što prosječno iznosi 6,03 pt (vidi Tablicu 33).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona s obzirom na dob govornika ($F = 0,68872$, $p = 0,50711$) i da raspon silaznog tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s dugosilaznim naglaskom ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 6,48 pt, kod govornika srednje dobne skupine 7,07 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 5,48 pt (vidi Tablicu 33).

5. 2. 4. 5. Tijek tona vokala u riječima s kratkouzlaznim naglaskom

5. 2. 4. 5. 1. Raspon tona u naglašenom vokalu u riječima s kratkouzlaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem kratkouzlaznog naglaska za analizu tijeka tona unutar naglašenog vokala analizirano je 116 jer se u 15 slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U 4 slučajeva riječi su izgovorene s kratkosilaznim naglaskom pa zbog toga također nije analiziran ton vokala.

Rezultati su pokazali da su osječki govornici u 104 slučajeva (89,66 %) naglašeni vokal pod kratkouzlaznim naglaskom izgovorili sa silaznom intonacijom dok su ga u 12 slučajeva (10,34 %) izgovorili s uzlaznom intonacijom. Raspon tona vokala pod kratkouzlaznim naglaskom čiji osnovni ton ima silaznu intonaciju kreće se od 0,38 pt do 2,01 pt, što prosječno iznosi 0,92 pt, a raspon tona vokala pod kratkouzlaznim naglaskom čiji osnovni ton ima uzlaznu intonaciju kreće se od 0,04 pt do 0,86 pt, što prosječno iznosi 0,40 pt (vidi Tablicu 34).

Referentna je govornica u svih 9 od ukupno 9 slučajeva (100,00 %) naglašeni vokal pod kratkouzlaznim naglaskom izgovorila sa silaznom intonacijom, a raspon tona u vokalima kreće se od 0,08 pt do 1,78 pt, što prosječno iznosi 1,08 pt (vidi Tablicu 34).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona u naglašenom vokalu u riječima s kratkouzlaznim naglaskom s obzirom na dob govornika ($F = 10,74705$, $p = 0,000059$) i da je on kod govornika najstarije dobne skupine statistički značajno veći i u odnosu na govornike srednje, i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine: Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 0,58 pt, kod govornika srednje dobne skupine 0,96 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 1,43 pt.

Prosječni raspon uzlaznog tona u naglašenom vokalu u riječima s kratkouzlaznim naglaskom kod najmlađih govornika iznosi 0,17 pt, kod govornika srednje dobne skupine 0,54 pt, a kod govornika najstarije dobne skupine on iznosi 0,41 pt, no statistička značajnost u tim primjerima ne može se izračunati jer je broj pojavnica u najmlađoj i srednjoj dobnoj skupini manji od 5 (vidi Tablicu 34).

Tablica 34. Tijek tona u slogovima s kratkouzlaznim naglaskom

G o v o r n i k	Raspon tona u naglašenom vokalu (F0 (nag.) poč. – F0 (nag.) zavr.)						Raspon tona između završnog F0 u naglašenom vokalu i početnog F0 u zanaglasnom vokalu (F0 (nag.) poč. – f0 (zan.) zavr.)						Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu (F0 (nag.) max – F0 (zan.) max)					
	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton		
	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N
G1	0,47	0,17	9	-	-	-	7,10	6,02	3	0,68	0,49	6	4,68	5,89	5	0,52	0,42	4
ML																		
G23	0,42	0,22	8	0,04	0,00	1	2,59	5,42	5	0,55	0,14	4	3,13	5,45	5	0,41	0,22	4
ML																		
G27	0,96	0,43	9	-	-	-	0,54	0,53	3	1,01	0,82	6	0,83	0,60	7	0,43	0,28	2
ML																		
G25	0,53	0,46	8	-	-	-	0,78	0,00	1	0,54	0,00	1	2,02	0,34	2	0,33	0,00	1
ML																		
G21	0,38	0,23	5	0,30	0,40	3	0,13	0,00	1	1,28	2,63	6	0,40	0,46	3	4,33	4,46	4
ML																		
G6	1,51	1,54	6	-	-	-	0,79	1,07	2	4,21	0,00	1	1,09	0,63	2	0,01	0,00	1
SR																		
G17	0,67	0,40	5	-	-	-	0,26	0,00	1	4,96	8,54	5	0,55	0,00	1	0,64	0,69	3
SR																		
G21	0,66	0,46	4	0,86	0,00	1	0,29	0,23	2	1,80	0,25	2	0,78	0,38	2	0,58	0,35	2
SR																		
G11	0,77	0,27	9	-	-	-	7,50	6,43	3	1,80	0,68	6	5,87	7,58	2	1,07	0,71	6
SR																		
G23	1,08	0,62	8	0,21	0,00	1	0,23	0,00	1	0,71	0,49	8	0,60	0,43	7	0,72	0,03	2
SR																		
G10	1,38	1,00	9	-	-	-	0,50	0,07	4	1,62	0,81	4	1,43	0,62	6	1,50	1,31	2
ST																		
G11	0,45	0,19	4	0,19	0,11	3	0,52	0,79	4	6,02	8,36	2	0,62	0,70	5	0,20	0,00	1
ST																		
G29	1,99	1,28	7	-	-	-	1,27	0,39	2	1,08	0,50	5	2,43	1,84	5	0,76	0,20	2
ST																		
G8	2,01	0,85	8	-	-	-	-	-	-	1,22	0,78	8	1,47	0,49	5	0,86	0,26	3
ST																		
G27	0,56	0,25	5	0,77	0,53	3	0,03	0,00	1	0,80	0,68	7	0,39	0,48	2	0,57	0,56	6
ST																		
Ref. gov.	1,59	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,01	0,00	1	0,62	0,00	1	-	-	-
	0,08	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,95	0,00	1	-	-	-	0,91	0,00	1
	1,65	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,40	0,00	1	1,30	0,00	1	-	-	-
	0,63	0,00	1	-	-	-	0,18	0,00	1	-	-	-	0,80	0,00	1	-	-	-
	1,49	0,00	1	-	-	-	-	-	-	1,60	0,00	1	-	-	-	0,31	0,00	1
	0,16	0,00	1	-	-	-	0,12	0,00	1	-	-	-	0,01	0,00	1	-	-	-
	0,98	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,48	0,00	1	0,39	0,00	1	-	-	-
	1,78	0,00	1	-	-	-	0,14	0,00	1	-	-	-	1,46	0,00	1	-	-	-
1,31	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,51	0,00	1	0,58	0,00	1	-	-	-	
Prosječni raspon tona prema dobnim skupinama																		
	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton		
	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N
ML	0,58	0,38	39	0,17	0,18	4	2,83	4,77	13	0,89	1,36	23	2,28	3,90	22	1,48	1,75	15
SR	0,96	0,79	32	0,54	0,46	2	2,79	4,79	9	2,23	4,12	22	1,45	2,84	14	0,78	0,38	14
ST	1,43	1,06	33	0,48	0,41	6	0,61	0,58	11	1,51	2,24	26	1,39	1,15	23	0,77	0,48	14
A	10.74705			-			1.16671			1.31355			0.6446			0.86025		
n																		
o																		
v	0.000059			-			0.325121			0.275599			0.528722			0.430734		
a																		
	Prosječni raspon tona																	
Osje	0,92	0,56	104	0,40	0,34	1	1,61	2,50	33	1,89	1,72	71	1,75	1,65	59	0,86	1,02	43
čki						2												
gov.																		
Ref.	1,08	0,65	9	-	-	-	0,14	0,03	3	0,66	0,55	6	0,74	0,50	7	0,61	0,42	2
gov.																		
Ukupno pojavnica																		
Osje	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton		
čki	N	%		N	%		N	%		N	%		N	%		N	%	
gov.	104	89,66		12	10,34		33	31,73		71	68,27		59	57,84		43	42,16	
Ref.	9	100,00		0	0,00		3	33,33		6	66,67		7	77,78		2	22,22	
gov.																		

5. 2. 4. 5. 2. Odnos tonske visine između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s kratkouzlaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem kratkouzlaznog naglaska za analizu raspona tona između završnog F0 u naglašenom vokalu i početnog F0 u zanaglasnom vokalu analizirano je 104 jer se u 27 slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U 4 slučaja riječi su izgovorene s kratkosilaznim naglaskom pa zbog toga također u tim primjerima nije analiziran ton vokala.

Rezultati su pokazali da je kod osječkih govornika u 33 slučaja (što iznosi 31,73 %) ton između naglašenog i zanaglasnog vokala silazan, a u 71 slučaju izgovoren je s uzlaznom intonacijom (što iznosi 68,27 %). Taj se raspon sa silaznom intonacijom kreće od 0,03 pt do 7,50 pt, što prosječno iznosi 1,61 pt, a raspon s uzlaznom intonacijom kreće se od 0,54 pt do 6,02 pt, što prosječno iznosi 1,89 pt (vidi Tablicu 34).

U izgovoru referentne govornice u 3 od ukupno 9 slučajeva (33,33 %) raspon tona između naglašenog i zanaglasnog vokala izgovoren je sa silaznom intonacijom, a u 6 slučajeva (66,67 %) ton ima uzlaznu putanju. Raspon silaznog tona kreće se od 0,03 pt do 0,18 pt, što prosječno iznosi 0,14 pt, a raspon uzlaznog tona kreće se od 0,01 pt do 1,60 pt, što prosječno iznosi 0,66 pt (vidi Tablicu 34).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona s obzirom na dob govornika ($F = 1,16671$, $p = 0,325121$) i da raspon silaznog tona između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s normativno kratkouzlaznim naglaskom ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 2,83 pt, kod govornika srednje dobne skupine 2,79 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 0,61 pt (vidi Tablicu 34).

Rezultati ANOVA testa pokazali su također i da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru raspona uzlaznog tona između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s normativno kratkouzlaznim s obzirom na dob govornika ($F = 1,31355$, $p = 0,275599$). Prosječni raspon uzlaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 0,89 pt, kod govornika srednje dobne skupine 2,23 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 1,51 pt (vidi Tablicu 34).

5. 2. 4. 5. 3. Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s kratkouzlaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem kratkouzlaznog naglaska za analizu raspona tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu analizirana su 102 jer se u 29 slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U 4 slučaja riječi su izgovorene s kratkosilaznim naglaskom pa zbog toga također nije analiziran ton vokala u tim slučajevima.

Rezultati su pokazali da kod osječkih govornika u 59 slučajeva (što iznosi 57,84 %) ton između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu ima silaznu putanju, a u 43 slučaja (što iznosi 42,16 %) ton je uzlazan. Silazni ton kreće se u rasponu od 0,39 pt do 5,87 pt, što prosječno iznosi 1,75 pt, a uzlazni ton kreće se u rasponu od 0,01 pt do 4,33 pt, što prosječno iznosi 0,86 pt (vidi Tablicu 34).

U izgovoru referentne govornice u 7 slučajeva (što iznosi 77,78 %) raspon tona između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu ima silaznu putanju, a u 2 slučaja (što iznosi 22,22 %) ima uzlazni ton. Silazni ton kreće se od 0,01 pt do 1,46 pt, što prosječno iznosi 0,74 pt, a uzlazni ton kreće se u rasponu od 0,31 pt do 0,39 pt, što prosječno iznosi 0,61 pt (vidi Tablicu 34).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona s obzirom na dob govornika ($F = 0,6446$, $p = 0,528722$) i da raspon silaznog tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s kratkouzlaznim naglaskom ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 2,28 pt, kod govornika srednje dobne skupine 1,45 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 1,39 pt (vidi Tablicu 34).

Prosječni raspon uzlaznog tona u tim riječima također ne ovisi o dobi govornika ($F = 0,86025$, $p = 0,430734$). Kod govornika najmlađe dobne skupine on iznosi 1,48 pt, kod govornika srednje dobne skupine 0,78 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 0,77 pt (Tablica 34).

5. 2. 4. 6. Tijek tona vokala u riječima s dugouzlaznim naglaskom

5. 2. 4. 6. 1. Raspon tona u naglašenom vokalu u riječima s dugouzlaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem dugouzlaznog naglaska za analizu tijeka tona unutar naglašenog vokala analizirano je 79 jer se u slučaju nije mogla očitati ili

početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U čak 45 slučajeva riječi su izgovorene s kratkouzlaznim naglaskom, jedna je riječ izgovorena s kratkosilaznim naglaskom te su tri riječi izgovorene s dugosilaznim naglaskom pa zbog toga također nije analiziran ton vokala u tim primjerima.

Rezultati su pokazali da su osječki govornici u 69 slučajeva (što iznosi 87,34 %) naglašeni vokal pod dugouzlaznim naglaskom izgovorili sa silaznom intonacijom dok su ga u 10 slučajeva (12,66 %) izgovorili s uzlaznom intonacijom. Raspon tona vokala pod dugouzlaznim naglaskom čiji osnovni ton ima silaznu intonaciju kreće se od 0,58 pt do 7,30 pt, što prosječno iznosi 1,93 pt, a raspon tona vokala pod dugouzlaznim naglaskom čiji osnovni ton ima uzlaznu intonaciju kreće se od 0,11 pt do 2,55 pt, što prosječno iznosi 0,68 pt (vidi Tablicu 35).

Referentna je govornica u 8 od ukupno 9 slučajeva (88,89 %) naglašeni vokal pod dugouzlaznim naglaskom izgovorila sa silaznom intonacijom, a u jednom je slučaju (11,11 %) taj vokal izgovorila s uzlaznom intonacijom. Raspon tona u vokalima sa silaznom intonacijom kreće se od 0,91 pt do 1,96 pt, što prosječno iznosi 1,44 pt. Raspon tona u tom jedinom vokalu s uzlaznom intonacijom iznosi 0,42 pt. (vidi Tablicu 35).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona s obzirom na dob govornika ($F = 0,15068$, $p = 0,860417$) i da raspon silaznog tona u naglašenom vokalu u riječima s normativno dugouzlaznim naglaskom ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 2,33 pt, kod govornika srednje dobne skupine 1,94 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 1,81 pt (Tablica 35).

Tablica 35. Tijek tona u slogovima s dugouzlaznim naglaskom

G o v o r n i k	Raspon tona u naglašenom vokalu (F0 (nagl) poč – zavr.)						Raspon tona između završnog F0 u naglašenom vokalu i početnog F0 u zanaglasnom vokalu (F0 (nagl) zavr. – f0 (zanagl) poč.)						Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu (F0 (nagl.) max – f0 (zanagl) max)						
	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			
	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	
G1	0,98	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,40	0,00	1	0,59	0,00	1	-	-	-	
ML																			
G23	0,58	0,45	2	-	-	-	-	-	-	0,93	0,49	2	0,40	0,00	1	0,99	0,00	1	
ML																			
G27	0,62	0,00	1	-	-	-	-	-	-	1,64	0,00	1	-	-	-	1,23	0,00	1	
ML																			
G25	0,63	0,51	2	0,21	0,00	1	0,45	0,00	1	0,28	0,00	1	0,45	0,00	1	0,01	0,00	1	
ML																			
G21	7,30	10,0	2	0,11	0,12	2	0,11	0,00	1	0,54	0,00	1	-	-	-	0,36	0,00	1	
ML		6																	
G6	1,13	1,05	7	-	-	-	-	-	-	0,84	0,55	5	0,94	0,20	3	0,79	0,81	2	
SR																			
G17	2,78	2,48	6	0,11	0,00	1	-	-	-	6,49	12,5	5	1,03	0,68	2	1,10	0,96	3	
SR										5									
G21	1,62	0,26	6	-	-	-	0,40	0,00	1	1,29	1,18	4	1,52	0,54	3	0,65	0,71	2	
SR																			
G11	3,81	5,73	4	2,55	0,00	1	-	-	-	3,79	4,80	6	0,35	0,25	4	0,07	0,10	2	
SR																			
G23	1,23	0,64	7	-	-	-	-	-	-	0,83	0,60	8	0,89	0,91	4	0,30	0,17	4	
SR																			
G10	1,82	0,76	7	-	-	-	0,58	0,00	1	4,62	6,11	4	1,79	0,46	2	4,52	7,00	3	
ST																			
G11	0,62	0,37	3	0,44	0,07	3	2,33	2,60	2	1,45	0,79	3	0,55	0,03	2	0,97	0,61	3	
ST																			
G29	2,45	0,71	7	-	-	-	0,10	0,00	1	1,28	0,68	6	1,86	0,59	5	0,06	0,01	2	
ST																			
G8	2,34	1,17	8	-	-	-	0,51	0,00	1	3,09	2,67	7	1,39	1,53	5	2,07	2,64	2	
ST																			
G27	0,97	0,64	6	0,64	0,49	2	-	-	-	0,89	0,65	6	0,14	0,10	2	0,42	0,21	4	
ST																			
Ref. gov.	1,65	0,00	1	-	-	-	0,41	0,00	1	-	-	-	1,72	0,00	1	-	-	-	
	1,18	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,86	0,00	1	-	-	-	0,22	0,00	1	
	0,91	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,49	0,00	1	-	-	-	0,42	0,00	1	
	1,96	0,00	1	-	-	-	-	-	-	1,41	0,00	1	0,55	0,00	1	-	-	-	
	1,85	0,00	1	-	-	-	-	-	-	0,38	0,00	1	1,71	0,00	1	-	-	-	
	-	-	-	0,42	0,00	1	-	-	-	0,45	0,00	1	-	-	-	0,49	0,00	1	
	1,17	0,00	1	-	-	-	-	-	-	1,90	0,00	1	-	-	-	1,02	0,00	1	
	1,12	0,00	1	-	-	-	-	-	-	2,39	0,00	1	-	-	-	1,31	0,00	1	
1,64	0,00	1	-	-	-	-	-	-	2,00	0,00	1	-	-	-	0,35	0,00	1		
Prosječni raspon tona prema dobnim skupinama																			
	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			
	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	\bar{X}	sd	N	
ML	2,33	4,90	8	0,16	0,07	3	0,28	0,24	2	0,79	0,54	6	0,48	0,10	3	0,65	0,56	4	
SR	1,94	2,43	3	1,33	1,73	2	0,4	0,00	1	2,54	5,72	28	0,95	0,42	16	0,58	0,41	13	
			0																
ST	1,81	1,03	3	0,54	0,14	5	0,88	0,99	5	2,19	2,81	26	1,15	0,77	16	1,61	1,80	14	
			1																
A n o v a	F	0.15068			-			-			0.40055			-			-		
	p	0.860417			-			-			0.67182			-			-		
Prosječni raspon tona																			
Osje čki gov.	1,93	1,76	6	0,68	0,94	1	0,64	0,77	8	1,89	1,80	60	0,92	0,57	35	0,97	1,17	31	
			9			0													
Ref. gov.	1,44	0,39	8	0,42	0,00	1	0,41	0,00	1	1,24	0,80	8	1,33	0,67	3	0,63	0,43	6	
Ukupno pojava																			
Osje čki gov. Ref.g	Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			Silazni ton			Uzlazni ton			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
	69	87,34	10	12,66	8	11,76	60	88,24	35	53,03	31	46,97							
8	88,89	1	11,11	1	11,11	8	88,89	3	33,33	6	66,67								

5. 2. 4. 6. 2. Odnos tonske visine između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s dugouzlaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem dugouzlaznog naglaska za analizu raspona tona između završnog F0 u naglašenom vokalu i početnog F0 u zanaglasnom vokalu analizirano je 68 jer se u slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U čak 45 slučajeva riječi su izgovorene s kratkouzlaznim naglaskom, jedna je riječ izgovorena s kratkosilaznim naglaskom te su tri riječi izgovorene s dugosilaznim naglaskom pa zbog toga također nije analiziran ton vokala u tim primjerima.

Rezultati su pokazali da je kod osječkih govornika u 8 slučajeva (što iznosi 11,76 %) raspon tona između naglašenog i zanaglasnog vokala izgovoren sa silaznom intonacijom, a u 60 slučajeva (što iznosi 88,24 %) ton je izgovoren s uzlaznom intonacijom. Raspon tona sa silaznom intonacijom kreće se od 0,10 pt do 2,33 pt, što prosječno iznosi 0,64 pt, a raspon s uzlaznom intonacijom kreće se od 0,28 pt do 6,49 pt, što prosječno iznosi 1,89 pt (vidi Tablicu 35).

U izgovoru referentne govornice, od ukupno 9 slučajeva, u jednom je slučaju raspon tona između naglašenog i zanaglasnog vokala izgovoren sa silaznom intonacijom (11,11 %), a u 8 slučajeva (88,89 %) ton ima uzlaznu putanju. Raspon silaznog tona iznosi 0,41 pt, a raspon uzlaznog tona kreće se od 0,38 pt do 2,39 pt, što prosječno iznosi 1,24 pt (Tablica 35).

Rezultati ANOVA testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona s obzirom na dob govornika ($F = 1,15068$, $p = 0,860417$) i da raspon uzlaznog tona između naglašenog i zanaglasnog vokala u riječima s normativno dugouzlaznim naglaskom ne ovisi o dobi govornika. Prosječni raspon uzlaznog tona u tim riječima kod govornika najmlađe dobne skupine iznosi 0,79 pt, kod govornika srednje dobne skupine 2,54 pt, a kod najstarijih govornika on iznosi 2,19 pt (Tablica 35).

5. 2. 4. 6. 3. Raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s dugouzlaznim naglaskom

Od ukupno 135 različitih izgovora s očekivanim ostvarajem dugouzlaznog naglaska za analizu raspona tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu analizirano je 66 jer se u 20 slučajeva nije mogla očitati ili početna ili završna frekvencija, ili se obje frekvencije nisu mogle očitati. U čak 45 slučajeva riječi su izgovorene s kratkouzlaznim

naglaskom, jedna je riječ izgovorena s kratkosilaznim naglaskom te su tri riječi izgovorene s dugosilaznim naglaskom pa zbog toga također nije analiziran ton vokala u tim primjerima.

Rezultati su pokazali da kod osječkih govornika u 35 slučajeva (što iznosi 53,03 %) ton između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu ima silaznu putanju, a u 31 slučaju (što iznosi 46,97 %) ton je uzlazan. Silazni ton kreće se u rasponu od 0,14 pt do 1,86 pt, što prosječno iznosi 0,92 pt, a uzlazni ton kreće se u rasponu od 0,01 pt do 4,52 pt, što prosječno iznosi 0,97 pt (vidi Tablicu 35).

U izgovoru referentne govornice, od ukupno 9 slučajeva, u tri primjera raspon tona između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu ima silaznu putanju (što iznosi 33,33 %), a u 6 slučajeva (što iznosi 66,67 %) taj je ton uzlazan. Silazni ton kreće se u rasponu od 0,55 pt do 1,72 pt, što prosječno iznosi 1,33 pt, a uzlazni ton kreće se u rasponu od 0,22 pt do 1,31 pt, što prosječno iznosi 0,63 pt (Tablica 35).

Analiza prema dobnim skupinama pokazala je da su najmlađi govornici u samo 7 od ukupno 45 pojavnica (što iznosi 15,56 %) riječi s propisanim dugouzlaznim naglaskom na takav način i izgovorili te da su u 32 slučaja (što iznosi 71,11 %) ispitivane riječi izgovorili s kratkouzlaznim naglaskom, u 2 slučaja (što iznosi 4,44 %) te su riječi izgovorili s kratkosilaznim naglaskom dok se u četirima primjerima izgovorenih riječi s propisanim dugouzlaznim naglaskom nisu mogle očitati frekvencije. Zbog tako malog broja pojavnica koje su ušle u obradu rezultat statističke analize nije pouzdan te se nije moglo statistički utvrditi ovisi li raspon tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu u riječima s dugouzlaznim naglaskom o dobi govornika.

Ipak, rezultati pokazuju da je tijek tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu kod govornika svih triju dobnih skupina podjednako često silazan kao i uzlazan. Tako je silazni ton kod govornika najmlađe dobne skupine ostvaren u 3 od ukupno 7 slučajeva (što iznosi 42,86 %) i njegov raspon prosječno iznosi 0,48 pt, a uzlazni je ton ostvaren u ukupno 4 slučaja (što iznosi 57,14 %) i njegov raspon prosječno iznosi 0,65 pt. Silazni ton kod govornika srednje dobne skupine ostvaren je u 16 od ukupno 29 slučajeva (što iznosi 55,17 %) i njegov raspon prosječno iznosi 0,95 pt, a uzlazni je ton ostvaren u ukupno 13 slučajeva (što iznosi 44,83 %) i njegov raspon prosječno iznosi 0,58 pt. Kod najstarijih govornika silazni je ton ostvaren u 16 od ukupno 30 slučajeva (što iznosi 53,33 %) i njegov je raspon prosječno 1,15 pt, a uzlazni je ton ostvaren u 14 slučajeva (što iznosi 46,67 %) i njegov raspon prosječno iznosi 1,61 pt (Tablica 35).

5. 2. 4. 7. Rasprava (trajanje i ton naglasaka – akustička analiza)

Rezultati mjerenja pokazuju da su u osječkom govoru odnosi trajanja naglašanih vokala *a*, *i* i *u* slični odnosima trajanja kakav se čuje u standardnom izgovoru: *a* i *u* jednom i u drugom slučaju ima najdulje trajanje u usporedbi s *i* i *u*, neovisno o naglasku koji se na njemu ostvaruje. Razlika u trajanju dugih naglašanih vokala *i* i *u* kod Osječana i referentne govornice gotovo je neznatna (kod Osječana *û* je kraći tek za nešto više od 4 ms od *î*, a referentna govornica *û* izgovara dulje od *î* za nešto više od 6 ms dok *í* i *ú* kod Osječana traju gotovo jednako (*í* je dulji od *ú* za manje od 1 ms), a kod referentne govornice *í* je dulji od *ú* za 3 ms). Nešto je veća razlika u trajanju kratkih naglašanih vokala *i* i *u*: kod Osječana su *ù* i *û* nešto dulji od *ì*, *î* (za približno 7 – 12 ms) dok je kod referentne govornice *ù* dulji od *ì* za približno 23 ms, a *í* i *ú* traju podjednako (*ú* je dulji od *ì* za manje od 3 ms).

Tablica 36. Trajanja vokala pod kratkim i dugim naglascima u povezanom govoru (prema Bakran, 1996: 258)

	i	a	u
Trajanje vokala pod kratkim naglascima	57	77	62
Trajanje vokala pod dugim naglascima	77	106	76

Bakran (1996: 258), mjereći trajanje vokala u hrvatskom jeziku „u različitim akcenatskim uvjetima“ (Tablica 36),⁶⁶ donosi znatno kraća trajanja naglašanih vokala od izmjerenih vrijednosti referentne govornice i osječkih govornika, ali iz njegovih se uvjeta mjerenja ne doznaje o kakvom se povezanom govoru radi, u kakvim su riječima mjerena trajanja vokala te je li bio čitani ili spontani govor (a sve to bitno utječe na trajanje segmenata) pa se Bakranova trajanja vokala ne mogu ni uspoređivati s trajanjima dobivenim u ovom istraživanju. No i u njegovim primjerima *a* ima najdulje trajanje u usporedbi s *i* i *u*, neovisno o naglasku koji se na njemu ostvaruje, kratki *u* dulji je od kratkoga *i*, a dugi *i* nešto je malo dulji od dugoga *u*. To pokazuje da su odnosi trajanja naglašanih vokala *a*, *u* i *i* u osječkom govoru bliski hrvatskom izgovornom standardu. Osim toga, takvi donekle ujednačeni rezultati mogu ukazivati na pretpostavku da su odnosi trajanja naglašanih vokala konstantni u govorima koji pripadaju

⁶⁶ Navedene su samo vrijednosti za vokale *a*, *i*, *u*, koji su bili predmetom istraživanja ovog rada, iako Bakran daje podatke o trajanju svih pet vokala.

jednakim naglasnim sustavima, neovisno o njihovu pojedinačnom trajanju i okolini u kojoj se nalaze, a moguće i neovisno o drugim čimbenicima (broju slogova u riječi, mjestu u rečenici i dr.). To je područje koje bi valjalo dodatno istražiti.

Istraživanje je također pokazalo da su u izgovoru osječkih govornika vokali pod kratkosilaznim naglaskom dulji od istih vokala referentne govornice prosječno za 13,29 ms, a vokali pod kratkouzlaznim naglaskom dulji su za 4,83 ms. Suprotno tome, vokali pod dugosilaznim naglaskom kraći su kod osječkih govornika prosječno za 3,77 ms, a vokali pod dugouzlaznim naglaskom također su kraći od istih vokala referentne govornice prosječno za 4,07 ms. Dobivena trajanja vokala osječkih govornika potvrđuju Benićevo (2007) tvrdnju da se u osječkom govoru ponekad dugi naglasci krata, a kratki dulje. Štoviše, ovo je istraživanje pokazalo da se kraćenje dugih, a duljenje kratkih naglašanih vokala može smatrati pravilom, osim za *á*, koji se kod Osječana još više dulji.

Ipak, valja naglasiti da razlika u trajanjima naglašanih vokala nije ujednačena nego je najočitija i najveća kad je riječ o duljenju kratkosilaznih naglasaka. Oni su, naime, u osječkom govoru dulji od referentnog prosječno za 13,29 ms (od čega posebice *ä*, koji je dulji prosječno za gotovo 20 ms, i *ÿ*, koji je dulji za nešto više od 18 ms, no *ù* je gotovo jednak referentnom: dulji je od njega za manje od 3 ms), dok su kratkouzlazni prosječno dulji za samo 4,83 ms, što je za percepciju u svakodnevnom govoru gotovo zanemarivo (*à* je dulji za manje od 6 ms, *ì* je čak kraći za 0,19 ms, a *ù* je dulji za nešto više od 9 ms).⁶⁷ Vokali, pak, pod dugim naglascima prosječno su kraći od referentnog, ali za samo 3,77 ms (pod dugosilaznim naglascima), odnosno 4,07 ms (pod dugouzlaznim naglascima), no gledajući prema pojedinačnim vokalima, *â* je kraći od referentnog za 10,11 ms, *î* je kraći za 14,13 ms, *û* za 7,37 ms, a *ú* za 11,81 ms dok je *á* čak dulji za 9,30 ms, a *î* za 3,24. Iz navedenog proizlazi da se sluhu značajno produljuju samo vokali pod kratkosilaznim naglascima dok su oni pod kratkouzlaznim naglascima produljeni vrlo malo. Dugi, pak, naglašeni vokali prosječno se skraćuju znatno manje nego što se kratkosilazni dulje, ali se uz to *á* i *î* izgovaraju još dulje. To je možda jedan od vodećih razloga zbog kojih Osječani zvuče kao da „razvlače“ u govoru: takav dojam vjerojatno ostavljaju vokali koji se produljuju dok vokali koji se skraćuju nemaju toliku važnost u percepciji, odnosno ne osjećaju se kao kratki. Razlog je možda taj što su danas hrvatski govornici u medijima često izloženi „zagrebačkom“ govoru – koji, prema Kišiček (2012), ima veći prestiž među hrvatskim govornicima – pa skraćivanje vokala doživljavaju uobičajenom pojavom, a duljenje je neuobičajeno i obilježeno. S druge strane,

⁶⁷ Prema Lehiste (1970: 13), razlika u trajanju koja je tek primjetna sluhu kreće se između 10 i 40 ms.

„razvlačenje“ kod Osječana možda nije povezano samo s trajanjem vokala nego i s karakterističnom intonacijom, o čemu će biti riječi u nastavku teksta (Opširnije u poglavlju 5. 3. 4. Trajanje i ton naglasaka – akustička analiza). Analiza trajanja naglašenih vokala osječkih govornika pokazala je da su oni kod govornika svih dobnih skupina prosječno najdulji pod dugouzlaznim naglaskom (138,04 ms), nešto su kraći pod dugosilaznim naglaskom (132,46 ms), zatim slijede vokali pod kratkosilaznim naglaskom (93,36) dok su najkraći pod kratkouzlaznim (90,05 ms). Slično je dobila i Pletikos (2008: 123) dajući akustički opis hrvatske prozodije riječi, s tim da su u njezinu istraživanju najdulji naglašeni vokali pod dugosilaznim naglaskom, a tek zatim slijede vokali pod dugouzlaznim naglaskom. No Pletikos u istom radu također napominje kako je očekivano „da je za ostvarenje tonske uzlaznosti potrebno više vremena“ te da „vremenska inverzija vjerojatno pokazuje da je hrvatski dugosilazni naglasak u trajanju naglašenog vokala najobilježeniiji.“ (Pletikos, 2008: 124).

Test analize varijance (ANOVA) pokazao je da razlike u trajanju naglašenih vokala između dobnih skupina nisu statistički značajne te da ono ne ovisi o dobi govornika, no rezultati ipak pokazuju da je prosječno trajanje naglašenih vokala kraće kod govornika najmlađe dobne skupine nego kod govornika najstarije dobne skupine: najmlađi govornici kratkosilazne naglaske prosječno izgovaraju kraće od najstarijih govornika za nešto više od 8 ms, kratkouzlazne za nešto više od 4 ms, dugosilazne za nešto više od 4 ms, a dugouzlazne za nešto više od 17 ms. Trajanje naglašenih vokala u izgovoru govornika srednje dobne skupine varira te se nekad približava najmlađoj, a nekad najstarijoj dobnoj skupini. Statistički gledano, nije potvrđena hipoteza H9: Naglašeni vokali u trosložnim riječima u izgovoru Osječana najstarije dobne skupine imaju prosječno dulje trajanje i u odnosu na naglašene vokale govornika srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine, no rezultati su pokazali da kod Osječana najstarije dobne skupine postoji tendencija duljeg trajanja naglašenih vokala i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine, ali i u odnosu na referentu govornicu. Naime, prosječno trajanje svih naglašenih vokala kod najstarijih govornika dulje je od trajanja istih vokala u izgovoru referentne govornice, s tim da se vokali pod kratkim naglascima značajnije dulje (pod kratkosilaznim naglascima dulji su od referentnog za više od 17 ms, a pod kratkouzlaznim za više od 8 ms). Vokali pod dugim naglascima gotovo su jednaki trajanju vokala referentne govornice (pod dugosilaznim naglaskom dulji su prosječno za samo 1 ms, a pod dugouzlaznim za nešto više od 4 ms). Govornici, pak, srednje i najmlađe dobne skupine vokale pod kratkim naglascima izgovaraju dulje u odnosu na referentnu govornicu, s tim da

su oni pod kratkosilaznim naglaskom značajnije dulji (kod najmlađih govornika za gotovo 9 ms, a kod govornika srednje dobne skupine za više od 13 ms) dok su kratkouzlazni gotovo jednaki trajanju vokala referentne govornice (kod najmlađih govornika dulji su za manje od 4 ms, a kod govornika srednje dobne skupine za manje od 3 ms). Vokale pod dugim naglascima govornici srednje i najmlađe dobne skupine izgovaraju kraće od referentne govornice, s tim da najmlađi govornici više skraćuju one pod dugouzlaznim naglascima (koji su kraći u odnosu na referentni za nešto više od 12 ms) dok govornici srednje dobne skupine vokale pod dugouzlaznim naglascima izgovaraju kraće od referentnog za manje od 6 ms. Vokali pod dugosilaznim naglascima kod najmlađih su govornika kraći od referentnog za više od 6 ms, a kod govornika srednje dobne skupine za više od 5 ms.

Prema navedenom, mlađe generacije Osječana općenito sve naglašene vokale izgovaraju kraće u odnosu na Osječane starije dobi, ali njihovi kratki naglašeni vokali (posebice kratkosilazni) i dalje traju dulje nego kod govornika hrvatskog neutralnog standarda.

Opisujući hrvatske naglaske i zanaglasne dužine u izgovoru troje uzornih govornika hrvatskog jezika Pletikos (2003) navodi da je za opis naglasaka važnija informacija o odnosu trajanja naglašenog i zanaglasnog sloga i utvrđuje „da su zanaglasni slogovi nakon uzlaznih kraći nego nakon silaznih“, ali i da su duži nakon kratkih, a kraći nakon dugih naglašenih vokala. Izmjerene duljine naglašenih i zanaglasnih slogova osječkih govornika samo se dijelom poklapaju s rezultatima koje je dobila Pletikos: zanaglasni slogovi u govoru Osječana u pravilu nisu kraći nakon uzlaznih, ali su zato dulji nakon kratkih, a kraći nakon dugih. To se najbolje vidi po omjerima trajanja (zanaglasni vokal : naglašeni vokal). Preračunano u omjere, koeficijenti trajanja zanaglasnih vokala iza \grave{a} i \grave{a} (ako je $a = 1$) kod Osječana iznose 0,57 i 0,59 dok su iza \hat{a} i \acute{a} kraći i iznose 0,48 i 0,47. Slično je i kada je nositelj naglašenog sloga vokal i : iza \grave{i} i \grave{i} zanaglasni vokali imaju koeficijent 0,72 i 0,89 dok su iza \hat{i} i \acute{i} kraći i iznose 0,63. Vokali u zanaglasnim slogovima iza kratkih naglasaka kojima je nositelj vokal u također su dulji (koeficijent iza \grave{u} iznosi 0,82, a iza \grave{u} je 0,77) od vokala u zanaglasnim slogovima iza dugih naglasaka s istim vokalom kao nositeljem sloga (koeficijent iza \hat{u} iznosi 0,59, a iza \acute{u} 0,64). Zanimljivo je istaknuti da zanaglasni vokali kod referentne govornice uglavnom slijede isto pravilo (dulji su iza kratkih naglašenih vokala, a kraći iza dugih naglašenih vokala), a iza \grave{u} i \acute{u} , čak su i dulji od naglašenih (njihovi koeficijenti iznose 1,02 i 1,03).

Prema dobivenim podacima, zanaglasni vokali iza kratkih naglasaka prosječno su dulji kod referentne govornice nego kod osječkih govornika (iza kratkosilaznih dulji su za 7,18 ms, a iza kratkouzlaznih za 9,00 ms), a iza dugih naglasaka oni su podjednaki (referentna ih govornica prosječno izgovara tek neznatno dulje: iza dugosilaznih za 0,58 ms, a iza

dugouzlaznih za 0,59 ms). Uspoređujući koeficijente trajanja zanaglasnih vokala referentne govornice i Osječana primjećuje se da su oni u riječima s kratkim naglascima znatno veći kod referentne govornice nego kod osječkih govornika. Naime, zanaglasni vokali iza kratkosilaznih naglasaka kod referentne govornice imaju prosječno trajanje 90 % trajanja naglašenog vokala dok oni kod Osječana traju tek 69 % naglašenog vokala. Zanaglasni, pak, vokali iza kratkouzlaznih naglasaka kod referentne govornice traju 87 % naglašenog vokala dok oni kod Osječana traju 73 % naglašenog vokala. Kad je riječ o zanaglasnim vokalima iza dugih naglasaka, njihova su trajanja podjednaka i kod Osječana i kod referentne govornice (vokali iza dugosilaznih naglasaka kod Osječana traju 55 % naglašenog vokala, a kod referentne govornice 54 % dok vokali iza dugouzlaznih naglasaka kod Osječana traju 56 % naglašenog vokala, a kod referentne govornice 55 %). Dakle, istraživanje je potvrdilo da i u osječkom govoru vrijedi pravilo koje je utvrdila Pletikos (2013), a koje kaže da su zanaglasni vokali kraći iza dugih naglasaka, a dulji iza kratkih.

Rezultati analize trajanja zanaglasnih vokala u odnosu na naglašene kod osječkih su govornika također vrlo slični onima koje je Pletikos (2008: 124-126) dobila mjereći trajanje vokala kod govornika s tonskim naglasnim sustavom.⁶⁸ Njezino je istraživanje pokazalo da vokali iza kratkosilaznih naglasaka traju 66 % naglašenog dok u osječkom govoru oni traju 69 %. Iza kratkouzlaznih zanaglasni vokal kod govornika s tonskim naglasnim sustavom traje 77,5 % naglašenog dok kod Osječana on traje 73 %, zanaglasni iza dugouzlaznog kod govornika s tonskim naglasnim sustavom traje 51 %, a kod Osječana 56 %. Nešto veća razlika u trajanju zanaglasnih vokala između dvaju istraživanja pokazala se kada je riječ o riječima s dugosilaznim naglaskom: Pletikos (2008: 126) dobila je da oni traju 44 % naglašenog vokala dok kod Osječana, prema ovom istraživanju, oni traju čak 55 %.

Iako podatci istraživanja govore da je razlika u trajanju zanaglasnih vokala između dobnih skupina statistički značajna samo kad je riječ o duljini zanaglasnih vokala iza dugosilaznih naglasaka te da oni najdulje traju u izgovoru govornika najstarije dobne skupine, rezultati neočekivano pokazuju da govornici srednje dobne skupine zanaglasne vokale izgovaraju prosječno kraće i od govornika najstarije i od govornika najmlađe dobne skupine. Naime, ako se uzme u obzir činjenica (a koja je dokazana u radu) da su zanaglasni slogovi kraći iza dugih naglašenih slogova, a dulji iza kratkih naglašenih slogova, tada je objašnjivo to što govornici srednje dobne skupine zanaglasne vokale izgovaraju kraće od najmlađih govornika jer oni, suprotno tome, naglašene vokale izgovaraju dulje nego što ih izgovaraju najmlađi govornici.

⁶⁸ Opširnije o naglasnim sustavima u hrvatskom naddijalektalnom govoru pogledati u poglavlju 4. 1. Problemi standardizacije hrvatskog naglasnog sustava.

Dakle, trajanje naglašanih vokala kod najmlađih govornika kraće je u odnosu na trajanje naglašanih vokala kod govornika srednje dobne skupine pa su time zanaglasni vokali najmlađih govornika očekivano dulji od zanaglasnih vokala kod govornika srednje dobne skupine. Prema tome, očekuje se da će zanaglasni vokali kod najstarijih govornika biti kraći i od zanaglasnih vokala najmlađih govornika i od zanaglasnih vokala govornika srednje dobne skupine jer su njihovi naglašeni vokali dulji i od istih vokala najmlađih govornika i od govornika srednje dobne skupine. Međutim, njihovi zanaglasni vokali podjednaki su, a nerijetko čak i nešto dulji od zanaglasnih vokala najmlađih govornika. To znači da najstariji govornici dulje izgovaraju ne samo vokale u naglašenim slogovima nego i zanaglasne vokale, što opet upućuje na pretpostavku da u osječkom govoru postoji blaga tendencija općeg skraćivanja i naglašanih i zanaglasnih vokala.

Akustička mjerenja frekvencije u naglašenom vokalu kod osječkih govornika pokazuju da je osnovni ton naglašenog vokala pod svim četirima naglascima uglavnom silazan (u oko 90 % slučajeva), s tim da je veći postotak uzlaznog tona u vokalima pod uzlaznim naglascima (pod kratkouzlaznim naglaskom ostvaren je u 10,34 % slučajeva, a pod dugouzlaznim u 12,66 % slučajeva dok je pod kratkosilaznim naglaskom uzlazni ton ostvaren u 7,08 %, a pod dugosilaznim u samo 1,16 % slučajeva – jedan govornik). Referentna govornica sve naglašene vokale pod kratkosilaznim, kratkouzlaznim i dugosilaznim naglaskom izgovara sa silaznim tonom (u 100 % slučajeva), a samo je u jednom slučaju (što iznosi 11,11 % slučajeva) vokal pod dugouzlaznim naglaskom izgovorila s uzlaznom intonacijom. Veći postotak uzlaznog tona u naglašenim vokalima pod uzlaznim naglascima u govoru Osječana u odnosu na referentnu govornicu mogao bi biti jedan od čimbenika koji čine razliku između osječkog naglasnog sustava i neutralnog izgovornog standarda.

Raspon tona u naglašenom vokalu pod kratkosilaznim naglaskom kod osječkih govornika iznosi prosječno 1,02 pt, dok je on kod referentne govornice još manji, 0,91 pt. Kod Osječana je nešto manji raspon silaznog tona i u naglašenom vokalu pod kratkouzlaznim naglaskom (iznosi 0,92 pt, a kod referentne govornice iznosi 1,08 pt) te je nešto veći pod dugouzlaznim naglascima (kod Osječana je 1,93 pt, a kod referentne govornice 1,44 pt). Veći raspon silaznog tona u naglašenom vokalu i kod Osječana i kod referentne govornice slušnom se percepcijom čuje samo kada je riječ o dugosilaznim naglascima te se on i akustičkim mjerenjem pokazao kao značajno veći, no kod osječkih je govornika taj raspon znatno manji (2,92 pt) nego kod referentne govornice (4,69 pt). Takav je rezultat očekivan jer se moglo i pretpostaviti da će zbog skraćivanja dugih naglasaka kod Osječana biti i nešto manji raspon tona. No zanimljivo je istaknuti da je kod osječkih govornika raspon tona pod kratkosilaznim

i dugosilaznim naglaskom nešto manji i od raspona tona koji je Pletikos (2008: 124) dobila opisujući naglaske u tonskom sustavu hrvatskog naddijalektalnog govora: raspon tona u naglašenom kratkosilaznom vokalu kod nje iznosi prosječno 1,6 pt, što je za 0,58 pt više nego kod Osječana, a u naglašenom dugosilaznom Pletikos je izmjerila raspon od 3,3 pt, što je opet za 0,38 pt više nego kod Osječana. Raspon u vokalu pod kratkouzlaznim naglaskom kod osječkih je govornika približno jednak onome što je izmjerila Pletikos (oko 1 pt), a jedino je raspon tona vokala pod dugouzlaznim naglaskom kod Osječana veći (za 0,93 pt).

Sudeći prema rasponu tonova u naglašenim vokalima, primjećuje se da je on i u tonskom sustavu hrvatskog naddijalektalnog govora, i kod referentne govornice, i kod Osječana značajnije veći samo kad je riječ o dugosilaznim naglascima. Slično je utvrdio i Benić (2007), koji zaključuje da je osnovni ton naglašenog vokala silazan samo u dugosilaznim naglascima dok je on u uzlaznom naglasku najčešće ravan, a u kratkosilaznom ravan ili uzlazan. Ipak, istraživanje je pokazalo da vokal pod dugouzlaznim naglaskom kod Osječana ipak ima nešto veći raspon tona nego kod referentne govornice pa je moguće da je to jedno od mogućih obilježja osječkog naglasnog sustava koje ga razlikuje od neutralnog standarda.

Rezultati su pokazali da statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona u naglašenom vokalu s obzirom na dob osječkih govornika postoji samo u riječima s kratkosilaznim i kratkouzlaznim naglaskom i da je raspon silaznog tona u tim riječima kod govornika najstarije dobne skupine statistički značajno veći i u odnosu na govornike srednje, i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine. To upućuje na zaključak da u osječkom govoru općenito postoji tendencija smanjivanja raspona tona u kratkim naglašenim vokalima. No budući da je istraživanje također pokazalo da naglašeni vokali kod govornika najstarije dobne skupine prosječno traju nešto dulje nego kod govornika najmlađe dobne skupine (premda ta razlika nije statistički značajna), veći raspon silaznog tona kod govornika najstarije dobi može se možda povezati i s duljim trajanjem tih vokala.

Kako Pletikos (2013) navodi da se obilježja uzlaznih naglasaka trebaju promatrati usporedbom ukupne tonske visine zanaglasnog vokala „u odnosu na naglašeni vokal, ili, preciznije, tonska visina početka zanaglasnog vokala“, važno je odrediti smjer i raspon tonskih visina između završetka naglašenog vokala i početka zanaglasnog vokala, ali i smjer i raspon tona između maksimalnih frekvencija naglašenog i zanaglasnog vokala.

Prema dobivenim rezultatima, u osječkom je govoru ton završetka naglašenog vokala u odnosu na početni ton zanaglasnog vokala uglavnom silazan pod kratkosilaznim (u 96,55 % slučajeva) i dugosilaznim naglascima (u 73,81 % slučajeva) dok je češće uzlazan pod kratkouzlaznim (u 68,27 % slučajeva) i dugouzlaznim naglascima (u 88,24 % slučajeva). Taj

je odnos vrlo sličan i u govoru referentne govornice: ton završetka naglašenog vokala u odnosu na početni ton zanaglasnog vokala uvijek je silazan pod kratkosilaznim naglascima (u 100 % slučajeva) te uglavnom silazan pod dugosilaznim naglascima (u 80 % slučajeva) dok je češće uzlazan pod kratkouzlaznim (u 66,67 % slučajeva) i dugouzlaznim naglascima (u 88,98 % slučajeva).

Raspon silaznog tona između završetka naglašenog vokala i početka zanaglasnog vokala i kod Osječana i kod referentne govornice značajno je velik samo u riječima s normativno silaznim naglascima, s tim da je pod kratkosilaznima kod Osječana manji (iznosi 4,73 pt dok kod referentne govornice iznosi 6,57 pt), a pod dugosilaznima je opet nešto veći (iznosi 5,28 pt dok je on kod referentne govornice 4,80 pt). Ako se pak rezultati usporede rezultatima u tonskom sustavu hrvatskog naddijalektalnog govora, vidljivo je da Osječani imaju veći raspon tona kad je riječ o odnosu naglašenog i zanaglasnog vokala: zanaglasni je vokal iza dugosilaznog naglašenog u naddijalektalnom govoru niži za 3,5 pt, a kod osječkih govornika za 5,28 pt dok je on iza kratkosilaznog naglašenog vokala niži u naddijalektalnom govoru za 3,9 pt, a kod Osječana za 4,73 pt.

Raspon uzlaznog tona između završetka naglašenog vokala i početka zanaglasnog vokala i kod Osječana i kod referentne govornice značajnije se mjeri kada je riječ o uzlaznim naglascima, ali je pod svim naglascima vrlo malen (pod kratkosilaznim naglascima iznosi svega 0,49 pt, pod dugosilaznim 0,87 pt, pod kratkouzlaznim 1,89 pt i pod dugouzlaznim 1,89 pt) te se slušnom percepcijom najčešće doživljava ravnim. To je slično rezultatima koje je na temelju akustičke analize govora slavonskih i dalmatinskih govornika dobila Pletikos Olof (2013) utvrdivši da je “u uzlaznim naglascima ton početka zanaglasnog vokala kod slavonskih (...) govornika na istoj razini kao u naglašenom vokalu”, ali je i suprotno Benićevoj (2007) tvrdnji da je zanaglasni slog iza uzlaznih naglasaka u osječkom govoru izrazito visok. Akustičko mjerenje, doduše, pokazuje da je raspon uzlaznog tona kod osječkih govornika nešto veći u riječima s uzlaznim naglaskom (pod obama uzlaznim naglascima iznosi 1,89 pt dok je on pod kratkosilaznim naglascima 0,49 pt, a pod dugosilaznim 0,87 pt), no on nije toliko velik da bi se mogao smatrati „izrazito visokim“. Ipak, možda upravo u rasponu uzlaznog tona između završetka naglašenog vokala i početka zanaglasnog vokala valja tražiti neke od specifičnosti koje osječki govor čine različitim od neutralnog standarda jer je on kod referentne govornice znatno manji: pod kratkouzlaznim naglascima iznosi 0,14 pt, a pod dugouzlaznim 0,41 pt). Tome treba dodati kako slike tonskih krivulja pokazuju da je u riječima s kratkosilaznim naglaskom smjer tona u zanaglasnom vokalu kod osječkih govornika ravan ili blago uzlazan dok je on kod referentne govornice blago silazan (vidi

Prilog 7). Navedeno se odnosi na sve dobne skupine u osječkom govoru jer su rezultati pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona između naglašenog i zanaglasnog vokala s obzirom na dob govornika.

Smjer tona između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu kod osječkih govornika ne razlikuje se značajno od smjera tona kod referentne govornice. U riječima s normativno kratkosilaznim i kratkouzlaznim naglaskom on i kod referentne govornice i kod Osječana ima silaznu putanju, s tim što je kod osječkih govornika raspon tona u riječima s kratkosilaznim naglaskom manji (iznosi 5,76 pt dok kod referentne govornice iznosi 7,48 pt), a u riječima s dugosilaznim naglaskom nešto veći (iznosi 6,64 pt dok kod referentne govornice iznosi 6,03 pt).

U riječima s normativno kratkouzlaznim naglaskom kod Osječana je veći postotak uzlaznog tona između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu (malo više od 40 %) dok je kod referentne govornice uzlazni ton prisutan u tek nešto više od 20 % slučajeva. Međutim u riječima s normativno dugouzlaznim naglaskom Osječani podjednako često ostvaruju uzlazni kao i silazni ton kada je riječ o kretanju tona između maksimalnih frekvencija u naglašenom i zanaglasnom vokalu (silazni je ton izmjeren u nešto više od 53 % slučajeva, a u nešto manje od 47 % slučajeva ostvaren je uzlazni ton), ali referentna govornica češće u tom slučaju izgovara uzlazni ton (u nešto više od 66 % slučajeva).

Navedeno također vrijedi za osječki govor svih dobnih skupina jer nije dokazana statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona između maksimalnih F0 u naglašenom i zanaglasnom vokalu s obzirom na dob govornika.

5. 2. 5. Zanaglasne dužine⁶⁹

Rezultati slušne percepcije gdje je procjenjivan⁷⁰ ostvaraj/neostvaraj zanaglasnih dužina kod 9 osječkih govornika pokazuju da se sve tri procjeniteljice potpuno slažu u onome što čuju u 224 od ukupno 315 primjera, što iznosi 71 %. U 86 primjera (što iznosi 27 %) slažu se njih dvije dok se u samo 5 primjera (2 %) sve tri razlikuju u mišljenjima. To znači da u 29 % slučajeva nije sigurno izgovaraju li se pojedini primjeri riječi s ostvarenim zanaglasnim dužinama ili bez njih⁷¹ pa je zbog toga ponajprije učinjena analiza sigurno procijenjenih pojava (u kojima su sve tri procjeniteljice jednako čule ostvaraj ili neostvaraj zanaglasne dužine), a zatim je to isto učinjeno i za nesigurno procijenjene pojavnice (u kojima su dvije procjeniteljice jednako čule ostvaraj ili neostvaraj zanaglasne dužine) kako bi se utvrdilo postoje li razlike u rezultatima. Primjeri u kojima se sve tri procjeniteljice razilaze u mišljenju oko ostvaraja zanaglasnih dužina nisu analizirani.

Kako su među riječima u kojima je ispitivan ostvaraj zanaglasnih dužina zastupljeni primjeri i s propisanom prvom i s propisanom drugom zanaglasnom dužinom, ali i s propisanim objema zanaglasnim dužinama, za svaku je riječ analiziran ostvaraj/neostvaraj pojedine dužine, odnosno kraćine (Tablica 37).

⁶⁹ Istraživanje o zanaglasnim dužinama u osječkom govoru (u suautorstvu s Elenmari Pletikos Olof i Blaženkom Martinović) predstavljeno je na znanstvenom skupu Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku „Značenje u jeziku – od individualnoga do kolektivnoga“, održanom u Rijeci od 16. do 18. svibnja 2019. godine, te je u nešto promijenjenom obliku objavljeno u časopisu *Jezikoslovlje* (21.1, 2020., 53–80).

⁷⁰ Slušnu procjenu provele su autorica i mentorice rada.

⁷¹ Jedan od glavnih problema kod slušne percepcije možda je i taj što procjenitelji nesvjesno očekuju ostvaraj određenog naglaska i zanaglasne dužine pa ih tako i „čuju“, premda su možda drukčije izgovoreni. Zbog toga je metodu slušnog prepoznavanja potrebno upotrijebiti akustičkim metodama da bi se eliminirao utjecaj subjektivnog doživljaja.

Tablica 37. Ostvaraji/neostvaraji zanaglasnih dužina – slušna percepcija

Govornik	G1ML		G11ML		G29ML		G18SR		G26SR		G28SR		G1ST		G10ST		G23ST	
	SP	N P	S P	N P	S P	NP	SP	N P	S P	N P	S P	NP	S P	N P	S P	N P	S P	NP
sputanost	0			1	0			1	0		0		0		0		0	
mističnost	0		0		0		0		0			2		0	0			2
skučenost	0		0			0	0		0		0			0	0		0	
naklonost	0		0		0		0		0		0			2		0		R
Ukup. poj.	4	0	3	1	3	1	3	1	4	0	3	1	1	3	3	1	2	1
privatnik	1			1	0			0		0	1			1	0		0	
razrednik	2		0		0		0		0		0			0		0		0
nastavnik		2		R	0			1	0			0		0		1	0	
pukovnik		2	1		0		1		1		1			1		1		1
Ukup. poj.	2	2	2	1	4	0	2	2	3	1	3	1	3	1	3	1	4	0
nadničar	0		0		0		0		0		0		0		0		0	
komičar	2		0		0		0			0	0		0		0		0	
zadržgar		2		2	0		0			0			2					
zadržgar											2				2		2	
Ukup. poj.	2	1	2	1	3	0	3	0	1	2	3	0	3	0	3	0	3	0
pasivan	0			2		0	0		0		1			1	0		0	
siguran	0			0	0		0		0		0				0		1	
zadužen		1		R		0	1			1		0		1		1		1
razdražan		1		1	0		0		0		1			1	1			1
naporan	0		0		0		0		0		0			0	0		0	
zamoran	0		0		0		0		0		0			0	0		0	
Ukup. poj.	4	2	2	3	4	2	6	0	5	1	5	1	2	4	4	2	3	3
jadranski	0			0	0			2	0			1		1	0		0	
hrvatski		1	1			0		0	1		1		1		0		1	
mornarski		0		1		1	0			1	1			1		0		1
radnicki	0		0		0		0		0		0			0	0		0	
Ukup. poj.	2	2	2	2	2	2	2	2	3	1	3	1	1	3	3	1	3	1
puricom		0	0		0			0	0		0		0		0		0	
vezicom	0		0		0		0		0			0	0		0		0	
pernicom	0		0		0		0		0		0		0		0		0	
prirodom	0			2	0		0		0			2	0		0		0	
Ukup. poj.	3	1	3	1	4	0	3	1	4	0	2	2	4	0	4	0	4	0
zaduzim		R		1	1		1			1		R		2		1		1
pomognem		0		0	0			0		2	2		0		0			0
Ukup. poj.	0	1	0	2	2	0	1	1	0	2	1	0	1	1	1	1	0	2
spasenog	0			2	0		0		0		0		0		0		0	
smusenog	0			2	0		0		0		0		0		0		0	
pitamo		0	0		0			0	0		0		0		0		0	
maknemo		0	0		0		0		0		0		0			1	0	
zivimo		2	1		0			1	0			0	0			1		1
Ukup. poj.	2	3	3	2	5	0	3	2	5	0	4	1	5	0	3	2	4	1
opeke	0		0		0		0		0		0		0		0		0	
kritike	0		0		0			2	0		0		0		0			2
sadnice		0	0		0			2	0		0			2	0		0	
Ukup. poj.	2	1	3	0	3	0	1	2	3	0	3	0	2	1	3	0	2	1
Ukupno	21	13	20	13	30	5	24	11	28	7	27	7	22	13	27	8	25	9

SP – sigurna procjena (sve tri procjeniteljice jednako čuju ostvaraj/neostvaraj zanaglasne dužine)

NP – nesigurna procjena (dvije procjeniteljice jednako čuju ostvaraj/neostvaraj zanaglasne dužine)

R – sve tri procjeniteljice različito čuju ostvaraj/neostvaraj zanaglasne dužine (nisu ušle u statističku obradu)

0 - bez ostvarenih zanaglasnih dužina

1 – ostvarena prva zanaglasna dužina

2 – ostvarena druga zanaglasna dužina

5. 2. 5. 1. Slušna percepcija zanaglasnih dužina

Analizom sigurno procijenjenih pojava dobiveni su sljedeći podaci: od ukupno 92 pojava s očekivanim ostvarajem prve zanaglasne dužine koje su ušle u statističku obradu, u 22 slučaja (što iznosi 23,91 %) zaista se i čula zanaglasna dužina. Druga zanaglasna dužina ostvarena je u 7 slučaja od ukupno 176, što iznosi 3,98 %, a obje zanaglasne dužine nikad se ne ostvaruju u jednoj riječi, iako je očekivano da će biti ostvarene u 44 slučaja. U 195 slučaja od ukupno 224 (što iznosi 87,05 %) zanaglasne se dužine nisu ostvarile u izgovoru. Značajno je da je među sigurno procijenjenim pojavnicama najviše onih u kojima se ne ostvaruje nijedna zanaglasna dužina (Tablica 37 i Tablica 38).

Tablica 38. Ukupno ostvarenih i neostvarenih zanaglasnih dužina prema sigurnoj procjeni

	Broj pojava	%	Ukupan broj mogućih pojava
Ostvarena 1. zd	22	23,91	92
Ostvarena 2. zd	7	3,98	176
Ostvarene obje zd	0	0,00	44
Nije ostvarena zd	195	87,05	224

Nadalje, prema sigurnoj slušnoj percepciji, ostvaraj zanaglasne dužine ne ovisi o gramatičkoj kategoriji riječi te se ona češće čuje u iskonski dugim slogovima ili na mjestima duljenja pred skupom sa sonantom te neposredno iza naglašenog sloga, posebice iza kratkouzlaznog. Tako se u imenicama na -ost, -ik i -ar dužina na sufiksu ostvaruje u zanemarivom broju pojava (prema sigurnoj procjeni, samo u četiri slučaja od ukupno 97 (4,12 %), i to u riječima *razrednik*, *komičar* i *zadrugar*), a slično je i s dužinama u konjugaciji te pridjevsko-zamjenskoj sklonidbi i sklonidbi imenica: za drugu zanaglasnu dužinu procijenjeno je da se sigurno ostvaruje samo u jednom od ukupno 4 primjera, i to u riječi *pomognem* (što iznosi 25,00 %). Rezultati također pokazuju da se dužina na sufiksu prema sigurnoj slušnoj procjeni najčešće ostvaruje u riječi *zâdrugār* (u 4 od 6 slučajeva, što iznosi 66,67 %). Međutim, ovdje valja napomenuti da se ta riječ u Osijeku vrlo često naglašava i kao *zadrugār* (a upravo je tako izgovorilo troje od četvero govornika za koje je procijenjeno da su ostvarili zanaglasnu dužinu na zadnjem slogu) pa je time dužina na -ar zapravo prva zanaglasna, a ne druga (vidi Tablicu 37).

Veća sustavnost u ostvarajima zanaglasnih dužina u osječkom govoru primjećuje se pri analizi svake riječi zasebno.

Naime, među sigurno procijenjenim pojavnicama prva zanaglasna dužina značajno se ostvarila (u više od 50 % slučajeva) u primjerima: *pùkòvnik* (u 7 od ukupno 8 slučajeva, što iznosi 87,50 %), *hrvātskī* (u 5 od ukupno 6 slučajeva, što iznosi 83,33 %), *zàdūžīm* (u 2 od ukupno 2 slučaja, što iznosi 100,00 %) i *zàdūžen* (u 1 od 1 slučaja, što iznosi 100,00 %), a nešto rjeđe u riječima *mòrnārskī* (u 1 od 2 slučaja, što iznosi 50,00 %), *prīvātnik* (u 2 od ukupno 5 primjera, što iznosi 40,00 %), *ràzdrāgān* (u 2 od 5 slučaja, što iznosi 40,00 %), *žīvīmo* (1 od 4 slučaja, što iznosi 25,00 %) i *pàsīvan* (u 1 od 6 slučajeva, što iznosi 16,67 %). Primjetno je, dakle, da su to sve dužine neposredno iza naglašenog sloga (i to kratkouzlaznog) i(li) ispred skupa sa sonantom (*pùkòvnik, hrvātskī, zàdūžīm, zàdūžen, mòrnārskī, ràzdrāgān*) ili je, rjeđe, riječ o iskonski dugim slogovima ili dužini u osnovi (*prīvātnik, pàsīvan*) (Tablica 37).

Važno je istaknuti da se u riječima u kojima se propisuju obje zanaglasne dužine (*spùtānōst, prīvātnik, nāstāvnik, pùkòvnik, ràzdrāgān, jàdrānskī, hrvātskī, mòrnārskī, zàdūžīm*) prema sigurnoj procjeni ostvaruje samo prva, iako se često ni ona ne ostvaruje (od ukupno 44 pojavnice, čuje se u 19 slučajeva, što iznosi 43,18 %) dok se druga zanaglasna dužina u tim primjerima prema sigurnoj procjeni uopće ne ostvaruje.

Ako se pak u statističku obradu uključe zajedno podatci i sigurnih i nesigurnih ostvaraja (dakle, pribroje li se navedenim rezultatima i primjeri u kojima su samo dvije procjeniteljice jednako čule ostvaraj ili neostvaraj zanaglasne dužine), rezultati su slični: prva zanaglasna dužina ostvarena je u 58 od ukupno 143 očekivanih slučaja (što iznosi 40,56 %), druga zanaglasna dužina ostvarena je u 24 slučaja od ukupno očekivanih 230 (što iznosi 10,43 %), a obje zanaglasne dužine u istoj riječi nisu ostvarene nijednom, premda je očekivano da će ih biti 78. U 228 slučajeva od ukupno 310 (što iznosi 73,55 %) zanaglasne dužine nisu ostvarene u izgovoru (Tablica 39).

Tablica 39. Ukupno ostvarenih i neostvarenih zanaglasnih dužina tijekom slušne procjene (uključujući i sigurnu i nesigurnu procjenu)

	Riječ	Ostvarena 1. zd		Ostvarena 2. zd		Ostvarene obje zd		Neostvarena nijedna zd		Ukupan broj poavnica
		Broj poavnica	%	Broj poavnica	%	Broj poavnica	%	Broj poavnica	%	
Imenice na -ost	sputānōst	2	22,22	0	0,00	0	0,00	7	77,78	9
	mističnōst	/	/	2	22,22	0	0,00	7	77,78	9
	skučenōst	/	/	0	0,00	0	0,00	9	100,00	9
	naklonōst	/	/	1	12,50	0	0,00	7	87,50	8
	Ukupno ostvarenih poavnica	2	5,71	3	8,57	0	0,00	30	85,71	35
	%	22,00		8,57		0	0,00	85,71		
Ukupno očekivanih poavnica	9		35		9		35		88	

Imenice na -ik	privatnik	4	44,44	0	0,00	0	0,00	5	55,56	9
	razrednik	/	/	1	11,11	/	/	8	88,89	9
	nastavnik	2	25,00	1	12,50	0	0,00	5	62,50	8
	pukovnik	7	77,78	1	11,11	0	0,00	1	11,11	9
	Ukupno ostvarenih pojavnica	13	37,14	3	8,57	0	0,00	19	54,29	35
	%	50,00		8,57		0,00		54,29		
	Ukupno očekivanih pojavnica	26		35		26		35		122
imenice na -ar	nadničar	/	/	0	0,00	/	/	9	100,00	9
	komičar	/	/	1	11,11	/	/	8	88,89	9
	zadržugar	/	/	3	50,00	/	/	3	50,00	6
	zadrugar	3	100,00	/	/	/	/	0	0,00	3
	Ukupno ostvarenih pojavnica	3	11,11	4	14,81	/	/	20	74,07	27
	%	100,00		14,81		/		74,07		
	Ukupno očekivanih pojavnica	3		27				27		57
Pridjevi na -an, -en	pasivan	2	22,22	1	11,11	/	/	6	66,67	9
	siguran	1	11,11	/	/	/	/	8	88,89	9
	zadužen	6	75,00	/	/	/	/	2	25,00	8
	razdražan	6	66,67	0	0,00	0	0,00	3	33,33	9
	naporan	0	0,00	/	/	/	/	9	100,00	9
	zamoran	0	0,00	/	/	/	/	9	100,00	9
	Ukupno ostvarenih pojavnica	15	28,30	1	1,89	0	0,00	37		53
	%	28,30		100,00		0,00		69,81		
Ukupno očekivanih pojavnica	53		0		9		53		115	
Pridjevi na -ski, -čki	jadranski	2	22,22	1	11,11	0	0,00	6	66,67	9
	hrvatski	6	66,67	0	0,00	0	0,00	3	33,33	9
	mornarski	6	66,67	0	0,00	0	0,00	3	33,33	9
	radnicki	/	/	0	0,00	/	/	9	100,00	9
	Ukupno ostvarenih pojavnica	14	38,89	1	2,78	0	0,00	21	58,33	36
	%	51,85		2,78		0,00		58,33		
	Ukupno očekivanih pojavnica	27		36		27		36		126
Imenice e-vrste u I. jd.	puricom	/	/	0	0,00	/	/	9	100,00	9
	vezicom	/	/	0	0,00	/	/	9	100,00	9
	pernicom	/	/	0	0,00	/	/	9	100,00	9
	prirodom	/	/	2	22,22	/	/	7	77,78	9
	Ukupno ostvarenih pojavnica	/	/	2	5,56	/	/	34	94,44	36
	%	/	/	5,56		/	/	94,44		
	Ukupno očekivanih pojavnica	/	/	36				36		72
Prezent glagola na -im,	zaduzim	6	85,71	1	14,29	0	0,00	0	0,00	7
	pomognem	/	/	2		/	/	7		9
	Ukupno	6	37,50	3	18,75	0	0,00	7	43,75	16

-em	ostvarenih pojava									
	%	85,71		18,75		0,00		7		
	Ukupno ostvarenih pojava	7		16		7		16		46
Pridjevi s nastavkom -og	spašenōg	/	/	1	11,11	/	/	8	88,89	9
	smušenōg	/	/	1	11,11	/	/	8	88,89	9
	Ukupno ostvarenih pojava	/	/	2	11,11	/	/	16	88,89	18
	%	/		11,11		/		88,89		
	Ukupno očekivanih pojava	/	/	18		/		18		36
Prezent glagola, 1. l. mn.	pitāmo	0	0,00	/	/	/	/	9	100,00	9
	maknēmo	1	11,11	/	/	/	/	8	88,89	9
	živimo	4	44,44	1	11,11	/	/	4	44,44	9
	Ukupno ostvarenih pojava	5	18,52	1	3,70	/	/	21	77,78	27
	%	27,78				/	/	77,78		
	Ukupno očekivanih pojava	18		/		/		27		45
G. jd. imenica e-vrste	opekē	/	/	0	0,00	/	/	9	100,00	9
	kritikē	/	/	2	22,22	/	/	7	77,78	9
	sadnicē	/	/	2	22,22	/	/	7	77,78	9
	Ukupno ostvarenih pojava	/	/	4	14,81	/	/	23	85,19	27
	%	/		14,81		/		85,19		
	Ukupno očekivanih pojava	/		27		/		27		54
Ukupno	Ostvarenih pojava	58	40,56	24	10,43	0	0,00	228	73,55	
	Očekivanih pojava	143		230		78		310		

Analizirano prema pojedinačnim slučajevima (Tablica 39), prva zanaglasna dužina opet se značajno ostvaruje (u više od 50 % slučajeva) u primjerima: *zàdūžīm* (u 6 od 7 slučajeva, što iznosi 85,71 %), *pùkōvnik* (u 7 od 9 slučajeva, što iznosi 77,78 %), *zàdūžen* (u 6 od ukupno 8 slučajeva, što iznosi 75,00 %), *ràzdrāgān*, *hrvātskī* i *mòrnārskī* (u svakoj riječi ostvaruje se u 6 od 9 slučajeva, što iznosi 66,67 %) te u naglasnoj inačici *zadrùgār* (u 3 od ukupno 3 slučajeva, što iznosi 100,00 %).⁷² U primjerima *prìvātnīk* i *žìvīmo* prva se zanaglasna dužina ostvaruje u svakoj u 4 od ukupno 9 slučajeva (što iznosi 44,44 %) dok se u ostalim riječima

⁷² Kao što je navedeno, u osječkom se govoru, uz *zàdrugār*, često javlja naglasna inačica *zadrùgār*, koju je tako izgovorilo troje od 9 govornika. Zanimljivo je da je od četvero govornika kod kojih je sigurno procijenjen ostvaraj zanaglasne dužine na sufiksu -ar njih troje izgovorilo *zadrùgār*, što znači da je u tim slučajevima ostvarena prva (i krajnja) zanaglasna dužina. Slijedom toga, uključujući rezultate sigurne i nesigurne procjene, u riječi *zadrugar* zanaglasna dužina drugoga sloga od naglaske ostvarena je u tri od ukupno 6 pojava (što iznosi 50 %), a prva od naglaske ostvarena je u tri od ukupno tri slučaja, što iznosi 100 %.

ona čuje kao ostvarena u samo 25,00 % slučajeva i manje, i to u: *nástāvnik* (u 2 od 8 slučajeva, što iznosi 25,00 %), *spùtānōst*, *pāsīvan* i *jādrānskī*, (u svakoj se ostvaruje u 2 od 9 slučajeva, što iznosi 22,22 %) te *sīgūran* i *māknēmo* (u svakoj se ostvaruje jednom od 9 slučajeva, što iznosi 11,11 %).

Ostvaraj krajnje zanaglasne dužine čuje se u riječima: *mìstičnōst*, *prírodōm*, *pòmognēm*, *kritikē*, *sádnicē* (u svakoj se ostvaruje u 2 od ukupno 9 slučajeva, što iznosi 22,22 %), *zādūžīm* (u 1 od 7 slučajeva, što iznosi 14,29 %), *náklonōst* i *nástāvnik* (u svakoj u po jednom od 8 slučajeva, što iznosi 12,50 %) te *rázrednīk*, *pùkōvnīk*, *kòmičār*, *jādrānskī*, *spāšenōg* i *smūšenōg* (u svakoj u po jednom od 9 slučajeva, što iznosi 11,11 %) (Tablica 39).

Dakle, uključujući i sigurne i nesigurne ostvaraje u analizu, rezultati potvrđuju rezultate dobivene na temelju analize podataka s uključenim samo sigurnim ostvarajima: zanaglasna dužina najčešće se čuje neposredno iza kratkouzlaznog naglasaka i(li) ispred skupa sa sonantom (*pùkōvnīk*, *hívātskī*, *zādūžīm*, *zādūžen*, *mòrnārskī*, *rázdrāgān*), a zatim, nešto rjeđe, u iskonski dugim slogovima ili dužini u osnovi (*prīvātīnīk*, *živīmo*), s tim da se u drugoj kategoriji dužine nesigurno i rjeđe čuju još u riječima: *nástāvnik*, *spùtānōst*, *pāsīvan*, *jādrānskī*, *sīgūran* i *māknēmo*. To samo donekle potvrđuje Benićevo (2007) tvrdnju da „slabe, ali se najčešće ne gube, i duljine iza uzlaznih naglasaka, osobito iza dugouzlaznoga“. Benićevo su rezultati dobiveni slušnom procjenom i nisu potvrđivani akustičkim analizama. Naime, rezultati ovog istraživanja pokazuju da se duljine ne gube uglavnom iza kratkouzlaznih naglasaka (u više od 50 % slučajeva u sigurnoj procjeni i u čak više od 65 % u nesigurnoj procjeni) dok se iza dugouzlaznih uglavnom gube (prema sigurnoj se procjeni ne ostvaruju, a prema nesigurnoj ostvaruju se u riječi *nastavnik* tek u 25 % i u primjeru *živimo* u 44 % slučajeva, a u riječima *zamoran* i *naporan* uopće se ne ostvaruju). Štoviše, dužine iza kratkouzlaznih naglasaka (a tu se ubrajaju i riječi sa zanaglasnom dužinom ispred skupa s prvim članom sonantom) ostvaruju se u najvećem broju pojava od svih ispitivanih primjera pa se može reći da je upravo to kategorija riječi u kojoj se u osječkom govoru, prema slušnoj percepciji, općenito najučestalije ostvaruje zanaglasna dužina. Nadalje, druga propisana zanaglasna dužina ne ostvaruje se ni u jednoj riječi u više od 22 % slučaja, osim u riječi *zādrugār*, u kojoj se ona čuje u 3 od 6 slučajeva (što iznosi 50 %). Takav je rezultat dobio i Benić (2007), koji navodi: „duljine koje nisu neposredno iza uzlaznih naglasaka, najčešće se gube.“ Međutim, istraživanje je pokazalo da u osječkom govoru postoji još jedna kategorija riječi u kojoj se donekle čuvaju zanaglasne dužine: one se ponekad ostvaruju i u iskonski dugim slogovima ili u riječima koje imaju dužinu u osnovi (doduše znatno rjeđe, prosječno od 11 % do 44 %), a to su većinom primjeri s ostvarenom dužinom iza kratkosilaznog naglasaka (*prīvātīnīk*, *spùtānōst*, *pāsīvan*, *jādrānskī* te *sīgūran* i *māknēmo*).

Općenito, dakle, rezultati istraživanja dobiveni slušnom metodom pokazuju da se zanaglasne dužine u osječkom govoru ostvaruju u 26,45 % slučajeva (prema nesigurnoj procjeni), što je gotovo jednak postotak onomu koji je dobila Pletikos (2013) ispitujući ostvaraj zanaglasne dužine u slavonskom izgovoru visokoobrazovanih govornika koji teže govoriti standardom (u njezinu su se istraživanju zanaglasne dužine čule u 24,00 % riječi). No uzimajući u obzir samo rezultate sigurne procjene, zanaglasne se dužine u govoru Osječana ostvaruju čak znatno rjeđe – u samo 12,95 % slučajeva.

5. 2. 5. 2. Akustička analiza zanaglasnih dužina

Akustička analiza ukupnog broja pojavnica pokazala je da osječki govornici sve vokale u slogovima koji se propisuju kao zanaglasne dužine izgovaraju kraće od referentne govornice kada izgovara riječi s propisanim zanaglasnim dužinama: prvi zanaglasni vokal u izgovoru Osječana traje 103,66 ms (sd = 25,88), a drugi 94,89 ms (sd = 28,81) dok prvi zanaglasni vokal u izgovoru referentne govornice traje 146,53 ms (sd = 29,34), a drugi 138,56 ms (sd = 33,45). To znači da je prvi zanaglasni vokal kod Osječana kraći prosječno za 42,87 ms, a drugi za 43,67 ms (Tablica 40).

U usporedbi s referentnom govornicom kada ne izgovara zanaglasne dužine, zanaglasni vokali propisani kao dugi kod osječkih govornika prosječno su dulji: prvi kod osječkih govornika traje prosječno 73,49 ms (sd = 21,11), a drugi 70,04 ms, dok prvi zanaglasni vokal u izgovoru referentne govornice traje 63 ms (sd = 16,69), a drugi 62,81 ms (sd = 20,24). To znači da Osječani prvi zanaglasni vokal izgovaraju dulje od modelske govornice kad ne izgovara zanaglasne dužine prosječno za 10,49 ms, a drugi za samo 7,23 ms (Tablica 41), što je zanemarivo, imajući u vidu da se, prema Lehiste (1970: 13), razlika u trajanju koja je tek primjetna sluhu kreće između 10 i 40 ms. Rezultati su, dakle, na tragu Benićeve (2007) zaključka koji kaže da se u osječkom govoru zanaglasne dužine općenito „relativno krate“, no on nema akustičkih analiza da bi se utvrdilo za koliko se krate.

Tablica 40. Prosječna trajanja zanaglasnih vokala normaliziranog tempa artikulacije – usporedba osječkih govornika i modelske govornice hrvatskog standarda kada izgovara propisane zanaglasne dužine

Kategorija riječi	Riječ	Trajanje 1. zanaglasnog vokala (u ms)				Trajanje 2. zanaglasnog vokala (u ms)					
		Trajanje vokala -govornici		Trajanje vokala - modelska govornica		Razlika u trajanju vokala*	Trajanje vokala -govornici		Trajanje vokala - modelska govornica		Razlika u trajanju vokala*
Imenice na -ost	spütānōst	88,43		148		-59,57	87,75		101		-13,25
	mīstičnōst	-		-		-	69,43		111		-41,57
	skūčenōst	-		-		-	109,56		166		-56,44
	nāklonōst	-		-		-	82,88		112		-29,12
	\bar{x} n	88,43	9	148	1	-59,57	87,40	36	122,50	4	-35,10
	sd	17,45		0			28,53		29,42		
Imenice na -ik	prīvātīnik	115,81		159,00		-43,19	82,01		92,00		-9,99
	rāzrednīk	-		-		-	107,10		180,00		-72,9
	nāstāvīnik	105,55		125,00		-19,45	101,55		158,00		-56,45
	pūkōvīnik	135,53		174,00		-38,47	114,46		136,00		-21,54
	\bar{x} n	118,97	27	152,67	3	-33,70	101,32	36	141,50	4	-40,18
	sd	22,88		25,11			24,13		37,57		
Imenice na -ar	nādīčār	-		-		-	117,36		169,00		-51,64
	kōmīčār	-		-		-	116,63		149,00		-32,37
	zādruġār	-		-		-	149,84		201,00		-51,16
	\bar{x} n	-	-	-	-	-	127,94	27	173,00	3	-45,06
	sd						27,56		26,23		
Pridjevi na -an i -en	pāsīvan	79,76		146,00		-66,24	-		-		-
	sīġūran	91,85		171,00		-79,15	-		-		-
	zādūžen	126,00		158,00		-32	-		-		-
	rāzdrāġān	118,14		147,00		-28,86	105,47		138		-32,53
	nāpōran	99,79		175,00		-75,21	-		-		-
	zāmōran	110,00		162,00		-52	-		-		-
	\bar{x} n	104,26	54	159,83	6	-55,57	105,47	9	138	1	-32,53
	sd	24,81		11,99			16,84		0		0
Pridjevi na -ski i -čki	jādrānskī	87,71		70,00		17,71	104,62		142		-37,38
	hrvātskī	118,85		141,00		-22,15	76,95		109		-32,05
	mōrnānskī	88,36		105,00		-16,64	66,15		72		-5,85
	rādīčkī	-		-		-	76,99		110		-33,01
	\bar{x} n	98,31	27	105,33	3	-7,02	81,18	36	108,25	4	-27,07
	sd	19,51		35,50			25,67		28,62		
Imenice e-vrste u I. jd.	pūricōm	-		-		-	77,74		125,00		-47,26
	vēzicōm	-		-		-	68,91		153,00		-84,09
	pērnīcōm	-		-		-	85,70		142,00		-56,3
	prīrodōm	-		-		-	84,29		138,00		-53,71
	\bar{x} n	-	-	-	-	-	79,16	36	139,5	4	-60,34
sd						18,39		11,56			
I. l. jd. prez.	zādūžīm	135,84		176		-40,16	85,90		115,00		-29,1
	pōmognēm	-		-		-	98,91		137,00		-38,09
	\bar{x} n	135,84	9	176	1	-40,16	92,41	18	126,00	2	-33,59

glagola na -im, -em	sd	12,99	0			20,69	15,56			
Pridjevi s nast. -og	spāšenōg	-	-	-		98,69	167,00	-68,31		
	smūšenōg	-	-	-		104,33	168,00	-63,67		
	\bar{x}	n	-	-	-	101,51	18	167,50	2	-65,99
	sd					20,43	0,71			
1. l. mn. prezenta glagola	pītāmo	107,80	181,00	-73,20	-	-	-	-		
	māknēmo	65,06	135,00	-69,94	-	-	-	-		
	žīvīmo	87,80	118,00	-30,20	-	-	-	-		
	\bar{x}	n	86,89	27	144,67	3	-57,78	-	-	
	sd		24,60	32,59						
Imenice u G. jd.	ōpekē	-	-	-		62,22	98,00	-35,78		
	kritikē	-	-	-		90,24	137,00	-46,76		
	sādnicē	-	-	-		136,07	215,00	-78,93		
	\bar{x}	n	-	-	-	96,18	27	150,00	3	-53,82
	sd					34,02	59,57			
Ukupno trajanje vokala	\bar{x}	n	103,66	15	146,53	1	-42,87	94,89	138,56	-43,67
	sd		25,88	3	29,34	7		28,81	33,45	

* Negativan broj kazuje da je trajanje vokala kod osječčkog govornika kraće od vokala referentne govornice, a pozitivan broj znači da je vokal govornika dulji od referentnog vokala

Uzimajući u obzir kategorije riječi drugi zanaglasni vokal u imenicama na -ost (*spūtānōst*, *mīstičnōst*, *skūčenōst*, *nāklonōst*) kod osječčkih govornika traje 87,40 ms (sd = 28,53), što je za 35,10 ms kraće nego kod referentne govornice kada izgovara dužine (čiji vokal traje 122,50 ms, sd = 29,42). Isti je vokal za samo 14,36 ms dulji od vokala govornice koja ne izgovara dužine. Naime, u izgovoru osječčkih govornika on traje 72,61 ms (sd = 23,03), a kod referentne govornice kada s namjerom ne izgovara dužine traje 58,25 ms (sd = 17,97). Drugi zanaglasni vokal u imenicama na -ik kod osječčkih govornika traje 101,32 ms (sd = 24,13) i prosječno je kraći od referentnog izgovorenog s dužinama za 40,18 ms (koji traje 141,50 ms, sd = 37,57), a gotovo je jednak referentnom bez dužina (dulji je tek za 2,44 ms). U imenicama na -ar drugi je zanaglasni vokal kraći od referentnog s dužinama čak za 45,06 ms, a od referentnog bez dužina dulji za 12,19 ms. Vokal u drugom zanaglasnom slogu u pridjevima na -ski i -čki kraći je od referentnog s dužinama za 27,07 ms, a od referentnog bez dužina dulji za 15,89 ms. U nastavku za instrumental jednine imenica e-vrste drugi je zanaglasni vokal kod osječčkih govornika prosječno kraći od referentnog s dužinama za 60,34 ms, a dulji od referentnog bez dužina za 6,55 ms dok je u nastavku za genitiv jednine od referentnog s dužinama kraći za 53,82 ms, a od referentnog bez dužina dulji za 2,04 ms. U nastavcima za 1. l. jd. prezenta glagola na -im i -em kod osječčkih je govornika vokal kraći od referentnog s

dužinama za 33,59 ms i dulji za 9,53 ms od referentnog bez dužina, a kod pridjeva u G ili A jd. na -og kraći je za 65,99 ms od referentnog s dužinama te dulji od referentnog bez dužina za 4,62 ms (Tablice 40 i 41).

Tablica 41. Prosječna trajanja zanaglasnih vokala normaliziranog tempa artikulacije (u ms) – usporedba osječkih govornika i modelske govornice kada s namjerom ne izgovara propisane zanaglasne dužine

Kategorija riječi	Riječ		Trajanje 1. zanaglasnog vokala (u ms)				Trajanje 2. zanaglasnog vokala (u ms)					
			Trajanje vokala govornici	-	Trajanje vokala modelska govornica	-	Razlika u trajanju vokala*	Trajanje vokala govornici	-	Trajanje vokala modelska govornica	-	Razlika u trajanju vokala*
Imenice na -ost	spütānōst		71,76		82,00		-10,24	75,78		62,00		13,78
	mističnōst		-		-		-	61,48		32,00		29,48
	skūčēnōst		-		-		-	82,79		67,00		15,79
	nāklonōst		-		-		-	70,37		72,00		-1,63
	\bar{x}	n	71,76	9	82,00	1	-10,24	72,61	36	58,25	4	14,36
	sd		16,60		0,00			23,03		17,97		
Imenice na -ik	privātņik		83,68		63,00		20,68	62,91		48,00		14,91
	rāzredņik		-		-		-	71,84		65,00		6,84
	nāstāvēņik		81,74		45,00		36,74	73,87		88,00		-14,13
	pūkōvēņik		92,13		58,00		34,13	83,14		81,00		2,14
	\bar{x}	n	85,85	27	55,33	3	30,52	72,94	36	70,5	4	2,44
	sd		22,71		9,29			20,03		17,82		
Imenice na -ar	nādņičār		-		-		-	87,55		93,00		-5,45
	kōmičār		-		-		-	89,82		55,00		34,82
	zādruģār		-		-		-	121,19		114,00		7,19
	\bar{x}	n	-		-		-	99,52	27	87,33	3	12,19
	sd		-		-		-	29,10		29,91		
Pridjevi na -an i -en	pāsīvan		55,64		36,00		19,64	-		-		
	sīgūran		64,34		101,00		-36,66	-		-		
	zādūžen		90,78		79,00		11,78	-		-		
	rāzdrāģān		80,71		49,00		31,71	63,48		85,00		-21,52
	nāpōran		58,47		65,00		-6,53	-		-		
	zāmōran		70,38		69,00		1,38	-		-		
	\bar{x}	n	70,05	54	66,50	6	-3,55	63,48	9	85	1	-21,52
	sd		22,32		22,77			16,74		0,00		
Pridjevi na -ski i -čki	jādrānskī		67,92		45,00		22,92	65,98		43,00		22,98
	hrvātskī		72,44		64,00		8,44	43,42		26,00		17,42
	mōrnārskī		73,07		56,00		17,07	56,22		44,00		12,22
	rādņičkī		-		-		-	66,94		56,00		10,94
	\bar{x}	n	71,14	27	55	3	16,14	58,14	36	42,25	4	15,89

	sd		12,53		9,54			25,42		12,34		
Imenice e-vrste u I. jd.	pùricōm	-	-	-	-	-		62,07		59,00		3,07
	vèzicōm	-	-	-	-	-		54,74		51,00		3,74
	pérnicōm	-	-	-	-	-		59,87		54,00		5,87
	prírodōm	-	-	-	-	-		62,54		49,00		13,54
	\bar{x}	n	-	-	-	-	-	59,80	36	53,25	4	6,55
	sd		-	-	-	-	-	13,60		4,35		
1. 1. jd. prez. glagola na -im, -em	zàdūžim		98,74		86,00		12,74		62,27		51,00	11,27
	pòmognēm		-		-		-		59,78		52,00	7,78
	\bar{x}	n	98,74	9	86,00	1	12,74	61,03	18	51,50	2	9,53
	sd		13,08		0,00				15,99		0,71	
Pridjevi s nast. -og	spâšenōg	-	-	-	-	-		69,69		72,00		-2,31
	smūšenōg	-	-	-	-	-		77,56		66,00		11,56
	\bar{x}	n	-	-	-	-	-	73,62	18	69,00	2	4,62
	sd		-	-	-	-	-	18,98		4,24		
1. 1. mn. prezenta glagola	pîtāmo		65,16		60,00		5,16		-		-	-
	māknēmo		56,39		50,00		6,39		-		-	-
	žívīmo		65,95		63,00		2,95		-		-	-
	\bar{x}	n	62,50	27	57,67	3	4,83		-		-	-
	sd		15,64		6,81				-		-	
Imenice u G. jd.	òpekē	-	-	-	-	-		47,29		50,00		-2,71
	kritikē	-	-	-	-	-		66,57		63,00		3,57
	sádnicē	-	-	-	-	-		103,26		98,00		5,26
	\bar{x}		-		-		-	72,37	27	70,33	3	2,04
	sd		-		-		-	29,25		24,83		
Ukupno trajanje vokala	\bar{x}	n	73,49	15	63,00	1	10,49	70,04	24	62,81	27	7,23
	sd		21,11		16,69			24,60		20,24		

* Negativan broj kazuje da je trajanje vokala kod osječčkog govornika kraće od vokala referentne govornice, a pozitivan broj znači da je vokal govornika duži od referentnog vokala

Prema navedenom, vokale u propisano dugim drugim zanaglasnim slogovima u pojedinim kategorijama riječi osječki govornici izgovaraju redovito kraće od referentne govornice koja izgovara propisane zanaglasne dužine, i to u rasponu od 27,07 ms do 65,99 ms, a u usporedbi s govornicom koja s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine trajanja vokala Osječčana uglavnom su nešto dulja (u rasponu od 2,04 ms do 15,89 ms), ali ponegdje čak i kraća (u riječi *razdragan* drugi je zanaglasni vokal kraći za čak 21,52 ms od referentnog bez dužina!). Vidljivo je, dakle, da su Osječčani po trajanju drugih zanaglasnih vokala bliži referentnoj govornici kada ne izgovara zanaglasne dužine, što je pokazala i slušna analiza: da se drugi

zanaglasni slogovi čuju kao dugi u tek 3,98 % (prema sigurnoj procjeni), odnosno u 10,43 % slučajeva (prema nesigurnoj procjeni).

Kad je riječ o ostvarajima prvih zanaglasnih dužina gledanim po kategorijama riječi, prvi zanaglasni vokal u imenici *spùtānōst*⁷³ kod osječkih govornika traje kraće nego kod referentne govornice kada izgovara dužine za 59,57 ms, ali je on za 10,24 ms kraći i od vokala referentne govornice kada ne izgovara dužine.

Prvi zanaglasni vokal u imenicama na -ik prosječno je kraći od referentnog s dužinama za 33,70 ms, a dulji od referentnog bez dužina za 30,52 ms. Analizirane imenice na -ar nemaju propisane prve zanaglasne dužine pa one nisu ni ulazile u statističku obradu, kao ni primjeri genitiva jednine imenica e-vrste, no vokal u prvom zanaglasnom slogu u pridjevima na -ski i -čki kraći je od referentnog izgovorenog s dužinama za 7,02 ms, a od referentnog bez dužina dulji za 16,14 ms. Od primjera s propisanom prvom zanaglasnom dužinom u nastavcima za 1. l. jd. prezenta glagola na -im i -em analiziran je samo primjer *zàdūžīm* i u njemu je kod osječkih govornika vokal kraći od referentnog s dužinama za 40,16 ms i dulji za 12,74 ms od referentnog bez dužina, a u pridjeva na -an i -en kraći je za 55,57 ms od referentnog s dužinama te je kraći i od referentnog bez dužina za 3,55 ms. Vokal u slogu s propisanom zanaglasnom dužinom koji se javlja u osnovi 1. l. množine prezenta glagola (*pītāmo*, *māknēmo* i *živīmo*) kod osječkih govornika prosječno je kraći za 57,78 ms od referentnog izgovorenog s dužinama, a za 4,83 ms dulji od referentnog vokala izgovorenog bez dužine (Tablice 40 i 41).

Kako je prema slušnoj procjeni utvrđeno da ostvaraj zanaglasne dužine kod osječkih govornika ne ovisi o gramatičkoj kategoriji riječi, odnosno uglavnom se ne ostvaruju standardno propisane etimološke dužine (u sufiksima imenica, padežnim nastavcima za instrumental i genitiv jednine imenica ž. r. e-vrste, u nastavcima pridjeva te u 1. l. jednine i 1. l. množine prezenta glagola), a češće se čuju neposredno iza naglašenog sloga, i to kratkouzlaznog, i(li) na mjestima duljenja pred skupom sa sonantom te u iskonski dugim slogovima, rezultati akustičke analize prikazani su pojedinačno, neovisno o gramatičkoj kategoriji riječi te u odnosu na rezultate slušne percepcije.

⁷³ To je jedina ispitana riječ u toj kategoriji u kojoj je propisana prva zanaglasna dužina pa nije poznato vrijedi li isto i za ostale imenice na -ost s propisanim prvim zanaglasnim dužinama. Za potvrdu rezultata potrebno je analizirati veći broj riječi.

Tablica 42. Trajanje vokala* osječkih govornika u slogovima s percipiranim prvim zanaglasnim dužinama (uključujući i sigurnu i nesigurnu procjenu) – usporedba s modelskom govornicom hrvatskog standarda kada izgovara zanaglasne dužine

Riječ	Trajanje vokala govornika* (\bar{x}) (ms)	Sd	Trajanje vokala referentne govornice (ms)	Razlika u trajanju vokala (govornikov kraći od referentnog)	Razlika u trajanju vokala (govornikov dulji od referentnog)
sputanost	111,83	20,47	148	36,17	-
privatnik	120,83	5,19	159	38,17	-
pukovnik	145,76	16,08	174	28,24	-
nastavnik	112,40	9,33	125	12,60	-
pasivan	111,30	10,47	146	34,7	-
siguran	97,79	0	171	73,21	-
zadužen	116,15	17,50	158	41,85	-
razdragan	128,35	13,60	147	18,65	-
jadranski	111,65	12,52	70	-	41,65
hrvatski	124,33	6,61	141	16,67	-
mornarski	89,01	14,05	105	15,99	-
maknemo	59,8	0	135	75,2	-
zadužim	141,17	9,59	176	34,83	-
živimo	94,37	17,58	118	23,63	-
Razlika (srednja vrijednost)				34,61	41,65
Sd				19,95	0,00

*Trajanje vokala označava normaliziranu vrijednost prema tempu artikulacije modelske govornice hrvatskog standarda, a ne stvarno izmjereno trajanje vokala

Vokali u zanaglasnim slogovima koji se percipiraju kao dužine u pravilu su kraći od vokala referentne govornice kada izgovara zanaglasne dužine (u 1. zanaglasnom slogu kraći su prosječno za 34,61 ms (Tablica 42), a u 2. zanaglasnom slogu za 35,94 ms – Tablica 43) – osim 1. zanaglasnog vokala u riječi *jadranski* (koji je dulji prosječno za 41,65 ms) (Tablica 42) i 2. zanaglasnog vokala u riječima *komičar* (koji je kod govornika dulji od referentnog za 26,10 ms), *jadranski* (koji je dulji od referentnog za 15,80 ms) i *živimo* (koji je kod govornika dulji od referentnog za čak 73,40 ms) (Tablica 43).

Vokali u zanaglasnim slogovima koji se percipiraju kao dužine u isto su vrijeme i dulji od vokala referentne govornice kada s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine – osim 1. zanaglasnog vokala u riječima *siguran* (koji je kod govornika kraći od referentnog za 30,56 ms – Tablica 44), *zadužen* (koji je kod govornika G1ST kraći za 7,02 ms, kod govornika G10ST kraći je za 22,68 ms, a kod govornika G23ST za 7,22 ms), *mornarski* (koji je kod govornika G29ML kraći za neznatnih 0,83 ms) i *živimo* (koji je kod govornika G18SR kraći za 8,4 ms) (Tablice 44 i 46) i 2. zanaglasnog vokala u riječi *zadrugar* (koji je kod govornika G1ST kraći za 11,8 ms, a kod govornika G23ST za neznatnih 0,8 ms) (Tablice 45 i 47).

Tablica 43. Trajanje vokala* osječkih govornika u slogovima s percipiranim drugim zanaglasnim dužinama (uključujući i sigurnu i nesigurnu procjenu) – usporedba s modelskom govornicom hrvatskog standarda kad izgovara zanaglasne dužine

Riječ	Trajanje vokala govornika* (sr. vr) (ms)	Sd	Trajanje vokala referentne govornice (ms)	Razlika u trajanju vokala (govornikov kraći od referentnog)	Razlika u trajanju vokala (govornikov dulji od referentnog)
mističnost	72,09	3,22	111	38,91	-
naklonost	98,30	0	112	13,70	-
pukovnik	118,60	0	136	17,40	-
komičar	175,10	0	149	-	26,10
zadugar	159,35	26,45	201	41,65	-
nastavnik	132,40	0	158	25,60	-
razrednik	126,80	0	180	53,20	-
pasivan	100,70	0	147	46,30	-
jadranski	157,80	0	142	-	15,80
zadužim	111,30	0	115	3,70	-
pomognem	123,65	2,05	137	13,35	-
spašenog	126,30	0	167	40,70	-
smušenog	108,00	0	168	60,00	-
živimo	177,40	0	104	-	73,40
prirodom	88,80	17,25	138	49,20	-
kritike	99,06	2,18	137	37,94	-
sadnice	153,50	11,03	215	61,50	-
Razlika (srednja vrijednost)				35,94	38,43
Df				18,35	30,72

*Trajanje vokala označava normaliziranu vrijednost prema tempu artikulacije modelske govornice hrvatskog standarda, a ne stvarno izmjereno trajanje vokala

Tablica 44. Trajanje vokala* u slogovima s percipiranim prvim zanaglasnim dužinama (uključujući i sigurnu i nesigurnu procjenu) – usporedba s modelskom govornicom kada s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine

Riječ	Trajanje vokala govornika* (sr. vr) (ms)	Sd	Trajanje vokala referentne govornice (ms)	Razlika u trajanju vokala (govornikov kraći od referentnog)	Razlika u trajanju vokala (govornikov dulji od referentnog)
sputanost	95,99	18,40	82	-	13,99
privatnik	91,42	9,41	63	-	28,42
pukovnik	103,18	21,40	58	-	45,18
nastavnik	95,19	17,42	45	-	50,19
pasivan	83,71	29,40	36	-	47,71
siguran	70,44	0	101	30,56	-
zadužen	81,69	17,66	79	-	2,69
razdragan	94,29	14,60	49	-	45,29
jadranski	91,71	11,56	45	-	46,71
hrvatski	77,43	8,11	64	-	13,43
mornarski	72,31	13,62	56	-	16,31
maknemo	61,92	0	50	-	11,92
zadužim	102,80	13,17	86	-	16,80
živimo	73,67	18,49	63	-	10,67
Razlika (srednja vrijednost)				30,6	26,87
Sd				0,00	17,51

*Trajanje vokala označava normaliziranu vrijednost prema tempu artikulacije modelske govornice hrvatskog standarda, a ne stvarno izmjereno trajanje vokala

Tablica 45. Trajanje vokala* u slogovima s percipiranim drugim zanaglasnim dužinama (uključujući i sigurnu i nesigurnu procjenu)
– usporedba s modelskom govornicom kada s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine

Riječ	Trajanje vokala govornika* (sr. vr) (ms)	Sd	Trajanje vokala referentne govornice (ms)	Razlika u trajanju vokala (govornikov kraći od referentnog)	Razlika u trajanju vokala (govornikov dulji od referentnog)
mističnost	66,31	6,76	32	-	34,31
naklonost	81,46	0	72	-	9,46
pukovnik	88,86	0	81	-	7,86
komičar	157,90	0	55	-	102,90
zadrukar	131,60	27,5	114	-	17,60
nastavnik	106,9	0	88	-	18,90
razrednik	95,21	0	65	-	30,21
pasivan	81,30	0	73	-	8,30
jadranski	136,20	0	43	-	93,20
zadužim	82,00	0	51	-	31,00
pomognem	82,93	7,25	52	-	30,93
spašenog	96,98	0	72	-	24,98
smušenog	87,73	0	66	-	21,73
živimo	157,40	0	64	-	93,40
prirodom	68,50	21,20	49	-	19,50
kritike	82,33	9,70	63	-	19,33
sadnice	128,60	30,69	98	-	30,60
Razlika (srednja vrijednost)				-	34,95
Df				-	30,53

*Trajanje vokala označava normaliziranu vrijednost prema tempu artikulacije modelske govornice hrvatskog standarda, a ne stvarno izmjereno trajanje vokala

Premda akustička analiza ponegdje potvrđuje rezultate slušne percepcije gdje su zanaglasni slogovi s najduljim izmjerenim vokalom ujedno i procijenjeni dugim (primjerice 2. zanaglasna dužina u riječima *mističnost*, *komičar*, *zadrukar*, *nastavnik*, *jadranski*, *zadužim*, *pomognem* i *živimo*) (Tablica 47), zanimljivo je da nerijetko u izgovoru pojedinih riječi i govornika slušnom procjenom nije utvrđen ostvaraj zanaglasne dužine iako njihovi vokali traju podjednako ili čak dulje od vokala govornika kod kojega se ostvaraj čuje (primjerice u riječi *privatnik* kod govornika G26SR prvi zanaglasni vokal traje 149,3 ms i on se slušnom percepcijom nije doživio kao dug dok kod govornika G28SR isti vokal traje 116,1 ms i on se čak sigurnom procjenom čuo kao dužina (Tablica 48) ili, u riječi *naklonost*, drugi zanaglasni slog, u kojem je trajanje vokala kod ispitanika G29ML izmjereno 128,4 ms, slušnom percepcijom nije utvrđen kao zanaglasna dužina premda je taj isti slog percipiran kao dug kod govornika G1ST, kod kojega vokal traje tek 98,3 ms)⁷⁴ (Tablica 49).

⁷⁴ Takvih je primjera više (pogledati tablice 46 – 49).

Tablica 46. Trajanje* prvih zanaglasnih dužina u ispitivanim riječima kod svakog govornika (u ms) – usporedba s modelskom govornicom hrvatskog standarda kada s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine**

1. ZD	G1ML	G11ML	G29ML	G18SR	G26SR	G28SR	G1ST	G10ST	G23ST	\bar{x}	Sd	Ref. gov.
sputanost	67,24	109	64,26	82,98	78,6	66,91	55,68	64,81	56,34	71,76	16,60	82
mističnost	76,61	48,55	39,9	36,25	55,27	33,78	33,2	72,87	35,37	47,98	16,86	34
skučenost	63,34	75,76	70,42	44,38	63,35	98,13	60,31	84,42	56,15	68,47	15,98	55
naklonost	37,05	70,91	74,01	56,26	62,12	66,16	68,22	51,24	72,18	62,02	12,01	70
privatnik	101,1 [“]	93,63	79,55	64,53	119,1	92,4 [“]	78,54	59,74	64,52	83,68	19,64	63
nadničar	79,96	63,69	69,59	71,21	92,44	70,54	69,48	54,83	49,27	69,00	12,73	67
pukovnik	61,61	106,2 [“]	45,28	104,8 [“]	92,21 [“]	127,9 [“]	61,66 [“]	112,2 [“]	117,3 [“]	92,13	29,00	58
komičar	61,6	82,98	63,86	97,39	83,05	124,6	52,4	43,37	36,28	71,72	28,08	67
zadugar	63,86	68,82	61,99	54,44	53,52	82,58	55,4	100,3	106	71,87	19,89	47
nastavnik	89,46	90,46	60,58	82,87	46,87	104,8	76,12	107,5	76,99	81,74	19,52	45
razrednik	70,01	81,09	57,75	71,47	48	90,24	60,14	91,5	61,24	70,16	15,02	59
pasivan	40,54	66,31	54,55	44,39	38,12	104,5 [“]	62,92	40,3	49,19	55,64	20,89	36
siguran	65,63	66,48	73,32	40,93	65,62	98,54	55,86	42,28	70,44	64,34	17,33	101
zadužen	92,46	111,4	94,59	102,2 [“]	95,38	120,9	71,98	56,32	71,78	90,78	20,63	79
razdragan	104	94,53	57,29	52,07	51,28	117,7 [“]	88,96	81,38 [“]	79,16	80,71	23,47	49
naporan	44,93	75,32	54,27	65,99	67,8	58,55	71,33	34,29	53,73	58,47	13,23	65
zamoran	84,36	73,24	61,23	67,94	36,51	103,4	85,51	54,61	66,59	70,38	19,44	69
jadranski	69,78	73,31	54,76	53,51	54,85	83,53	99,88	57,65	64	67,92	15,69	45
hrvatski	72,8	79,12 [“]	65,79	70,12	74,56 [“]	92,86 [“]	70,2 [“]	51,47	75,02 [“]	72,44	11,00	64
mornarski	77,91	61,65	55,17	67,88	73,84	79,36 [“]	93,81	77,97	70,02	73,07	11,21	56
radnički	68,28	60,76	65,93	50,24	66,54	60,28	60,3	41,21	52,65	58,47	8,86	45
maknemo	58,33	62,03	68,41	31,12	52,12	83,59	46,06	61,92	43,91	56,39	15,29	50
puricom	76,75	74,36	56,21	48,1	82,56	104	36,66	51,07	55,65	65,03	20,91	53
vezicom	57,88	56,14	63,76	47,49	73	98,84	43,08	40,2	47,16	58,62	18,35	48
zadužim	83,25	110,4	102,6 [“]	105,4 [“]	88,33	102,2	86,38	122,1	87,94	98,74	13,08	86
pomognem	53,07	67,51	54,79	58,93	61,71	72,59	56,98	57,67	68,63	61,32	6,78	54
pitamo	84,59	71,29	70,59	62,59	59,53	73,82	67,06	47,82	49,12	65,16	11,83	60
spašenog	79,11	76,6	60,96	58,4	50,85	87,69	65,09	51,47	53,85	64,89	13,30	58
smušenog	65,65	86,49	66,21	68,95	84,69	80,79	85,99	71,36	69,22	75,48	8,85	73
živimo	67,57	98,14 [“]	85,69	54,6	34,42	55,33	55,83	66,06	75,87	65,95	18,92	63
pernicom	70,28	57,48	66,91	39,09	66,91	104,3	27,91	53,2	56,05	60,23	21,50	57
prirodom	86,18	67,74	75,04	86,16	74,5	74,55	73,81	65	60,24	73,69	8,71	83
opeke	56,71	59,18	46,14	42,51	40,54	68,38	49,27	60,54	42,61	51,76	9,78	44
kritike	66,23	66,34	49,41	13,85	31,87	59,19	51,41	32,43	32,76	44,83	18,09	45
sadnice	91,88	89,81	82,33	76,1	50,86	92,9	77,85	60,13	47,16	74,34	17,55	54

*Trajanje vokala označava normaliziranu vrijednost prema tempu artikulacije modelske govornice hrvatskog standarda, a ne stvarno izmjereno trajanje vokala

** Osjenčane su vrijednosti vokala u slogovima s percipiranom zanaglasnom dužinom

” Sigurno procijenjene zanaglasne dužine

Tablica 47. Trajanje drugih zanaglasnih dužina* u ispitivanim riječima kod svakog govornika (u ms) – usporedba s modelskom govornicom hrvatskog standarda kada s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine**

2. ZD	G1ML	G11ML	G29ML	G18SR	G26SR	G28SR	G1ST	G10ST	G23ST	\bar{x}	Sd	Ref. gov.
sputanost	95,43	126,5	97,74	59,69	71,23	87,59	71,32	21,03	51,5	75,78	30,55	62
mističnost	57,99	59,81	68,79	46,65	66,32	71,09	69,96	51,17	61,53	61,48	8,53	32
skučenost	93,63	101,9	115,6	59,81	78,42	76,76	74,13	56,29	88,62	82,79	19,21	67
naklonost	105,9	57,71	111,3	37,07	66,1	73,71	81,46	39,93	60,18	70,37	25,95	72
privatnik	89,67	56,91	62,04	73,83	40,53	86,4	47,93	47,19	61,68	62,91	17,31	48
nadničar	69,46	92,8	65,48	78,19	117	108,3	78,54	96,66	81,54	87,55	17,41	93
pukovnik	88,86	84,29	85,14	72,96	95,46	112,8	75,89	66,04	66,79	83,14	14,94	81
komičar	157,9 ^{**}	92,91	60,73	92,86	75,5	93,84	77,18	103,6	53,87	89,82	30,34	55
zadugar	127,5	130,1	109,4	96,65	94,96	182,1 ^{**}	102,2 ^{**}	134,6 ^{**}	113,2 ^{**}	121,20	27,07	114
nastavnik	106,9	87,85	85,51	67,6	76,6	46,87	76,7	34,18	82,67	73,87	21,95	88
razrednik	95,21 ^{**}	88,71	60,66	39,52	70,11	102,6	81,78	38,84	69,18	71,84	22,75	65
pasivan	84,87	81,3	71,15	64,69	81,25	58,73	68,94	83,33	71,38	73,96	9,16	73
siguran	88,85	105,4	81,07	55,56	63,14	117,2	75,24	58,7	76,65	80,19	20,83	79
zadužen	105,1	72,91	82,09	69,93	63,26	82,94	60,28	73,13	56,31	74,00	14,79	85
razdragan	73,92	76,72	79,71	64,24	75,02	73,14	40,99	53,5	34,12	63,48	16,74	85
naporan	100,2	102,6	101	73,69	96,79	172,4	87,89	65,33	106,3	100,70	30,28	84
zamoran	93,08	91,56	108,6	81,22	79,47	121,9	86,95	100,1	80,63	93,72	14,31	99
jadranski	25,79	48,16	38,46	136,2	29,64	84,82	49,62	61,2	120	65,98	39,53	43
hrvatski	55,11	34,74	33,95	42,58	26,79	55,47	46,89	46,47	48,79	43,42	9,84	26
mornarski	47,86	55,44	48,2	52,48	60,95	56,64	62,49	71,62	50,3	56,22	7,77	44
radnički	91,57	58,41	60,36	44,03	42,38	64,57	124,1	45,26	71,78	66,94	26,50	56
maknemo	133,6	96,24	87,29	68,15	67,94	105,7	56,27	41,5	112,9	85,51	29,56	60
puricom	81,57	66,06	63,24	52,62	50,05	75,81	53,17	44,16	71,93	62,07	12,83	59
vezicom	53,74	57,21	73,74	41,77	54,75	89,33	36,84	39,59	45,67	54,74	17,19	51
zadužim	82,36	62,31	62,51	50,79	56,35	64,47	82	34,2	65,4	62,27	14,84	51
pomognem	48,99	50,23	57,61	40,6	77,8	88,05 ^{**}	76,94	36,27	61,57	59,78	17,87	52
pitamo	135,2	97,12	87,24	86,74	100,9	54,53	70,82	71,53	64,65	85,42	24,12	75
spašenog	105,6	96,98	70,14	61,02	74,74	79,65	42,8	37,69	58,54	69,69	22,66	72
smušenog	100,2	87,83	83,66	84,53	81,18	81,2	53,55	64,28	61,63	77,56	14,73	66
živimo	157,4	85,88	69,8	65,43	105,2	100,1	103,7	78,82	93,74	95,56	27,27	64
pernicom	80,69	65,77	65,39	58,61	51,65	73,69	40,18	46,87	56	59,87	12,90	54
prirodom	65,15	83,49	70,88	48,32	70,2	53,51	50,02	53,6	67,69	62,54	11,84	49
opeke	65,71	53,71	52,48	33,67	41,34	38,75	37,17	62,34	40,47	47,29	11,60	50
kritike	72,93	81,07	45,19	89,19	50,41	58,67	57,58	68,61	75,47	66,57	14,61	63
sadnice	114,1	103,1	86,45	150,3	68,53	95,7	106,9	79,61	124,7	103,30	24,77	98

*Trajanje vokala označava normaliziranu vrijednost prema tempu artikulacije modelske govornice hrvatskog standarda, a ne stvarno izmjereno trajanje vokala

** Osjenčane su vrijednosti vokala u slogovima s percipiranom zanaglasnom dužinom

” Sigurno procijenjene zanaglasne dužine

Tablica 48. Trajanje* prvih zanaglasnih dužina u ispitivanim riječima kod svakog govornika (u ms) – usporedba s modelskom govornicom hrvatskog standarda kada izgovara propisane zanaglasne dužine**

	G1ML	G11ML	G29ML	G18SR	G26SR	G28SR	G1ST	G10ST	G23ST	\bar{x}	Sd	Ref.g.
sputanost	85,24	126,3	86,34	97,35	100,3	76,6	79,74	69,6	74,39	88,43	17,45	148
mističnost	81,16	53,21	44,95	40,77	60,16	38,4	38,39	77,49	40,14	52,74	16,77	41
skučenost	74,92	87,23	84,29	55,27	74,76	107,6	73,12	95,66	67,87	80,08	15,55	76
naklonost	45,94	80,07	79,38	65,34	69,82	77,38	73,78	61,26	79,63	70,29	11,33	61
privatnik	126,3[“]	124,2	125,4	95,03	149,3	116,1[“]	116,7	85,67	103,6	115,81	18,98	159
nadničar	94,31	77,21	81,28	85,41	105,5	84,82	81,43	69,07	62,1	82,35	12,79	72
pukovnik	100,1	151[“]	99,53	146,4[“]	141[“]	158,6[“]	113,8[“]	146[“]	163,5[“]	135,53	24,57	174
komičar	73,91	92,9	72,72	108,8	93,49	135,8	61,17	55,54	46,86	82,36	28,26	66
zadrukar	68,31	72,62	64,27	59,29	57,53	86,58	58,44	105	110,2	75,80	20,19	44
nastavnik	110,5	111,5	99,39	105,8	69,8	116,9	111,6	119	105,5	105,55	14,67	125
razrednik	79,84	90,51	65,87	81,46	57,94	101	68,53	102,2	70,33	79,74	15,64	63
pasivan	57,01	73,69	90,43	69,17	70,92	118,7[“]	103,9	51,96	82,12	79,76	21,60	146
siguran	87,45	96,24	108	65,67	94,24	125,1	86,58	65,56	97,79	91,85	18,88	171
zadužen	122,6	147,1	136,9	132,7[“]	133,6	153,3	113	87,37	107,6	126	20,68	158
razdragan	138,8	138,3	107,2	90,11	95,86	137,5[“]	131,1	105[“]	119,4	118,14	19,21	147
naporan	75,69	117,7	109,9	114	112,9	87,78	114,8	64,33	101	99,79	19,39	175
zamoran	115,7	116	110,2	102,5	72,41	144,5	128,5	91,49	108,8	110	20,66	162
jadranski	89,71	93,63	75,48	71,84	75,35	102,8	120,5	76,21	83,95	87,71	15,97	70
hrvatski	121,4	121,1[“]	115,4	115,1	121,8[“]	137,7[“]	120,7[“]	93,13	123,3[“]	118,85	11,65	141
mornarski	92,8	77,03	72,9	80,75	91,35	93,2[“]	112,6	87,55	86,99	88,63	11,56	105
radnički	71,63	64,36	70,06	53,25	70,26	63,63	62,64	43,71	55,89	67,71	9,23	55
maknemo	53,99	71,3	89,43	32,1	65,72	92,24	62,38	59,8	58,62	65,06	18,23	135
puricom	90,02	85,04	66,45	61,79	93,52	115,8	47,61	63,98	66,91	76,79	20,88	55
vezicom	70,38	68,23	73,96	59,14	83,69	110,1	53,76	53,69	58,34	70,14	18,01	52
zadužim	109,5	147,8	149,4[“]	136,7[“]	135	135,1	130,9	150,9	127,2	135,84	12,99	176
pomognem	80,5	95,19	83,57	86,67	90,17	100,6	85,59	85,49	97,27	89,45	6,82	85
pitamo	121,6	99,44	131,8	102	109,8	96,56	119,1	85,09	104,9	107,80	14,37	181
spašenog	47,93	87,54	80	69,46	61,58	98,84	75,84	62,87	64,75	72,09	15,29	67
smušenog	75,28	95,45	67,96	78,84	86,63	90	88,18	82,56	74,62	82,17	8,74	54
živimo	88,34	116,9[“]	115,2	76,3	54,21	75,99	78,99	85,69	98,6	87,80	19,98	118
pernicom	87,1	74,84	88,13	55,36	86,88	121,1	45,39	68,74	75,06	78,07	21,80	90
prirodom	100,2	81,67	87,22	99,96	87,09	87,87	86,73	80,45	73,22	87,15	8,68	89
opeke	67,65	70,54	56,8	54,17	50,81	79,02	59,46	73,36	53,69	62,83	10,04	49
kritike	82,18	79,29	63,04	27,25	46	72,21	64,61	44,82	45,61	58,33	18,46	60
sadnice	97,03	94,14	86,37	82,07	55,35	97,88	82,51	65,76	52,38	79,28	17,43	55

*Trajanje vokala označava normaliziranu vrijednost prema tempu artikulacije modelske govornice hrvatskog standarda, a ne stvarno izmjereno trajanje vokala

** Osjenčane su vrijednosti vokala u slogovima s percipiranom zanaglasnom dužinom

” Sigurno procijenjene zanaglasne dužine

Tablica 49. Trajanje* drugih zanaglasnih dužina u ispitivanim riječima kod svakog govornika (u ms) – usporedba s modelskom govornicom hrvatskog standarda kada izgovara propisane zanaglasne dužine**

2. ZD	G1ML	G11ML	G29ML	G18SR	G26SR	G28SR	G1ST	G10ST	G23ST	\bar{x}	Sd	Ref. g.
sputanost	107,8	138,4	112,3	70,01	85,62	95,32	87,02	29,36	63,87	87,75	31,49	101
mističnost	59,01	64,58	85,81	46,96	78,26	74,37	91,43	54,61	69,81	69,43	14,63	111
skučenost	120,2	127,7	159,8	81,06	103,7	86,87	110,1	80,29	116,3	109,6	25,57	166
naklonost	117,4	68,81	128,4	48,3	79,53	81,53	98,3	49,65	74	82,88	27,59	112
privatnik	106,3	75,6	86,62	92,49	59,04	102,4	69,55	64,07	83,66	82,19	16,53	92
nadničar	94,47	122,3	105	104	149	133,7	116,6	116,3	114,8	117,4	16,42	169
pukovnik	118,6	116	120	103,7	128,5	140	110	94,24	99,01	114,5	14,51	136
komičar	175,1"	123,9	97,78	115	103,5	117,2	114,8	121,5	81	116,6	25,74	149
zadugar	151,8	159,9	151,9	117,6	123	210,2"	138,4"	156,7"	139,1"	149,8	26,95	201
nastavnik	132,4	113,4	124,5	94,62	103,6	65,68	113,2	52,63	113,9	101,5	26,55	158
razrednik	126,8"	126,3	116,8	68,89	100,3	121,3	134,1	58,02	111,4	107,1	26,73	180
pasivan	109,1	100,7	105,7	87,31	114,2	81,72	106,2	105	104,4	101,6	10,43	147
siguran	105,6	124,3	101,1	73,08	81,73	82,81	94,4	75,82	94,89	92,6	16,31	109
zadužen	133,1	101,1	110,6	97,96	91,6	111,1	88,74	101,2	84,55	102,2	14,71	115
razdragan	115,4	119,8	123,9	106,3	118,2	111,8	83,76	92,87	77,3	105,5	16,84	138
naporan	123,8	126,9	126	97,65	121,2	195,9	112,2	88,93	130,8	124,8	30,20	112
zamoran	114,9	111,3	127,3	102,4	100,4	142	106,7	120,3	100,5	114	13,96	110
jadranski	65,98	92,94	87,74	157,8	76,43	116,9	97,75	85,61	160,5	104,6	33,94	142
hrvatski	91,9	60,6	75,63	73,32	61,33	86,03	86,77	71,88	85,05	76,95	11,29	109
mornarski	57,58	65,42	59,44	61,11	72,07	65,8	74,32	78,49	61,13	66,15	7,28	72
radnički	102,3	70,72	76,12	52,5	55,53	75,26	128,3	50,43	81,78	76,99	25,25	110
maknemo	139,3	104,1	97,07	74,73	76,54	113,5	65,3	47,59	121,7	93,32	29,50	80
puricom	89,4	87,26	86,74	58,33	69,81	91,06	73,02	53,87	90,16	77,74	14,45	125
vezicom	56,47	64,84	103,3	54,42	78,67	107	60,88	30,79	63,84	68,91	24,12	153
zadužim	97,71	86,14	93,57	70	87,29	84,86	111,3	51,57	90,71	85,90	16,96	115
pomognem	77,03	82,2	107,1	73,59	122,2	125,1"	123,7	70,52	108,8	98,91	22,95	137
pitamo	166,2	126	124	118,3	135	82,09	105,4	102,6	100,1	117,7	24,29	126
spašenog	131,7	126,3	110,8	86,57	111,3	102,1	78,47	51,67	89,27	98,69	25,06	167
smušenog	118,3	108	124,9	101,9	121,9	100,6	93,46	77,84	92,16	104,3	15,52	168
živimo	177,4	104,7	94,86	85,96	124,6	120,1	125,1	98,14	114,9	116,2	26,77	104
pernicom	102,4	89,68	105,1	78,03	86,26	95,36	64,54	63,32	86,65	85,70	14,88	142
prirodom	82,2	101	104,2	67	99,8	76,6	76,6	57,4	93,8	84,29	16,40	138
opeke	81,31	67,07	69,61	45,35	60,62	56,04	56,91	67,72	55,37	62,22	10,45	98
kritike	97,39	105,6	78,9	100,6	79,4	85,04	88,07	79,61	97,52	90,24	10,24	137
sadnice	142,3	148,9	138,5	161,3	110,9	127,5	145,7	97,69	151,7	136,1	20,49	215

*Trajanje vokala označava normaliziranu vrijednost prema tempu artikulacije modelske govornice hrvatskog standarda, a ne stvarno izmjereno trajanje vokala

** Osjenčane su vrijednosti vokala u slogovima s percipiranom zanaglasnom dužinom

” Sigurno procijenjene zanaglasne dužine

5. 2. 5. 3. Rasprava (zanaglasne dužine)

Rezultati slušne percepcije ostvaraja/neostvaraja zanaglasnih dužina kod 9 osječkih govornika pokazuju da se u 71 % slučajeva sve tri procjeniteljice potpuno slažu u onome što čuju, u 27 % slučajeva slažu se njih dvije dok se u samo 2 % slučajeva sve tri razlikuju u mišljenjima. S obzirom na odstupanja u procjeni, posebno su analizirani podatci sigurne procjene (u kojima su sve tri procjeniteljice jednako čule ostvaraj ili neostvaraj zanaglasne dužine), a zatim i ukupni podatci sigurne i nesigurne procjene (u kojima su samo dvije procjeniteljice jednako čule ostvaraj ili neostvaraj zanaglasne dužine), no i u jednom i u drugom slučaju dobiveni su slični rezultati: zanaglasne dužine u osječkom govoru, prema slušnoj procjeni, uglavnom se ne ostvaruju (u 87,05 % slučajeva sigurne procjene te u 73,55 % slučajeva ako su uključeni rezultati i sigurne i nesigurne procjene). Ako se ostvaruju, onda se to uglavnom odnosi na prve zanaglasne dužine, primjerice u riječima *pukovnik*, *hrvatski*, *zadužim*, *zadužen*, *mornarski*, *razdragan* i nešto rjeđe u riječima *privatnik*, *živimo*, *nastavnik*, *sputanost*, *pasivan*, *jadranski*, *siguran* i *maknemo* (u 23,91 % slučajeva sigurne procjene te u 40,56 % slučajeva i sigurne i nesigurne procjene), dok se druge zanaglasne dužine ostvaruju rijetko, primjerice u riječima *zadrugar*, *mističnost*, *prirodom*, *pomognem*, *kritike*, *sadnice*, *zadužim*, *naklonost*, *nastavnik* te *razrednik*, *pukovnik*, *komičar*, *jadranski*, *spašenog* i *smušenog* (u 3,98 % sigurno procijenjenih slučajeva ili u 10,43 % i sigurno i nesigurno procijenjenih slučajeva). U jednoj se riječi nikada ne ostvaruju obje zanaglasne dužine.

Uključujući, dakle, rezultate i sigurne i nesigurne procjene, dobiveni su podatci takvi da se može ustvrditi da se u osječkom govoru zanaglasna dužina uglavnom ne ostvaruje, a u slučaju kada se ostvaruje, to ne ovisi o gramatičkoj kategoriji riječi pa se najčešće ne ostvaruju standardno propisane etimološke dužine (u sufiksima imenica, padežnim nastavcima za instrumental i genitiv jednine imenica ž. r. e-vrste, u nastavcima odnosnih pridjeva te u 1. l. jednine i 1. l. množine prezenta glagola), a češće se čuju dužine neposredno iza naglašenog sloga, i to ponajprije iza kratkouzlaznog naglaska i(li) na mjestima duljenja pred skupom sa sonantom (u riječima *pukovnik*, *hrvatski*, *zadužim*, *zadužen*, *mornarski*, *razdragan*). Nešto rjeđe dužina se čuje na prvom zanaglasnom slogu u iskonski dugim slogovima ili u riječima s dužinom u osnovi (*privatnik*, *živimo*, *nastavnik*, *sputanost*, *pasivan*, *jadranski*, *siguran* i *maknemo*) dok se zanaglasna dužina drugoga sloga iza naglaska rijetko ostvaruje, i to sporadično u riječima *zadrugar*, *mističnost*, *prirodom*, *pomognem*, *kritike*, *sadnice*, *zadužim*, *naklonost*, *nastavnik* te *razrednik*, *pukovnik*, *komičar*, *jadranski*, *spašenog* i *smušenog*.

Akustička analiza pokazala je da osječki govornici sve zanaglasne vokale koji se propisuju kao zanaglasne dužine izgovaraju znatno kraće od referentne govornice kada izgovara riječi s

propisanim zanaglasnim dužinama: prvi je kraći prosječno za 42,87 ms, a drugi za 43,67 ms. Međutim, u usporedbi s referentnom govornicom kada ne izgovara zanaglasne dužine, zanaglasni vokali kod osječkih govornika prosječno su tek nešto malo dulji: prvi je dulji za 10,49 ms, a drugi za 7,23 ms. Analiza je također pokazala da Osječani druge zanaglasne slogove ponekad izgovaraju čak i kraće od referentne govornice kada s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine. To ukazuje na reduciranje zanaglasnih dužina, što je potvrdilo rezultate slušne analize (drugi zanaglasni slogovi čuju se kao dugi vrlo rijetko).

Premda su prosječna trajanja zanaglasnih vokala osječkih govornika znatno kraća od vokala referentne govornice kada izgovara zanaglasne dužine, a malo dulja od govornice koja ih ne izgovara, što upućuje na skraćivanje, pa čak i gubljenje zanaglasnih dužina, u nekim se primjerima zanaglasni slogovi slušnom percepcijom ipak doživljavaju kao dugi, posebice kada je riječ o prvim zanaglasnim slogovima iza kratkouzlaznog naglaska. Tako je utvrđeno da su vokali u slogovima s percipiranim zanaglasnim dužinama kod Osječana u pravilu kraći za oko 35 ms od vokala referentne govornice kada izgovara zanaglasne dužine, ali i dulji za oko 30 – 35 ms od vokala referentne govornice kada s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine, no postoje i primjeri koji to pravilo ne potvrđuju.

Iako akustička analiza uglavnom potvrđuje rezultate slušne percepcije gdje su zanaglasni slogovi s najduljim izmjerenim vokalom ujedno i procijenjeni dugim (primjerice u riječima *pukovnik, komičar, nastavnik, jadranski, zadužim* i *živimo*), zanimljivo je da se nerijetko u izgovoru pojedinih primjera slušnom procjenom ne utvrđuje ostvaraj zanaglasne dužine iako njihovi vokali traju podjednako ili čak dulje od vokala govornika kod kojeg se ostvaraj čuje, i obratno: vokali u slogovima za koje je procijenjen ostvaraj zanaglasne dužine ponekad su kraći od vokala koji se nalaze u slogovima za koje je procijenjeno da se zanaglasna dužina nije ostvarila, a sve, moguće je, zbog glasovne okoline i trajanja naglaska koji joj prethodi. Nepouzdana perceptivno razlikovanje vokala s obzirom na trajanje pokazala su i neka druga istraživanja (primjerice za slovenski, Tivadar, 2004). Navedeno može ukazivati na to da duljina vokala u slogu predstavlja samo jedan od čimbenika koji uvjetuju percipiranje zanaglasnih dužina te je moguće da na procjenu njihova ostvaraja utječe i trajanje svih glasova u slogu, ali i odnos tona naglašenog i zanaglasnog vokala.

S obzirom na to da ni slušna ni akustička analiza nisu utvrdile značajnu statističku razliku u ostvarajima zanaglasnih dužina kod osječkih govornika s obzirom na dob, nisu potvrđene hipoteze H10: Osječani najstarije dobne skupine češće čuvaju zanaglasne dužine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine i H11: Osječani najmlađe dobne skupine češće gube zanaglasne dužine i u odnosu na govornike najstarije dobne skupine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine.

To znači da je osječka zanaglasna dužina (koja se i percipira kao dužina) ipak znatno kraća od zanaglasnih dužina referentne govornice, a tek nešto malo dulja od zanaglasnih kračina, neovisno o dobi govornika.

6. Zaključak

a) Naglasak posuđenica

Provedeno istraživanje pokazalo je da u osječkom govoru generalno postoje dvije naglasne inačice koje se najčešće upotrebljavaju u izgovoru posuđenica. Prva je ostvaraj silaznog naglaska na nepočetnom slogu riječi (primjerice *kontinènt, assistènt*), a druga ostvaraj kratkouzlaznog naglaska na prvom slogu riječi (primjerice *stùdent, tàlent*). Analiza je pokazala i da se učestalost ostvaraja silaznog naglaska povećava s brojem slogova, no o nastavku posuđenice ovisi koji je broj slogova minimalan da bi se on ostvario. Tako u osječkom govoru silazni naglasak na nepočetnom slogu imaju trosložne i višesložne posuđenice na -nt i -st te četverosložne i višesložne posuđenice na -or, a posuđenice na -or, -nt i -st s manjim brojem slogova izgovaraju se najčešće s uzlaznim naglaskom na prvom slogu. Posuđenice na -log čine iznimku od tog pravila te se u njihovu izgovoru najčešće javlja kratkouzlazni naglasak na predzanim slogu neovisno o broju slogova posuđenice (*uròlog, pulmòlog*). Ženski mocijski parnjaci tvoreni od imenica muškog roda na -nt, -or i -st u osječkom se govoru općenito češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu u odnosu na svoje muške parnjake, a broj takvih slučajeva kod ženskih parnjaka veći je što je njihov broj veći kod muškog mocijskog parnjaka.

Zanimljivo je da govornici najstarije dobne skupine dvosložne posuđenice na -st te neke posuđenice na -log statistički značajno češće izgovaraju sa silaznim naglaskom: *turìst* i *čelìst* te *urołòg* i *anesteziològ*, no i u ostalim analiziranim primjerima, premda bez statističke značajnosti, najstariji govornici imaju veću tendenciju ostvaraja silaznog naglaska na zadnjem slogu (*talènt, docènt, studènt, remònt, pulmològ/pulmològ*) dok govornici najmlađe dobne skupine takav naglasak ostvaruju vrlo rijetko. Utvrđeno je da razlog tomu može biti dvojak: prvi je da stariji govornici češće čuvaju izvorni naglasak posuđenica, a drugi da je na njihov izgovor u tim slučajevima utjecao njemački jezik kroz tzv. *esekerski* dijalekt, koji se još do kraja Drugog svjetskog rata upotrebljavao u Osijeku. S druge strane, u izgovoru višesložnih posuđenica na -or te trosložnih i višesložnih posuđenica na -st kod govornika najstarije i srednje dobne skupine također postoji tendencija češćeg ostvaraja uzlaznog naglaska na predzadnjem slogu (*inicijátor, televizor*), odnosno preinake silaznog naglaska na prethodni slog uz promjenu u uzlazni ton (*optimìst, pesimìst* i *ideàlist*). Takvi naglasni oblici posebice su se u Hrvatskoj njegovali u školama i medijima prije Domovinskog rata pa je moguće da ih zbog naučenog izgovora najstariji govornici upotrebljavaju i danas. Najmlađi govornici u tim primjerima češće ostvaruju silazni naglasak na nepočetnom slogu (*inicijátor, optimìst*) te se

može zaključiti da u osječkom govoru postoji opća tendencija napuštanja navike preinake silaznog u uzlazni ton, odnosno preinake silaznog naglasaka na prethodni slog uz promjenu u uzlazni ton u višesložnih posuđenica na -or te trosložnih i višesložnih posuđenica na -st.

b) Naglasak imenica u genitivu množine

U izgovoru genitiva množine kod svih osječkih govornika prevladava silazni ton na nepočetnom slogu, osobito u primjerima višesložnica (*Slavonac, komarac, iskustvo, intelektualac, zadatak, sveučilištarac, policajac, poslodavac, trenutak, žumanjak, bjelanjak*), no primjere s kratkouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu osnove (*profesorica* i *akademik*), za koje se u literaturi navodi da je za genitiv množine uobičajeno ostvarivanje silaznog tona na nepočetnom slogu, Osječani češće izgovaraju s uzlaznim tonom na nepočetnom slogu.

Analiza izgovora genitiva množine posuđenica koje u nominativu nerijetko imaju silazni naglasak na zadnjem slogu (*pacijenata, studenata, koncerata, od koncerata*) dala je očekivane rezultate: genitiv množine imenice *pacijent* govornici značajno češće izgovaraju sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu dok genitiv množine imenica *student* i *koncert* izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu. Naime, budući da osječki govornici te posuđenice u nominativu jednine izgovaraju kao *pacijènt*, ali *stùdent* i *kòncert*, analoški je jasan ostvaraj i genitiva množine: *pacijènata*, ali *stùdenata* i *kòncerata*.

Analiza je također pokazala da ne postoji statistički značajna razlika u izgovoru silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u genitivu množine kod govornika različitih dobnih skupina, no podatci ukazuju na to da postoji blaga tendencija češćeg premještaja naglasaka na prethodni slog uz metatoniju te češćeg ostvaraja uzlaznih naglasaka kod pripadnika najstarije dobne skupine. To se posebice uočava u izgovoru višesložnica: *kòmaraca, Slàvonaca, zàdataka, sveučilištaraca, trènutaka, žùmanjaka* i *bjèlanjaka* te *intelektuàlaca/intelektuálaca, zadàtaka, policàjaca/policájaca, žumànjaka/žumánjaka, bjelànjaka/bjelánjaka*. I genitive množine imenica *zid* i *stup* govornici najstarije dobne skupine češće izgovaraju s uzlaznim naglaskom na prvom slogu u odnosu na srednju dobnu skupinu, a posebice u odnosu na najmlađe govornike.

Osim toga, govornici najmlađe dobne skupine u nekim primjerima također češće izgovaraju kratki naglasak na mjestu na kojemu je uobičajen dugi (primjerice *Slavònaca* umjesto *Slavônaca, zadàtaka* umjesto *zadátaka*) u odnosu na najstarije govornike dok se srednja dobna skupina ponekad više približava najstarijoj, a ponekad najmlađoj skupini. Takvi rezultati upućuju na zaključak da u osječkom govoru, premda bez statističke značajnosti, postoje blage tendencije naglasnih promjena koje idu u tri smjera: prema gubljenju navike

prenošenja naglasaka na prethodni slog uz metatoniju (što je potvrđeno i u izgovoru posuđenica), zatim skraćivanju dugih u kratke naglaske te češćoj uporabi silaznih naglasaka u genitivu množine imenica. Moguće je da je to posljedica utjecaja zagrebačkog govora, kojemu su govornici najmlađe dobi preko različitih medija bili izloženi od najranije faze jezičnog učenja.

c) Prenošenje naglasaka na prednaglasnicu

Analiza izgovora govornih riječi koje čini prijedlog s imenskom riječi (imenicom, pridjevom te posvojnomo, pokaznom i povratnom zamjenicom) pokazala je da se naglasak na prijedlog kod osječkih govornika prenosi vrlo rijetko te je primjetna opća tendencija neostvarivanja pravila prenošenja naglasaka na prednaglasnicu, osim u primjerima kada naglasnu cjelinu čine jednosložni prijedlozi s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom, gdje su u približno 50 % analiziranih primjera Osječani prenijeli naglasak na prednaglasnicu. To pokazuje da se u osječkom govoru jednosložni prijedlozi ponašaju kao prednaglasnice dok se dvosložni i trosložni često ne doživljavaju takvima. Inače, opća tendencija neprenošenja naglasaka na prijedlog statistički ne ovisi o dobi govornika, ali rezultat upućuje na to da blago veću tendenciju prenošenja naglasaka s imenske riječi na jednosložni prijedlog pokazuju govornici najstarije i srednje dobne skupine.

Usporedbom spontanog i čitanog govora u manjem broju analiziranih primjera utvrđeno je da neki govornici u spontanom govoru češće prenose naglasak sa zamjenica na jednosložni prijedlog dok u čitanom govoru to ne čine pa se može pretpostaviti da u spontanom govoru Osječani možda s nešto većim postotkom nego što je ovo istraživanje pokazalo ostvaruju prenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada govornu riječ čini prijedlog i osobna, pokazna i povratna zamjenica, no istodobno u spontanom govoru oni često i ne prenose naglasak u navedenim primjerima pa ostaje otvoreno pitanje koliko je taj postotak prenošenja uistinu veći od postotka dobivenog u ovom istraživanju. Kada je riječ o prenošenju naglasaka s imenica i pridjeva, spontani se govor uglavnom podudara s čitanim govorom kod osječkih govornika.

d) Trajanje i ton naglašanih i zanaglasanih vokala

Istraživanje je pokazalo da su prosječni odnosi trajanja naglašanih vokala *a*, *i* i *u* u govoru Osječana u sličnim odnosima trajanja kakvi su izmjereni u govoru hrvatskog standarda: *a* ima najdulje trajanje u usporedbi s *i* i *u*, neovisno o naglasku koji se na njemu ostvaruje. Međutim, osječki govornici vokale *a*, *i* i *u* pod kratkosilaznim naglascima izgovaraju prosječno za 13,29 ms dulje, a pod kratkouzlaznim za 4,83 ms dulje od govornice neutralnog standarda dok su

njihovi naglašeni vokali pod dugosilaznim naglascima kraći prosječno za 3,77 ms, a pod dugouzlaznim za 4,07 ms. To potvrđuje do sada poznatu činjenicu da se u Osijeku dugi naglasci krate, a kratki dulje. No valja ipak naglasiti da razlika u trajanjima naglašanih vokala nije ujednačena: najočitija je i najveća kada je riječ o duljenju vokala pod kratkosilaznim naglascima, i to posebice *ǎ*, koji je dulji prosječno za gotovo 20 ms. Dugi se, pak, naglašeni vokali prosječno skraćuju znatno manje, što je za percepciju u svakodnevnom govoru gotovo zanemarivo, no treba dodati i da su *á* i *î* kod Osječana još dulji (*á* za 9,3 ms, *î* za 3,24 ms). Tu možda treba tražiti razlog zbog kojeg Osječani zvuče kao da „razvlače“ u govoru: takav dojam vjerojatno ostavljaju vokali koji se produljuju dok vokali koji se skraćuju nemaju toliku važnost u percepciji, odnosno ne osjećaju se kao kratki. Moguće je da je to zbog toga što su danas hrvatski govornici u medijima često izloženi zagrebačkom dinamičkom naglasku pa skraćivanje vokala doživljavaju uobičajenom pojavom, a duljenje se doima neuobičajenim. Također je iznimno važno napomenuti da pojava kraćenja dugih i duljenja kratkih naglašanih vokala vrijedi samo za govornike najmlađe i srednje dobne skupine. Naime, najstariji govornici vokale pod kratkim naglascima izgovaraju dulje od govornice neutralnog standarda (pod kratkosilaznim za 17,35 ms, a pod kratkouzlaznim za 8,41ms), a pod dugim naglascima njihovi vokali podjednako traju kao kod govornice standarda (pod dugouzlaznim su dulji za 4,19 ms, a pod dugosilaznim za 1,03 ms). Prema navedenom može se zaključiti da u osječkom govoru postoji blaga tendencija skraćivanja svih naglašanih vokala kod govornika najmlađe dobne skupine.

Za osječki je govor također karakteristično da su zanaglasni vokali dulji nakon kratkih naglašanih, a kraći nakon dugih naglašanih. Zanimljivo je da oni najkraće traju kod govornika srednje dobne skupine, premda je očekivano da će najkraće trajati kod najstarijih govornika. To znači da najstariji govornici dulje izgovaraju ne samo vokale u naglašenim slogovima nego i zanaglasne vokale, što opet upućuje na pretpostavku da u osječkom govoru postoji i blaga tendencija općeg skraćivanja zanaglasnih vokala među mlađom populacijom.

Akustičko istraživanje osječkih naglasaka pokazalo je da je osnovni ton naglašenog vokala pod svim četirima naglascima uglavnom silazan (u oko 90 % slučajeva), a takav je tijekom tona potvrđen i u govoru govornice hrvatskoga standarda. Međutim, silazni ton u naglašenim vokalima ima nešto veći raspon samo kada je riječ o dugosilaznim naglascima (kod Osječana iznosi 2,92 pt) dok je on pod ostalim trima naglascima manji (pod kratkouzlaznim je 0,92 pt, pod kratkosilaznim 1,02 pt, a pod dugouzlaznim 1,93 pt).

Važno je istaknuti da se kod Osječana primjećuje veći postotak uzlaznog tona u naglašenim vokalima pod uzlaznim naglascima (pod kratkouzlaznim naglaskom ostvaren je u 10,34 % slučajeva, a pod dugouzlaznim u 12,66 % slučajeva) dok je takav ton u standardu ostvaren tek

u 11,11 % slučajeva, i to samo kad je riječ o vokalu pod dugouzlaznim naglaskom. Takav odnos silaznog i uzlaznog tona u naglašenom vokalu u govoru Osječana mogao bi biti jedan od čimbenika koji čine razliku između osječkog naglasnog sustava i izgovornog standarda.

U osječkom je govoru ton završetka naglašenog vokala u odnosu na početni ton zanaglasnog vokala uglavnom silazan pod kratkosilaznim (u 96,55 % slučajeva) i dugosilaznim naglascima (u 73,81 % slučajeva) dok je češće uzlazan pod kratkouzlaznim (u 68,27 % slučajeva) i dugouzlaznim naglascima (u 88,24 % slučajeva), a slično je i kod govornice standarda.

Raspon silaznog tona između završetka naglašenog vokala i početka zanaglasnog vokala i kod Osječana i kod govornice hrvatskog standarda značajno je velik samo u riječima s normativno silaznim naglascima (pod kratkosilaznim kod Osječana iznosi 4,73 pt, a kod referentne govornice 6,57 pt, pod dugosilaznima kod Osječana iznosi 5,28 pt, a kod referentne govornice 4,80 pt). Raspon, pak, uzlaznog tona kod osječkih govornika nešto je veći u riječima s uzlaznim naglaskom (pod obama uzlaznim naglascima iznosi 1,89 pt dok je on pod kratkosilaznim naglascima 0,49 pt, a pod dugosilaznim 0,87 pt) nego što je izmjereno kod referentne govornice (pod kratkouzlaznim naglascima iznosi 0,14 pt, a pod dugouzlaznim 0,41 pt) pa možda i u rasponu uzlaznog tona između završetka naglašenog vokala i početka zanaglasnog vokala u riječima s uzlaznim naglaskom valja tražiti neke od specifičnosti koje osječki govor čine različitim od standardnog izgovora. Tome treba dodati kako slike tonskih krivulja pokazuju da je u riječima s kratkosilaznim naglaskom smjer tona u zanaglasnom vokalu kod osječkih govornika ravan ili blago uzlazan dok je on kod referentne govornice blago silazan.

Statistički značajna razlika u izgovoru prosječnog raspona tona s obzirom na dob govornika postoji jedino u naglašenom vokalu u riječima s kratkosilaznim i kratkouzlaznim naglaskom te je utvrđeno da je raspon u tim riječima kod govornika najstarije dobne skupine statistički značajno veći i u odnosu na govornike srednje, i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine. To ukazuje na opću tendenciju smanjivanja raspona tona u kratkim naglašenim vokalima u osječkom govoru.

e) Zanaglasne dužine

Slušnom percepcijom utvrđeno je da se u govoru osječkih govornika standardno propisane zanaglasne dužine često ne ostvaruju. Ako se i ostvaruju, to se uglavnom odnosi na prve zanaglasne dužine dok se druge zanaglasne dužine ostvaruju vrlo rijetko. U jednoj se riječi nikada ne ostvaruju obje zanaglasne dužine. Njihov ostvaraj ne ovisi o gramatičkoj kategoriji riječi te se najčešće ostvaruju standardno propisane etimološke dužine, a nerijetko i dužine neposredno iza naglašenog sloga, ponajprije iza kratkouzlaznog naglaska ili na mjestima

duljenja pred skupom sa sonantom. Nešto rjeđe dužina se čuje na prvom zanaglasnom slogu u iskonski dugim slogovima ili u riječima s dužinom u osnovi.

Akustička analiza također potvrđuje rezultate slušne analize te ukazuje na reduciranje trajanja zanaglasnih dužina u osječkom govoru. Naime, prosječna trajanja zanaglasnih vokala s propisanim dužinama kod osječkih su govornika znatno kraća od vokala govornice hrvatskoga standarda kada ona izgovara zanaglasne dužine onako kako ih propisuje ortoepska norma (prvi zanaglasni vokal kraći je za čak 42,87 ms, a drugi za 43,67 ms) te se u trajanju više približavaju vrijednostima trajanja vokala referentne govornice kada ne izgovara propisane zanaglasne dužine. No u primjerima u kojima se zanaglasni slogovi slušnom percepcijom ipak doživljavaju kao dugi (a to je najčešće neposredno iza kratkouzlaznog naglasaka i(li) ispred skupa sa sonantom (primjerice u riječima *pukovnik*, *hrvatski*, *zadužim* i dr.), vokali su u pravilu kraći za oko 35 ms od vokala govornice hrvatskoga standarda, ali su ujedno i dulji za oko 30 – 35 ms od vokala govornice kada s namjerom ne izgovara zanaglasne dužine. U nekim primjerima, međutim, akustička mjerenja ne potvrđuju rezultate slušne procjene jer su vokali u slogovima za koje je procijenjen ostvaraj zanaglasne dužine ponekad kraći od vokala koji se nalaze u slogovima za koje je procijenjeno da se zanaglasna dužina nije ostvarila i obrnuto. To upućuje na pretpostavku da duljina vokala u slogu predstavlja samo jedan od čimbenika koji uvjetuju percipiranje zanaglasnih dužina te je moguće da na procjenu njihova ostvaraja utječe i trajanje svih glasova u slogu te odnos tona naglašenog i zanaglasnog vokala.

Ni slušnom ni akustičkom analizom nije utvrđena značajna statistička razlika u ostvarajima zanaglasnih dužina kod osječkih govornika s obzirom na dobnu skupinu pa navedeno vrijedi za govornike neovisno o dobi.

Istraživanje je, dakle, pokazalo da su potvrđene hipoteze:

H1. U osječkom govoru postoji tendencija ostvaraja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru posuđenica,

H3. Osječani najstarije dobne skupine skloniji su tonskoj metatoniji u izgovoru posuđenica i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine,

H4. U osječkom govoru postoji tendencija ostvaraja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru genitiva množine imenica,

H6. U osječkom se govoru ostvaruje prenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom, a ne ostvaruje se kada govornu riječ čini dvosložni i trosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom,

H7. U osječkom govoru postoji tendencija neprenošenja naglasaka na prednaglasnicu kad govornu riječ čini prijedlog i imenica ili pridjev i

H9. Naglašeni vokali u trosložnim riječima u izgovoru Osječana najstarije dobne skupine imaju prosječno dulje trajanje i u odnosu na naglašene vokale govornika srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine.

Nepotvrđene su hipoteze:

H2. Osječani najmlađe dobne skupine češće ostvaruju silazni naglasak na nepočetnim slogovima u izgovoru posuđenica i u odnosu na Osječane najstarije skupine i u odnosu na Osječane srednje dobne skupine,

H8. Osječani najstarije dobne skupine češće prenose naglasak na prednaglasnicu i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na najmlađe govornike,

H10. Osječani najstarije dobne skupine češće čuvaju zanaglasne dužine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine i u odnosu na govornike najmlađe dobne skupine i

H11. Osječani najmlađe dobne skupine češće gube zanaglasne dužine i u odnosu na govornike najstarije dobne skupine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine.

Prema statističkim izračunima nije potvrđena hipoteza H5: Osječani najmlađe dobne skupine češće ostvaruju silazni naglasak na nepočetnim slogovima riječi u izgovoru genitiva množine imenica i u odnosu na govornike najstarije skupine i u odnosu na govornike srednje dobne skupine, no analiza je pokazala da u izgovoru govornika najstarije dobne skupine ipak postoji blaga tendencija češćeg ostvaraja uzlaznih (metatoniranih) naglasaka na nepočetnom slogu genitiva množine.

7. Popis literature

1. Auburger, Leopold. 2001. Razlikovna prozodija ili umišljanje? *Jezik* 48(4): 148-152.
2. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Globus – Nakladni zavod. Zagreb.
3. Babić, Stjepan. 1999. O pridjevnim naglascima u hrvatskome književnom jeziku. O jednostavnijim opisima jezičnih pojava. *Jezik* 47(2): 63-69.
4. Babić, Stjepan. 1999. O dijalekatnoj podlozi hrvatskoga književnog jezika. *Jezik* 47(2): 77-80.
5. Babić, Zrinka. 1989. Uvod u (generativnu) fonologiju. *Govor* 6(1): 87-101.
6. Babić, Zrinka. 1991. *Generativni opis konjugacijskih oblika*. HFD. Zagreb.
7. Babić, Zrinka. 1992. Hrvatski glasnički nazivi prema tvorbenim načinima. *Jezik* 39(2): 97-107.
8. Babić, Zrinka; Josipović, Višnja. 1991. U potrazi za sustavnim prikazom hrvatskih naglasaka. *Suvremena lingvistika* 17(31/32): 37-58.
9. Babukić, Vjekoslav. 1854. *Ilirska slovnica*. Zagreb.
10. Badurina, Lada; Matešić, Mihaela. 2008. Riječka jezična zbilja: urbani govor između sustava i standarda. *Sveti Vid, Zbornik* XIII(1): 111-120. (<https://www.researchgate.net/publication/301297614> Riječka jezična zbilja urbani govor između sustava i standarda; preuzeto 13. lipnja 2018.)
11. Bakran, Juraj. 1987. Apsolutno razlikovanje visine tona u opsegu varijacije F₀ normalnog govora. *Govor* 4(2): 133-137.
12. Bakran, Juraj. 1996. *Zvučna slika hrvatskoga govora*. Ibis grafika. Zagreb.
13. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. 1995. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
14. Barić, Eugenija i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Pergamena. Školske novine. Zagreb.
15. Bašić, Martina. 2008. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u imenskih riječi u mjesnome govoru Crikvenice. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34: 1–4.
16. Benić, Mislav. 2007. Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji. *Filologija* 48: 1–28.

17. Benić, Mislav. 2009. Natuknice o naglasku imenica u dativu i lokativu jednine u nekim govorima s novoštokavskim naglasnim sustavom kao smjernice za standardizaciju hrvatskoga jezika. *Croatica et Slavica Iadertina* 5: 31–49.
18. Bošnjak Botica, Tomislava; Jelaska, Zrinka. 2008. Sklonidba muških dvosložnih imena i naglasna dvojnost. *Jezik* 55(5): 170–181.
19. Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten. ⁹1970. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
20. Brozović, Dalibor. 1953. Bilješka o akcenatskim dubletama. (https://www.academia.edu/19638923/Bilje%C5%A1ka_o_akcenatskim_pseudodubletama_1953; preuzeto 14. travnja 2018.)
21. Brozović, Dalibor. 1954. Akcentuacija tuđica na -or u hrvatskom jeziku. *Jezik* 3(4): 118–123. Zagreb.
22. Brozović, Dalibor. 1958. O normiranju književnih naglasaka. *Jezik* 6(3): 65–72. Zagreb.
23. Brozović, Dalibor. 1971. Uz jedno vrijedno, ali kontroverzno akcentološko djelo – razmišljanja o genezi, sustavu i normi. *Jezik* 19: 123-139. Zagreb.
24. Brozović, Dalibor. 1991. Fonologija hrvatskoga književnog jezika. U: Babić, Stjepan i dr. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*. Nakladni zavod Globus. Hazu. Zagreb.
25. Brozović, Dalibor. 2002. Jezik kao bitna odrednica kulturnog identiteta. *Jezik* 49(3): 82-91. Zagreb.
26. Brozović, Dalibor. 2004. O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini. *Suvremena lingvistika* 57-58: 1-12.
27. Brozović, Dalibor. 2007. *Fonologija hrvatskoga standardnog jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
28. Brozović, Dalibor. 2008. Hrvatski štokavski dijalekti – razvoj i stanje. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14: 3–12.
29. Bugarski, Ranko. 2003. *Uvod u opštu lingvistiku*. Čigoja XX vek. Beograd.
30. Buzina, Tanja. 1987. Ortoepska odstupanja u televizijskim dnevnicima. *Govor* IV(2): 153–162.
31. Chow i Brown. 2018. A Musical Approach to Speech Melody. *Frontiers in Psychology*. 9: 247. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5844974/>; preuzeto 23. prosinca 2019.)
32. Cvrček, Václav. 2008. Konceptija minimalne intervencije. U: Vuković, Petar (ur.). 2015. *Jezična kultura. Program i naslijeđe Praške škole*. Srednja Europa. Zagreb.

33. Čurković-Kalebić, Sanja. 2003. *Jezik i društvena situacija, istraživanje govora u nastavi stranog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
34. Ćubelić, Marija. 2014. *Splitski govor u osnovnoškolskoj nastavi promatran s dijalektološkog i metodičkog aspekta*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
(<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5852/1/Zavr%C5%A1no%20PDF.pdf>; preuzeto 24. ožujka 2019.)
35. Delaš, Helena. 2003. Naglasak na proklitici. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29: 21–31.
36. Delaš, Helena. 2013. *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Pergamena. Zagreb.
37. Desnica-Žerjavić, Nataša. 1994. Percepcija govornika prema načinu njegova govora. *Govor* 11(1): 51–59.
38. Dokulil, Miloš. 1952. O pitanju norme književnoga jezika i njezine kodifikacije (Prilog raspravi. U: Vuković, Petar (ur.). 2015. *Jezična kultura. Program i naslijeđe Praške škole*. Srednja Europa. Zagreb.
39. Finka, Božidar. 1965. O usklađivanju jezične norme s jezičnom prirodom. *Jezik* 12(5): 129–137. Zagreb.
40. Florschütz, Josip. ³1916. *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*. Zagreb.
41. Frančić, Anđela; Hudeček, Lana i Mihaljević, Milica. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
42. Galović, Filip. 2014. Prilog poznavanju splitske čakavštine prve polovice 20. stoljeća. *Čakavska rič* 42(1-2): 51–69.
43. Garde, Paul. 1993. *Naglasak*. Školska knjiga. Zagreb.
44. Glušac, Maja. 2016. Hrvatska prozodija u nastavi. *Croatica et Slavica Iadertina*: 513–528.
45. Goldsmith, A. John. 1976. *Autosegmental Phonology*. Doktorska disertacija. Massachusetts Institute of Tehnology
(<https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/16388/03188555-MIT.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; preuzeto 12. siječnja 2020.)
46. Gospodnetić, Jugoslav. 1987. Načela i počela fonetike. *Govor* 4(2): 93–108.
47. Granić, Jagoda. 1994. Standard u jeziku i standard u govoru. *Govor* 11(2): 83–88.
48. Granić, Jagoda. 2003. Idealne govorne izvedbe – idealni govornici i idealni slušatelji. *Govor* 20(1-2): 99–106.

49. Granić, Jagoda. 2010. Sociofonetika: Prestižne izgovorne varijante. *Govor* 27(1): 3–15.
50. Grasselli-Vukušić, Marija. 1989. Posebnosti korpusa u akcentologiji. *Jezik* 37(2): 53–56.
51. Guberina, Petar. 1986. Lingvistika govora kao lingvistička osnova verbotonalnog sistema i strukturalizam u općoj lingvistici. *Govor* 1 (1986), 1, 3–18.
52. Haller, Jiří. 1931. Problem jezične ispravnosti. U: Vuković, Petar (ur.). 2015. *Jezična kultura. Program i naslijeđe Praške škole*. Srednja Europa. Zagreb.
53. Ham, Sanda. 2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
54. Hart, 't, J. 1981. Differential sensitivity to pitch distance, particularly in speech. *Journal of the Acoustical Society of America* 69(3): 811–821.
(<https://pure.tue.nl/ws/files/4311557/734583.pdf>; preuzeto 23. prosinca 2019.)
55. Hart, 't, J., & Collier, R. 1975. Integrating different levels of intonation analysis. *Journal of Phonetics* 3: 235–255.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0095447019314329> (preuzeto 23. prosinca 2019.)
56. Havránek, Bohuslav. 1932. Opća načela za jezičnu kulturu. U: Vuković, Petar (ur.). 2015. *Jezična kultura. Program i naslijeđe Praške škole*. Srednja Europa. Zagreb.
57. Horecký, Ján. 1978. Všeobecné a špecifické črty jazykovej kultúry v našich jazykov. U: Jaroslav Kuchař (ur.). *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia, 21–24 (prema Petar Vuković (ur.). 2015. *Jezična kultura. Program i naslijeđe Praške škole*. Srednja Europa. Zagreb.
58. Hršak, Sonja; Zgrabljić, Nada. 2003. Akcenti na hrvatskome javnom radiju: Škarićeve teze na provjeri. *Govor* XX(1-2): 133–146.
59. Hrvatska enciklopedija (2018). *Govor*.
(<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22886>; preuzeto 9. prosinca 2018.)
60. Hrvatski jezični portal (2018). *Govor*.
(http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFZuXRO%3D (preuzeto 9. prosinca 2018.)
61. Hymes, Dell. (Del Hajmz). 1980. *Etnografija komunikacije*. Beogradski izdavačko-grafički zavod. Beograd.
62. Ivić, Milka. 1983. *Pravci u lingvistici*. Peto izdanje. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
63. Ivić, Milka. 1990. *Pravci u lingvistici II*. Šesto, dopunjeno izdanje. Biblioteka XX vek. Beograd.

64. Ivšić, Stjepan. 1952. Oko naše ortoepije. *Jezik* 1(3): 69–74.
65. Ivšić, Stjepan. 1952a. Oko naše ortoepije. *Jezik* 1(4): 105–107.
66. Ivšić, Stjepan. 1952b. Oko naše ortoepije. *Jezik* 1(5): 132–135.
67. Ivšić, Stjepan. 1953. Oko naše ortoepije. *Jezik* 2(5): 134–136.
68. Jakobson, Roman. 1966. *Lingvistika i poetika* (izbor: Milka Ivić i Sreten Marić). Nolit. Beograd.
69. Jakobson, Roman; Halle, Morris. 1988. *Temelji jezika*. (preveli Ivan Martinčić, Ante Stamać). Globus. Zagreb. (original: *Fundamentals of Language*, 1956.)
70. Jelaska, Zrinka. 2004. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika. Glasovi, slogovi, naglasci*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
71. Jespersen, Otto. 1970. *Čovječanstvo, narod i pojedinac sa lingvističkog stanovništva*. Zavod za izdavanje udžbenika. Sarajevo.
72. Jonke, Ljudevit. 1956. Akcentuacija na našoj Radio-stanici. *Jezik* 4(5): 129–133.
73. Jonke, Ljudevit. 1957. Pravopisna komisija o akcentima. *Jezik* 6(2): 33–37.
74. Jonke, Ljudevit. 1964. Specifičnosti u normiranju hrvatskosrpskog književnog jezika. *Jezik* 12(1): 1 – 6.
75. Josipović, Višnja. 1995. Akcenatska prozodija i dvotonski pristup intonaciji. *Suvremena lingvistika* 40: 51-57.
76. Josipović Smojver, Višnja. 2017. *Suvremene fonološke teorije*. Ibis grafika. Zagreb.
77. Junković, Zvonimir. 1970. Naglasak na proklitici. *Jezik* 18(1): 4–14.
78. Jutronić, Dunja. 2010. *Spliski govor: od vapura do trajekta: po čemu će nas pripoznavat*. Naklada Bošković. Split.
79. Jutronić, Dunja. 2013. *Rječnik splitskoga govora/ A Dictionary of Split Dialect*. Slobodna Dalmacija. Split.
80. Kapović, Mate. 2004. Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30: 97–105.
81. Kapović, Mate. 2006. Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru. *Kolo* 4. (<http://www.matica.hr/kolo/301/najnovije-jezicne-promjene-u-zagrebackom-govoru-20382/>; preuzeto 3. siječnja 2018.)
82. Kapović, Mate. 2006a. Dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam. *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova. Zbornik radova* (Ur. Jagoda Granić)
83. Kapović, Mate. 2007. Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? Problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora. *Jezikoslovlje* 8/1: 61–76.
84. Kapović, Mate. 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija* 51: 1–39.

85. Kapović, Mate. 2008a. O naglasku u staroštokavskom slavonskom dijalektu. *Croatica et Slavica Iadertina* 4(4): 115–147.
86. Kapović, Mate. 2010. O tobožnjoj neutralizaciji kratkih naglasaka u hrvatskom. *Croatica et Slavica Iadertina* 6(6): 47–54.
87. Kapović, Mate. 2011. *Čiji je jezik?*. Algoritam. Zagreb.
88. Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Matica hrvatska. Zagreb.
89. Kekez, Stipe. 2011. Prezime na naglasnoj razini kao razlikovni, identifikacijski čimbenik. Kako ga očuvati? *Fluminensia* 23(2): 57–70.
90. Katičić, Radoslav. 1963. Normiranje književnoga jezika kao lingvistički zadatak. *Jezik* 11(1): 1–9. Zagreb.
91. Katičić, Radoslav. 1971. *Jezikoslovni ogledi. Školska knjiga*. Zagreb.
92. Katičić, Radoslav. 1999. Načela standardnosti hrvatskoga jezika. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Ur. Samardžija, Marko. Matica hrvatska. Zagreb.
93. Kišiček, Gabrijela. 2012. Stavovi prema gradskim varijetetima hrvatskoga jezika. *Govor* 29(2): 149–167.
94. Klaić, Bratoljub. 1952. Akcentuacija u novom pravopisu A. Belića. *Jezik* 1(5): 135–139.
95. Klaić, Bratoljub. 1953. Akcentuacija u novom pravopisu Aleksandra Belića (svršetak). *Jezik* 2(1): 10–13.
96. Klaić, Bratoljub. 1955. O deklinaciji i akcentuaciji tuđica muškoga roda na samoglasnik. *Jezik* 4(2): 51–56.
97. Klaić, Bratoljub. 1957. O akcentu genitiva množine dvosložnih imenica srednjega roda. *Jezik* 5(4): 108–112.
98. Klaić, Bratoljub. 1957a. Nama je u kazališnoj akademiji potreban „starinski“ akcent u lokativu jednine. *Jezik* 6(1): 3–8.
99. Klaić, Bratoljub. 1957b. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku. *Jezik* 6(2): 53–57.
100. Klaić, Bratoljub. 1958a. Varijacije na temu o prenošenju akcenata na proklitiku (Nastavak). *Jezik* 6(3): 85–88.
101. Klaić, Bratoljub. 1958b. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku (Nastavak). *Jezik* 6(4): 124–125.
102. Klaić, Bratoljub. 1958c. O akcentu aorista. *Jezik* 6(5): 129–136.
103. Klaić, Bratoljub. 1958d. Varijacije na temu o prenošenju akcenata (Nastavak). *Jezik* 6(5): 154–155.

104. Klaić, Bratoljub. 1958e. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku (Nastavak). *Jezik* 7(1): 24–28.
105. Klaić, Bratoljub. 1959. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku (Nastavak). *Jezik* 7(3): 92–94.
106. Kolenić, Ljiljana. 1997. Slavonski dijalekt. *Croatica* 24(45–46): 101–116.
107. Kolenić, Ljiljana. 2015. Hrvatski standard i hrvatski štokavski dijalekti. *Šokačka rič* 13 (Ur. Anica Bilić): 7–26.
108. Kordić, Snježana. 1991. Germanizmi u osječkom govoru danas. U: *Prožimanje kultura i jezika* (Ur. Marin Andrijašević i Yvonne Vrhovac). Zagreb.
109. Kovačec, August. 2001. *Ferdinand de Saussure i strukturalizam*. U: Glovacki-Bernardi, Zrinjka i dr. Uvod u lingvistiku. Školska knjiga. Zagreb.
110. Kravar, Miroslav. 1988. Prilog fonetici četveroakcenatskoga sistema. *Filologija* 16: 101–113.
111. Kuna, Branko; Mikić, Ana. 2008. Hrvatska narječja i reklame u elektronskim medijima. *Šokačka rič* 5. *Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt, održanoga u Vinkovcima 9. i 10. studenog 2007.* (Ur. Anica Bilić): 9–23.
112. Kuna, Branko; Mikić Čolić, Ana. 2016. Slavonski gradski govori – poveznice i razlike. *Šesti hrvatski slavistički kongres: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanoga u Vukovaru i Vinkovcima od 10. do 13. rujna 2014.* sv. I. Ur. Botica, Stipe i dr. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.
113. Kuna, Branko; Mikić Čolić, Ana. 2017. Semantička tvorba u osječkom gradskom govoru. *Rasprave, Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43(1): 79–94.
114. Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia.
115. Labov, William. 1977.⁵ *Language in the inner city. Studies in the Black English Vernacular*. Basil Blackwell. Oxford.
116. Lehiste, Ilse. 1970. *Suprasegmentals*. MIT Press. Cambridge, Massachusetts.
117. Lisac, Josip. 1999. Još jednom o dijalekatnoj osnovici hrvatskoga književnog jezika. *Jezik* 47(2): 73–77.
118. Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
119. Lisac, Josip. 2008. Dosadašnja proučavanja hrvatskih štokavskih dijalekata. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14: 13–23.

120. Lisac, Josip. 2008a. Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta. *Croatica et Slavica Iadertina* 4: 105–114.
121. Lisac, Josip. 2011. Uz razmatranje Stjepana Vukušića o zapadnom dijalektu – jedinom novoštokavskom potomku zapadne štokavštine. *Jezik* 58(4): 151–152.
122. Malmberg, Bertil. 1995. *Fonetika*. Ivor. Zagreb.
123. Mandić, David. 2005. Metrička fonologija. *Suvremena lingvistika* 59–60: 81–101.
124. Mandić, David. 2007. Naglasak. *Fluminensia* 19(1): 77–94.
125. Maretić, Tomo. ³1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
126. Martinović, Blaženka. 2006. Odmaci od preskriptivne naglasne norme u hrvatskome standardnom jeziku. *Riječki filološki dani – Zbornik radova VI*: 247–259.
127. Martinović, Blaženka. 2009. Kolebanja leksičkoga naglasaka imenica i-vrste. *Croatica et Slavica Iadertina* 5: 51–78.
128. Martinović, Blaženka. 2011a. Živost naglasnoga sustava. *Jezik* 58(3): 97–106.
129. Martinović, Blaženka. 2011b. Naglasak genitiva množine. *Tabula* 9: 114–125.
130. Martinović, Blaženka. 2013. Božidar Finka kao akcentolog (s posebnim osvrtom na naglasnu tipologiju). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18: 61–75.
131. Martinović, Blaženka i Pudić, Jelena. 2013. Naglasak pridjeva u govornoj praksi. *Tabula* 11: 149–158.
132. Martinović, Blaženka. 2014. *Na Pútu do náglasnē nôrme – oprímjereno ìmenicama*. Hrvatska sveučilišna naklada – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Zagreb.
133. Martinović, Blaženka. 2014a. Klaićev pedagoški pokušaj u akcentologiji. *Rasprave, časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40(2): 455–468.
134. Martinović, Blaženka. 2017. Kodifikacija hrvatske naglasne norme (ili kako naši priručnici govore). *Rasprave, časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/I: 95–106.
135. Martinović, Blaženka. 2018. Govorna riječ hrvatskoga standardnog jezika. U: Botica, Stipe (ur.). *Hrvatski prilozi 16. međunarodnom slavističkom kongresu*. 101–114. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.
136. J. Mataušić, Mirko. 1992. Masmediji i obitelj. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 47(6): 542–555. (https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=4314, preuzeto 25. srpnja 2019.)
137. Matešić, Mihaela. 2009. Hrvatska ortoepija između norme i uzusa. 291–306. U: Badurina, Lada; Pranjković, Ivo; Silić, Josip (ur.). *Jezični varijeteti i nacionalni*

- identitet, Prilozi proučavanj standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*. 291–306. Disput. Zagreb.
138. Matešić, Mihaela; Plešković, Maša. 2014. Između elitizma i demokratizacije: standardni jezik u akademskoj zajednici. U: Peti-Stantić, Anita; Stanojević, Mateusz-Milan; Antunović, Goranka (ur.). *Standardni jezici i sociolekti u 21. stoljeću*. 23–42. Srednja Europa, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb.
139. Matešić, Mihaela; Ramadanović, Ermina. 2017. Uloga pravopisnih priručnika u standardizaciji pravogovornoga plana: stara metodološka pitanja i novi izazovi. *Rasprave, časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/I: 107–123.
140. Matešić, Mihaela. 2018. *Pravogovor i pravopis. Izazovi suvremene hrvatske standardologije*. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Rijeka. (<http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2019/09/Matesic-Mihaela-Pravogovor-i-pravopis.-Izazovi-suvremene-hrvatske-standardologije-Rijeka-2018.pdf>; preuzeto 15. svibnja 2020.)
141. Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica. 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
142. Mićanović, Krešimir. 2006. *Hrvatski s naglaskom. Standard i jezični varijeteti*. Disput. Zagreb.
143. Milas, Mate. 2014. Prenošenje silaznoga naglaska na prednaglasnicu (Je li ispravno *Radim ù škôli*. ili *Radim u škôli*.?). *Jezik* 61(4–5): 131–139.
144. Moskatelo, Kuzma. 1954. Akcentuacija tuđica na -or u hrvatskom jeziku. *Jezik* 3(2): 51–56.
145. Mulić, Malik. 1954. Na trag pravilnom naglašavanju. *Jezik* 3(5): 141–143.
146. Muljačić, Žarko. 1972. *Opća fonologija i fonologija suvremenog talijanskog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
147. Neustupný, Jiří V. 2006. Sociolingvistički aspekti društvene modernizacije. U: Vuković, Petar (ur.). 2015. *Jezična kultura. Program i naslijeđe Praške škole*. Srednja Europa. Zagreb.
148. Nova TV. (https://hr.wikipedia.org/wiki/Nova_TV; preuzeto 4. studenoga 2017.)
149. Opačić, Nives. 2014. Razlike u bilježenju naglasaka između *Naglasnoga sustava standardnoga hrvatskog jezika* Bratoljuba Klaića i današnjega. *Rasprave, časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40/2: 469–477.
150. Osijek. (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Osijek>; preuzeto 31. srpnja 2018.)
151. Pauliny, Eugen. 1946. Narječje i književni jezik. U: Vuković, Petar (ur.). 2015. *Jezična kultura. Program i naslijeđe Praške škole*. Srednja Europa. Zagreb.

152. Pavličević-Franić, Dunja. 2008. Jezik i nejezične sastavnice govora. *Jezik* 55(2): 41–80.
153. Perić, Marina. 2018. *Demografski razvoj Grada Osijeka nakon 1971. godine*. Diplomski rad. Geografski odsjek Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
(<https://repozitorij.pmf.unizg.hr/islandora/object/pmf%3A3527>; preuzeto 31. srpnja 2018.)
154. Petrović, Velimir. 2008. *Esekerski rječnik. Essekerisches Wörterbuch*. FF press. Zagreb.
155. Pierrehumbert i Steele. 1989. Categories of Tonal Alignment in English. *Phonetica* 46: 181-196.
(<http://www.phon.ox.ac.uk/jpierrehumbert/publications/PierrehumbertSteele.pdf>; preuzeto 23. prosinca 2019.)
156. Pletikos, Elenmari. 2003. Akustički opis hrvatskih standardnih naglasaka. *Govor* 20(1–2): 321–345.
157. Pletikos, Elenmari. 2008. *Akustički opis hrvatske prozodije riječi. (Prozodija riječi u suvremenom općem naddijalektalnom govoru)*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu.
(https://bib.irb.hr/datoteka/337326.Pletikos_2008_Akusticki_opis_hrvatskih_naglasaka_Doktorat.pdf; preuzeto 8. travnja 2015.)
158. Pletikos, Elenmari; Vlašić, Jelena. 2007. Acoustic Description of Croatian Accents. *Studia Phonetica Posnaniensia. An International Journal for Linguistic Phonetics* 8: 27–49.
159. Pletikos Olof, Elenmari. 2010. Akustičke i perceptivne osobine naglasaka riječi u hrvatskim naddijalektalnim govorima. U: Tošović, Branko; Wonisch, Arno (ur.). *Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga/bošnjačkoga jezika – Die Kroatische Sichtweise der Unterschiede zwischen dem Kroatischen, Serbischen und Bosnischen/Bosniakischen*. Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Izvori. Graz – Zagreb.
160. Pletikos Olof, Elenmari. 2013. Akustičke različitosti naglasaka hrvatskoga štokavskoga sustava kod govornika iz Slavonije i Dalmacije. U: Turk, Marija (ur.). *A tko ide? / A hto tam idze? Hrvatski prilozi XV. međunarodnom slavističkom kongresu*. Hrvatska sveučilišna naklada. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.
161. Pletikos Olof, Elenmari; Vlašić Duić, Jelena; Martinović, Blaženka. 2016. Metode mjerenja naglasnih kompetencija. U: Udier, Sanda Lucija; Cergol Kovačević, Kristina

- (ur.). *Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 24. do 26. travnja 2015. godine u Zadru*. Srednja Europa. Zagreb
162. Popis stanovništva 2011. Državni zavod za statistiku (<https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm>; preuzeto 31. srpnja 2018.)
163. Popis stanovništva 2001. Državni zavod za statistiku (<https://www.dzs.hr/hrv/censuses/Census2001/census.htm>; preuzeto 31. srpnja 2018.)
164. Pranjković, Ivo. 1996. Temeljna načela jezične pravilnosti. *Kolo* 4: 5–12.
165. Pranjković, Ivo. 2009. Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme (<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1825&naslov=za-demokratizaciju-hrvatske-ortoepske-norme>; preuzeto 30. lipnja 2017.)
166. Pronk, Tijmen. 2014. Klaićev opis akcentuacije valpovačkoga podravskog govora. *Rasprave, Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40(2): 479–495.
167. Radovanović, Milorad. 1979. *Sociolingvistika*. Beogradski izdavačko-grafički zavod. Beograd.
168. Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.
169. Rosandić, Monika. 2013. *Percepcija i produkcija zanaglasne dužine*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za fonetiku. (<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/2080/1/Monika%20Rosandic%20Percepcija%20i%20produkcija%20zanaglasne%20duzine.pdf>; preuzeto 7. travnja 2018.)
170. Rot, Nikola. 2004. *Znakovi i značenja*. Beograd: Plato. str. 160–168.
171. RTL Televizija (https://hr.wikipedia.org/wiki/RTL_Televizija; preuzeto 4. studenoga 2017.)
172. Runjić-Stoilova, Anita; Bartulović, Ivana. 2009. Odstupanja od standardnog naglasnog sustava u govoru profesionalnih govornika na HTV-u. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*. 2/3: 153–168.
173. Samardžija, Marko (ur.). 1999. Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika. Matica hrvatska. Zagreb.
174. Saussure, Ferdinand. 2000. *Tečaj opće lingvistike*. Uvod i komentar Tullio de Mauro. Artresor naklada. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
175. Sekereš, Stjepan. 1967. Klasifikacija slavonskih govora. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, X: 133–145.
176. Silić, Josip. 1999. Hrvatski jezik kao sustav i kao standard. U: Samardžija, Marko (ur.). *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.

177. Silić, Josip. 2003. Semantičko interpunkcijsko načelo i prozodija rečenice. *Govor* 20(1-2): 411–420.
178. Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.
179. Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
180. Smiljanic, Rajka. 2004. *Lexical, Pragmatic, and Positional Effects on Prosody in Two Dialects of Croatian and Serbian. An Acoustic Study*. Routledge. New York – London.
181. Sociolingvistika (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56943>; preuzeto 14. travnja 2018.)
182. Sociolingvistika (<https://sh.wikipedia.org/wiki/Sociolingvistika>; preuzeto 2. srpnja 2018.)
183. Sredojević, Dejan. 2017. How much do Phonetic Realisations of Serbian Accents actually differ from each other in various dialects? (<file:///C:/Users/Lorna%20Rajle/Downloads/1958-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%87%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0-4005-2-10-20180112.pdf>; preuzeto 11. siječnja 2020.)
184. Stamenković, Milan. 1987. Digitalno predstavljanje i analiza govora u vremenskoj domeni. *Govor* 4(2): 109–132.
185. Stančić, Vladimir; Ljubešić, Marta. 1994. *Jezik, govor, spoznaja*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
186. Škarić, Ivo. 1986. Određenje govora. *Govor* III(2): 3–16.
187. Škarić, Ivo i dr. 1987. Silazni naglasci na nepočtnim slogovima riječi. *Govor* IV(2): 139–152.
188. Škarić, Ivo. 1991. Fonetika hrvatskoga književnog jezika. U: Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*. 61.–377. Nakladni zavod Globus. Hazu. Zagreb.
189. Škarić, Ivo. 1999. Sociofonetski pristup standardnom naglašavanju. *Govor* 16(2): 117–137.
190. Škarić, Ivo. 2000. *Temeljci suvremenog govorništva*. Školska knjiga. Zagreb.
191. Škarić, Ivo. 2001. Razlikovna prozodija. *Jezik* 48(1): 11–19.
192. Škarić, Ivo. 2002. Naglasci iz suprostavljenih pravila. 2002. *Govor* 19(2): 115–135.

193. Škarić, Ivo. 2007a. Fonetika hrvatskoga književnoga jezika. 17–157. U: Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
194. Škarić, Ivo. 2007b. Hrvatski izgovorni identitet. *Govor* 24(2): 79–90.
195. Škarić, Ivo. 2009. *Hrvatski izgovor*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
196. Škarić, Ivo; Varošaneć-Škarić, Đurđa. 1994. Ocjene televizijskih govornika. *Govor* 11(1): 1–7.
197. Škarić, Ivo; Škavić, Đurđa; Varošaneć-Škarić, Gordana. 1995. Kako se naglašavaju posuđenice. *Jezik* 43(4): 129–138.
198. Škarić, Ivo; Škavić, Đurđa; Varošaneć-Škarić, Gordana. 1996. O naglašavanju posuđenica – još jednom, nakon Vukušića. *Jezik* 44(2): 66–73.
199. Škarić, Ivo; Lazić, Nikolaj. 2002. Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. *Govor* XIX(1): 5–34.
200. Škavić, Đurđa. 1994. Odnos hrvatskoga jezikoslovlja prema naglascima u javnim glasilima. *Govor* 11(1): 69–74.
201. Škavić, Đurđa i Varošaneć-Škarić, Gordana. 1999. Neke osobitosti hrvatskoga naglasnog sustava. *Govor* 16(1): 25–31.
202. Škiljan, Dubravko. 1986. O definiciji jezika i govora. *Govor* 1 (1986), 1, 19–26.
203. Škiljan, Dubravko. 2000. *Javni jezik*. Biblioteka Aelecta. Izdanja Antibarbarus. Zagreb.
204. Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.
205. Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. ⁸1992. *Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga. Zagreb.
206. Tivadar, Hotimir. 2004. Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobne knjižnem jeziku. *Slavistička revija* 52(1): 31–48.
207. Turk, Marija. 1992. *Fonologija hrvatskoga jezika (raspodjela fonema)*. Izdavački centar Rijeka, Tiskara Varaždin. Rijeka – Varaždin.
208. Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia. 2011. Kakvom jeziku poučavati neizvorne govornike? Viši i niži varijetet u poučavanju hrvatskoga kao inog jezika. *Nova Croatica* 5(5): 329–349.
209. Užarević, Josip. 2012. Bilježenje naglasaka u hrvatskome i dvoznakovni sustav. *Jezik* 59(4): 126–143.
210. Užarević, Josip. 2015. Nulta mora i pravilo pomicanja siline za jednu moru. *Jezik* 62(2-3): 52–57.

211. Varošaneć Škarić, Gordana. 2001. Poželjnost nekih kategorija izografnih naglasnih heterofona. *Govor* XVIII(1): 33–44.
212. Varošaneć Škarić, Gordana. 2003. Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru. *Govor* 20(1–2): 469–488.
213. Varošaneć-Škarić, Gordana i Škavić, Đurđa. 2001. Neutralizacija kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. *Govor* 18(2): 87–104.
214. Varošaneć-Škarić, Gordana i Kišiček, Gabrijela. 2009. Izvanjske indeksikalne osobine govornika varaždinskoga i osječkoga govora. *Suvremena lingvistika* 35(67): 109–124.
215. Varošaneć-Škarić, Gordana; Pavić, Iva; Kišiček, Gabrijela. 2014. Indeksi sličnosti i različitosti kod govornika hrvatskoga jezika u nefiltriranim i filtriranim uvjetima. *Suvremena lingvistika* 77: 61–76.
216. Vidović, Domagoj. 2014. Naglasci u *Rječniku stranih riječi* i naglasnome priručniku Adolfa Bratoljuba Klaića u usporedbi sa *Školskim rječnikom hrvatskoga jezika*. *Rasprave, Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40(2): 497–520.
217. Vidović, Radovan. 1992. Primjer dvostrukog različitog naglasaka u splitskom čakavskom govoru (vernakularu) prve polovice XX. stoljeća. *Čakavska rič* 2: 27–50.
218. Vinja, Vojmir. 1963. Ferdinand de Saussure: Kurs opće lingvistike i sociološka škola (Ferdinand de Saussure: Cours de linguistique générale et l'école sociologique). *Suvremena lingvistika* 2: 3–25.
219. Vrban Zrinski, Karolina i Varošaneć-Škarić, Đurđa. 2004. Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka. *Govor* 21(2): 93–110.
220. Vuković, Petar (ur.) 2015. *Jezična kultura. Program i naslijeđe Praške škole*. Srednja Europa. Zagreb.
221. Vuković, Zrinka. 1978. O glagolskoj naglasnoj tipologiji. *Jezik* 26(2): 33–42
222. Vukušić, Stjepan. 1989. Naglasno normiranje. *Jezik* 37(2): 48–53.
223. Vukušić, Stjepan. 1991. Naglasci glagolskih oblika. *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* 18(1): 167–177.
224. Vukušić, Stjepan. 1994. Posebnosti akcentološkoga rječnika. *Filologija* 22–23: 105–108.
225. Vukušić, Stjepan. 1996. Neprihvatljiva naglasnonormativna pravila. *Jezik* 44(2): 63–66.
226. Vukušić, Stjepan. 2000. Kada prenošenje, a kad prilagodba naglasaka?. *Rasprave, časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 26: 389–393.

227. Vukušić, Stjepan. 2006. Optjecajno normativnoakcentološko nazivlje u hrvatskome književnom jeziku s posebni osvrtom na ovodobne prinove. *Filologija* 46–47: 319–324.
228. Vukušić, Stjepan. 2011. Naglasno usavršavanje hrvatskoga jezika, II. Zapadni dijalekt – jedini novoštokavski potomak zapadne štokavštine. *Jezik* 58(3): 91–96.
229. Vukušić, Stjepan. 2012. Naglasno usavršavanje hrvatskoga jezika, III. Konvergentan razvoj, a ne rušenje. *Jezik* 59(4): 121–125
230. Vukušić, Stjepan. 2013. Naglasno usavršavanje hrvatskoga jezika, IV. Usklađivanje na vrhu. *Jezik* 60(5): 170–176.
231. Vukušić, Stjepan. 2014. Naglasno usavršavanje hrvatskoga jezika, V. Zamjene jata i novoštokavština. *Jezik* 61(4–5): 124–131.
232. Vukušić, Stjepan. 2015. Dva pitanja hrvatske normativne akcentologije. *Jezik* 62(4): 155–157.
233. Vukušić, Stjepan. 2016. Naglasno usavršavanje hrvatskoga jezika, VI. Dug odraz jata u novoštokavštini. *Jezik* 63(1): 16–22.
234. Vukušić, Stjepan. 2017. Naglasno usavršavanje hrvatskoga jezika, VII. U susret hrvatskomu pravogovoru. *Jezik* 64(2): 103–106.
235. Vukušić, Stjepan. 2017. Naglasno usavršavanje hrvatskoga jezika, VII. U susret hrvatskomu pravogovoru. *Jezik* 64(3–4): 42–44.
236. Vukušić, Stjepan, Zoričić, Ivan, Grasselli-Vukušić, Marija. 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
237. Vuletić, Branko. 2007. *Lingvistika govora*. FF press. Zagreb.
238. Vulić, Sanja; Šimunković, Ljerka. 2015. O leksičkim različitostima dubrovačkoga i splitskoga organskog idioma. *Čakavska rič* 43 (1–2): 31–60.
239. Wikipedia (2013). *Popis stanovništva u Hrvatskoj: Osijek* ([https://hr.wikipedia.org/wiki/Dodatak:Popis stanovni%C5%A1tva u Hrvatskoj 1991.: Osijek](https://hr.wikipedia.org/wiki/Dodatak:Popis_stanovni%C5%A1tva_u_Hrvatskoj_1991.:_Osijek); preuzeto 31. srpnja 2018.)
240. Wikipedia (2018). *Osijek*. (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Osijek>; preuzeto 31. srpnja 2018.)
241. Zoričić, Ivan. 1994. Izvori naglasnih kolebanja u novijim rječnicima hrvatskog jezika. *Filologija* 22/23: 229–234.
242. Zoričić, Ivan. Naglasak pridjeva u hrvatskom književnom jeziku. *Fluminensia* 6(1–2): 25–36.
243. Žanić, Ivo. 2015. Standardni hrvatski i njegovi neposlušni gradovi (ili o jednoj anticipaciji hrvatske sociolingvistike). *Croatica* XXXIX(59): 107–119.

8. Prilozi

Prilog 1. Tekstni predložak za opis mjesta naglaska u posuđenicama i govornim riječima s prednaglasnicom te opis naglaska u genitivu množine

Antonio je student na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Ponekad radi honorarno kao administrator. Direktor mu je danas dao slobodan dan pa je odlučio izići iz sobe. Tako može uživati na suncu. On još nema televizor u sobi pa će ga danas kupiti. Antonio je izvan sebe od sreće. Na njemu se vidi da je optimist. Voli boraviti u Osijeku jer su tu svi dobri prema njemu. Mnogi ga pitaju: „Dalmatinče, što voliš kod Slavonaca?“ On odgovara da nikad kraj sebe nije imao toliko prijatelja. Zbog toga mu je lijepo ovdje, a prema tome voli i Osijek i njegove stanovnike. Čovjek je ovdje uglavnom idealist. Samo je ponekad pesimist. Grad je baš po mjeri ljudi koji žive u njemu. Jedini je nedostatak što ljeti ima dosta komaraca. Zbog njih je teško boraviti izvan zidova kuća i stanova. S druge strane, bez njih grad ne bi bio to što jest. U tome gradu svi znaju za bijeli most. Prešli su preko njega mnogo puta, a po njemu je i grad poznat. U Osijek dolazi i mnogo stranaca. Kad u grad dođe turist, svi se trude oko njega jer znaju da u nepoznatom gradu ljudi vole imati pokraj sebe nekoga tko će im pomoći. Antonio je obišao gotovo cijeli kontinent. Vratio se s mnoštvom iskustava. Ipak nije mislio da će u Osijeku upoznati toliko intelektualaca i glumaca. Mnogi od njih imaju zavidan talent. Doduše, kritični su prema sebi. Od sebe očekuju puno i nikad dosta zadataka za njih.

Antonio gleda u nebo iznad sebe. Čini se da će pasti kiša, no za njega to nije problem. Kad je semafor pokazao zeleno, prešao je preko ceste i zaputio se prema školi. U njoj je nekad radio kao asistent u nastavi. Na ulici pred školom nekad su bile žardinijere, a sad su umjesto njih postavili nekoliko stupova. Oko njih stoje učenici. Neki se prepiru između sebe. Ipak su uglavnom nasmijani. Nekoliko profesorica izišlo je na zrak. Između njih vodi se razgovor o bivšim učenicima. Sjetili su se da je jedan sada pulmolog. Vrlo je cijenjen pa ima mnogo pacijenata. Jedan bivši učenik radi kao restaurator. Jedan je docent na Umjetničkoj akademiji i autor stripova. Četvrti je kompozitor. Ima i trgovaca, a dosta ih je i sveučilištaraca. Manje je policajaca i akademika. Jedna od učenica radi kao dirigentica. Prema njoj svi su pristojni jer je i ona takva prema njima. Jedna bivša učenica sada je poznata autorica. Jedna je još studentica, a jedna je docentica. Jedan je bivši učenik anesteziolog, a jedan radi kao

urolog. Tu je i nekoliko poslodavaca. Oni oko sebe okupljaju velik broj studenata koji preko njih mogu honorarno zaraditi. Jedan je donator bio inicijator brojnih humanitarnih koncerata ispred škole. Mnogi su tako dobili remont cijele kuće. Na jednom od koncerata sudjelovali su čelist i čelistica. Oni su također bivši učenici škole. Odazvali su se pozivu jer su u školi doživjeli mnogo lijepih trenutaka. O tome su pisale i novine. Poslije nastupa razgovarali su o prošlosti. Počastili su se i tortom od žumanjaka i bjelanjaka.

Prilog 2. Tekstni predložak za akustičku analizu fonetskih ostvaraja leksičkih naglasaka s obzirom na kretanje tona i trajanje naglašanih i zanaglasnih vokala

1. U košnici je **matica**.
2. Voda je počela **kapati**.
3. Banke su snizile **kamate**.
4. Knjigama je povećana **naklada**.
5. Nije dobro sve **pamtiti**.
6. To je bila dobra **nakana**.
7. Na trepavice se nanosi **maskara**.
8. U vrtu je posađena **mahuna**.
9. Stolicu ćemo **maknuti**.
10. To ćemo ispraviti **naknadno**.
11. Sutra ću gledati drugi **nastavak**.
12. Dovoljno je samo **mahnuti**.
13. Moramo na sve **misliti**.
14. Djeluje **kičasto**.
15. Vjetrić je počeo **pirkati**.
16. Pjesma ima osnovnu **misao**.
17. Bake su znale **štirkati**.
18. Bećari su **kicoši**.
19. Njegov je posao **tipičan**.
20. Mačka se ponaša **pitomo**.
21. Došao je **ministar**.
22. Nekad je potrebno **pitati**.
23. Mlijeko je počelo **kipjeti**.
24. Vrijeme će **minuti**.

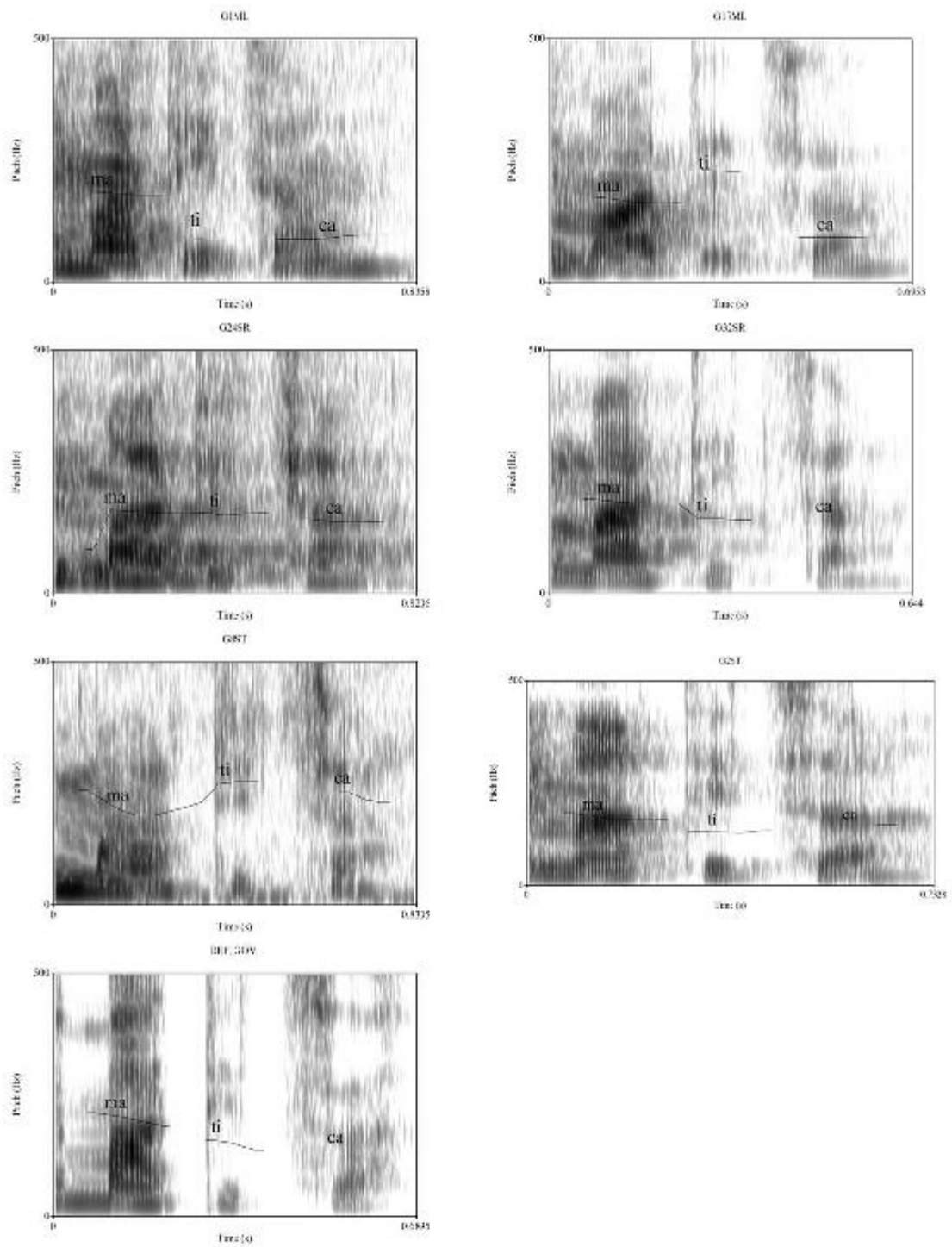
25. Staklo može **puknuti**.
26. Posjetila ga je **punica**.
27. Cvijeće je počelo **trunuti**.
28. U autobusu je samo jedna **putnica**.
29. Gumu je potrebno **pumpati**.
30. Medvjed je počeo **brundati**.
31. U vrtu je posađena **kupina**.
32. To je kartonska **kutija**.
33. U šumi je gljiva **puhara**.
34. Volim se **kupati**.
35. Novcem to mogu **kupiti**.
36. Vjetar je počeo **puhati**.

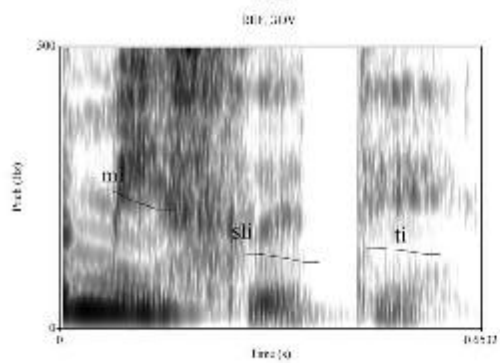
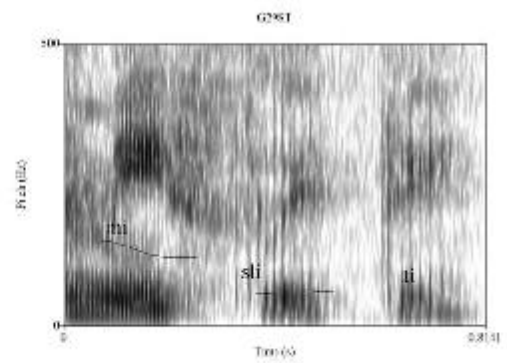
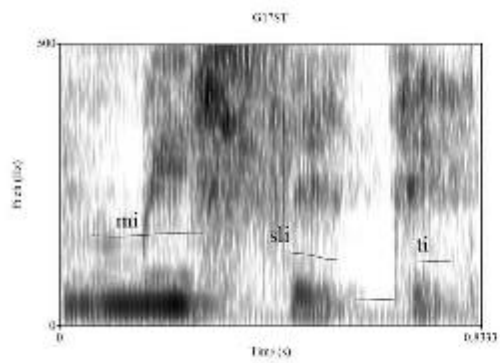
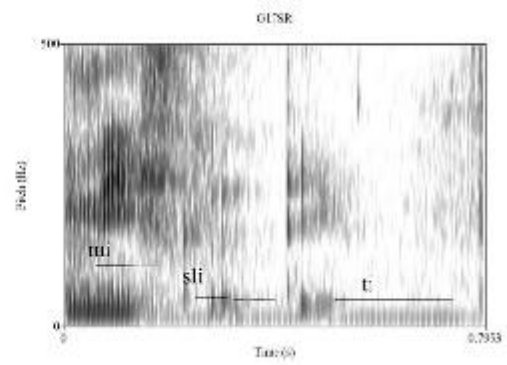
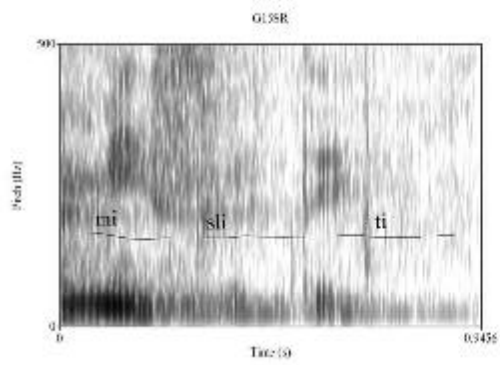
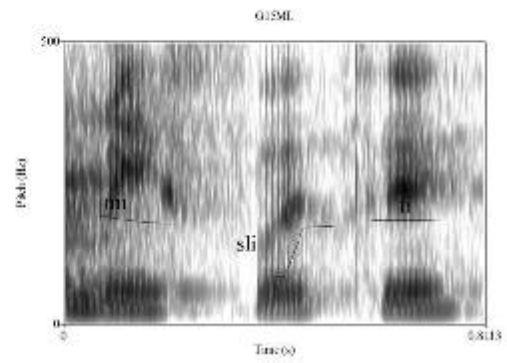
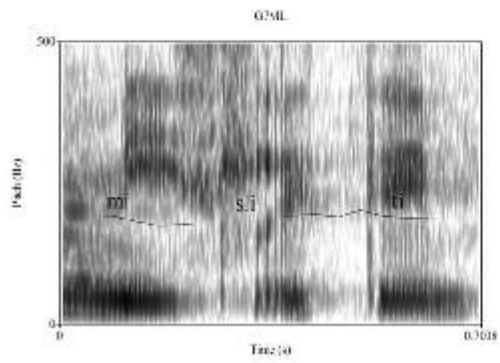
Prilog 3. Tekstni predložak za akustičku analizu fonetskih ostvaraja zanaglasnih dužina

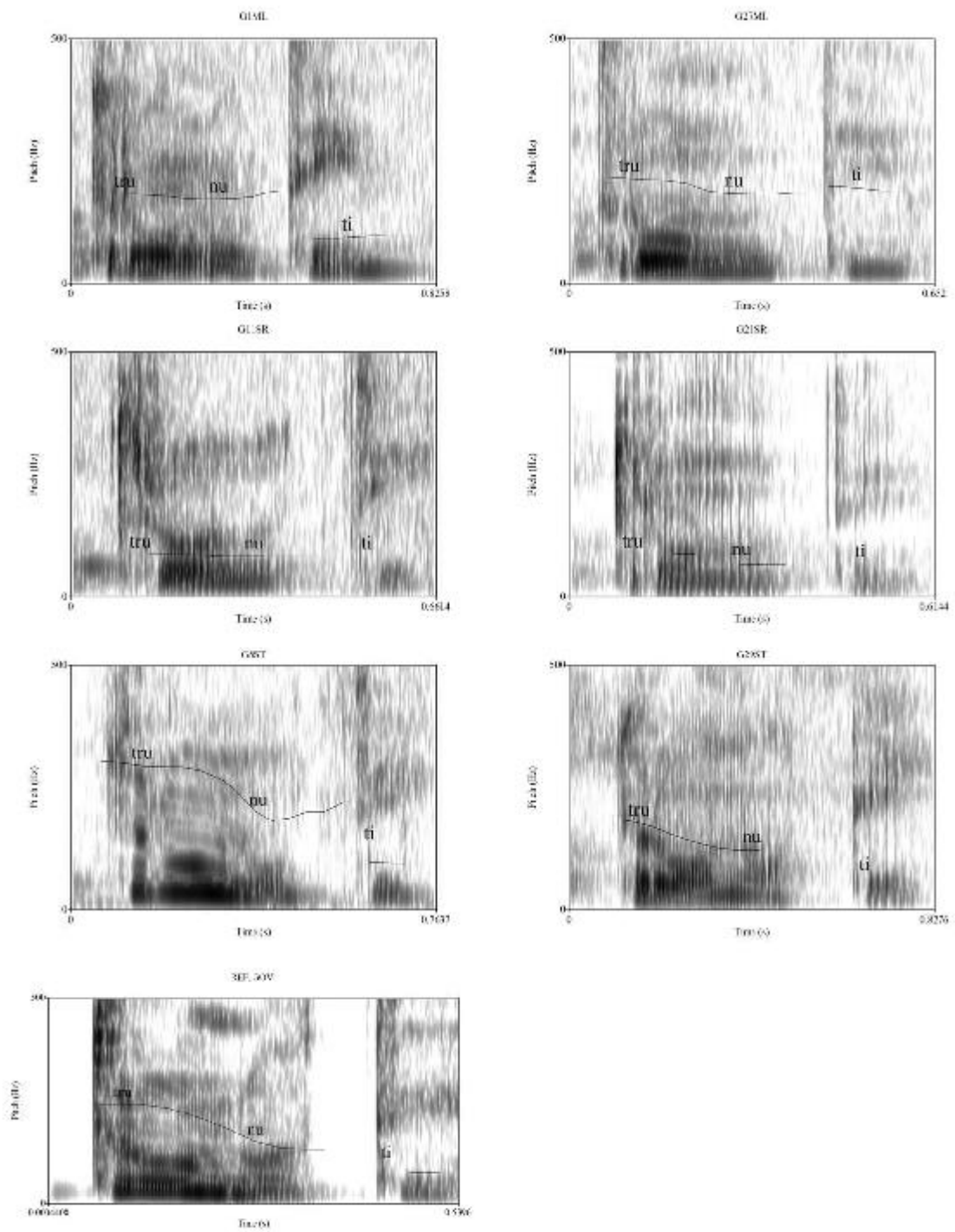
1. Djeca ne vole **sputanost**.
2. Volimo **mističnost**.
3. Ne volimo **skučenost**.
4. Potrebno je dobiti moju **naklonost**.
5. Postao sam **privatnik**.
6. Najamnik je **nadničar**.
7. U vojsci radi **pukovnik**.
8. On je smiješan **komičar**.
9. Postao sam **zadrugar**.
10. U školi predaje **nastavnik**.
11. On je bio moj **razrednik**.
12. Puž je **pasivan**.
13. S njim je **siguran**.
14. Nisam **zadužen**.
15. Danas sam **razdragan**.
16. Posao je **naporan**.
17. Nisi **zamoran**.
18. U moru živi **jadranski bračić**.
19. To je **hrvatski** proizvod.

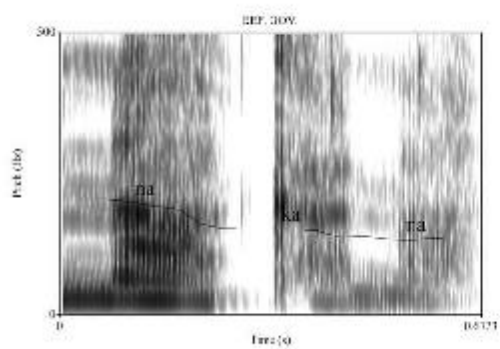
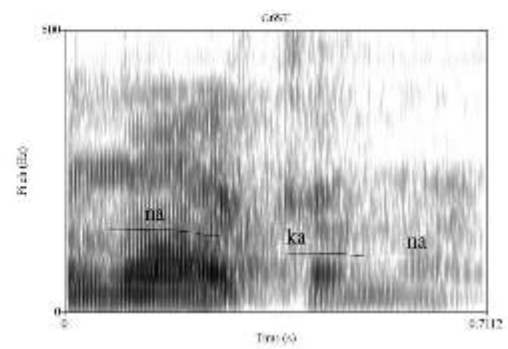
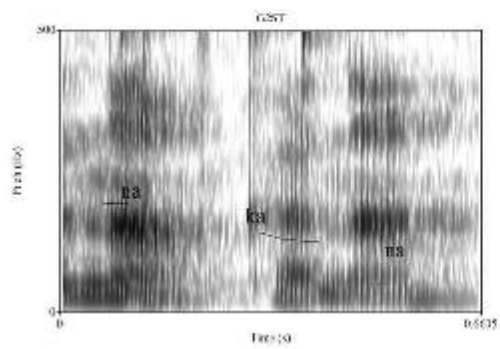
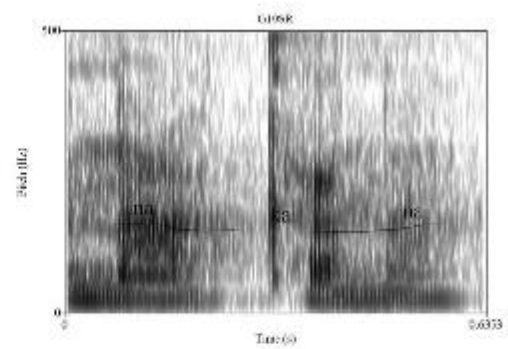
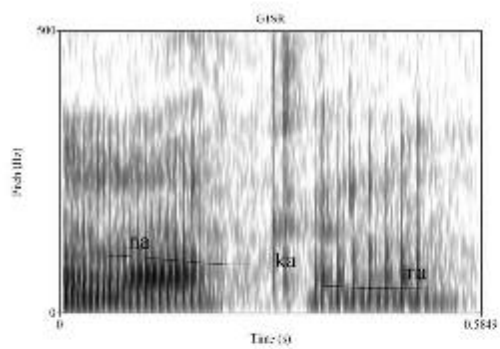
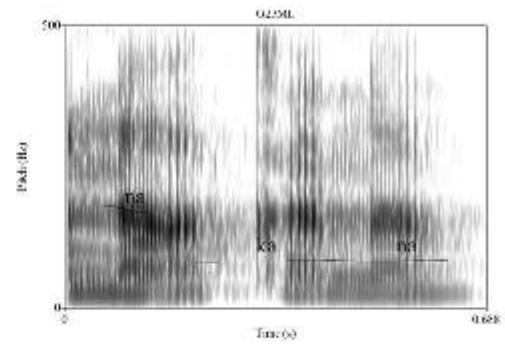
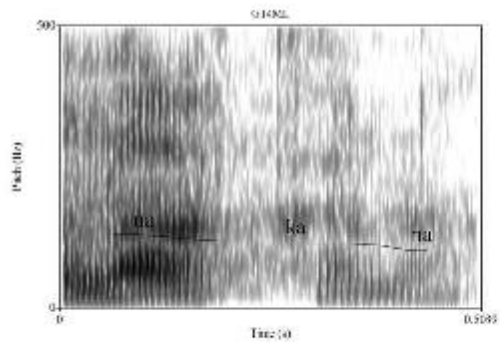
20. Vezao je **mornarski** čvor.
21. Počinju **radnički** susreti.
22. Bolje da se **maknemo**.
23. Počastit ću te **puricom**.
24. Dar smo povezali **vezicom**.
25. Ne volim kad se **zadužim**.
26. Doći ću da ti **pomognem**.
27. Kad ne znamo, **pitamo**.
28. Vidjeli smo **spašenog**.
29. Vole ga takvog **smušenog**.
30. Ovdje ugodno **živimo**.
31. Pohvalila se novom **pernicom**.
32. Životinje su stopljene s **prirodom**.
33. Od **opeke** su napravili kamin.
34. Bez **kritike** nema napretka.
35. Pokraj **sadnice** raste trava.

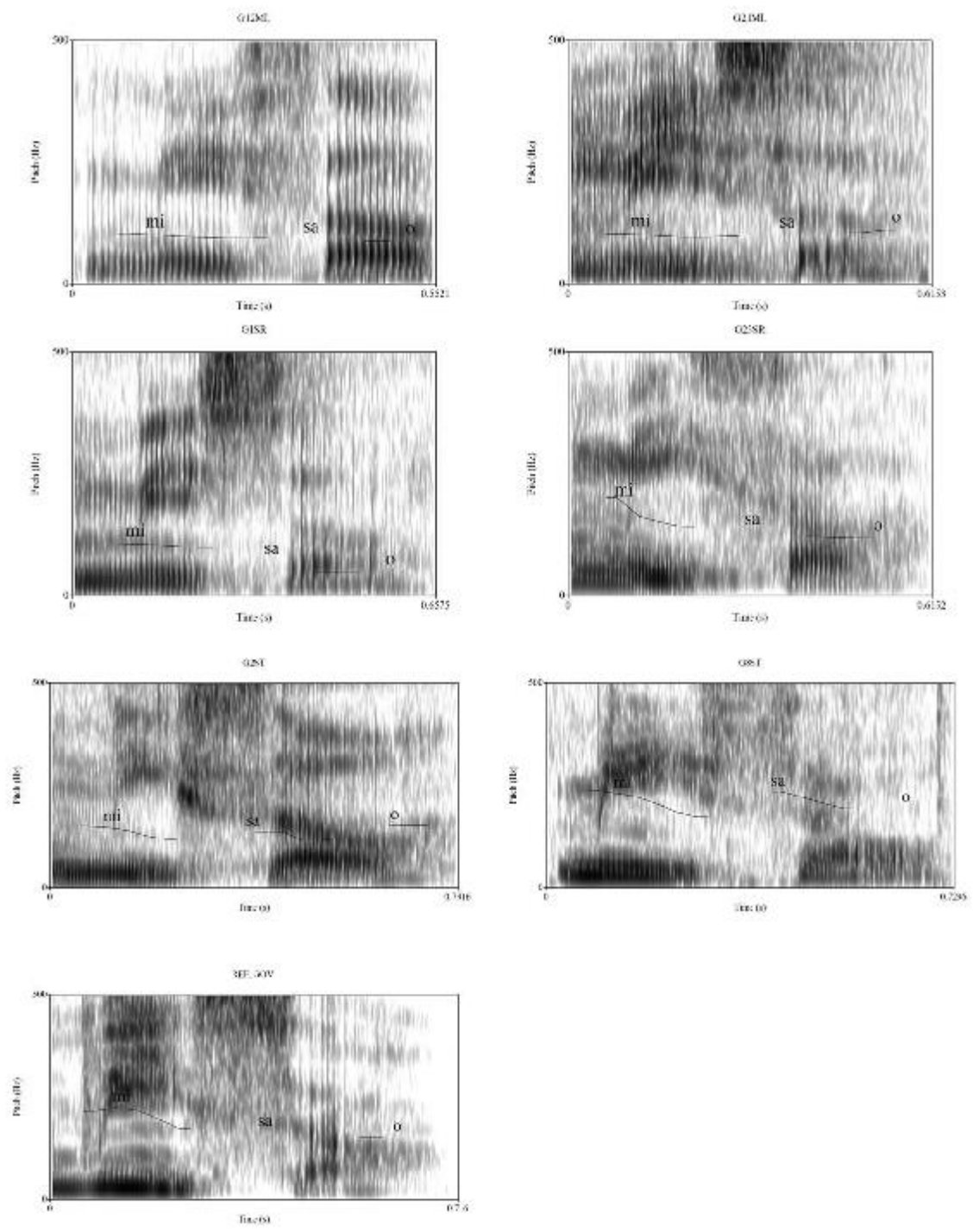
Prilog 4.

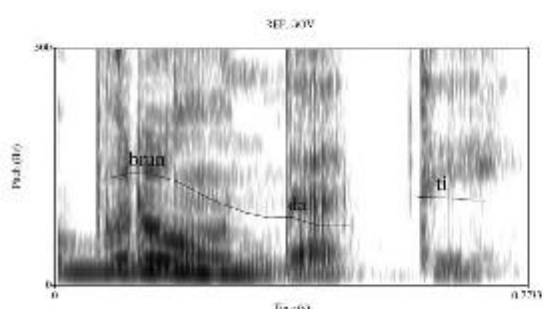
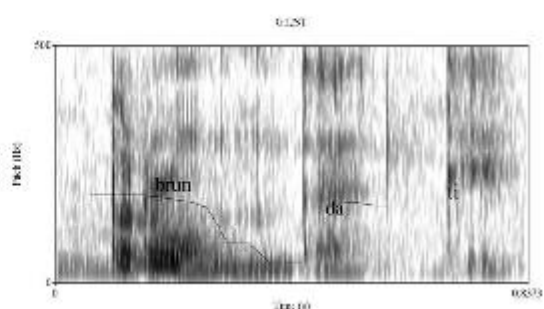
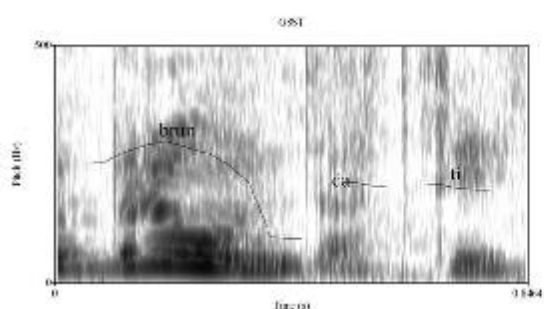
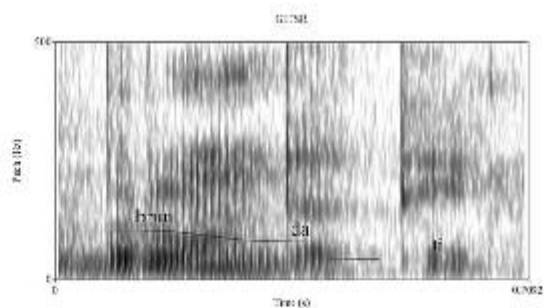
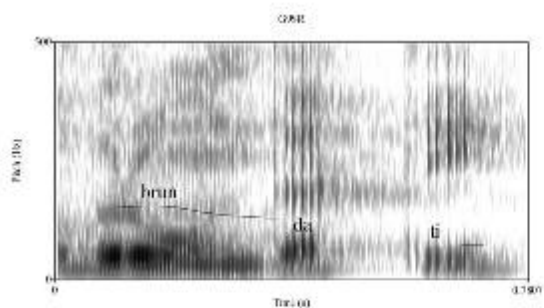
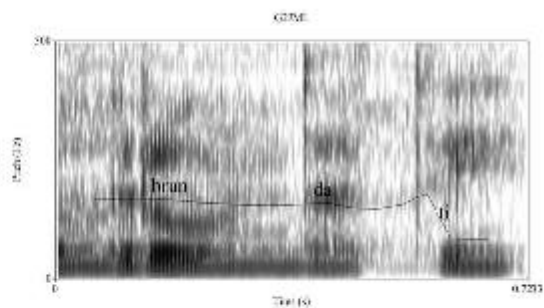
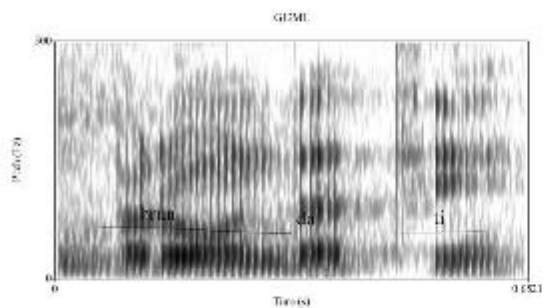

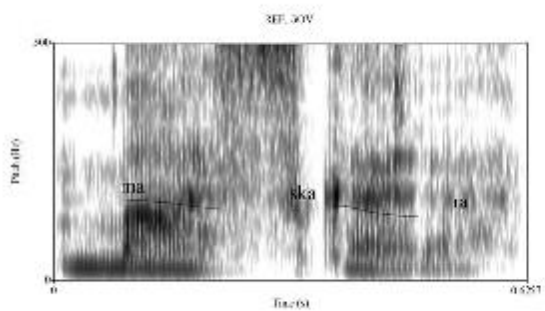
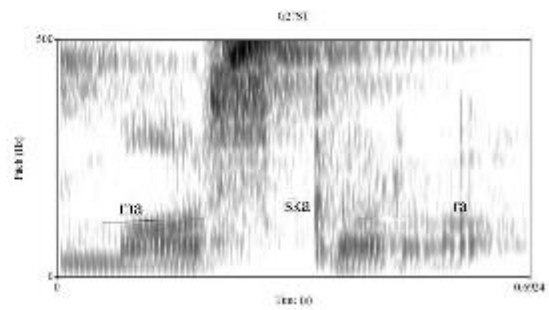
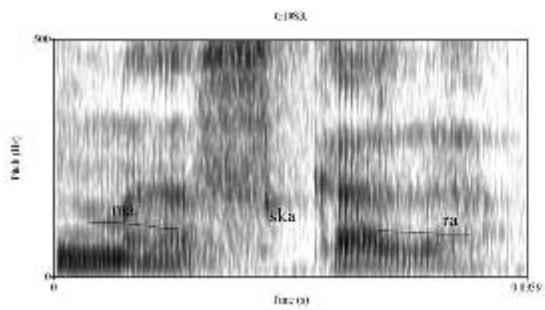
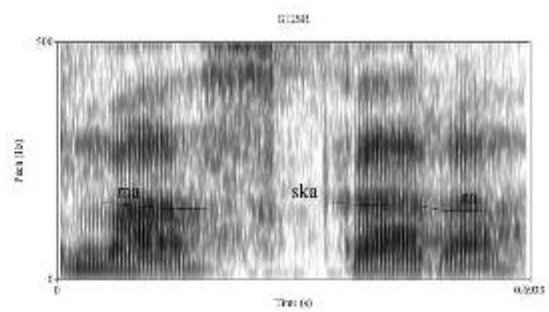
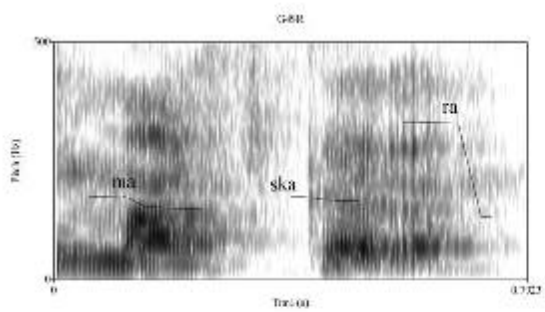
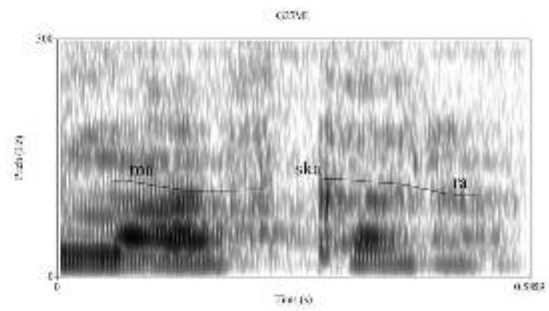
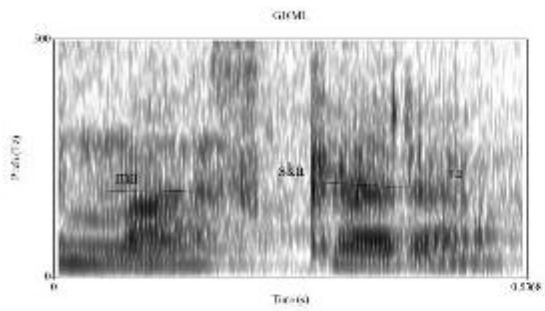

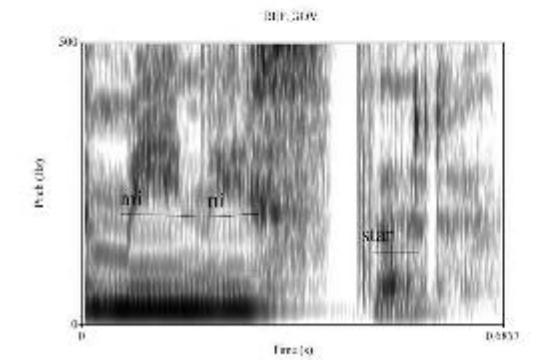
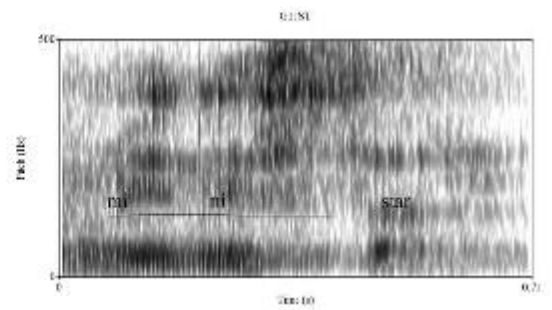
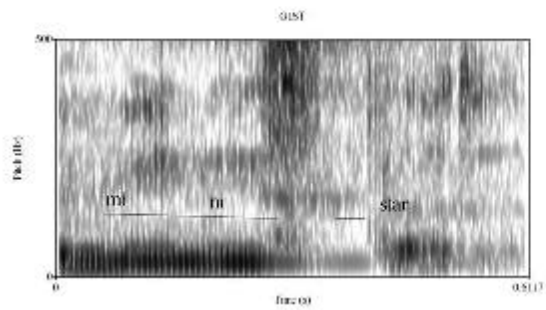
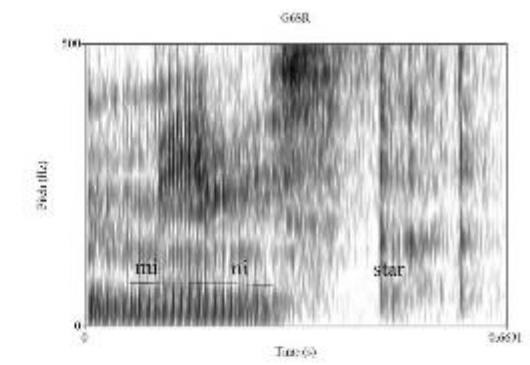
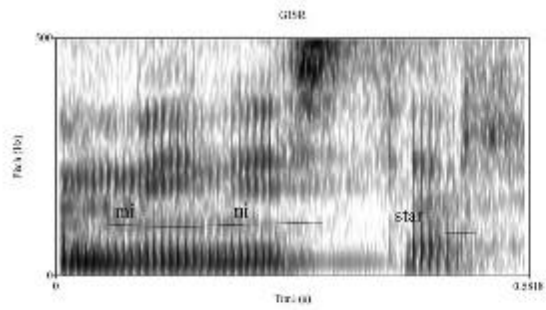
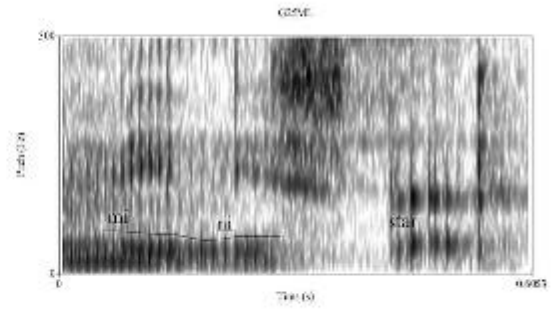
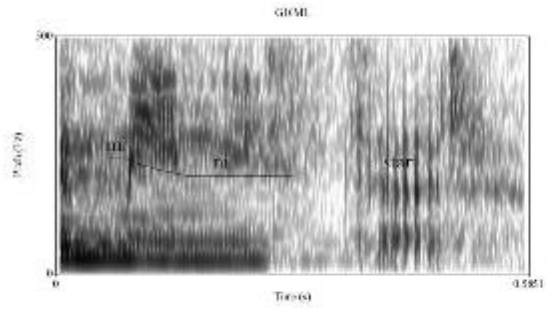

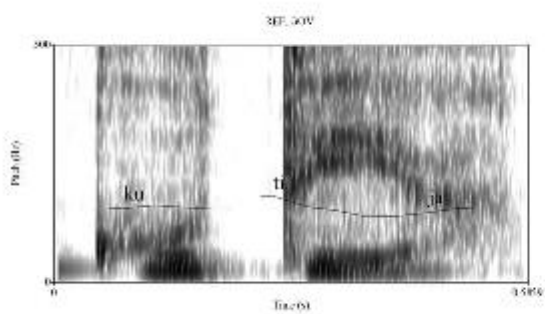
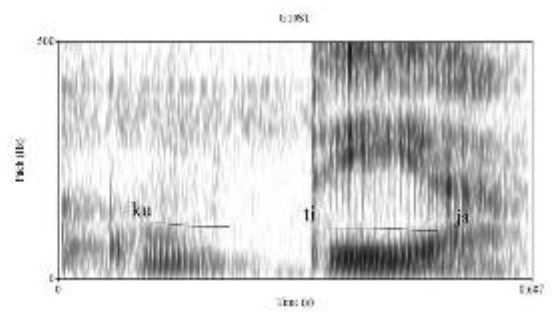
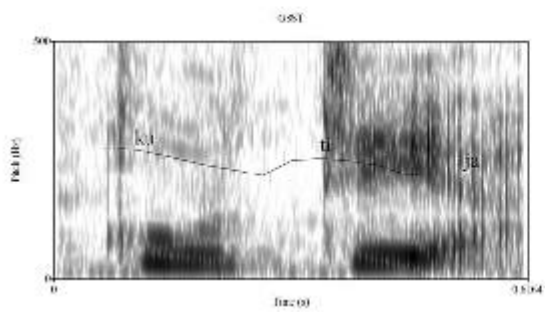
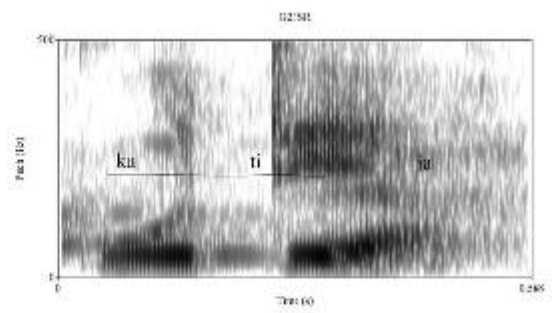
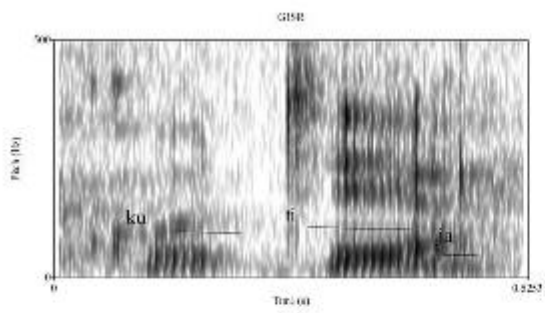
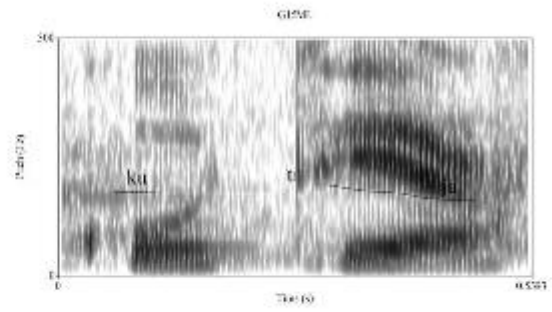
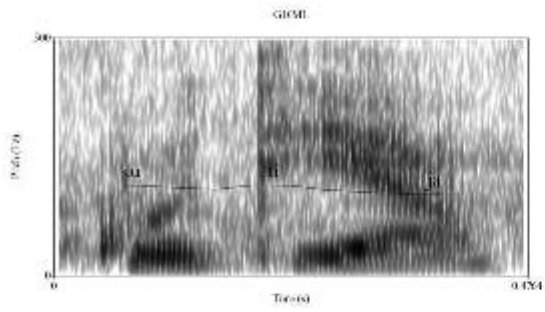

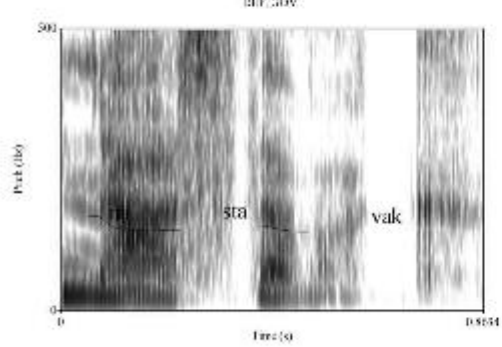
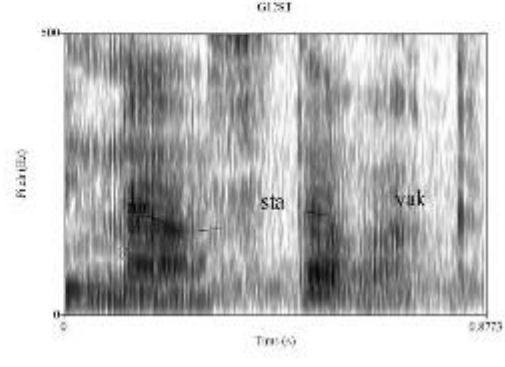
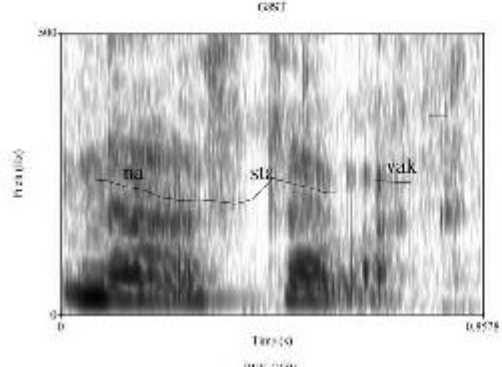
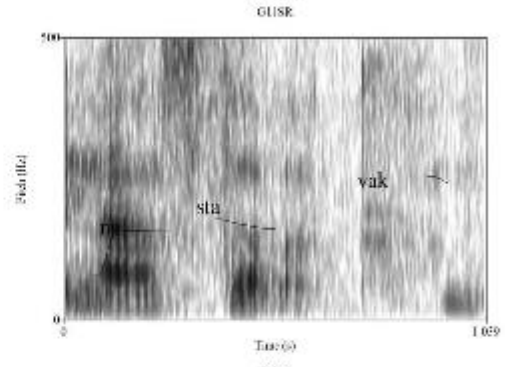
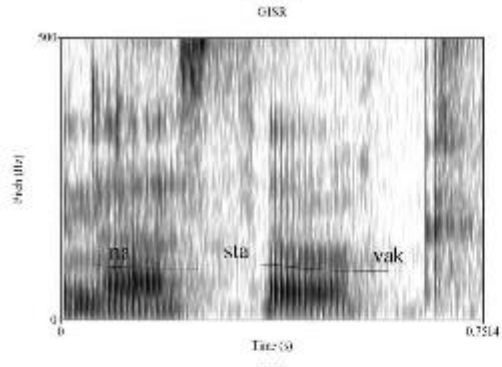
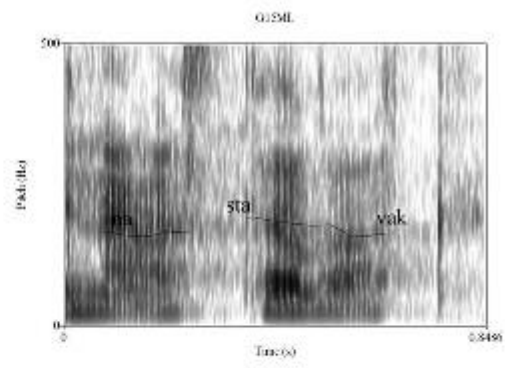
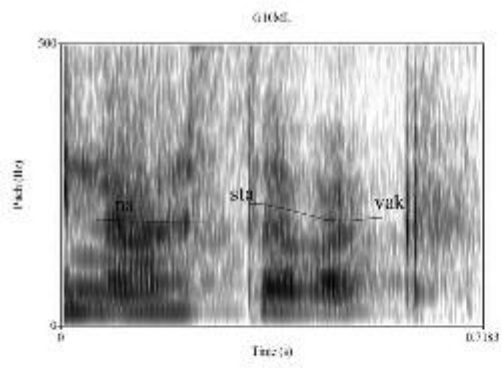

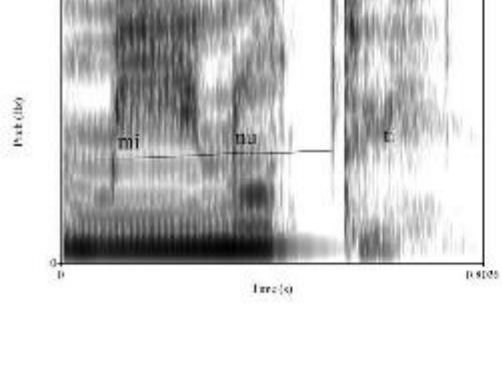
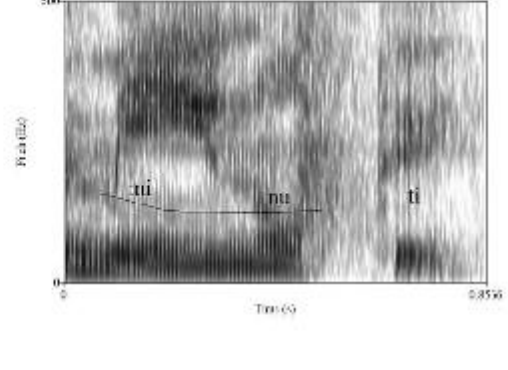
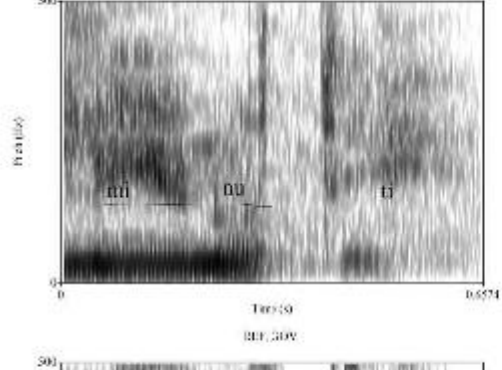
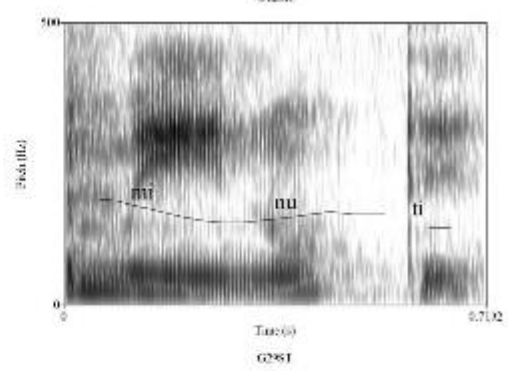
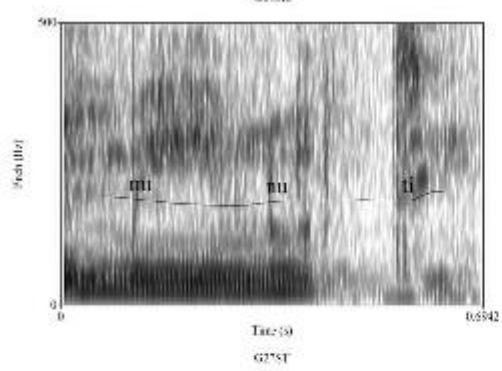
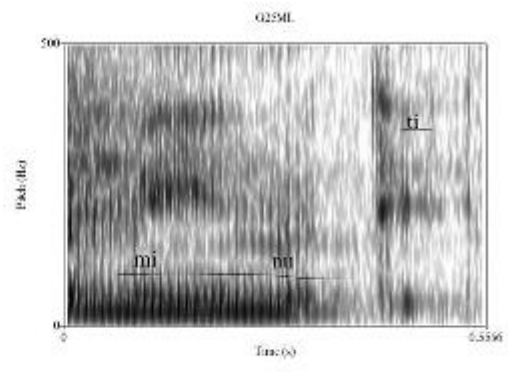
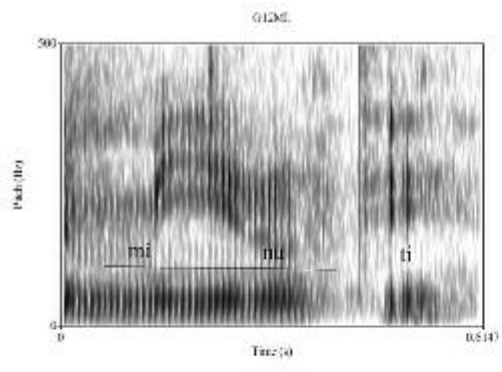

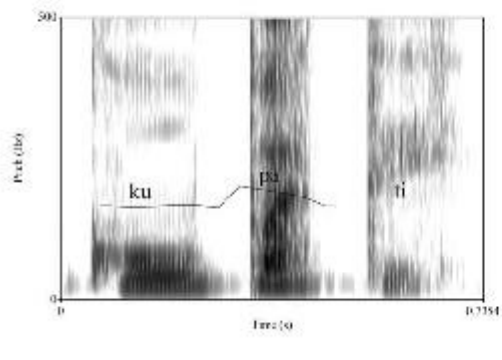
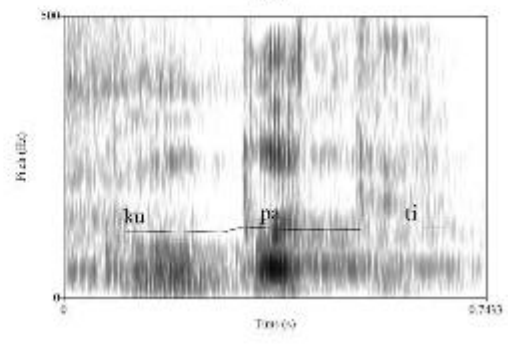
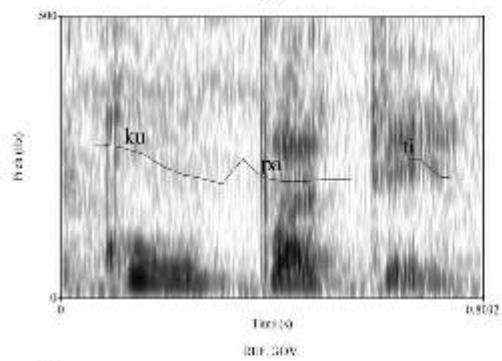
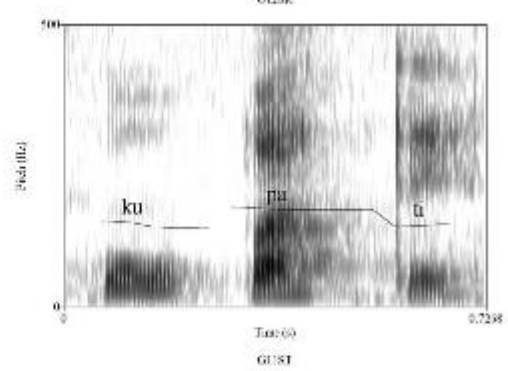
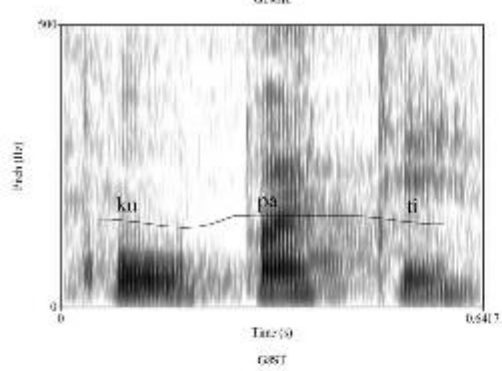
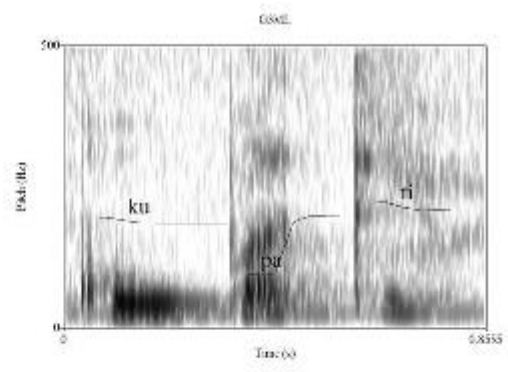
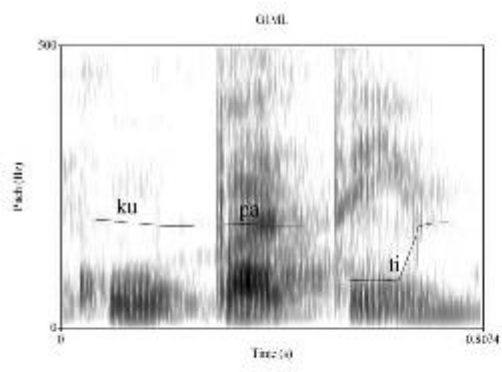

Životopis

Lorna Rajle rođena je 1976. godine u Osijeku, gdje je završila osnovnu školu, Matematičku gimnaziju i studij hrvatskog jezika na tadašnjem Pedagoškom fakultetu. Tijekom studija bila je članicom Uredništva studentskog časopisa za promicanje kulture hrvatskog jezika *Glede*. Radila je kao lektorica u dnevnim novinama *Glas Slavonije*. Lektorirala je brojne kataloge, zbornike i knjige različitih izdavača, ponajviše Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku. Više je godina surađivala s Hrvatskim narodnim kazalištem u Osijeku pišući autorske tekstove za repertoarne knjižice. Radila je u osnovnim i srednjim školama te na Umjetničkoj akademiji u Osijeku, Odsjeku za glumu i lutkarstvo, gdje je honorarno, kao stručna suradnica, održavala vježbe studentima prve godine iz kolegija *Hrvatski jezik*. Autorica je popratnog teksta u fotomonografiji *Skice Slavonije* fotografa Damira Rajlea. Stalno je zaposlena u Centru za pružanje usluga u zajednici Klasje Osijek na radnom mjestu odgojiteljice.

Objavljeni radovi

1. Šaravanja, Lidija; Rajle, Lorna. 2015. Jezične funkcije i stil fejsbučkoga govora osnovnoškolaca. U: Smajić, Dubravka, Majdenić, Valentina (ur.). *Dijete i jezik danas : dijete i mediji = Children and language today : Children and Media: Zbornik radova sa VII. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem = Children and language today : proceedings of the 7th International Scientific Conference 2013*. 251-272. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Osijek.
2. Rajle, Lorna. 2020. Dvosložni i trosložni prijedlozi kao toničke riječi u osječkom govoru. *Jezikoslovlje* 21(1): 81-92.
3. Rajle, Lorna; Pletikos Olof, Elenmari; Martinović, Blaženka. 2020. Zanaglasne dužine u osječkom govoru. *Jezikoslovlje* 21 (1): 53-80.